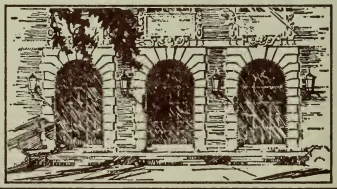

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

834Z18

OzUh

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

JUL 29 1983

FEB 05 1992

Бібліотека для руской молодежи
пѣдъ редакціею Юліана Насальскаго.

Выпускъ LXI.

Томъ CXV.

Рѣкъ XVI.

ЖОЛЯ

новеля Артура Цаппа.

Переклавъ

ПЕТРО ГАРАСИМЕНКО.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. В. Кисѣлевскаго и Спѣлки.
1909.

Нотарь др. Крузе перебѣгавъ допытливѣмъ поглядомъ особы въ жалобѣ, що сидѣли на стѣлахъ, уставленныхъ въ два ряды по срединѣ комнаты. Було ихъ сѣмь. Двохъ старшихъ панѣвъ, двѣ старшій дамы, зъ котрыхъ одна такъ поведемъ якъ и видомъ давала певні знаки, що провела жите въ дѣвицтвѣ, а такожь молодець, гдесъ въ срединѣ двайцяти лѣтъ, и любя нѣжна дѣвчина, що числила може до вѣсѣмнайцять рочкѣвъ, ожидали зъ бѣльшою або меншою нетерпеливостію торжественного вѣдчитаня завѣщаня.

Нотарь вѣдкашльнувъ та хотѣвъ власне приступити до вступной промовы, коли давъ ся чути голосный шелестъ. Походивъ вѣнъ зъ кута комнаты. Тутъ стояла висока и широка деревляна клѣтка, а въ нѣй бридка темно-волоса малпа оказувала тымъ свое недоволенѣ, що выкривляючи лице та скрегочучи зубами, потрясала кратками своєї вязницѣ.

— Пстѣ! Тихо, Жоля! Тихо, мое ты любе звѣрятко! — кликала до неи одна дама лагѣднымъ голосомъ, коли якъ разъ оба старшій

мужчины обернулись зô злостію и пôвголо-сомъ высказовали своє невдоволенє.

— Огидна скотина! — бурмотѣвъ оденъ, обертаючи повôльно свою довгу костисту постать.

— Тôй бестіи треба бы скрутити голову! — сычавъ другій, що бувъ може два чи три роки старшій, малый, грубый зô скорыми нервовыми рухами.

Оба тіи панове уже вôдъ давна крыли въ серци страшну ненависть до малпы, котра була одинокою причиною, що величезный спадокъ помершого мôгъ дôстати ся чужой людинѣ, а они могли выйти цѣлкомъ безъ нѣчого. Але сеи неохоты и вôдразы до брудного злобного сотворѣня не мôгъ имъ простити небôщикъ-дивакъ, котрый такъ бувъ привязавъ ся до улюбленои малпочки, що для неи посвятивъ бувъ неоднo. Нерозумне звѣря стояло близше до єго серця, якъ всѣ свояки, вôдъ котрыхъ вôнъ въ послѣднихъ лѣтахъ цѣлкомъ усунувъ ся.

— Мои поважаній панъство! — зачавъ теперъ нотарь, коли малпа Жоля зновъ успокоила ся. — Я хочу поступити пôсля волѣ помершого, котрому мы якъ разъ вôддали послѣдну прислугу, и приступаю до отвореня завѣщаня та вôдчитаю послѣдню волю небôщика...

Нотарь поглянувъ въ документъ, що лежавъ передъ нимъ на столѣ, та ставъ читати:

— Я, Фердинандъ Карло Фридрихъ Манке, постановляю отсимъ, що мое судово затверджене завѣщане має вѣдчитати мѣй довголѣтній правный заступникъ, панъ нотаръ др. Крузе, въ день мого похорону, въ присутности моеи господинѣ, панни Доротеи Габеркеры, и моихъ своякѣвъ: мого свояка Оттона Манке, касіера въ фабрицѣ машинъ Гартунгъ и Сп., его жѣнки и доньки, дальше въ присутности мого кузина Франца Манке, торговця деревомъ, его жѣнки и сына. Постановляю дальше, що и Жоля, моя малпа, котра черезъ десять лѣтъ осолоджувала менѣ жите та часто зворушувала мое сердце своимъ привязанемъ, має бути при вѣдчитаню моеи послѣднои волѣ. Передовсѣмъ высказую мѣй жаль зъ причины того, що мои свояки не могли набрати сего переконання, що се єство оказувало часто бѣльше интеллигенціи, второпности и привязаня, якъ першій лѣпшій чоловікъ, та що они не приймали сихъ прикметъ нѣ зъ щиростію нѣ зъ терпеливостію. Однакъ я прощаю имъ ихъ нерозумъ та вузкосерднѣсть, що бѣльше, я хочу имъ дати нагоду пѣзнати лучше се єство, котрымъ они такъ несправедливо погорджували, проклинали та ненавидѣли.

Тутъ зробивъ нотаръ малый перестанокъ. Присутнй поглянули по собѣ дивнымъ поглядомъ. Дуже неспокѣйно кидавъ ся грубый Отто Манке на своимъ стѣльци, а его своякъ, що сидѣвъ коло него, заложивъ свои довгї руки та безнастанно глядѣвъ передъ себе.

— Та я не хочу — читавъ дальше нотаръ — моихъ любыхъ наслѣдникѣвъ наражати безкористно на муку и перейду теперь прямо до властивой цѣли мого завѣщаня. Готѣвкою посѣдаю триста трийцять пять тысячъ марокъ...

Нотаръ мимоволѣ пѣднѣсъ голосъ, коли вѣдчитувавъ такъ важну квоту. Обѣ старшї дамы пѣднесли хусточки до очей, не знати лишъ, чи щобы отерти слезы, чи щобы заслонити румянцѣ, що выступили имъ на лица. Два же старшї панове поглянули великими очима на себе. Они нѣколи не надѣялись, щобы ихъ своякъ мавъ такъ велике майно. И оба они глубоко зѣтхнули. Свѣдчило се про бѣль, що такъ велике майно могло дуже имовѣрно вымкнути ся имъ зъ рукъ, и про жаль, що они не старали ся небѣщикови за его житя лучше приподобати ся.

— За пѣзно ! За пѣзно ! — думали собѣ.

— Все мое рухоме майно, — читавъ нотаръ дальше — якъ уряджене кухнѣ, бѣле

та все проче, що становило моє домашнє газдѣвство, записую моѣй довголѣтнѣй господинѣ Доротѣ Габеркерѣ. А щобъ она не тиняла ся по чужихъ людяхъ и не шукала хлѣба, та понеже служила менѣ вѣрно пятьнайцять лѣтъ и черезъ цѣлый сей часъ була менѣ щирою опѣкункою, додаю ѣй еще легать на трийцять пять тысячъ марокъ, а вѣдсотки выстарчать ѣй на скромне удержанє...

Читаючій зновъ перервавъ, бо по сали рознеслось шльоханє господинѣ, котрѣй серце здаєсь пукало изъ зворушеня и вдячности.

Отто Манке закашлявъ и дмухнувъ крѣзь нѣсъ и губу, а лице его набрало темно-червонѣй краски. Его пальцѣ мелькали нервовѣ, вѣнъ крутивъ ся и обертавъ ся на своимъ стѣльци, бо его напруженє и зворушенє дѣйшло до найвысшого степени.

— Глупа, огидна людина! — шептавъ, обернувшись до свого сусѣда.

Сей здвигнувъ раменами та засмѣявъ ся, але знаки нетерпеливости и внутрѣшного зворушеня выступили на его лицѣ.

Та и обѣ матроны стали замѣтно плакати, але годѣ було сказати чому... чи зъ душевного сочувства, чи лишъ зъ механичного подражненя слезныхъ мѣшочкѣвъ, яке спону-

кало ихъ долучити свои слезы до слезъ Доротеи Габеркеры.

— Алежь, мои панѣ, отямтеся! — упоминавъ нотаръ.

И коли въ кѣнцѣ удалось тремъ жѣнкамъ такъ опанувати свои чувства, що лишъ вѣдъ часу до часу далось чути на пѣвъ придушене хлыпане, взявъ ся нотаръ зновъ до читаня.

— Що до головної части мого майна, то мѣгъ бы я властиво живе сотворѣне, котре мому серцю найблизше стояло и оказувало менѣ въ житю наибѣльше прихильности и вѣрности, а именно мою любу Жолу, зробити спадкоємчиною...

Отто Манке порушивъ ся такъ живо, що его столець посунувъ ся зъ сильнымъ лоскотомъ добрый кусень въ задъ, и нотаръ бувъ змушений зновъ перервати та поглянути пытающимъ окомъ въ сторону неспокоѣного.

Нотаревый поглядъ такъ подѣлавъ, що своякъ небѣщика зѣрвавъ ся на рѣвнѣ ноги и зѣ злостію, червоный якъ ракъ, заявивъ:

— Я про... протестую въ имени спад... спадкоємцѣвъ противъ такого незаконного и... и нерозумного...

— Я просивъ бы васъ, не перебивати менѣ! — заговоривъ нотаръ приказующимъ голосомъ. — Коли вы схочете выступити

противъ послѣднои волѣ помершого, то вѣль-на вамъ дорога; однакъ теперь позвольте менѣ скѣнчити читане завѣщаня!..

Отто Манке усѣвъ примушенный хотяй не успокоеный.

— Тому однакъ, — читавъ нотаръ дальше — що законъ не дозволяє якусь посѣлѣсть записувати нерозумному еству, то мушу бодай не въ простѣй дорозѣ забезпечити жите моѣй улюбленѣй малпѣ. Тому-то головну часть мого майна въ квотѣ триста тысячъ марокъ записую мому найстаршому своякови Оттонови Манке зъ тымъ застереженемъ, щобы вѣнъ побиравъ лишь вѣдсотки вѣдъ капиталу въ четвертьрѣчныхъ ратахъ, а цѣлый капиталъ увѣйде въ его розпорядимѣсть доперва пѣзнѣйше, и то коли сповнить певнѣ услѣвья..

Читающѣй вѣдѣтхнувъ. Отто Манке сидѣвъ мовъ приголомшенный. Вѣнъ не рушивъ нѣ однимъ членомъ. Долѣшнѣй его члены розставились широко, а горѣшнѣй звисали недбало въ долину. Лишь очи блыщали живо и въ нихъ пробивалось якесь здивоване и неимовѣрне вдоволене. Въ ушахъ звучало и бренѣло и бряскотѣло безнастанно.

— Триста тысячъ! Триста тысячъ!...

Его жѣнка, що сидѣла зъ лѣвого боку,

хопила его за руку та сильно еѣ стиснула. Заворушились та оживились щасливѣй спадкoемцѣ. Вѣнъ вытягнувъ хусточку и отиравъ собѣ потъ зѣ чола, котрый вытиснуло ему напружеиe и зворушене.

— Чи се можливо? Чи се можливо? — шептавъ собѣ тихо разѣ за разомъ.

Францъ Манке цѣлый поблѣдѣ. Впрочѣмъ не давъ вѣнъ пѣзнати сего, що дѣялось въ его внутрѣ... Вѣнъ дививъ ся передъ себе майже апатично, такъ якъ-бы цѣлый сей святочный актъ нѣчого его не обходивъ. Его руки дрожали незамѣтно, але корчевѣ дрожаня мязѣвъ на лицѣ не могли укрывитись.

Его сынъ Фрицъ схиливъ голову та споглядавъ крадкомъ на свою своячку Елизу, що вѣдповѣдала ему усмѣхненымъ поглядомъ та притакувала приязно нѣжными ясными очима, такъ мовъ-бы хотѣла ему сказати: „Межи нами лишитъ ся все по старому!“

Нотаръ вѣдкашлнувъ та давъ тымъ знакъ, що хоче продовжати читане.

— На мого кузина Оттона Манке, — було тамъ написано — если вѣнъ згодить ся принять спадокъ, вкладаю обовязокъ, взяти до себе Жолю и доглядати еѣ зѣ любовію и старанностію ажъ до еѣ блаженнои смерти. Въ заплату за тое користае

вѣнъ зъ вѣдсоткѣвъ капиталу такъ довго, доки Жоля не згине природною смертію. Самъ капиталъ лишаєсь ненарушений у фірмы Є. Ф. Г. Зальцманнъ въ Берлинѣ, где я его зложивъ. Доперва по смерти моеи улюбленной Жолѣ капиталъ буде выплаченный мому кузинови Оттонови до его свободной розпорядимости зъ услѣвомъ, що Жоля дѣйде вѣку, на якій може она числити при своимъ добрѣмъ здоровю и прикметахъ своеи расы. Она має теперъ десять лѣтъ; малпы єи роду доживають пересѣчно двайцять пять лѣтъ. Коли змѣну пѣдсона (я привѣзъ Жолю передъ пяти лѣтами зъ Америки) та вѣдмѣнный спѣсѣбъ жита вчислити до довготы жита и вѣдчислити на се пять лѣтъ, то все таки моя любенька прожѣє єще десять лѣтъ и черезъ той часъ має вѣнъ єѣ доглядати. Колижь-бы Жоля передъ тымъ часомъ умерла, значить передъ десяти лѣтами, числячи вѣдъ дня проголошеня сего завѣщаня, то сталося бы се, на мѣй поглядъ, зъ провины єи опѣкуна, а на сей случай я выразно постановляю, що тогды Отто Манке стратить всяке право на выплату вѣдсоткѣвъ и цѣле майно припаде не єму, але молодшому мому своякови, торговцеву деревомъ Францову Манке, въ цѣлѣй сумѣ триста тысячъ марокъ.

Єще разъ коротко : Згине малпа Жоля передъ десятима лѣтами, отже передъ 15. лютымъ 1905 р., тогды мѡй своякъ Францъ Манке стає универсальнымъ спадкоємцемъ и цѣле мое майно, яке лишаю въ квотѣ триста тысячъ марокъ, скоро лишъ Францъ. Манке дасть нагляднѣй доказы про смерть Жолѣ, має єму сейчасъ выплатити берлинскій банкиръ. Колижь бы Жолѣ жила єще за десять лѣтъ въ дни вѡдчитаня сего завѣщаня, тогды мому кривнякови Оттонови Манке належить ся яко нагорода за єго щирю и совѣстну працю около моеи улюбленои весь капиталъ безъ жадного потрученя. Отсе моя послѣдна воля !

Кѡнцева формулка прогомѣла середъ шемраня и шепоту, що вчинивъ ся межи зѡбраными особами.

Довга, суха статья Франца Манке пѡдскочила въ гору немовъ припечена горячимъ желѣзомъ. Вѡнъ приложивъ праву руку до уха и зѡгнувъ ся напередъ, щобы кожде слово завѣщаня побожно почути.

Та и на иншихъ присутныхъ послѣднѣй слова незвычайного завѣщаня зробили потрясающе вражене. По малѡй, заживноѣ стати Оттона Манке перейшла сильна дрожь, а на єго широкомъ, повномъ лицѣ мѣнялись

скоро то блѣдѣсть то червонѣсть. Ёго вѣд-
дыхъ стававъ голоснѣйшій, а теперъ, коли
нотаръ скѣнчивъ, зѣрвавъ ся вѣнъ скоро на
рѣвнїи ноги и цѣла злѣсть, що крыла ся
въ ёго внутрѣ, выходила на верхъ.

— То страшно обурююще! То ганьба!
Я протестую, я не приймаю условїи, я...! —
кликавъ и кричавъ.

— Пане нотаръ, пане др. Крузе! —
кликавъ другїи своякъ за властїю, що заби-
рала ся вѣдходити.

Нотаръ задержавъ ся.

— Вѣнъ зрѣкає ся, вѣнъ не приймає
спадку! — кричавъ Францъ Манке пїяцкимъ
крикливымъ голосомъ.

— Отже вы заявляєте, що не хочете
приняти спадку? — пытавъ нотаръ зъ своеи
стороны и звернувъ ся до Оттона Манке.

Жѣнка запытаного такъ сильно шарп-
нула ёго за полу одѣня, що малый зажив-
ный чоловѣкъ мало що не перевернувъ ся.

Отто Манке теперъ розѣзлилъ ся. Вѣнъ
попыкавъ воздухъ якъ рыба, выкинена на
берегъ.

— Не прийняти... я? — крикнувъ, звер-
таючись повный злости до свого свояка. —
Се тобѣ... се тобѣ бы радше лицювало! —
а звертаючись до нотаря, заявивъ — Цѣл-

комъ природно, що приймаю ся! Певно, що приймаю! Чому я мавъ бы не прийняти?

Тихо высунулась пригноблена родина торговця деревомъ зъ комнаты, а универсальный спадкоємець лишивъ ся зъ неясными думками и не знавъ, чи має тѣшити ся чи злостити ся. Въ кѣнци послѣдне чувство взяло верхъ и вѣнь ставъ собѣ кпоти зъ вырафинованои злобы небѣщика, котрый зъ гробу дае ему вѣдчути свою ненависть. И кинувъ ся зновъ на свѣй столецъ та не мѣгъ рѣшити ся пѣйти за примѣромъ своєї сопруги, котра въ товариствѣ дѣньки и Доротеи Габеркеры приступила до клѣтки, щѣбы заприязнити ся зъ Жолею.

Доперва крикъ малпы, котра при зближаню ся панъ стала мовъ шалена скакати въ свѣй клѣтцѣ, збивъ его зъ сумнои задумы и зъ лицемъ, що выражало на пѣвъ радѣсть на пѣвъ лютъ, прилучивъ ся до женщинѣ.

Зъ-разу стоявъ вѣнь якійсь часъ нѣмо, оглядаючи малпу, що скакала въ клѣтцѣ на всѣ боки. Его лице щѣ разъ бѣльше прояснювалось, всякѣ приязнѣ гадки стали роитись въ его умѣ. Чи жъ вѣнь въ загаль не може бути вдоволеиый?... Та жъ вѣнь прийшовъ до переконання, що небѣщикъ его цѣлкомъ перехитривъ... А теперъ були ему

приречений бодай на часъ вѣдсотки вѣдъ величезного капиталу и то необкроєні... Два-найцять тисячъ марокъ рѣчно!... За кѣлька лѣтъ буде мѣгъ зъ того зложити гарный маєточокъ!... Та и надѣя, що за десять лѣтъ одержити весь капиталъ, додавала єму вѣдрады.

Впрочѣмъ така малпочка була досить веселымъ звѣряткомъ, що могло кождому справити розрывку и забавку. Треба було лишъ привыкнути до єго вигляду и до вони, яка вѣдъ него розходилась.

Щоразъ лекше ставало на серци Оттонови Манке; теперъ ставъ вѣнъ навѣтъ голосно смѣятись. Єму выдавалось досить комично, коли Жоля повѣсилась хвостомъ на кратѣ клѣтки и гойдалась мовъ на гойданцѣ.

Вѣнъ станувъ — заразъ при клѣтцѣ та притакувавъ малпѣ.

Нагло Жоля пустилась скоро, скочила впередъ та немовъ прилипла до кратокъ клѣтки. Отто Манке мимовѣльно вѣдскочивъ кѣлька крокѣвъ вѣ задъ. Однакъ Елиза, цѣкавѣйша вѣдъ батька, лишилась безпосередно при клѣтцѣ та єще и простягнула руку та погладила пестливо малпу по головѣ. Малпа же такъ хитро лыснула очима, що Отто Манке не мѣгъ надивуватись.

— Що за розумні очі у тої малп! —
закликавъ.

Нечайно однакъ Жоля рушилась и за-
кимъ Єлиза могла спостережи ся, задерла єѣ
такъ сильно острыми когтями по лиці, що
сейчасъ триснула кровь.

Зъ крикомъ болю вѣдскочила ранена въ
задъ та заразъ кинулась зъ парасолькою на
пѣдступного злодѣя. Тымчасомъ малпа выдра-
палась на найвысшу крату, а батько хопивъ
доньку за руку та насваривъ остро...

— Ты чейже не будешъ мстити ся на
бѣднѣмъ безпомѣчнѣмъ звѣрѣти? Встыдай
ся! Дай їй спокой! Она тебе еще не знає,
она мусить еще привыкнути до насъ... Нѣ,
нѣ! — говоривъ киваючи до малп, що
споглядала боязливо и хитро. — Нѣ, нѣ, добра
Жоля, она не може тобѣ нѣчого злого зробити!
Не бой ся! Тыжь наша люба Жоля! Нѣхто
не смѣє тебе бити, нѣхто! Мы всѣ будемо
зъ тобою приязні и добрі, всѣ!

II.

Возомъ, якимъ поводивъ самъ Отто Ман-
ке, переселялась Жоля въ своѣй клѣтцѣ до
дому нового пана. Для неї вѣдступлено ве-
ликій продувный покой и небавомъ всѣ, що

мали зносины зъ родиною, пѳзнали, що малпа була найважнѳйшою личностію въ цѳлѳмъ домѳ, до котрои всѳ вѳдносились зъ наибѳльшимъ заинтересованемъ и старанностію. Правда, що до служачои Августы то панъ дому мусѳвъ ужити цѳлои своєї енергії, щобы склонити єѳ послугувати пильно и точно новому домѳвникови. Найприкрѳйше приходило ѳй щоденне чищенє клѳтки, яке справляло ѳй много обридженя. Вже въ першѳмъ тыждни була она на военнѳй стопѳ зъ Жолею та скрито товкла и била єѳ, где лишъ попало, за що зновъ Жоля вѳдплачувалась ѳй тымъ, що скоро лишъ узрѳла Августу, заразъ скалила зубы, а коли та за близко приступила, уживала противъ неи зубѳвъ та кѳгтѳвъ.

Далеко приязнѳйше вѳдносивъ ся Отто Манке до своєї вихованки. Скоро лишъ пробудивъ ся рано зѳ сну, бѳгъ до сусѳдного покою до Жолѳ и доперва, коли переконавъ ся про єи добрый станъ, бравъ ся убирати та снѳдати. Всяке ѳдженє малпы наглядавъ Отто Манке зъ неутомимою старанностію. Вѳнъ спорядивъ осѳбный „списъ стравъ“, въ котрѳмъ були списані всѳ рѳчи, що можна було давати малпѳ. Вѳнъ самъ носивъ все въ кїшени лѳсковй орѳхи та цукорки, щобы любе звѳря собѳ тымъ принаджовати. Цѳлї години про-

водивъ вѣнъ на забавѣ зъ своєю вихованкою и хотяй малпа не давала ему розумѣсь жадной вѣдповѣди, то Отто Манке все заручавъ, що въ очахъ розумного звѣряти вычитуе, що оно его понимае.

Такимъ способомъ дѣйшло такъ высоко взаимне довѣре, що Отто Манке вѣдваживъ ся що дня отвирати клѣтку на кѣлька годинъ и позволявъ малпѣ проходжувати ся по комнатахъ. Ба, що бѣльше, малпа скакала своему панови на рамя, терла нестливо свою голову до его лица та перешукувала ему кишенѣ за ласощами, що за кождымъ разомъ справляло Оттоновѣ Манке незмѣрну радѣсть. Велике вдоволене справляло ему такожь вивчитѣ своего любимця всякихъ штукѣхъ. Жоля мусѣла ходити на задныхъ ногахъ якъ чоловѣкъ, ему и кождому, що прийшовъ до комнаты, подати руку, а въ кѣнци купивъ ѣй Манке малу дѣточку збрую, зъ якою она робила всѣлякѣй вправы.

Коли лишѣ приходили приятелѣ и знакомѣ на вѣдвѣдины, мусѣла Жоля выступати и показувати свои штучкѣ. И тогда то кругле лице Оттона Манке сѣяло завсѣгды гордымъ тріумфомъ, якъ зрѣтелѣ высказували окликамии своѣй подивъ.

Лише коли явивъ ся своякъ Францъ, набравъ малпачій приятель зимного и притнобленого выразу лица. Перше було се, що скоро лишъ Францъ увойшовъ до комнаты, Отто замыкавъ чимъ скорше малпу до клѣтки. Боязливо стерѣгъ вѣнъ кожного руху свояка. Всѣлякї погляды Франца непокои́ли его та справляли ему бѣль и невдоволенє. Ба, въ его умѣ загнѣзди́ло ся уроєнє, що присутнѣсть Франца, сего природного ворога малпы, могла принести гибель Жолѣ. Въ кождѣй замѣтцѣ Франца чувъ вѣнъ лишъ докоры и кпины, а коли той разъ запытавъ ся, якъ має ся Жолѣ, выбухнувъ Отто сейчасъ гнѣвомъ...

— Ты вже не можешъ дождати ся, коли она згине? Ты найрадше скрутивъ бы їй голову, що?

Цѣле старанє Оттона крутилось коло здорова любого звѣряти. Свою спальню урядивъ вѣнъ заразъ коло покою Жолѣ и помимо найострѣйшихъ протестѣвъ изъ стороны жены велѣвъ на нѣчь отворати дверѣ зъ одной комнаты до другой. Часто, якъ збудивъ ся въ ночи, бѣгъ до клѣтки Жолѣ, щобъ прислухатись вѣддыхови малпы. Скоро лишъ малпа тихше та повѣльнѣйше заховувалась, подавъ Отто Манке въ наибѣльшій неспокѣй та проводивъ цѣлї години на слѣдженю рухѣвъ

улюбленого звѣряти. Коли Жоля часами мала меншу охоту до їдження, трясъ ся Отто та доти не успокоивъ ся, ажъ доки закликаний ветеринарь не упевнивъ его, що здоровю звѣряти не грозить нѣчого небезпечного.

Зъ тымъ ветеринаремъ заключивъ вѣнъ умову, пѣсля котрої тойже за рѣчну платню мавъ що тыждня приходити и оглядати станъ звѣряти.

Коли разъ Отто Манке вернувъ въ полудне зъ фабрики, заставъ свою родину въ безнадѣйної розпуцѣ. Заплакана жѣнка вийшла напротивъ него, зъ кухнѣ доносилося голосне шльохане Августы, а Елиза лягла на софѣ та втиснула голову въ подушку.

— На Бота, а се що? — запытавъ Отто Манке, станувши здивований та переляканий на порозѣ. — Чи вамъ що бракує? Чи вы може хорѣ?

— Ахъ колибъ на тѣмъ скѣнчило ся! — вѣдповѣла Елиза.

— Ну, а щожъ такого? — крикнувъ вже злѣсно Отто. — Та говори вже до сто сотъ дѣдкѣвъ!

— Ахъ, Жоля...! — стогнала панѣ Манке.

— Жоля? — выстогнавъ Отто и кинувъ ся до покою малпы. — Що зъ нею? чи хора?

— Нѣ она..!—и новый плачь приглушивъ голосъ дрожачои зѡ страху жѣнки.

Страшна лють пѡрвала Оттона, а его рука, вытягнена до клямки дверей, зновъ опала.

— Чи згину...ла? — белкотавъ, а колѣна стали пѡдъ нимъ дрожати.

— Она, она... утѣкла! — заперечила панѣ Манке головою.

— Утѣкла? — закричавъ Отто, а очи его блыщали люто.—Утѣкла? Якъ утѣкла? Где? Кто єѣ взявъ? Та поясни менѣ разъ... а нѣ... то... то я...

Вѡнъ прискочивъ до жѣнки и хопивъ єѣ обома руками за рамена, а бѡль, зворушенє и лють вытиснули єму пѡтъ на лицѣ.

Панѣ Манке рѣшила ся въ кѡнци сказати цѣлу правду.

— Боже мѡй, — почала она плаксивымъ голосомъ — та не зворушуй ся тымъ такъ дуже! Та и мене болить...

Таки вступнї слова єще бѡльше розгорячили гнѣвного чоловѣка, котрый теперъ майже стративъ память. Передъ тымъ кричавъ вѡнъ, а теперъ ставъ ревѣти....

— Наша? Коли? Жоля? Где она? Що вы зробили моѣй бѣднѡй Жолѣ?

— Она вымкнулась! — хлыпала нещаслива женщина. — Я вѡдчїнила ѣй на часинку

клѣтку и она проходжувалась въ моимъ товариствѣ по комнатѣ. Въ тѣмъ мене закликано, я въ поспѣху лишила вѣдчиненій дверь. Въ сусѣднѣмъ покою були вѣдчиненіи вѣкна, а коли я вернула за якои четверть години, еи вже не...

— Було! — докѣнчивъ Манке зъ крикомъ, пустивъ рамена жѣнки, хопивъ ся за волоса та бѣгавъ по комнатѣ мовьбожевѣльный. — Жѣнко, жѣнко, жѣнко, ты мене знищила!

Та нечаяно отямивъ ся, бо пѣзнавъ, що крикомъ нѣчого не поможе.

— А чи ты певно знаєшь, що она утѣкла крѣзь вѣкно? — запытавъ тихшимъ голосомъ.

— Я сего не бачила! — вѣдповѣла запытана пѣвголосомъ. — Я лишь такъ догадуюсь, бо гдежь-бы она въ кѣнци и дѣла ся?

Отто Манке набравъ новои надѣѣ. Жоля була збыточниця, що любила робити выбрыки, где лишь могла, та часто давала ся пѣзнати, якъ неприязне таке сотворѣне.

— Хто знає, може она где въ хатѣ сховала ся та тѣшитъ ся въ кулакъ зъ сего заворушеня и замѣшаня, яке она спричинила...

Оживленный тою гадкою, кинувъ ся мужъ въ супроводѣ домѣвникѣвъ до точного перешуканя дому. Товстеный панокъ не лякавъ ся жадного умученя. Вѣнъ заглядавъ до всѣхъ кутѣвъ, спинавъ ся на драбины, лягавъ якъ

довгий на підлогу, щоби заглянути чи то підъ стôль чи підъ софу. Але по Жолѣ и слѣдъ загинувъ ! Даремно кликавъ вонъ и то по кôлька хвилъ голосомъ дуже приязнымъ...

— Жоля ! Моя люба Жоля ! Мое ты любе, добре звѣрятко...

Жоля не ставилась... Одѣне Оттона Манке стало вже цѣлкомъ вываляне порохомъ, споднѣ були на колѣнахъ вышуровані, пôtъ лявъ ся ему потôчками по тѣлѣ, коли перешукавъ кождый куточокъ и закутокъ помешканя та подвôря и саду.

По короткôмъ вôдпочинку рѣшено малпу дальше пошукувати въ сусѣдствѣ. Теперъ нѣхто не сумнѣвавъ ся, що Жоля выхôснувала нагоду и пôйшла, щоби оглянути великій шматъ свѣта, та не хотѣла и думати про поворотъ до тѣсної клѣтки.

Родина роздѣлила ся та розсыпала ся на чотыри рôжнї напрямы. Про обѣдъ нѣхто и не думавъ. Обѣ стороны улицѣ точно перешукано, до всѣхъ дверей пукано та пытано за Жолею, всѣ дома, подвôря и города въ околицѣ перебушовано. Майже цѣла четвертина мѣста була на ногахъ..., а есюды розлягавъ ся кличь :

— Где Жоля ? Где малпа ? — кликано и кликано всюды.

Та надармо! Коли смеркомъ вже вернули всѣ домоѣвники, смертельно умучені, на лиці всѣхъ пробивали ся сумъ и безрадно́сть.

— Жоля гдесѣ счезла!

Та Отто Манке не спочивъ и теперъ. Вѣнъ поспѣшивъ до печатнѣ и на другій день вже всѣ мешканцѣ мѣста, що читали часопись, знали, що Жоля гдесѣ пропала.

— Если хто Оттонови Манке зверне Жолю живою, одержить нагороду сто марокъ! — було тамъ оголошено.

Розумѣсь, що заходы нещасливого власителя малпы на тѣмъ не покѣнчились. Заразъ досвѣта зѣрвавъ ся вѣнъ, щоби зновъ самому зачати пошукування за Жолю. Надармо! И два дальшій дни минули безъ нѣчого. Малпы якъ не було, такъ и нема.

Рано третого дня прийшовъ листъ вѣдъ Франца Манке.

— Заявляю тобѣ, — пише вѣнъ — що подаю до суду, щоби вѣнъ признавъ Жолю, що пропала, за помершу, такъ щоби я набравъ права, пѣсля слѣвъ завѣщання небѣщика Фердинанда Манке, до его полишеного майна...

Отто Манке лютивъ ся та накликавъ всѣ кары неба на голову жадного гроша свояка. Коли проминула перша буря его гнѣву и розъярення, усѣвъ до бюрка, щоби выразити своему

своякови въ листѣ свое обуренѣ. Та ледви написавъ кôлька вступныхъ слôвъ, коли нагло перешкодила ему катаринка своєю роздирающею уха музикою.

Отто Манке пôдскачивъ мовь скаженный въ гору. Якъ дикій кинувъ ся до кухнѣ, отворивъ вôкно та хотѣвъ прогнати катаринкара, коли въ тôмъ побачивъ щось, що въ однôй хвили прогнало его гнѣвъ. На подвôрю стоявъ гарный хлопецъ зъ темнымъ крученымъ волосемъ и опаленымъ вôдъ сонця лицемъ ; на першій поглядъ можна було пôзнати въ нимъ Италійця. На катаринцѣ, на котрôй выгрававъ сынъ полудня, зъ усмѣхомъ на лиці скакала малпа, нѣжне, живе звѣрятко зъ лысучими, темными, розумными очима.

Отто Манке дививъ ся мовь зачарованый на танцюючу малпу.

— Жоля! — була перша его гадка. —
Жоля!

Звѣрятко се було подôбне до его пропавшого любимця що до стати, величины, барвы и цѣлого внѣшного вигляду такъ дуже, що Оттонови прийшла злобна гадка, що се дѣйсно Жоля, що Италієць зловивъ єѣ, присвоивъ собѣ та причѣпивъ до сего огидного побряскуючого ланцюха, прикрѣпленого

до рем'янного нашійника, що т'їсно обхоплювавъ шію б'їдного зв'їрятка.

Опанований тою гадкою, закликавъ Отто Манке катаринкара живимъ рухомъ до себе. Італієць, над'їючись д'їстати гарну нагороду, послухавъ радо та перервавъ гране.

— Зъ-в'їдки ты маєшь се зв'їря? — спытавъ Отто Манке, приступивши до в'їкна.

— Зъ Італіи, Доброд'їю, зъ моєи гарної в'їтчiny! — в'їдпов'ївъ щиро чужинець, усм'їхаючись приязно.

— К'їлько л'їтъ має оно?

— С'їмь л'їтъ! — в'їдпов'ївъ запытаний та п'їднявъ zarazомъ с'їмь палц'ївъ обохъ своїхъ рукъ.

Отто Манке оглядавъ зв'їря, що ц'їкаво дивилось на него круглыми розумними очима, зъ такою увагою, мовъ-бы в'їдъ него завис'їло ц'їле єго щастє. В'їнъ з'їтхнувъ легко. Точнїй оглядини переконали єго, що на жаль не єсть се єго люба Жоля. К'їлька вир'їжняючихъ знак'ївъ, котрыхъ хто другїй бувъ бы не доглянувъ, в'їнъ, що знавъ Жолю якъ себе самого, спостер'їгъ заразъ.

Сумно випростувавъ ся Отто Манке зъ в'їкна, на котре бувъ сперъ ся, коли побачивъ, що помыливъ ся. Та въ т'їмъ стр'їлила єму нова гадка до головы.

— Щожь, якъ-бы я купивъ вѣдъ бѣднаго Италійця малпу и всадивъ єѣ до клѣтки на мѣсце Жолѣ, котра може вже и не верне ся?

Однакъ такъ само скоро, якъ прийшла єму тая гадка, представилась она єму такожъ не-можливою до выконаня. Цѣле мѣсто знало, що Жоля утѣкла, а онъ-той швець, що мешкавъ въ подвѣрю напротивъ кухнѣ, звернувъ вже увагу на єго переговори зъ катаринкаремъ и заглядавъ зъ безстыдною цѣкавостію.

Живо сягнувъ Отто Манке до кишенѣ, вытягнувъ пятьдесять феникѣвъ та давъ Италійцеву. Сей приймивъ грошѣ зъ поклономъ та подякою и вийшовъ зъ кухнѣ.

Гнѣвъ проминувъ и Отто Манке, глубоко засумованый, постановивъ покарати свого свояка Франца, на жаль, лишъ мовчанкою и погордою.

*

*

*

Було се того самого дня по полудни, коли то Отто Манке на своѣй звичайнѣй прогульцѣ мавъ щастє вѣдшукати свою Жолю. На однѣмъ деревѣ въ городѣ сидѣла збыточниця цѣлкомъ весела и добре ѣй видко дѣялось, бо выкривляла вдоволено лице. Нагло почувъ ся голосъ єи пана, котрому слезы радости выступили на розгорячковане лице.

— Жоля! Моя, люба, люба, Жоля!

Однакъ мѣсто повернути до отвертыхъ раменъ свого пана, невдячна кинулась чимъ-скорше навтѣкача та скакаючи зъ дерева на дерево, утѣкла зъ городу на подвѣре и тутъ, переслѣдована домѣвниками, сховалася на пѣдъ дому. Тамъ зникла она, а по кѣлькахъ хвиляхъ выставила голову крѣзь вѣконце на даху. Теперъ стала она кидати яблоками, якихъ було подостаткомъ на стриху. На долѣ зѣбрала ся скоро зъ сусѣдства цѣкава товпа, а дѣти и дорослї реготали ся на видъ рухѣвъ, що товаришили кождому метови. Дѣти кидали ся на всѣ боки та ховали яблока до карманѣвъ.

Нечайно представилось очамъ цѣкавыхъ зрѣтелѣвъ нове видовище. Властитель дому влѣзъ на стрихъ, а Жоля выскочила звинно крѣзь вѣконце та стала спинати ся по даху. Тутъ зробила она при смѣху щоразъ зростаючи товпы кѣлька штукѣвъ, на видъ котрыхъ бѣдному Оттонови Манке ажъ сердце заумерло.

— Колибъ той шибеникъ на хвильку стративъ рѣвновагу або зле ступивъ, стало бы ся щось страшного!...

Коли Жоля переконала ся, що и на вѣльнѣй высотѣ не дають ѣй спокою, скочила вѣдважно на сусѣднїй дахъ (Оттонови Манке

позеленѣло въ очахъ!), а зѣ-вѣдси влѣзла зновѣ крѣзь вѣдчинене вѣконце на стрыхъ. Тымъ разомъ натрафѣла она на дѣмъ торговця яйцами и небавомъ пустивъ ся зѣ стрыху буквальный дощъ малыхъ, овальныхъ, бѣлыхъ тѣлъ, якѣ, скоро лишъ долетѣли до камѣнной улицѣ, замѣняли ся въ липку жовту течѣ. Природна рѣчь, що и тая хотѣй якъ комична забава Жолѣ мусѣла небавомъ скѣнчити ся и зновѣ почали ся ловы на дахахъ, мурахъ та подвѣряхъ. Въ кѣнци утѣкла малпа, скорше и звиннѣйше, якъ тѣи, що за нею гонили, зновѣ до городу, а тутъ зѣ дерева на дерево. Даремно поприбѣгали зѣ всѣхъ бокѣвъ зѣ драбинами и жердками. Швидконога Жоля кпила собѣ зѣ своихъ гонителѣвъ.

При вечѣрнѣмъ сумерку мусѣли заперестати дальшого переслѣдуваня. Сильно умученый на всѣхъ членахъ, зѣ подертымъ одѣнемъ, цѣлый покрытый порохомъ и брудомъ, вернувъ Отто Манке домѣвъ.

Однакъ Провидѣне змилувалось въ кѣнци надѣ бѣднымъ чоловѣкомъ, що терпѣвъ стѣлько мукъ, и на другѣй день рано Жоля хотѣ недобровѣльно вернула до него. Зѣ чувствомъ радости обѣймивъ ушасливленный Отто малпу и того, що єѣ принѣсъ, котрый розумѣсь одержавъ обѣцяну нагороду зѣ великою подякою.

Та тихъ сто марокъ не було одинокимъ выдаткомъ, якій спричинила утеча Жолѣ. Еще того самого дня зголосивъ ся яблочникарь и торговецъ яйцами та рѣжнїи мужчины, женщины и дѣти, якихъ малпа утѣкаючи чи то покусала чи подрапала. Отто Манке выплативъ радо всѣмъ вѣдшкодованя за бѣль. Вѣнъ же бувъ веселый, що має зновъ Жолю, котра не потерпѣла бѣльшой шкоды, крѣмъ легкого подрапаня скѣры.

Пильно уважавъ теперь Отто Манке на се, чтобы замкнути утѣкача до клѣтки, и купивъ велику, сильну колодку. Опѣсля мавъ вѣнъ до виновника промову, повну невинныхъ докорѣвъ. Промова однакъ не зробила вѣдай пожаданого успѣха, бо примхи, зъ якими Жоля принимала упѣмненя своего пана, цѣлкомъ не выражали жалю и почутя провинны. Дальшимъ наслѣдкомъ сеи зворушаючої пригоды було се, що панъ Манке постановивъ опустити свою посаду, чтобы на будуче посвятити ся цѣлковито Жолѣ, сѣ доглядати та пильновати. Посада касїера приносила ему два тысячѣ пятьсотъ марокъ рѣчно, а Жоля представляла капиталъ триста тысячъ марокъ и вѣдсотки вѣ квотѣ дванайцать тысячъ марокъ рѣчно.

Колодка коло клѣтки не дозволяла вправдѣ Жолѣ виврати ся другій разъ на волю; та помимо того малпа выкликувала дальше непокѡй и сварки въ хатѣ.

Одного вечера збиралась родина на балъ. Елиза тѣшила ся вже кѡлька тыжнѣвъ напередъ балемъ. Єи молоде, вѡсѣмнайцятилѣтне серденько зновъ стужило ся за утѣхами и розрывками, бо вѡдъ тогды, вѡдъ коли Жоля стала, такъ сказати-бъ, членомъ родини, панувала въ родинѣ лишъ сварка, замѣшанє та ненависть. До сего долучалось и тоє, що балъ бувъ для неї знаменитою нагодою провести по довгѡй перервѣ кѡлька годинъ въ товариствѣ свояка Франца, наговоритись зъ нимъ доволѣ та надивитись въ єго любѡй, вѣрнѡй очі.

Вѡдъ кѡлькохъ недѣль наступило межі обома родинами замѣтне вѡдчуженє. На мѣсце давныхъ сердечныхъ вѡдносинъ, якѡ заходили межі обома домами, наступило якесь напруженє; ба навѣть оба головы родинъ вѡдчували до себе огѡрченє и недовѣрє, коли вже не ненависть. Зъ того слѣдувало цѣлкомъ природно, що обѣ родини перестали бувати у себе, а лишъ въ дуже святочныхъ дняхъ взаимно вѡдвѣдувались. Тому-то Елиза такъ нетерпеливо ожидала балю. Черезъ цѣле пополудне пѡдспѣвувала собѣ мелодіи танцѣвъ и кѡн-

чила поправляти балевый стрôй, а около еи усть кружила постôйно щаслива усмѣшка.

О осмôй годинѣ була цѣла родина готова. Отто Манке у святочнôмъ ффраку, въ свѣжо вôдпрасованôмъ цилиндрѣ на головѣ, удавъ ся пôсля звичаю до комнаты малпы. Здавалось ему неможливымъ выходить зъ дому, не попрощавшись приязно зъ Жолею та не переконавшись про еи добрый станъ здоровья.

Незвычайный видъ представивъ ся очамъ ему, коли вступивъ до комнаты. Жоля сидѣла сумно тихо въ кутѣ, а пôдвечѣрокъ, якій Августа подала ѣй передъ годиною до клѣтки, стоявъ нетыканий.

Панъ Манке перелякавъ ся розумѣсь дуже. Вôнъ взявъ кусень скробаного бурака, що малпа дуже любила, та наставивъ ѣй, припрошуючи еѣ лагôдными словами; однакъ Жоля потрясла зъ неохотою голову и выкривила мовь зъ болю лице. Отто Манке кинувъ ся зворушений; его бѣла краватка пересунулась на бакирь, чистый якъ зеркало цилинדרъ кинувъ вôнъ въ куть до поблизкого покою.

— Августо ! — закричавъ вôнъ. — Августо, сейчасъ по доктора Фишера ! Нехай безпроводочно приходитъ, бо Жоля хора !

Елиза въ бѣлѣмъ запашнѣмъ одѣню, яке окружало єи нѣжнѣи члены, выглядала якъ геній радости и мира. Та теперь прибрала нагло зажуреный видъ.

— Щожъ ѣй татку, бракуе? — спытала. — Тажъ передъ кѣлькома годинами було все въ порядку...

Та запытанный не слухавъ того, але бѣгавъ мовъ шаленый по комнатѣ та зновъ скочивъ до покою малпы.

Елиза закусила вѣдъ неохоты губы.

— Знаете, мамцю, — заговорила шепотомъ — я ненавижду сеи малпы и волѣла бы, щобы она тогды була скрутила где голову та не вертала бѣльше до хаты...

Мати переляканатымъ, оглянулась доокола.

— Алежь, дитинко! — сказала упоминаючи, а коли переконалась, що мужъ єи не почуе, додала : — Маєшь слущнѣсть! И я ненавижду того бурителя спокою, якій мучить насъ и вѣдбирає намъ всяку радѣсть, та не позволяє нѣкому въ домѣ свободно вѣдохнути. И я проклинаю весь сей нещасливый спадокъ, що принѣсъ намъ стѣлько журбы и хлопотѣвъ. Якъ щасливо и спокѣйно жили мы еще недавно! А теперь...

Задзвонено до брамы. Була се Августа, що вертала вѣдъ ветеринара.

— Пана доктора нема въ дома; але скоро лишь верне, сейчасъ его сюды пришлють...

Була се не дуже добра потѣха. Отто Манке ходивъ неспокойно зъ одной комнаты до другой, и що кѣлька хвиль выходивъ на коритарь, щобы поглянути, чи не иде такъ дуже ожидаый лѣкаръ. Елиза сидѣла зъ матерію въ мешкальнѣй комнатѣ и тихо плакала. Минувъ четверть години, минувъ и другій. Власне на першій танецъ она такъ дуже ожидала...

— Тамъ можна такъ гарно розѣрвати ся! Щожъ Фрицъ думає, що я не приходжу? Вѣнъ буде мене уважати за женщину безъ чести, за недбалу та рѣвнодушну... Алежъ, татку, — зважилась въ кѣнци промовити — тажъ балъ вже давно розпочавъ ся... може бы и мы вже равъ выбрали ся!

— И я такъ думаю, Оттоне, — вставилась и мати за донькою — можемо ити спокойно. Жолѣ полѣпшає само вѣдъ себе...

Зачѣплений кинувъ ся, якъ-бы его ящѣрка вкусила. Ставъ ходити по покою та бѣсити ся, вымахуючи зѣ злости раменами.

— Ахъ вы легкодушнѣй, безжурнѣй бабы! — кричавъ. — Менѣ смерть приходитъ зѣ страху и журбы, а вы можете думати про розвеселене и танцѣ!

И приступивъ може вже сотный разъ до клѣтки та говоривъ до малпы пѣдлещуючими словами...

— Та розвесились бо, дорогенька Жоля ! Сейчасъ придетъ докторъ Фишеръ, вѣнъ зновъ тебе уздоровить. Ты зновъ будешь скакати по клѣтцѣ та будешь весела и вдоволена тай мы зъ тобою...

Въ концѣ по цѣлѣй годинѣ надѣйшовъ ветеринаръ. Вѣнъ оглянувъ малпу, поглянувъ ѣй въ очи, послушавъ живчикъ та прийшовъ до комнаты.

Елиза зѣ страхомъ слѣдила за его мѣною Докторъ Фишеръ, старый кавалѣръ, дививъ ся зъ подивомъ на чудне дѣвча ; чимъ частѣйше бувавъ вѣнъ въ домѣ пана Манке, тымъ бѣльше подобалась она ему.

Та на жаль мусѣвъ вѣнъ запримѣтити, що она дуже холодно принимала его погляды и легковажила его собѣ. Нынѣ выдавалась она ему бѣльше чаруючою и притягающею, якъ коли-небудь передъ тымъ.

— Ну, и якъ тамъ, пане докторъ ? — пытавъ Отто Манке заляканный.

— Та нѣчого небезпечного, правда ? Мы можемо спокѣйно ити на балъ ? — додала панѣ Манке.

Въ очахъ залюбленого старого кавалѣра блыснуло щось поганого, щось злобного, коли, глянувши на Елизу, побачивъ, якъ она зъ не-терпеливости мало зѡ скѡры не выскочить.

— Я не радивъ бы вамъ легковажити собѣ! — вѡдповѣвъ вѡнъ, прибираючи поважный видъ. — Жоля хора на жолудковѣ болѣ, а що зъ того може выйти, се не дасть ся поки що предвидѣти. Въ кождѡмъ разѣ потреба ѣй якъ наибѡльше старанности. Она або перестудила собѣ жолудокъ, або зѣла щось нестравиого. Робѣть ѣй теплѣ оклады, а крѡмъ того я гдещо запишу...

Коли ветеринарь вѡдѡйшовъ, а Августа побѣгла до аптики, ставъ Отто Манке пере-бирати ся. Щобы ити на балъ и забавляться въ хвили, коли Жоля мала тутъ конати, про се розумѣсь не могло и бесѣды бути.

Зъ слезами и плачемъ побѣгла Елиза до своєї комнаты, щобы зъ чарѡвного бале-вого метелика перемѣнити ся въ буденну ку-клу. И мѣсто плавати въ обѡймахъ Фрица по величаво удекорованѡй сали, мусѣла она у темнѡй сѣропомальованѡй кухни пригото-вляти мѣшочки на теплѣ оклады для нена-висной Жолѣ.

Для Жолѣ не мала тая пригода жадныхъ дальшихъ наслѣдковъ. Вже на другѣй день

була она зновъ весела и своѣй обѣдѣ зѣла такъ смачно якъ нѣколи. Гѣрше вийшла на тѣмъ Елиза, бо того дня одержала крадкомоу черезъ Августу листъ, въ котрому Фрицъ робивъ їй прикрїй докори про зраду, бракъ любови и зломанє вѣрности, нарѣкавъ на ню та жадавъ выясненя; въ противному бо разѣ вѣнъ рѣшивъ ся зѣрвати зъ нею всякї зносины та своє серце наповнити лишъ погордою и ненавистїю до неї.

Найгѣрше однакъ вийшла на тѣмъ бѣдна Августа. Отто Манке розслѣджувавъ все, що могло до хоробы малпы причинити ся. При тѣмъ показалось, що Августа була не абыякъ злобна людина. Не дбаючи цѣлкомъ про малпу, подала она їй, на перекѣръ заказови пана, останки зѣ обѣду паньства. Голодна малпа зѣпсувала собѣ незвычайнымъ їдженємъ жолудокъ.

Панъ Манке стративъ терпеливѣсть. И хотїя Августа була пильна та щира людина и служила въ родинѣ вже вѣсѣмъ лѣтъ вѣрно и точно, то супротивъ малпы провинилась она вже неразѣ. Все мѣгъ Отто Манке оправдати и простити; але хто поводивъ ся зъ малпою легкодушно або безъ любови, сей зрыває и зъ паномъ.

И зъ тои то причини вимовлено Августъ службу. Слѣдуючого першого мала она покинути дѣмъ пана Оттона Манке.

III.

Якось чотырнайцять днѣвъ пѣзнѣйше були у Оттона Манке незвычайнѣ вѣдвѣдины. Своѣмъ Францъ вступивъ до комнаты зъ такъ свободною, приязною миною, мовъ-бы межи ними нѣколи нѣчого злого не зайшло.

Ненадѣйно заскоченому Оттонови выступила зъ гнѣву червонѣсть на лицѣ и вѣнъ вже мавъ выбухнути гнѣвомъ та выпросити непростеного гостя за дверѣ, коли еще якось завчасу надумавъ ся на лучше.

— По що менѣ — подумавъ — показувати, що самъ поглядъ на него бурить менѣ жовчъ? Кпины бѣльше колять и глубше ранять, якъ брусоватѣсть...

И Отто Манке присилувавъ себе до усмѣшки, въ котрѣй на всякѣй случай пробивала ся насмѣшка, и подавъ входячому приязно руку.

— Чи ты прийшовъ, щобы обняти спадокъ? То ты трохи за скоро прийшовъ, любый Франце. Мусишь еще кѣлька лѣтъ терпеливо пождати. Жоля вже зновъ вѣдъ давна

у мене. Та ты се знаєшь такъ само добре, якъ и я ; бо я певный, що ты наибольше занятый тымъ бѣднымъ звѣряткомъ и все, що вѣднositъ ся до него, для тебе дуже важне. Тому то я не хочу укривати передъ тобою тои веселои новины, що наша улюблена Жоля цѣлкомъ здорова и весела и можна числити на се, що въ повно́й силѣ дожіє вѣку, якій їй назначивъ небѣщикъ нашъ кузинъ. — Вѣнъ по́днявъ ся, побѣгъ до дверей сусѣдного покою, вѣдчинивъ ихъ та чемно попросивъ Франца. — Прощу, переконай ся самъ!... Жоля, уклони ся гарно! — кликнувъ до малпы, коли Франць переходивъ попри него до комнаты.

Жоля уклонилась передъ Францомъ поважно, якъ єѣ навчено.

— Жоля, якъ ходитъ чоловѣкъ? — говоривъ дальше Отто.

И малпа стала ходити на задныхъ кѣнчинахъ поволи и поважно по клѣтцѣ.

— Жоля змучена, Жоля хоче ити спати...

Сейчасъ простягнулось звѣря якъ довге на долѣвцѣ клѣтки, замкнуло очи та стало тихо хрѣпѣти.

— Ну, и що ты скажешь на тоє? — пытавъ тріумфуючо Отто Манке.

— Я и не надѣявъ ся, — вѣдповѣвъ Францъ колючо — що зъ тебе стане такій добрый учитель для малпъ...

Въ очахъ высмѣяного закипѣло гнѣвомъ, але поконавъ себе и вздержавъ ся вѣдъ выбуху.

— Сей урядъ приносить менѣ дванайцять тысячъ марокъ рѣчно! — вѣдповѣвъ быстро и злобно. — За таку пенсію можна и малпу принять за ученика. Якъ думаешь, любый Франце?

Францъ скрививъ ся та не знавъ, що вѣдповѣсти. Тымчасомъ малпа вже зновъ встала та зближилась до кратокъ клѣтки, оглядаючи чужого чоловіка зъ великою цѣкавостію.

Францъ Манке хотѣвъ близше приглянути ся малпѣ та усмѣхнувъ ся солодко и при-такнувъ Жолѣ. Рѣвночасно хотѣвъ зближити ся до клѣтки. Але Отто хопивъ его сильно та вѣдѣпхнувъ.

— Ты — сказавъ вѣдъ, залишаючи удаване, зъ дѣйснымъ страхомъ — лиши се радше! Я завсѣгды маю таке чувство, що твоѣй поглядъ може затроити мою малпу...

Францъ почувъ ся ображенимъ, покивавъ головою, обернувъ ся та удавъ ся до мешкальной комнаты. Отто замкнувъ комнату малпы и попросивъ чемно свого гостя сѣдати.

— А я и забувъ — промовивъ поважно але зъ їдкою иронією — подякувати тобѣ за твоїй любый листъ... Прикро менѣ дуже, що ты такъ перечисливъ ся. Ты певно думавъ, що вже маєшь триста тисячъ марокъ въ своихъ рукахъ !

Торговецъ деревомъ почервонѣвъ хвилево та спустивъ очи, але поборовъ се заклопотане, вставъ та вѣдперъ неустрашимо сей нападъ.

— Ты ошибаєшь ся ! — вѣдповѣвъ второпно, а кровь ударила ему до лица. — Ты ошибаєшь ся, коли думаєшь, що я зависный на тебе за-для спадку. Цѣлкомъ нѣ ! Се, що я зробивъ, зробивъ я зъ огляду на мою родину, бо я мушу дбати про єи sprawy. Що до моєи особы, то я зрѣкаю ся всѣхъ претенсій прийти колись въ посѣдане спадку по нашомъ помершомъ свояку. Загаломъ вѣрменѣ, я не хотѣвъ бы бути на твоимъ мѣсци. Дякую... Яке-жь твоє жите ? Чи ты маєшь бодай годинку спокою ? Чи не мусишь ты щодня цѣлыми годинами боятись ? Чи не окуплюєшь ты марного гроша твоимъ спокоемъ, вдоволенемъ и родиннымъ щастемъ ? Менѣ жаль твоей жѣнки и доньки. Ты самъ цѣлкомъ, вѣдъ коли ты ставъ невѣльникомъ гидкого злобного звѣряти, ты такъ понизивъ ся !

Сильный стукотъ перервавъ ему. Отто Манке почервонѣвъ зô злости якъ буракъ, скочивъ зъ стôльця та вдаривъ сильно рукою въ стôль.

— Що ты говоришь? — закричавъ скажено. — Моя Жоля гидке злобне звѣря? Моя малпа не естъ звѣря, але она розумна и второпна якъ чоловѣкъ и має лучшій розумъ, якъ неоденъ, що... — вôнъ показавъ рукою на шю — що має въ собѣ доти зависти, злобы и ненависти. Понимаєшь мене?

Францъ Манке усмѣхнувъ ся зъ сочувствомъ на той простаковатый, непогамованый выбухъ.

— Я-жь тобѣ кажу, — вôдповѣвъ цѣлкомъ спокôйно — що я нѣчо бôльше не чую до тебе, якъ лишь зависть. О, тобѣ нема що завидовати! Та я не прийшовъ сюды, щобы зъ тобою сварити ся, але щобы тобѣ по доброму предложити одну раду, яка для всѣхъ сторôнъ буде справедлива, яка приверне тобѣ и твоѣй родинѣ страчений спокôй, а заразомъ скрутить голову тому злобному завѣщаню нашего небôщика свояка...

Отто Манке, що уганявъ по комнатѣ, ставъ нагло та дививъ ся на говорячого на пôвъ зъ кпинами, на пôвъ зъ цѣкавостю.

— Такъ! Отже хочешъ менѣ предложить раду? — забурмотѣвъ. — Ну, ну, говори! Та я бо и цѣкавый...

— Ты знаешь, — зачавъ Францъ важно — що тебе при роздѣлюваню спадку ущаслививъ чистый случай. Ты два роки старшій вѣдъ мене, впрочѣмъ мы рѣвнѣ собѣ и однако крѣвнѣ небѣщика Фердинанда. Пѣсля права повиненъ спадокъ припасти намъ обомъ по половинѣ...

Отто засмѣявъ ся.

— Колибъ ты бувъ на моимъ мѣсци, — вѣдповѣвъ — то мавъ бы ты инакшій поглядъ, а тогды ты рѣшучо твердивъ бы, що кождый може робити зъ своими грѣшми, щѣ ему подобаєсь. Фердинандъ полишивъ свое майно менѣ, а мы маємо шанувати его волю.

— Такъ, чижъ вѣнъ тобѣ его полишивъ? — вѣдповѣвъ Францъ Манке. — Чижъ не такъ вѣнъ уложивъ свою послѣдну волю, що ты лишъ до часу уважаєшь ся его спадкоємцемъ? Чижъ цѣле майно не припадає менѣ, коли малпа згине передъ означенымъ часомъ?

Отто Манке ажъ затрясъ ся. Се слово перешило его на скрѣзь и вѣнъ зновъ попавъ въ скажену лютъ.

— Она не згине, — закричавъ — кажу тобѣ! Про се вже я подбаю. Она не може згинуты...

— Та хотяй бы ты не знати якъ дбавъ, то все таки ты не можешь мати найменшої певности, що Жоля потягне еще десять лѣтъ. А я кажу : безпечныхъ сто пятьдесятъ тысячъ марокъ творить бѣльше, далеко бѣльше, якъ триста марокъ, котрѣ ты надѣнешь ся дѣстати доперва въ далекѣй будучности ; ба въ послѣднѣй хвили можуть они тобѣ вымкнути ся зъ рукъ, а ты въ найлучшѣмъ разѣ мусишь окупити ихъ десятилѣтними клопотами.

— Сто пятьдесятъ тысячъ марокъ? — спытавъ старшій прислухуючись. — Якъ-то ?

— Такъ, я думаю, що се рѣчь цѣлкомъ проста и мы могли вже давно тую справу розвязати. Я именно предлагаю тобѣ, щобы мы зробили умову, пѣсля котрой мы подѣлили-бъ спадокъ. А именно : ты зъобов'язнешь ся, що если Жоля дѣйсно доживе щасливо дваццятого року и тобѣ припаде тыхъ триста тысячъ марокъ, виплатишь половину капиталу менѣ. Противно я зъобов'язуюсь на случай, коли Жоля згине передъ означенымъ часомъ, рѣвно-жъ половину, то есть сто пятьдесятъ тысячъ марокъ, вѣдступити тобѣ. А щобы пѣдъ кождымъ оглядомъ було пѣсля права, то ты згодишь ся такожь половину вѣдсоткѣвъ, що припадуть тобѣ черезъ тыхъ десять лѣтъ, вѣдступити менѣ...

Отто Манке, ненадѣйно заскоченый, станувъ якъ вконаний. Жилы на чолѣ набѣгли ему вѣдъ гнѣву, а зъ его малыхъ, сѣрыхъ оченятъ блищали люти блискавки.

— Ты се называєшь справедливою пропозицією? — бухнувъ вѣнъ. — Тажъ то цѣлкомъ нечесный пѣдлый пѣдступъ, позбавити мене и моєи рѣднѣ нашего майна та обѣйти въ хитрый спѣсѣбъ яснѣ и обовязуючѣ постановы нашего любого покѣйного свояка... Отже половину маю я товѣ вѣдступити? Сто пятьдесятъ тысячъ марокъ по просту дарувати? О, то я бувъ бы дуракъ! Та я не дамъ тобѣ и одной марки, одного гроша, одного сотика!

Вже и Францъ вставъ, а злѣсть пѣдступила ему до горла и руки стали дрожати; але силою волѣ еще здержавъ ся.

— Я не хочу — вѣдповѣвъ — вѣдповѣдати на твои несправедливѣ пѣдозрѣня та нечуванѣ обыды; я не хочу такъ якъ ты впадати въ лють и ненависть; але думаю о нашихъ дѣтяхъ, котрѣ якъ тобѣ може и звѣсно, любять ся, въ котрыхъ злучили-бъ ся обѣ половины спадщины по Фердинандови. — А приступаючи ближше, додавъ. — Оттоне, згоди ся та забудьмо про всяку ворожнечу! Подумай надъ щастємъ нашихъ дѣтей!

Але Отто Манке сховавъ праву руку за плечѣ и смѣявъ ся Францови въ лице.

— Такъ, ты хочешь зновъ зѣ мною погудити ся тогды, коли я плачу кошта ! Дивись, дивись, що за гѣднѣй любви ! А зъ нашихъ дѣтей хочешь зробити пару, щобы твоѣй сынъ потягнувъ гарный грѣшъ до кишенѣ ! Гарно ты выдумавъ, дуже гарно ! Але ты, при своѣй злобѣ, таки перечисливъ ся. Я маю зъ Елизою цѣлкомъ иншѣ пляны. Вѣдъ мого будучого зятя я вымагаю иншихъ услѣвий... понимаешь ? А щожъ твоѣй сынъ ? Нѣчо ! Отъ купчикъ, тай тѣлько ! Дякую !

И обернувъ ся до Франца плечима та приступивъ до вѣкна, щобы своему своякови показати наглядно свою погорду.

Францъ Манке зморщивъ чоло та зѣтхнувъ глубоко.

— Отже се твоѣ послѣдне слово ?—спытавъ.

— Моѣ найпослѣднѣйше !

— Добре ! Не хочу тебе довше непокоити. Про мене, зроби свою доньку нещасливою, коли зможешъ за се вѣдповѣсти ! И будь дальше посмѣховискомъ мѣста зъ твоєю малпою та понижай ся дальше до сторожа малпы, мѣсто тѣй погани скрутити голову и спокѣйно взяти своихъ сто пятьдесять тысячъ марокъ !

Я своє сказавъ, нашъ... пане малпячій батьку!

Отто кинувъ ся ображений.

— Якъ? Що ты тутъ говоришь?

— Чижь ты не знаєшь, що тебе такъ загально называють? — вѣдповѣвъ Франць зѣ злобною усмѣшкою.

— Хто важить ся мене такъ называти?

— Цѣле мѣсто! Коли лишъ про тебе говорятъ, то все зовуть тебе „малпячій батько“.

Мала заживна стать Оттона Манке ажъ поѣросла. Гнѣвъ и зворушене дусили его въ горлѣ такъ, що цѣлый почервонѣвъ якъ буракъ и змѣгъ выдати лише кѣлька незрозумѣлыхъ слѣвъ. А коли вже прийшовъ до себе и хотѣвъ выбухнути, бувъ вже Франць коло дверей.

— До побаченя, малпячій батьку! — сказавъ обернувшись, закимъ еще вѣддаливъ ся.

Зъ надвору, зъ поѣвѣря доходили звуки катаринки. Властитель еи приходивъ що кѣлька днѣвъ, щобы заробити кѣлька крейцарѣвъ. Але нынѣ мѣгъ вѣнъ собѣ грати, ажъ доки не почорнѣвъ бы. Отто Манке не находивъ ся нынѣ въ такѣмъ настроеню, щобы що хотѣвъ дати.

— Проклятый Италієць! — говоривъ собѣ поѣдъ носомъ и тупнувъ сильно ногою.

IV.

Надѡйшовъ день, коли Августа мусѣла покидати дѡмъ свого паньства. Вже вѡдъ самого рана ходила бѣдна людина зъ заплакаными очима, а и самѡй панѣ дому прикро було розлучатись зъ пильною дѣвчиною, котра помагала їй вѣрно черезъ вѡсѣмь лѣтъ зносити домашнїй труды.

Колижъ надходила година прашаня, не могла бѣдна дѣвчина здержатись, щобъ не выбухнути голоснымъ плачемъ.

— Найбѡльше менѣ прикро, — хлыпала Августа до панѣ Манке, що була въ кухні — що мушу покидати службу задля нерозумной звѣрины...

Панѣ Манке зѡтхнула значучо.

— Ты не одинока, Августо, — сказала она — якѡй малпа справляє бѡль и горестъ. Я вже давно прокляла той день, коли она прийшла до нашего дому...

Серцю дѣвчины полегшало при тѡмъ отвертѡмъ звѣреню ся панѣ.

— Такъ, такъ! — сказала она. — Малпа есть той злый духъ въ хатѣ, що еще не одного лиха вамъ заподѣе...

— То певно, Августо! А я не буду жалувати, — говорячи оглянулась панѣ Манке

боязливо та нахилила ся до Августы — коли їй щось приключить ся и мы будемо вѣдь неї на все освободженій...

— Ой певно, певно, панѣ ! — шептала дѣвчина зъ повної душѣ. — Се було бы найлѣпше для всѣхъ, навѣть для пана, коли тая погань где пропаде.

По полудни выходивъ Отто Манке зъ женою зъ дому. Були они запрошеній до одной родини приятеля. Панѣ Манке вписала Августѣ до службовой книжки дуже гарне свѣдоцтво, а навѣть самъ Отто Манке бувъ того дня трохи зворушений, особливо коли на прашане подавъ Августѣ руку. Але стало ся ! Нова дѣвчина мала прийти еще того таки вечера и въ тѣй справѣ не можна було вже нѣчого змѣнити.

И зъ Елизою, що сидѣла въ своѣй комнатѣ надъ ручною роботою, попращала ся Августа. Колижъ она въ послѣднє робила въ кухнѣ ладъ, щобъ не принести собѣ нечести у наслѣдницѣ, найшовъ єѣ зновъ величезный бѣль. Еще разъ закипѣвъ въ єї серци гнѣвъ, а въ гадкахъ проклинала она виновника своего болю и тѣ проклоны були-бъ не абы якъ зашкодили малпѣ, колибъ були здѣйснили ся.

Августа чистила власне щось коло кухнѣ; чимъ бѣльше лютила єѣ малпа, тымъ силь-

нѣйше терла она вовняною шматкою. Въ нѣй закипѣла жажда мести. Ахъ, якъ она ненави-
дѣла се злобне, пѣдступне, огидне звѣря, що
задавало ѣй стѣлько муки; стѣлько жалю
и болю, що спричиняло суперечки и сварки
тамъ, где колись панувавъ миръ и спокѣй,
передъ котрымъ мусѣла она теперь уступати,
она, що жила все зъ паньствомъ въ наибѣль-
шѣй приязни, доки тая погань не вступила
въ хату !...

Наразъ пригадала собѣ, що панъ єи має
въ нѣчнѣй шафцѣ коло лѣжка пуделко мор-
финовыхъ порошокѣвъ, бо вѣнъ вѣдъ довшого
часу зѣ страху и журбы терпѣвъ на безсон-
нѣсть. Жадна пѣмсты, всунулась тихо до спалнѣ
паньства, взяла зъ пуделка три порошки, пѣй-
шла до покою малпы, хопила мисочку зъ во-
дою зъ клѣтки, налила въ кухни свѣжѣй воды
и замѣшала въ нѣй всѣ три порошки отруѣ.

— Смачного ! — сказала киваючи до мал-
пы та поставила мисочку на звычайнѣмъ мѣсци.
А коли вже спѣвнила дѣло мести, скочила до
кухнѣ, зѣбрала чимъ скорше свои манатки та
борзенько забрала ся.

Елиза повѣдомила день передъ тымъ
Франца Манке, що єи родичѣвъ не буде на
другій день черезъ кѣлька годинъ въ дома

и тому лучаєсь єму нагода, зъ нею доволѣ наговорити ся.

Ледви родичѣ вышли, станула Елиза при вѣкнѣ та споглядала на улицу. Въ кѣнци може за годину появивъ ся ожидаый, зъ котрымъ лучила єѣ, крѣмъ родинныхъ узлѣвъ, такожѣ невысказана любовь.

Дрожачи зъ радости, выбѣгла єму на стрѣчу, а теперъ сидѣли вже въ комнатѣ на софѣ, тримались за руки та дивились зъ любовію собѣ въ очи.

— Ахъ Фрицъ, — здыхала Елиза — я теперъ неразъ така сумна та невесела! Мѣй татко все таки дуже огѣрченый до твого вѣтця та до тебе!

— Тому всему лишь малпа винна! — шептавъ молодой мужчина, потрясаючи кулакомъ въ сторону комнаты малпы.

— А вѣдъ кѣлькохъ недѣль — жалувалась молода дѣвчина — я такъ бою ся доктора Фишера...

— Єго? — спытавъ здивовано и недоверчиво молодець. — Того старого парѣбка ты боишь ся? Та чому?

— Кобы ты знавъ, — продовжала она скоро — якъ вѣнъ завсѣгды на мене споглядає и якъ вѣнъ коло мене ходитъ, скоро лишь увѣйде до нашего дому! Вѣнъ все наговорює

менѣ Богъ знае що... якъ гарна я для него та якъ щасливый колись буде той, за кого я вийду...

— Шибеникъ! — крикнувъ Фриць зѣ злостію, скочивъ та ставъ ходити гнѣвно по комнатѣ. Станувши вѣдтакъ передъ Елизою, поглянувъ на ню зависнымъ окомъ та спытавъ. — А ты? Ты що на се?

— Я... нѣчо! Щожь я маю на се казати?

— Ты повинна єму вѣдпалити, але такъ порядно! — сказавъ горячій молодець зъ палаючими очима. — Старый ты дураку, повинна ты єму сказати, ты хлистику поломаный, може-бъ ты давъ ся выпхати!

— Сего я не можу сказати, се не выпадає! — потрясла Елиза головою.

— Ты не можешь? Скажи радше, що не хочешь! Певно, я вже собѣ представляю... Вѣнъ тобѣ нѣсенѣтницѣ плете, а они тобѣ подобають ся. Та вы всѣ жѣнки жадні на тоє...

Елиза вѣддула губы.

— Ты несправедливый, Фриць! Тажь не выпадає прецѣнь молодѣй дѣвчинѣ старшому мужчинѣ говорити такій дурницѣ. А по друге и татко сего не стерпѣли бы... Ты не знаєшь, якій у нихъ докторъ Фишеръ важный таякъ они єго шанують...

— Я знаю навѣтъ чому! Задля дурной малпы...

— Знаєшь, Фриць, — звѣрювала ся еще тихше и чемнѣйше Елиза — я все бою ся, що докторъ Фишеръ колись дѣйсно...

— Що? — спытавъ Фриць та поглянувъ сумно.

— Попросить о мою руку, а тогды...

— Нехай вѣнъ поважить ся! — кричавъ Фриць. — Тутъ вѣнъ буде мавъ зѣ мною до дѣла! Тогды нещасте его чекає!

И нагло сягнувъ до кишенѣ та вытягнувъ зъ-вѣдтамъ паперову торбинку.

Отже палець судьбы! — говоривъ дальше. — Закимъ я сюды прийшовъ, бувъ я въ аптицѣ. Мама потребують въ господарствѣ отруѣ. Лучшого ужитку не можу зъ сеи отруѣ зробити, якъ усунути се величезне нещасте, що стоить намъ на перешкодѣ, а яке вже давно на се заслужило, щобъ его спрятати...

И кинувъ ся до дверей, що вели до малпиной комнаты. Але Елиза скочила и погнала за нимъ якъ вѣтеръ. Передъ самими дверима догнала его та задержала зъ всеи силы и поглянула ему остро въ очи.

— Фе, Фрицку! — сказала она зъ чесною вѣдразою. — Коли ты спосѣбный дѣлати такъ поѣдступно, то я.. я не можу тебе бѣльше лю-

бити, то я мушу тобою гидити ся, Фе, ты чейже не понижишь ся до роля по́дступного утрôйника!

Фриць поглянувъ змѣшанный въ еи зворушене лице. Ненависть и гнѣвъ здавались ему пробивати ся изъ зворушенного лица Елизы.

Въ той рѣшучôй хвили задзвонивъ хтось крѣпко до брамы. Елиза вôдскочила зô страхомъ въ задъ.

— Батько! — застогнала поблѣдши.

Але до Фрица не чѣпавъ ся страхъ або перелякъ.

— Тай що зъ того? — выдусивъ вôнъ зъ себе вôдважно та выправивъ ся. — Нехай приходитъ! Я ему вже разъ скажу свою гадку. Я скажу ему: Вуйку, вы тиранъ, вы...

На ново давъ ся чути дзвôнокъ, еще голоснѣйше якъ передъ тымъ. Сей звукъ здаєсь вернувъ Елизѣ утрачену силу. Она скочила до Фрица, хопила его рамя та въ смертельнôй тревозѣ промовила...

— Коли ты, Фриць, не вôдôйдешъ, то бôльше и не гляну на тебе. Килибъ татко тебе тутъ застали, то стало-бъ ся шось страшного. Забирай ся сейчасъ!.. Черезъ покôй малпы до спальнѣ, зъ-вôдтамъ до кухнѣ, а зъ кухнѣ черезъ подвôре на улицу... скоро, прошу тя, закликаю тя!

И вѣдчиниладверѣ та пхнула его до покою малпы.

Фрицъ пѣддавъ ся и пѣйшовѣ. Елиза побѣгла до зеркала, поправила собѣ скоренько волосе та потерла долонями по лицю; сердце у неи било якъ молотомъ та вѣдбирало ѣй майже вѣддыхъ. Вже и вѣ трете задзвонено, а небавомъ ставъ вже хтось бубнити кулаками вѣ дверѣ, такъ що се чути було вѣ цѣлѣомъ домѣ.

— Гдежъ ты до лиха? Що тобѣ? Чи я еще довго буду чекати? — кричавъ Отто Манке, коли ему вѣ кѣнци Елиза вѣдчинила.

Елиза була еще дуже змѣшана.

— Прости, батечку! Я.. я лягла на хвильку на софѣ... я еще певно и заспана...

Отто Манке посунувъ до комнаты.

— Чи тутъ бувъ хто? — спытавъ недо-вѣрчиво.

Елиза дрожала, однакъ удало ся ѣй выдержати острый, допытливый поглядъ батька.

— А хто-жъ тутъ, батеньку, мавъ бы бути?

— А чи я знаю? Або вуйко Францъ, або може хто иншій. Менѣ здавалось зъ улицѣ, що бачивъ я чіюсь тѣнь... А якъ тамъ мае ся Жоля?

— Цѣлкомъ добре, таточку!..

— Такъ! Але якъ ты спала, то не можешъ сего знати. Ты мѣсто пильнувати Жолѣ

и бѣдняткови часъ осолоджувати, кладешь ся та спишь собѣ въ бѣлый день...

— Алежь се було лишъ кѣлька хвиль, тату! Передъ тымъ була я при Жолѣ и она була така весела, а я мусѣла такъ смѣяти ся... Она дѣйсно гдеколи дуже потѣшна, татку...

Пѣдступъ прабабки Евы, якого ужила теперъ Елиза, зробивъ своє. По лици Оттона Манке пробѣгъ лучъ веселости, а усмѣшка вдоволеня грала коло его устъ.

Елиза выкористала се заразъ та здержала его при дверехъ, коли вѣнъ хотѣвъ увѣйти до комнаты малпы.

— Але чому вы, батечку, такъ скоро вернули?

— Бо... — темна хмара покрыла зновъ лише що розъяснене лице Оттона — лихо знає! Я теперь все такъ якось зденервованный, що нѣгде не можу найти правдивого спокою, лишъ въ дома. Все переслѣдуютъ мене томлячѣ образы. Я не мѣгъ довше выдержати въ товариствѣ и забравъ ся. Мама прииде пѣзнѣйше. Менѣ доперва, коли сиджу въ дома и бачу, що моя Жоля скакає вдоволено и весело, спадає камѣнь зъ грудей...

И отворивъ дверѣ до малпиной комнаты та увѣйшовъ весело. Елиза стояла боязливо за дверима.

— Жоля! Жолюша! — давъ ся чути голосъ батька.

Елиза вѣдохнула.

— Слава Богу, Фрицъ не сповнивъ своихъ погрозъ! Вѣнъ вѣдойшовъ и щасливо утѣкъ передъ неприятностію...

Наразъ давъ ся чути голосный крикъ.

— Жоля, моя любя бѣдна Жоля, що тобѣ? Що тобѣ, мое любе добре звѣрятко?

Елиза сейчасъ була въ покою малпы... думала, що стратила змыслы. Въ кутѣ клѣтки сидѣла Жоля, оперта плечима до кратокъ. Корчѣ болю перебѣгали єи тѣло, очи стояли стовпомъ и дивились якъ очи конающого; на пысочку показалась бѣла пѣна.

Передъ клѣткою стоявъ батько и рвавъ собѣ волосѣ...

— Що сталося зъ моею Жолею? Она гине... гине! Ратунку!... Ратунку!... Жоля гине!

Елиза зъ трудомъ прийшла до себе. Страшный перелякъ перебѣгъ ледянымъ холодомъ по єи тѣлѣ. Теперь розъяснила ся ситуація.

— Се зробивъ сей несчастный Фрицъ! — подумала. — Утѣкаючи черезъ покѣй, выкориставъ нагоду и подавъ Жоли отрую. А я... я... стаю ся спѣвинною!... Я приняла поза плечима родичѣвъ Фрица та подала єму нагоду до такъ страшного дѣла... Горе менѣ!

Немовъ якась дрожь перейшла по єи тѣлѣ и вѣдчула рѣвночасно невысказаный бѣль душѣ.

— Теперъ не можу єго бѣльше любити! Я стратила свого милого... на вѣки!

Нещасливе дѣвча закрыло лице руками та выбухнуло голоснымъ плачемъ.

Отто Манке кидавъ ся, якъ-бы єго гадюка укусила, и прискочивъ до доньки.

— Хто се зробивъ? — кричавъ пискливимъ голосомъ, хопивши єѣ за рамена. — Хто убивъ мою бѣдну Жолу? Ты се мусишь знати! Признай ся!

Але нова гадка опановала єго. Вѣнъ вѣдскачивъ вѣдѣ Елизы и кинувъ ся до кухнѣ. Але тутъ не було нѣкого. Навѣть Августы не було.

— Скоренько до доктора Фишера! Та бѣгай бо! Скоро! — приказувавъ Манке.

— Алежъ я не можу, татку, до доктора Фишера!

— То побѣжи бодай до аптики та принеси яке средство на корчѣ, чуєшь! Я самъ пѣйду до доктора...

И кинувъ ся до сусѣдной комнаты, але зъ-вѣдси зновъ вернувъ ся до малпы. Майже безъ змыслѣвъ бивъ ся руками по чолѣ.

— Та я не можу, не можу єѣ самой лишити, Елизо!

И побѣгъ за нею. Але она вже вышла и була вже на улици близко аптики.

Якъ божевольный заховувавъ ся теперь, коли самъ лишивъ ся. Корчѣ малпы ставали зъ каждою хвилею сильнѣйшій. Отто Манке майже минавъ ся зѣ страху. Три разы бѣгъ вѣдъ клѣтки до дверей и не знавъ, чи має лишитись чи ити.

Въ тѣмъ почулось нагло голосне пукане до дверей вѣдъ коритара. Якъ лыскавка скочивъ Отто Манке. На коритари стояла по селяньски одѣта женщина.

— Що вы хотите? — пытавъ Отто Манке незнакомой обуреный.

— Ахъ, простѣтъ, пане, я нова служаща! — вѣдповѣла незнакома щирымъ, розлѣзлымъ словомъ. — Я мала властиво прийти вечеромъ, але . . .

Она не докѣнчила. Нова надѣя заблысла Оттонови. Провидѣне зѣслало єѣ въ пору...

— Чи вы знаете доктора Фишера?

Повѣльна, отяжѣла дѣвчина думала дуже довго.

— Нѣ, пане, я єго не знаю, бо я доперва прийшла до мѣста. Але якъ менѣ скажете...

— Вѣнъ мешкає на головнѣй улиці... головнѣй... число 6. Скоро бѣгайте до него

и скажѣть єму, щобы вѣнъ сейчасъ пришовъ...
сейчасъ !

Але сельска дѣвчина не забиралась ити...

— Простѣть, пане, головна улица...

Отто Манке стоявъ якъ на розжаренѣмъ
вуглю. Въ єго внутрѣ кипѣла люта нетер-
пеливѣсть.

— Боже мѣй, верблюде якійсь, — кричавъ
вѣнъ — та забирайтесь вже разъ ! Тажъ она
умирає... чуєте, умирає !

Зъ тымъ трунувъ вѣнъ єѣ та вернувъ до
Жолѣ. Страшный видъ представивъ ся єму.
Жоля лежала вытягнена въ клѣтцѣ безъ руху,
очи стояли стовпомъ и були безъ блеску.

— Умерла ! — крикнувъ Отто Манке. —
Умерла !...

И упавъ прибитый горемъ на найблизшій
столець, єго очи глядѣли бездушно на мертве-
тѣло малпы.

— Пропало ! — беззвучно шепотѣли єго
уста.

Єго горячкова фантазія представлала єму
єще разъ все, що въ послѣднѣмъ мѣсяци пе-
реживъ, почавши вѣдъ вѣдчитаня завѣщаня
ажъ по нынѣшній день. Всѣ зворушенія, які
перетерпѣвъ, всѣ болѣ и журбы перейшли єще
разъ передъ єго душею.

— Даремнй всѣ журбы, всѣ клопоты !...

Нагло напала его страшна лютъ. Вѣнъ зложивъ кулаки та ставъ себе люто гатити въ чоло.

— Чому я не стерѣгъ лучше Жолѣ? Чому я вѣдступивъ свого любимця легкодушнѣй, молодѣй дѣвчинѣ та злобнѣй служницѣ?

Его ажъ зморозило. Наразъ почувъ ся вѣнъ такій самѣтнѣй, такій опущенѣй! Ему здавалось, що хтось вѣдобравъ ему найголовнѣйше средство до житя. Выглядъ на богатство, на величезный капиталъ, що мавъ ему колись припасти, пѣдносивъ его все до якогось высшого одушевленя, до якогось зворуженя, яке его потрясало та выкликувало въ нимъ якесть выше чувство.

— Теперъ наразъ я обработанный зѣ всѣхъ тыхъ гарныхъ надѣй! Якъ я се пережѣю, якъ перенесу тую страту? Я зновъ бѣднѣй, я зновъ проклятый, зновъ мушу зъ дня на день сповняти нудну механичну денну роботу, щобы заспокоити житѣвѣ потреби та выживити себе и родину!

Ему стало лячно. Обѣ руки вложивъ вѣнъ у волосѣ, а зъ его грудей добувались тяжкѣй вздыханя.

И зновъ упавъ его зѣръ на бѣдну Жолѣ. Вѣнъ скочивъ мимоволѣ та приступивъ до клѣтки. Але дивно, мѣсто смутку и жалю,

пробудилось въ нимъ лишъ обриджене и знеохота. Въ души его зродило ся бажане по-збути ся ей.

И вѣнъ зновъ вернувъ до свого стѣльца, сѣвъ на нимъ та закрывъ руками лице.

— Триста тысячъ марокъ! — дзвенѣло ему въ ухахъ. — Триста тысячъ марокъ! Пропало... пропало!

Въ его души збудилось горяче огѣрчене. Грошѣ були щастемъ, силою и радостію! И се все мусѣвъ вѣнъ стратити зъ причины нерозумного дурного, негѣдного звѣряти, котрого здорове и жите зависѣло вѣдъ случаю, вѣдъ уподобаня мстивои служницѣ? Чи не була се божевѣльнѣсть або вышукана злоба, щобы цѣлу будучнѣсть чоловѣка звязати зъ житемъ звѣряти? Чи мусѣвъ вѣнъ пѣддати ся примхамъ непочитального старого дивака? Чи мавъ вѣнъ такъ безъ опоры здати ся на волю судьбы?

— Нѣ, нѣ! — кричавъ вѣнъ въ души. — Теперь по просту выречи ся капиталу, котрый майже певно маю въ рукахъ, коли мене майже всѣ уважають его властителемъ, сего я не переживѣ бы! Нѣ, нѣ, я не можу выставляти ся на глузоване и кпины злобного свояка Франца... Але якъ уйти тои судьбы, якъ? — ставъ дальше роздумувати. — Смерти Жолѣ не мож-

на буде довго укрити. А опôсля, коли вже стане звѣсно про смерть Жолѣ, прийде Франць Манке та стане жадати капіталу и дѣйсно обôйме въ посѣданє такъ дуже пожаданий мною капіталъ. Триста тисячъ марокъ! Триста тисячъ марокъ!...

Коли такъ роздумувавъ, загомонѣли добре знаній звуки катаринки.

Нынѣ подѣлали они на прибитого горемъ електризуючо. Вôнъ скочивъ изъ стôльця на рôвнї ноги, опôсля до кухнѣ, где затримавъ ся по серединѣ, та поглянувъ зъ-вôдси крадькомъ черезъ вôкно.

На подвôрю стоявъ Италієць та крутивъ корбою катаринку, а малпа скакала по нѣй. Въ округъ не було нѣкого. Всюды тихо! Шевця въ его мешканю и не видко. Та и шевцевї дѣти, що майже все були найцѣкавѣйшими до штучокъ малпы, гдєсь теперъ позапыхали ся. Они певно були въ школѣ або грали ся гдєсь на улиці...

Тихо, на пальцяхъ, якъ нечиста совѣсть, посунувъ ся Отто Манке до вôкна. Єще разъ поглянувъ недовѣрчиво на подвôрє. Нѣчого! Жадной живої душѣ крôмъ Италійця зъ малпою!...

— Пстѣ! — закликавъ вôнъ теперъ тихо, запукавши легко до шибѣ.

Италієць ажъ почервонѣвъ зъ радости, коли побачивъ свого добродѣя и покровителя.

— Добрый день! — кликнувъ та здѣймувавъ лѣвою рукою капелюхъ зъ головы.

Отто Манке затрясъ ся зѣ страху при голоснѣмъ поздоровленю. Опѣсля кивнувъ до Италійця, споглядаючи безнастанно на подвѣре та на мешканє шевця.

Италієць здивувавъ ся.

— Що желаете собѣ, пане? — спытавъ такъ само голосно якъ и передъ тымъ.

Еще кѣлька разѣвъ мусѣвъ Отто Манке давати знакъ, доки Италієць въ кѣнци понявъ и повѣльно присунувъ ся до кухнѣ зъ катринкою и малпою.

— Що желяете собѣ, пане? — повторивъ очѣкуючо своє пытанє.

Отто Манке потягнуъ Италійця зъ собою до покою и тутъ шепнувъ єму тихимъ голосомъ.

— Я хочу вѣдъ васъ вѣдкупити малпу... дамъ вамъ сто марокъ!

Италієць завагавъ ся и поглядавъ невѣрчиво на господаря дому, а опѣсля запротестувавъ головою, руками и устами...

— Нѣ, пане! Я не дамъ малпы за жаднѣ грошѣ! Она моя наибѣльша приятелька! Она якъ дитина голодувала зъ бѣднымъ Петромъ

и терпѣла жажду, спала зô мною въ лôжку и пôдъ голымъ небомъ, въ лѣсѣ и на поли. Я єѣ возму до вôтчины, до гарной Италіи...

Отто Манке тупнувъ гнѣвно ногою, прискочивъ до вôкна и споглянувъ на улицу. Богу дякувати, єще нѣкого не видко...

— Дамъ двѣста марокъ! — кликнувъ вôнъ до Италійця, побѣгъ до бюрока, взявъ зъ шуфляды банкнотъ и наставивъ его Италійцеви.

Бѣдному хлопцеві ажъ очи заблыщали. По єго твари можна було выразно пôзнати душевну борбу, котру викликавъ въ нѣмъ приманчивый грôшь.

Оттонови Манке выступивъ пôтъ зô страху на чоло; вôнъ наслухувавъ до дверей вôдъ коритара. Кобы хотъ теперъ хто не прийшовъ...

— Берѣть! — наперавъ на Италійця, котрому по опаленôмъ лиці покотилось кôлька ясныхъ слезъ, коли пригортавъ малпу до грудей.

И жадоба грошей взяла верхъ! Єго лѣва рука вытягнулась по грошѣ, а правою спустивъ вôнъ малпу на долôвку. Вкладаючи банкноты до кишенѣ, хотѣвъ вôнъ подати купуючому кôлька радъ, якъ треба поступати зъ малпою. Але Манке давъ знакъ рукою до вôдходу.

— Отсе! — сказавъ, показуючи на трупа Жолѣ, що лежавъ въ клѣтцѣ. — Возмѣть собѣ

мертву малпу та загребайте где за мѣстомъ !
А теперъ чимъ скорше выходѣть зъ мого дому!

Опѣсля завѣвъ его зновъ до кухнѣ до задного виходу зъ мешканя. Новонабуту малпу замкнувъ еще передъ тымъ въ клѣтцѣ, а скоро лишь увѣйшовъ до комнаты, почувъ кроки вертаючої доньки на коритари, а опѣсля и въ хатѣ.

Теперъ вѣдѣтхнувъ вѣнъ еще разъ глубоко, потеръ рукою по розпаленѣмъ лицу та приневоливъ себе до спокою, хотяй сердце било у него, мало що не пукло.

И выйшовъ напротивъ Елизы, що задыхана вѣдъ скорого ходу, несла фляшочку повну якоись яснои течи.

— Вже все добре! — сказавъ, удаючи веселого. — Нападъ вже проминувъ; мусимо однакъ ѣй позволити троха спочити. Здаєсь се була лишь нестравнѣсть, що промине безъ жадныхъ дальшихъ наслѣдкѣвъ...

Такъ само заявивъ вѣнъ и докторови Фишерови, котрый небавомъ прийшовъ зъ новою служницею. Розумѣсь, що лѣкара не такъ легко збувъ ся. Коли вѣнъ вже потрудивъ ся прийти, то мусѣвъ бодай побачити свого пацієнта. Вправдѣ Отто Манке уживъ рѣжнихъ штукѣвъ и ставало ему то горячо то зимно, щобы увагу доктора звернути на що

иншого, та все таки въ кѣнцѣ мусѣвъ его запровадити до покою малпы, щобы вже напередъ не збудити пѣдозрѣня, и мусѣвъ себе дуже поконувати, щобы не зрадити ся, коли лѣкаръ приступивъ до клѣтки. Вправдѣ дзеленкотѣвъ вѣнъ тихо зубами, мовъ-бы его морозило, а зъ надмѣрного напруженя мало не дѣоставъ удару серця...

— Дѣйсно, она зновъ вѣдай дуже хора! — думавъ лѣкаръ, оглядаючи пацієнта. — Жоля, ану ходи-но сюды! Якъ-же тобѣ поводити ся, ты збыточнику? Чи ты мене не пѣзнаєшь? Жоля! Жоля!

Дивно, що звѣря, котре всегда оказовало живыми рухами свою радѣсть, скоро хтось знакомый увѣйшовъ до хаты, теперь заховувалось зовсѣмъ тихо. Сидѣла она въ кутѣ, споглядала сумно, здаєсь цѣлкомъ не чула назвы Жолѣ.

Отто Манке сперъ ся широкими плечима на вѣкно, щобы якъ наибѣльше здержати доплывъ свѣтла до комнаты. У него обудилась мала надѣя...

— Вѣнъ сего певно не запримѣтитъ! — додавъ собѣ вѣдваги. — Вѣнъ певно сего не пѣзнає! Подѣбнѣсть прецѣнь така велика!...

— Що се такого? — замѣтивъ Фишеръ, коли вдарило его въ очи незвычайне поведене

Жолѣ. — Здаєсь, що зъ нею не все въ порядку... Жолѣ, покажи-но руку! Я хочу послухати живчика...

— Ахъ, лишѣть се, пане докторъ! — замѣтивъ скоро Отто Манке. — По що будете довго мучитись? Їй нѣчо не бракує, лишъ спокою. Она еще дрѣбку хора тай тѣлько. Ходѣмъ та закуriamo собѣ!

И зробивъ рухъ, якъ-бы хотѣвъ вѣдходити вѣдъ вѣкна. Але ветеринарь не слухавъ его. Здавалось, що щось збудило его пѣдозрѣнє, бо вѣнъ нагнувъ ся близше та ставъ оглядати звѣря. Отто Манке задрожавъ на цѣлѣмъ тѣлѣ та терпѣвъ пекольнїй муки непевности.

— Чи вѣнъ се запримѣтитъ?... А може не запримѣтитъ? — звучало безнастанно въ его души.

Докторъ Фишеръ выпростувавъ ся.

— Дивный случай! — сказавъ та зближивъ ся поволи до Оттона, котрый все таки стоявъ, спершись на вѣкно. — Вѣдъ коли жїю и маю практику, не лучалось менѣ щось подѣбного. Гмъ, гмъ! Дуже незвычайне!

И станувъ коло Оттона Манке, котрый не знавъ, где подѣти свои очи. Конечнѣсть удавати невинного вытиснула ему зимный пѣтъ на чоло.

— Зъ Жолею стало ся щось незвычайного! — цродовжавъ ветеринарь та споглядавъ Оттонови глумливо въ лице. — Уха єи стали меншій, а хвѡстъ довшій. Має она такожь кѡлька брунатныхъ плямъ, якихъ перше не мала. То чейже неимовѣрне, щобы она черезъ нѡчь стала кѡлька лѣтъ молодшою. Вы повинни сей случай зголосити въ Берлинѣ у директора зоологичного городу...

Отто Манке почувъ такъ сильне зворушенє, що майже прилякнувъ. Зъ великимъ трудомъ удалось єму устояти просто. Вѡнъ дуже добре вѡдчувавъ той ироничный тонъ, що пробивавъ ся въ словахъ и голосѣ ветеринара. Послѣдними силами своєї волѣ розважавъ вѡнъ пытанє, чи не зробити бы лучше та все выявити фаховому чоловѣкови, котрый не може ошибати ся. Вѡнъ майже рѣшивъ ся на се, коли нагло докторъ обернувъ ся та промовивъ змѣненымъ голосомъ...

Ходѣмъ! По вашѡй сторонѣ правда... звѣря потребує лишъ трохи спокою. Лишъ нѣкого до него не допускайте, чуєте? Се буде для малпы и для васъ — вѡнъ положивъ на послѣдне слово особливый натискъ — наилучше! Ну, теперь я вже свободный и можу закурити цигаро...

При тихъ словахъ вступивъ до мешкальной комнаты. Отто Манке поѣшовъ за нимъ въ невеселомъ настрою. Вѣнъ не знавъ, чи має тѣшити ся чи уважати себе страченымъ. Заховане доктора Фишера було для него дуже загадочне.

Въ своимъ покою подавъ вѣнъ гостеву цигара и самъ закуривши папироса, ставъ пускати густѣ клубы дыму. Томлива, незвычайна тѣшина панувала въ комнатѣ.

— Пане Манке! — сказавъ въ кѣнци докторъ Фишеръ вѣдкашльнувши. — Та вже вѣдъ давна хочу поговорити зъ вами въ приватнѣй справѣ кѣлька довѣрочныхъ слѣвъ. Вы-жъ маєте часъ мене выслухати?!

— Певно, докторе, певно! — спѣшивъ ся Отто Манке запевнити о повнѣй своѣй цѣкавости. — Для васъ я все маю часъ!

Ветеринарь поправивъ ся на крѣслѣ и прибравъ поважный видъ.

— Вѣдъ мѣсяця — ставъ говорити — приходу до вашого дому що тыжня. Вы не зачислите менѣ сего за нерозумъ, коли скажу, що я набравъ особистого привязаня до вашей родини. Я шаную васъ та вашу жену и... тутъ на хвильку затывъ ся, опѣсля вѣдкашльнувъ и тягнувъ дальше, поконавши хвилеве заклопотане. — Чаруюча краса панны Елизы

зробила въ моимъ серци сильне враженє... Не знаю, чи вы се вже запримѣтили...

—Такъ, такъ!— пояснивъ запытанный и легко вѣдѣвъ, не звертаючи на разѣ великои уваги на бесѣду ветеринара. Вѣнъ тѣшивъ ся, що не було бѣльше бесѣды про малпу и що щоразъ бѣльше здавало ся, що докторъ Фишеръ або нѣчого не знавъ певного, або нѣчого не хотѣвъ знати.

— Тымъ приятнѣйше менѣ! — продолжавъ докторъ Фишеръ. — Отже просто до рѣчи! Менѣ вже уприкрило ся кавалѣрувати, я полюбивъ панну Елизу и прошу о еи руку...

Отто Манке сидѣвъ якъ бездушный; вытрѣщивъ очи та дививъ ся на доктора якъ на якесь невидане, чудне явище. Се такъ выглядало, мовъ-бы вѣнъ еще не зовсѣмъ понявъ, о що властиво розходило ся, хотяй докторъ сказавъ свое якъ найяснѣйше. Въ кождѣмъ разѣ заскоченый, не бувъ на разѣ въ силѣ высказати свѣй поглядъ або выразити свою волю. Въ послѣднѣй годинѣ за богато на него звалило ся и въ такъ короткѣмъ часѣ вѣнъ перейшовъ цѣлу скалю зворушающихъ чувствъ такъ, що въ головѣ ему крутило ся и здавалось, що на разѣ вѣнъ не може про що небудь подумати.

— Отже? — спытавъ докторъ Фишеръ нетерпеливо.

— Якъ? Якъ вы думаете? — спытавъ Отто Манке, приходячи до себе.

— Я думаю, що вы скажете на мои освѣдчины?...

— На вашій освѣдчины?

Докторъ Фишеръ потрясъ головою, а чоло его зморщило ся.

— Ну такъ! Я-жь вамъ пояснивъ, — повтараю въ вѣнъ голосно и поволи, наголошующи кожде слово — що люблю панну вашу доньку и стараюсь о еи руку...

Отто Манке потеръ рукою вогке чоло. Такъ, такъ, теперъ вѣнъ въ кѣнци понявъ...

— Отже докторъ освѣдчаю ся о доньку! — перейшло ему черезъ голову. — Вѣнъ хоче стати моимъ зятемъ...

Першимъ чувствомъ переляканого вѣтця була надмѣрна радѣсть. Колибъ ветеринаръ ставъ его зятемъ, тогды все було бы добре, тогды вѣнъ певно замовчить. Але тутъ збудилось въ нимъ нагло инше чувство.

— Що на се скаже Елиза? Чижь старающій ся найде у неи ласку?

Поглядъ Оттона Манке спочивъ на Фишерѣ. Зверхный выгладъ ветеринара бувъ не дуже принадный. Борода его була вже попе-

ретыкона сръбными волосками, на его лица показувались вже старечй черты, на головѣ полыскувала лысина крѣзь рѣденькй, гладко причесанй космики. Яко кандидатъ на жениха для вѣсѣмнайцяти-лѣтної дѣвчины не робивъ докторъ Фишеръ особлившого враженя.

— Отже вы дѣйсно хотите женити ся? — высказавъ Отто Манке отверто свою гадку.

— Чому-жь бы нѣ? Я стою въ половинѣ сороковыхъ лѣтъ, отже якъ разъ въ силѣ мужеского вѣку. Коли ваша донька розумна, то высше ставити буде зрѣлый розумный вѣкъ вѣдъ молодого зеленого вѣку. Доперва въ моимъ вѣцѣ понимае ся поважно шанувати жѣночй полъ. Чи вы противъ мого освѣдченя? Чи вы отягаєтесь поперти мои стараня у своєї доньки?

Вѣнъ дививъ ся на заскоченого зъ грозячою миною.

Отто Манке злякавъ ся.

— Зовсѣмъ нѣ! — белкотавъ. — Чому-жь бы? Противно! По вашѣй сторонѣ правда, пане докторъ! Але я бою ся лишь...

Говорячй пристанувъ та хопивъ ся за ухо.

— Чого боитесь?

— Моя донька Елиза... ну, та вы знаєте, докторе, якй то молодй дѣвчата! А якъ она не схоче?

Чоло ветеринара складало ся що разъ бôльше у грозячй морщины, а очи его блищали майже приказуючо.

— А на щожъ вы батько? — сказавъ вôнъ. — Тажъ така молода дѣвчина еще не має своєї волѣ. Коли вы ѣй представите якъ слѣдъ всѣ користи, якй принесе ѣй супружество зô старшимъ поважнымъ мужчиною, тогды... про се я нѣ трошки не сумнѣваю ся... тогды панна Елиза певно згодить ся. Отже — вôнъ вставъ и взявъ за капелюхъ — я лишаю вамъ три дни часу, щобъ вы поговорили зъ донькою та представили ѣй въ гарнôмъ свѣтлѣ мои стараня. По трехъ дняхъ вы дасьте менѣ одвѣтъ. Я мушу рôвночасно Жолю еще разъ точно оглянути, чтобы пересвѣдчити ся, чи тii замѣтнй змѣны, якй я нынѣ спостерѣгъ, суть дѣйснй, чи я лишъ ошибъ ся. До побаченя, пане Манке... Поговорѣтъ такъ на розумъ зъ панною Елизою, але такъ на розумъ! Пôсля мого погляду все залежить вôдъ васъ. Мое щасте лежить у вашихъ рукахъ, а.. — вôнъ уклонивъ ся и скôнчивъ тихо, майже шепотомъ — а такожь и ваше власне...

Отто Манке стоявъ мовь-бы громомъ раженный. Се було ясно сказане. Механично вôдпровадивъ вôнъ доктора до дверей. Коли

Фишеръ вѣдѣйшовъ, усѣвъ пригнобленный на стѣльци та тяжко здыхнувши, закрывъ лице обома руками.

V.

Отто Манке перебувъ нѣчь безсонно. Еще не мавъ вѣдваги поговорити зъ донькою. Цѣлый вечеръ продумувавъ надъ тымъ, якъ-бы то було найлучше зачати, щобы наклонити Елизу до принятя ветеринара; однакъ вѣдповѣднои гадки и вѣдповѣдного слова не мѣгъ дѣбрати. Голова его була еще занята чимъ иншимъ, душа его була надто зворушена и выведена зъ рѣвноваги потрясаючи-ми пригодами, якѣ приключились въ протягу короткои години.

Страшна смерть Жолѣ, нагла поява Италійця та вѣдкуплене малпы, що мала теперь служити мѣсто Жолѣ, въ кѣнци нечаяннѣ освѣдчины доктора Фишера о руку Елизы та рѣвночасно недвозначна заява, що докторъ не прийме до вѣдомости пѣдставленя ложнои Жолѣ, коли Елиза згодить ся стати его женою...

Неспокѣйно перевертавъ ся вѣнъ въ лѣжку та мучивъ свѣй мозокъ.

Чи маю я свою дитину, одиноку дитину, жертвувати, щобы окупити мовчанку

ветеринара? Чи маю може заявити докторови Фишерови: „Нѣ, я не хочу, не хочу силувати своєї дитини... Коли Елиза васъ не хоче, то я не можу вамъ въ тѣмъ помочи“. Але що тогды стане ся? Докторъ Фишеръ розслѣдить и огляне точно неправдиву Жолу и пѣзнати при тѣмъ безъ сумнѣву обманъ... А тогды? Тогды страчу не лише триста тысячъ марокъ, але стягну на себе неславу, а що бѣльше, цѣле мѣсто буде мати мене за обманця и надѣмною глумити ся...

Середъ такихъ думокъ ажъ горячо ему зробило ся и вѣнъ безвѣдрадно хопивъ ся за чоло. Вѣнъ-же не мавъ бѣльше выбору; вѣнъ находивъ ся въ положеню, зъ якого тяжко прийшло ему освободити ся. Вѣнъ мусѣвъ на кождый случай постарати ся, щобъ его донька стала женою доктора Фишера.

Нещасливому було горячо якъ въ парни. Покрывало выдавалось ему тяжке и коли бы вѣнъ бувъ не боявъ ся збудити жѣнки, то бувъ бы найрадше выскочивъ и выставивъ горячу голову крѣзь вѣкно.

Однакъ поволи стали приходити спокѣйнѣйшій вѣдраднѣйшій гадки.

— Чижь не бувъ я дуракомъ, носячи ся зъ выкидами совѣсти, що були може и безъосновнѣй? Бо и хто-жь менѣ казавъ, що

супружество Елизы зъ докторомъ Фишеромъ не принесе щастя его дитинѣ? Чижь докторъ Фишеръ не есть славнымъ, въ цѣлѣмъ мѣстѣ поважаемымъ чоловѣкомъ? А коли вѣнъ годить ся безкористно сей обманъ взяти за правду и сказати, що та друга малпа се Жоля, то хтожь має зъ того користь? Та лише Елиза, котрої припаде колись цѣлый капиталъ, такъ що стане колись богатою жѣнкою. Бо грошѣ то все на свѣтѣ! Грошѣ суть средствомъ до утѣхъ та до радощѣвъ житя. Безъ грошей чоловѣкъ нѣчо! Коли бере на себе трудъ удавати, пильно стеречи, цѣлыми лѣтами говорити неправду та вѣчно перебувати въ тревозѣ и въ страху, то для кого вѣнъ все тоє буде робити? Лише задля моєї доньки! Для неї передовсѣмъ була велика користь, стати жѣнкою доктора Фишера...

Отто Манке такъ дуже поглублявъ ся въ тыхъ гадкахъ, що въ кѣнци самъ собѣ представивъ ся якъ мученикъ, що на жертвеннику родительской любви приносивъ нечувані жертвы.

Въ кѣнци надъ досвѣткомъ заснувъ та збудивъ ся пѣзно передъ полуднемъ. Переляканий зѣрвавъ ся, щобы въ наибѣльшѣмъ поспѣху одягнути ся. Жѣнку свою насваривъ, що позволила єму такъ довго спати. Перше

єго пытанє вѣдносило ся до малпы. При тѣмъ споглянувъ зъ боку злобно на жѣнку.

— Може она такожь гдєщо вжє запримѣтила? — прийшло єму на гадку.

Але панѣ Манке зробила лише заклопотаний, просячий видъ.

— Даруй, Оттоне, я єще и не мала часу заглянути до Жолѣ! Она снѣданє дѣстала и се все, що я знаю. Я маю багато работы зъ новою служницею. Она страшно повѣльна и здаєсь не вынайшла пороху...

Панѣ дому потакнувъ. Панѣ Манке не мало здивувала ся и утѣшила ся, коли побачила, що єи мужъ теперъ не сваривъ ся, хоть звичайно заразъ бутивъ ся. Бувало занедбанє чого небудь около Жолѣ доводило єго до бѣшености.

— Знаєшь, — продовжала она — що и зъ Елизою маю досыть грызоты...

— Зъ Елизою? — пытавъ ся Отто Манке, оглядяючись вѣ около. — Чи ѣй щѣ бракує?

Панѣ Манке здвигнула раменами.

— Я не знаю, що ѣй! Она черезъ цѣле передполудне якась не своя и выглядає якось такъ умучена, мовъ-бы цѣлу нѣчь и ока не зажмурила...

Отто Манке пѣйшовъ заразъ до комнаты малпы. Малпа сидѣла понуро на серединѣ

клѣтки; очи єи дивились туманно. Навѣтъ гарнїй примовы та пѣдлещуваня не могли єѣ збудити зѣ байдужности.

— Она мусить тутѣ доперва призвычаити ся! — сказавѣ до себе Отто Манке. — Она еще тужить за своимѣ паномѣ...

Зѣ тайнымѣ непокоємѣ пѣйшовѣ вѣнѣ вѣдтакѣ до мешкальной комнаты. Елиза сидѣла при вѣкнѣ; передѣ собою мала ручну роботу, але руки єи лежали безвладно на колѣнахѣ, а сама она глядѣла сумно передѣ себе. Коли увѣйшовѣ батько, здрѣгнулась чемно. Мала она безвѣдрадный выгледѣ чоловіка, що зѣрвавѣ зѣ всякимѣ щастємѣ, зѣ всякою надѣєю, для котрого жите лишѣ тягаромѣ, темнымѣ лябиринтомѣ безѣ свѣтла и блеску.

И дѣйсно, вѣ души бѣдной молодой дѣвчины була не абы яка журба.

— Чижѣ мѣй любчикѣ Фрицѣ не надѣуживѣ мого довѣря вѣ найпѣдлѣйшїй спѣсѣбѣ? Сходины, на котрї я скрыто призволила противѣ острого приказу батька, вѣнѣ выкориставѣ, щоби заспокоити мерзку, нечесну жадобу мести... Мои умильнї просьбы и заклинаня не повздержали єго вѣдѣ выконаня огидной погрозы. Вѣнѣ подавѣ Жолѣ отрую, щоби єѣ убити... Чижѣ не мусить мое сердце

вѣдвернути ся вѣдъ того, що такъ легковажить собѣ мои слезы, мои благаня? Се, що его намѣрене було безъуспѣшне, що Жоля на око вийшла зъ того безъ поважнѣйшої шкоды, не може его нѣ дробку оправдати... Вѣнъ хотѣвъ зла; що ему не повелось, то лише случайно. Чи своимъ дѣломъ не засѣявъ вѣнъ въ моѣй груди сумнѣву и недовѣря? Чижь можу еще вѣрити, що его любовь чесна? Чижь не мушу о много бѣльше пѣдозрѣвати его, що вѣнъ зимнокровный, самолюбъ? Чижь не мушу припускати, що ему бѣльше залежить на грошахъ, якѣ мали припасти его родинѣ по смерти Жолѣ, якъ на моѣй любви?! Такъ, я вѣдчуваю се пѣдъ видомъ безъименного болю, що его вчерашне дѣло порѣжнило насъ обоє на все, бо чоловѣка, котрому не можна бѣльше довѣряти, не можна любити бѣльше!...

— Чи тобѣ, дитинко, що бракує? — спытавъ Отто Манке лагѣднымъ голосомъ и зближивъ ся до дочки.

Она потрясла головою, не пѣдводячи очей.
— Нѣчого, батечку! — вѣдповѣла тихимъ, беззвучнымъ голосомъ. — Я чую ся зовсѣмъ здорова...

— Такъ? — вѣдповѣвъ вѣнъ и поглянувъ на то проникающимъ зоромъ. Єи выгядъ зво-

рушивъ его сердце. Его совѣсть стала вѣдывать ся. Вѣнъ представивъ собѣ зверхній выглядъ ветеринара и порѣвнавъ его зъ нѣжною, молоденькою свѣжою дѣвчиною, що була его дитиною. Мимовѣльно стрепенувъ ся. — Менѣ здає ся, — продовжавъ — що ты нынѣ не добре выглядаєшь. Чи ты може зле спала ?

— Такъ, таточку !

— Ты певно вчера дуже злякала ся ?

— Може бути, що и се, татку !

Вѣнъ потрясъ головою... Бракъ житя у неї впадавъ єму дѣйсно вѣ очи. Она все була така жива и весела ! Що жъ зъ нею теперь ? Чи предвидѣла она его намѣреня ? Чи знала она, що їй грозить ? Але се неможливо ! Вѣ кождѣмъ разѣ хотѣвъ Отто Манке запевнити ся, якъ она думала про ветеринара.

— Такъ, такъ, се певно то ! — навязавъ до єї вѣдповѣди. — Ты дуже перелякала ся на видѣ Жолѣ. Але жъ бо се и страшно було ! Я самъ еще и теперь якъ не свѣй. Та добре, що оно бодай такъ гладко перейшло. Докторъ Фишеръ думаетъ, що... — тутъ зробивъ вѣнъ короткій перестанокъ та поглянувъ на Елизу прошибающимъ поглядомъ. — Впрочѣмъ, дитино, що ты думаєшь про доктора Фишера ?

Запытана взяла роботу въ руки та стала поволи и рѣвною вышивати.

— Що до него, то я не маю жадного погляду, татку! — признавалась щиро. — Я про него нѣколи не думала. Вѣнъ має бути знаменитый въ своимъ фаху...

— О, се певно! Але впрочѣмъ есть вѣнъ такожъ мужчина, якого мусить ся поважати, поважный, чоловѣкъ зъ довѣремъ, на котрого можна спустити ся. При тѣмъ вѣнъ и не старый! Ледви сорокъ лѣтъ...

— Дѣйсно? Я мала его за старшого!

— О, то ошибаєшь ся! — добавивъ скоро Отто Манке. — Вѣнъ має що ино сорокъ лѣтъ. Для мужчины се еще не старѣсть. Въ загалѣ у сороковыхъ лѣтахъ стає чоловѣкъ доперва мужчиною, виробляє собѣ доперва характеръ. Всѣ молодшій люде звичайно легкодушнѣи и безъ поваги...

Елиза доперва въ часѣ розмовы пѣдняла свои очи. Зъ нихъ бѣла незвычайна повага, а голосъ Елизы звучавъ твердо и рѣшучо.

— Певно, татку, що такъ! — промовила. — И я не могла бы мати довѣря до молодого мужчины...

Отто Манке поглянувъ зъ недовѣремъ на доньку. Єи слова були для него нежиз-

дані. Тымъ пріятнѣйшу зробили они єму несподѣванку.

— Ты розумна дѣтина! — похваливъ вѣнъ та потакнувъ головою. — А єсли ты колись будешъ виходити замужъ, то тогды я зовсѣмъ рѣшучо буду тобѣ дораджувати, вѣддати свою будучнѣсть въ руки старшою мужнины, мужнины въ вѣцѣ доктора Фишера...

Елиза зновъ спустила очи, а єи стать, що була передше выпростована, схилилась теперь на крѣсло.

— Я не маю охоты виходити за мужъ, тату! — вѣдмовила она умученымъ, безнадѣйнымъ голосомъ.

— Нерозумъ! Та колись мусишь вийти. Тыжь не схочешъ лишити ся старою панною! Якъ-же зможу я колись спокѣйно умерти, коли буду мусѣвъ лишати тебе самѣтною безъ удержаня, опущеною безъ покровителя? — Вѣнъ приступивъ близко до дѣньки, положивъ ѣй руку на рамя и продовжавъ. — Скажи менѣ, дитинко, щиро, чи твое сердце вже говорило? Я думаю, що ты не маєшь надзвычайныхъ вимогъ вѣдъ твого будучого мужа...

Она легко встрясла ся, такъ легко, що Отто Манке навѣтъ не запримѣтивъ сего. Опѣсля потрясла спокѣйно и рѣшучо головою.

— Нѣ, татку! — сказала, схиляючи надъ шите свое лице, що еще бѣльше поблѣдло.

Вѣнъ вѣдѣтхнувъ легко та поступивъ крокъ въ задъ.

— Се мене тѣшитъ! Отже нѣчо не стоить на перешкодѣ, щобы ты полишила выбѣръ мужа нашому, твоихъ родичѣвъ, поглядови...

Она нишкомъ зѣтхнула и притакнула. Тому, що Фрицъ єи вже не любивъ и по тѣмъ болеснѣмъ гѣркѣмъ досвѣдченю певно не буде бѣльше любити, було ѣй цѣлкомъ рѣвнодушно, за кого она вийде замужъ, если въ загалѣ схоче виходити.

Отто Манке почавъ зворушений ходити по покою. Якійсь томлячій вѣддыхъ-тягаръ упавъ зновъ на єго грудь. Отсе бувъ часъ, высказати въ кѣнци отверто все. Тажъ вѣнъ мавъ вже лишъ два дни часу, щобы поконати вѣдмову, яку певно дасть Елиза, скоро пѣчне мову про доктора Фишера.

— Примѣромъ, — почавъ наново — докторъ Фишеръ.. отсе якъ разъ такий мужчина на мѣй поглядъ. Єму я зъ спокоемъ и зъ чистою совѣстію можу повѣрити твою долю и недолу. При єго боцѣ можешъ ты певно и безжурно дивити ся въ свою будучнѣсть, а мы, твоя мати и я, будемо могли спокѣйно замкнути очи...

И споглянувъ на ню боязко. Она и не рушилась та нѣчого не промовила. Лишь ей сильный вѣддыхъ доходивъ до его уха.

— Ну, якъ-же думаєшь, дитинко, чи докторъ Фишеръ буде тобѣ вѣдповѣдний?

— Але-жь, тату! — вѣдповѣла молода дѣвчина. — Тажь я еще маю часъ! Тажь я маю доперва вѣсѣмнайцять лѣтъ, я могу еще довгій часъ бути незамужною...

— Гмъ, такъ, певно, ты маєшь доперва вѣсѣмнайцять лѣтъ! Але для жѣнки виходити замужъ нѣколи не єсть за скоро. Въ загалѣ хто знає, если ты пропустишь нагоду, то чи лучить ся зновъ коли такъ знаменитый, дуже вѣдповѣдний мужчина, якъ докторъ Фишеръ.

— Але не знати, чи докторъ Фишеръ мене схоче...

Отто Манке засмѣявъ ся вымушенымъ смѣхомъ, що мавъ гейбы весело звучати.

— Чи вѣнъ тебе схоче? Ха! ха! Тажь вѣнъ въ тобѣ по уха залюблений, ха! ха! И ты того еще не запримѣтила? Тажь вѣнъ такъ горячо нѣчого не бажає, якъ лишь стати твоимъ мужемъ...

Елиза зновъ пѣдняла очи и поглянула здивована на батька.

— Чи вѣнъ вамъ се казавъ?

Досвѣдченный батько спустивъ мимоволѣ очі передъ щиримъ поглядомъ дитини, а его голосъ набравъ лагѣдного тону.

— Такъ, вѣнъ менѣ про се говоривъ! — вѣдповѣвъ. — Вчера просивъ о твою руку и щобы я зъ тобою поговоривъ. Позавтра вѣнъ зновъ приїде, щобы одержати твою вѣдповѣдь...

Въ чертахъ молодой дѣвчины пробивавъ ся глубокій перелякъ. Зъ лица уступила всяка краска.

— Алежъ, татку, — выстогнала дрожа-чи — я... я не маю еще охоты виходити замужъ. Я хотѣла бы еще довго-довго остати ся у васъ. Чижъ я мушу виходити замужъ?

Отто Манке вѣдвернувъ ся. Ему було се щѣлкомъ не до смаку. Благаючи тонъ въ го-лосѣ его единой дитини роздиравъ ему сердце. Але вѣнъ не хотѣвъ помякнути, вѣнъ не мѣгъ. Силою боронивъ ся вѣдъ зворушеня, що на-ходило ему душу. Пригадавъ собѣ недвозначну погрозу доктора Фишера; страхъ и обриджене придусили въ нимъ лагѣдне нѣжне чувство. Елиза мусѣла пѣддати ся. Не було иншого виходу. Триста тысячъ марокъ грали тую ролю. Триста тысячъ марокъ зъ одной стороны, а убожество, ганьба и встыдъ зъ другою...

— Нерозумъ! — кликнувъ вѣнъ грѣзно, жорстоко, ходячи по комнатѣ та уникаючи погляду доньки. — Певно, що мусишь вѣдати ся! Се ваше призначенє, на се тебе Богъ сотворивъ. Але я вже собѣ представляю. Противъ замужа ты нѣчо не маєшь, лише противъ доктора Фишера. Вѣнъ для тебе певно за поважный. Якій-тамъ молокососъ зъ гладонькимъ лицемъ, вѣтрогонъ, що лише умѣ приподобатись, якъ отъ примѣромъ твоѣй своякъ Фрицъ... отъ такого ты волѣла бы...

Елиза, що пѣдчасъ послѣднихъ слѣвъ батька стала тихо плакати, скочила напрасно зъ мѣсця; слезы еи высохли сейчасъ.

— Ошибаетесь, — крикнула она рѣшучо — дуже ошибаетесь, татку. Фрицъ бувъ бы послѣдній, за якого я вийшла бы; я сто разѣвъ волѣла бы доктора Фишера!

— Дѣйсно, дитинко? — Сейчасъ лице розгнѣваного батька зновъ прояснило ся и вѣнъ зновъ приступивъ близко до доньки и погладивъ еѣ по русавѣй головцѣ. — Ну, отже то иди за него, не отягай ся довше! Вѣрь менѣ, се для твого щастя, для щастя насъ всѣхъ. Отже можу ему сказати, що ты годишь ся стати ему супругою?

— Про мене ! — хлыпала Елиза. — Коли маю ити замужъ, то менѣ все одно, за кого. Про мене и за доктора Фишера...

— Люба дитино !

Се бувъ окликъ радости батька, що вѣдѣвъ свободу, а зъ грудей его спавъ величезный тягаръ. Вѣвъ поцѣлувавъ Елизу въ похилене чоло та поѣшовъ радѣсно до покою.

Пять хвиль опѣсля прийшла панѣ Манке до комнаты, где була Елиза.

— Чи се правда, дитинко, чи се дѣйсна правда ? Ты хочешь заручити ся зъ докторомъ Фишеромъ ?

Елиза скочила та поглянула на матѣрь нарѣкающимъ сумнымъ поглядомъ жертвенного ягняти.

— О, матѣнко, матѣнко ! — застогнала тихимъ голосомъ, выбухаючи уриванымъ плачемъ.

VI.

Отто Манке осягнувъ вправдѣ легко свое намѣрене и обава, що докторъ Фишеръ може его зрадити, майже уступила по згодѣ Елизы. Мимо того безнастанно мучивъ его несупокѣй. Въ ночи непокоили его страшнѣ сны, а рано скоро свѣтъ выгнала его зъ лѣжка нечиста

совѣсть. Кождои хвилѣ дрожавъ вѣнъ зѣ страху передъ вѣдкрытемъ та слѣдивъ боязливо кождый рухъ жѣнки и дѣнки. Пѣдъ всякими позорами старавъ ся вѣнъ не допускати ихъ до малпы и коли передъ тымъ часто бѣсивъ ся, що мало займають ся Жолею, вѣнъ теперь выбухавъ злостію, коли они пытали его про станъ здоровля Жолѣ або бажали єѣ бачити. Вѣнъ стерѣгъ и доглядавъ малпы самъ оденъ, хотяй постѣйне перебуванє въ волхкѣмъ и нездоровѣмъ покою малпы було для него шкѣдливе, и пильно бачивъ, чтобы нѣхто єму при тѣмъ не помагавъ.

— Я не потребу наглядача та выпрошую собѣ всяке недовѣрє! — говоривъ бувало.— Коли я доглядаю малпы, то се вистарчає и нѣхто вже нехай не журить ся Жолею!

До сего долучало ся невдоволенє, яке справляла єму тиха невеселѣсть Елизы.

Що она, яко будуча жѣнка доктора Фишера, повинна чути ся щасливою, се мусить кождый признати. Але чому она виглядає такъ засумована и безнадѣйна, що оденъ єи поглядъ наповняє мене болючими закидами? Що то стало ся зъ тою молодою свѣженкою дѣвчиною? Зъ заплаканымъ лицемъ и зъ сумными очима ходить цѣлый день або сидить тихо где въ кутѣ и дивить ся неподвижно

передъ себе... Неразъ стараюсь всѣлякими способами розвеселити єѣ, але се не має найменшого успѣху...

Третього дня явивъ ся докторъ Фишеръ, щобы почути вѣдповѣдь на свои освѣдчины. Зъ похиленою головою и тихимъ непевнымъ голосомъ, мовъ-бы мавъ выдати засудъ смерти, сказавъ Отто Манке ветеринарови, що Елиза приняла єго освѣдчины. Опѣсля на жаданє ветеринара закликавъ доньку до покою.

Докторъ Фишеръ бажавъ молоду дѣвчину поздоровити яко свою суджену та дати наглядный доказъ своєї радости. Але коли теперъ до неї зближивъ ся и хотѣвъ поцѣлувати, вѣдхилилась она такъ нечаяно вѣдъ него, що залюблений докторъ мусѣвъ добровѣльно вѣдступити вѣдъ свого намѣреня.

— Се лишъ дѣвоча соромливѣсть! — сказавъ зъ невдоволенємъ до свого будущого батька и тестя. — Зъ часомъ стане она бѣльше довѣрчивою...

Заручины постановлено на другій день. Родина свояка торговця деревомъ ставилась вся, щобы зарученымъ зложити свои бажаня. При такъ торжественнѣй нагодѣ мусѣли уступити всѣ непорозумѣня передъ родиннымъ святомъ. И Фрица не хибувало такожь; се справляло єму діавольске вдоволенє,

выступити передъ невѣрною зъ уданымъ спокоемъ и холодомъ та понизити єѣ однимъ поглядомъ ненависти и погорды.

Гостей попрошено до стола. Панѣ Манке принесла короваѣ и старанно приготоулену поливку и въ тѣснѣмъ родиннѣмъ кружку стали святкувати заручины. Що правда, то нѣхто не. бувъ весело настроєный; навѣтъ у самой тещѣ мусѣло перше вдоволенє уступити мѣсце чувству пригнобленя.

Найменше вдоволеннымъ бувъ женихъ. Вѣнъ все таки ожидавъ принагѣднои хвилѣ, своѣй гарнѣй молодѣй судженѣй украсти першого поцѣлуя. Але надармо старавъ ся зловити єи руку та нѣжно побавитись нею.

Вже гостѣ мали вставати изъ-за стола, щобы скѣнчити се свято для всѣхъ немиле, коли нагло хтось потермосивъ сильно за клямку вѣдъ зовнѣшнихъ дверей. Отто Манке ажъ стрепенувъ ся боязливо при разячѣмъ задзвоненю.

Нова служача рушилась поволи на коритаръ, щобы поглянути, хто се. Сидячїй въ комнатѣ гостѣ почули короткїй розговѣръ, въ котрѣмъ голоснѣйше вѣдзывавъ ся мужескїй голосъ. Сейчасъ опѣсля дали ся чути сильнїй кроки на коритарѣ и небавомъ вѣдчинились дверѣ.

Якъ горячимъ желѣзомъ припеченый, скочивъ Отто Манке въ гору, коли побачивъ чорного кучерявого хлопця, що затримавъ ся на порозѣ, побачивши численне товариство.

— Простѣть, пане! — тиснулось ему мимоволѣ на уста.

Але побачивши пана дому, приступивъ Италієць до него.

— Где малпа? — промовивъ, не дбаючи про прочихъ присутныхъ. — Вѣддайте менѣ малпу! Я не могу спати, не могу ѣсти, я жити не могу безъ моєї малпы...

Рѣвночасно розѣпнявъ одѣне, а зъ-пѣдъ него показала ся, выкривляючи вдоволено лице, Жоля, котра сейчасъ скочила до свого пана, що переляканий ажъ вѣдскочивъ.

Ваша малпа — пояснявъ дуже живо Италієць живыми рухами, властивыми полуденнымъ мешканцямъ — не умерла, пане, лишь спала и була пьяна, а теперь зновъ цѣлкомъ здорова!

Отто Манке не знавъ, що зъ нимъ дѣялось. Очи всѣхъ звернули ся зъ подивомъ на него. Жоля скочила ему на руку, а вѣдтакъ на рамя та голубила свою головку до его лица.

Италієць тымчасомъ оглядавъ ся за своєю малпою, его колишною товаришкою въ смутку и радости. И вѣдчиняючи дверѣ до

сусѣдного покою, побачивъ свое звѣрятко, що сидѣло скулене въ кутѣ кѣмнаты, та ставъ єѣ вабити по италійски. А коли закликана пѣзнала свого пана, прискочила 'до него и выдрапала ся єму на руки. Италієць пригорнувъ єѣ до грудей та уклонивъ ся присутнымъ, що зѣрвали ся всѣ зѣ своихъ мѣсць та приглядали ся тѣй скоренько вѣдбуваючѣй ся сценѣ зъ подивомъ.

— Простѣть, пане, — сказавъ Италієць, поклонивши ся всѣмъ — я маю свою малпу. Будьте здорові!

При тыхъ словахъ хотѣвъ вѣнъ зъ поклономъ вѣддалити ся. Але Францъ Манке, що теперь нагло набравъ житя и руху и скоро представивъ собѣ правдивый станъ рѣчи, задержавъ его.

— Пожди, приятелю! Скажи-но, що то все значить? Чи тая малпа твоя?

— Такъ, пане!

— А та друга, яку ты що лишъ принѣсъ?

— Є, то того пана!

Италієць показавъ на Оттона Манке, що схиливъ до землѣ палаюче зѣ встыду лице.

— А, я вже понимаю! — сказавъ Францъ Манке та кинувъ на свого свояка глумливымъ поглядомъ.

И сягнувъ до кишенѣ, вытягнувъ грôшь и подавъ Италійцеві.

— Велике спасибôгъ вамъ, пане! — кликнувъ Италієць и уклонившись еще разъ та поздоровивши на пращане всѣхъ присутныхъ, зникъ скоро зъ своимъ чотыроножнымъ товаришемъ.

Заручины мусѣли скôнчити ся передвчасно. Докторъ Фишеръ хотѣвъ вправдѣ, користаючи зъ загального замѣшаня, зближити ся зъ любовію до своєї гарної молодой судженой та вже и уста зложивъ до поцѣлунку, але молода дѣвчина обурилась тымъ та рѣшучо вôдтрунула ветеринара. Опôсля утѣкла до свого покою и тамъ замкнула ся...

На другій день передъ полуднемъ одержавъ докторъ Фишеръ листъ вôдъ Оттона Манке, въ котрôмъ той залюбленого старого парôбка зимною водою обмывавъ. Короткими словами заявлявъ вôнъ ветеринарові, що въ порозумѣню зъ Елизою зрыває заручины, та що они обоє по довшôй розвазѣ дôйшли до переконаня, що за велика рôжниця заходить що до вѣку и вдачѣ, а зъ того не можна надѣяти ся щасливого подружа...

Заразъ по полудни мавъ Отто Манке довгу прогульку. Вôнъ шукавъ за своимъ своякомъ Францомъ. На щастє заставъ его

самого въ конторѣ. Отто Манке вступивъ до него пригнобленный.

— Любый Франце! — промовивъ. — Я маю тобѣ зъ гдечого звѣритись и за гдещо перепросити. Ты и самъ може понявъ звязъ межи тымъ, що вчера стало ся, а тымъ, що до тебе приходжу. Такъ, я хотѣвъ тебе и цѣлый свѣтъ обманути! Я думавъ, що Жоля згинула, и хотѣвъ мѣсто неи подсунути иншу подѣбну. Жадоба гроша держала мене якъ въ оковахъ, заслѣпила мѣй розумъ та зробила зъ мене самолюба, острого и несправедливого для всѣхъ, навѣтъ для моеи єдиной дитины. Тебе, любый Франце, прошу о прощенє всѣхъ несправедливыхъ обидъ, якѣ я тобѣ неразъ наговоривъ. Я назвавъ тебе жаднымъ гроша и подступнымъ! Пригадуєшь собѣ, якъ ты приходивъ до мене зъ предложенємъ, цѣлкомъ справедливымъ и розумнымъ предложенємъ, я однакъ въ своимъ заслѣпленю жорстоко вѣдкинувъ єго...

— Якъ? Що? — закликавъ теперь Францъ Манке здивованый и переляканный та мимоволѣ зближивъ ся до свояка кѣлька кроковъ.

— Такъ! — продовжавъ Отто зъ небувалою у него лагѣдностію. — Твое предложенє було добре, дорогій Франце. Ты ска-

завъ, щоби мы подѣлились доходами зѣ спадку и заключили умову, пѣсля якои маєтокъ, при смерти Жолѣ, все одно, чи она умре передъ чи по назначенѣмъ речинци, має перейти на насъ обѣхъ по рѣвныхъ частяхъ. Се предложене я вѣдकिनувъ. Нынѣ приходжу, щобы тебе спытати, чи ты еще и теперъ стоишь при тѣмъ?

— Я? Ну, такъ... певно... природна рѣчь! — закликавъ Францъ и лице его розрадовало ся.

— Ну, то ходи, любый свояче! — попросивъ Отто Манке та взявъ за капелюхъ. — Тожъ ходѣмъ до нотаря та еще нынѣ поладнаймо справу! Жоля вправдѣ здорова и весела, о чѣмъ можешь переконати ся, але я вже тымъ умученый... робити себе на встыдъ собѣ и своѣй родинѣ... малпячимъ батькомъ...

Розумѣсь, що Францъ Манке дуже радо згодивъ ся на бажане свояка. Они подали собѣ руки на примиренѣ, опѣсля удали ся до канцеляріи нотаря, где пѣсля всѣхъ правныхъ формъ списано умову.

Вечеромъ того самого дня переживала родина Оттона Манке незвычайнѣйшѣй несподѣванки. Августа, попередна служниня, запукала до кухнѣ, а коли вѣдчинено, стояла она въ дверехъ засоромлена и нерѣшуча, якъ той,

котрого добре не приймає ся. На єи лици пробивала ся нечиста совѣсть. А коли панѣ Манке завела єѣ до покою, вибухнула она голоснымъ плачемъ...

— Ахъ, пане Манке, — хлыпала она — та се я була, я! Совѣсть не дає менѣ спокою. Теперъ Жоля згинула, а я... я єѣ забила, підступно, зъ жадобы мести. Ахъ, дорогій пане Манке, простѣть менѣ, я вѣддамъ все, що маю и...

— Та успокоій ся, Августо! — перервавъ Отто Манке усмѣхаючись. — Малпа не згинула! Жоля жиє! Переконай ся сама!

И вѣдчинивъ дверѣ до покою малпы и завѣвъ тамъ здивовану Августу.

Августа стояла, якъ громомъ ражена, але коли пѣзнала малпу и побачила, якъ она весело скаче, перебѣгла по єи лици радѣсть.

— Богу дякувати! — промовила зъ повной груди. — Теперъ можу зновъ свобѣдно вѣдѣтхнути, можу бути весела. Теперъ не маю вже убѣйства на совѣсти...

Єще цѣлу годину була Августа у паньства. Зѣтхаючи оповѣдала, якъ зле ѣй у новихъ панѣвъ та що она вже выповѣла службу у нихъ.

— Знаєшь, Августо, я тобѣ щось пораджу! — сказала панѣ Манке. — На пер-

шого приходи зновъ до насъ!... И я wypowiedла нашой новой служницѣ, бо она для насъ за повольна и мало понятлива. Чи годишь ся, Августо?

Нѣхто не мѡгъ бути веселѣйшій вѡдѣ Августы, коли вкладала до кишенѣ задатокъ на службу, якій їй дала панѣ Манке.

Однакъ найщасливѣйша була по змѣнѣ обставинъ Елиза. Теперъ бачила она, що своимъ недовѣремъ зробила кривду Фрицови та що вѡнъ не бувъ отроїникомъ. Она могла зъ нимъ зновъ добре жити зъ веселымъ, свободнымъ серцемъ.

На другій день удала ся родина Оттона Манке вся до свояка Франца. Радѡсне було тутъ поєднанє обохъ родинъ и при тѡмъ святѣ пито повными склянками, щобы згода тревала якъ найдовше. Фрицъ и Елиза мали нагоду выговоритись та на ново запрясягнути собѣ святу вѣчну любовь.

Теперъ, коли родичѣ погодили ся, они були певнї, що ихъ супружеству не стояло бѡльше нѣчо на перешкодѣ.

Отто Манке ставъ зновъ щасливымъ чоловѣкомъ. Теперъ мѡгъ вѡнъ зновъ тѣшити ся житємъ, мѡгъ зновъ спокѡйно спати, не потребувавъ кождої хвилѣ побоювати ся

и дрожати зô страху передъ катастрофою та задля звѣрята мучити своє жите.

Жоля мала и дальше добру опѣку; але не була она бôльше головнымъ ествомъ въ родинѣ, вôдъ котрого зависѣло щастє цѣлои рôднѣ. Панъ дому поручивъ старанє коло Жолѣ майже выключно Августѣ и лишъ зъ встыдомъ згадувавъ той часъ, коли то любовъ до грошей, страхъ о мамону, зробили зъ него самолюбного, сварливого, а заразомъ нещасливого та смѣшного малпячого батька.

Бібліотека для рускои молодежи
пѣдъ редакцію Юліана Насальскаго.

Выпускъ LXI.

Томъ CXVI.

Рѣкъ XVI.

Дрѣбнѣ оповѣданя

ЗЛОЖИВЪ

И в а н ъ В.

Часть III.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. В. Кисѣлевскаго и Спѣлки.

1909.

I. Сонъ.

Семко выйшовъ вѣдъ старого Остапа сердитый, ажъ розъяюшенный, мовъ лютый звѣрь. Вѣнъ понуривъ свою голову въ дѣлъ, очи впляливъ въ землю и ступавъ байдужнымъ крокомъ и затискавъ зѣ злости костистѣ кулаки.

— Старый собака! — буркотѣвъ до себе. — Вѣнъ каже, що нынѣ кождый домагае ся у кождого лишъ одного добра, хочъ той, що домагае ся, не чинить нѣкому того добра. Тѣфу!

И сплюнувъ здорово, немовъ-бы побачивъ передъ собою що дуже огидливого.

— Тогда, — говоривъ дальше до себе — якъ чоловѣкъ въ наибольшѣй потребѣ, то навѣтъ рѣдный батько не подасть тобѣ помочи. Але пожди!

И заскреготѣвъ зѣ злости зубами, пѣднѣвъ голову и побачивъ передъ собою корчму. Звернувъ зъ дороги и счезъ въ темныхъ дверехъ корчмы мовъ въ пащи строшной звѣрюки.

Старый Остапъ бувъ въ селѣ найзаможнѣйшимъ чоловѣкомъ; зъ власной працѣ рукъ дѣйшовъ до великой заможности. Не женивъ ся и не мавъ нѣякои родини. Все дуже щиро и запѣадливо працювавъ и щадивъ, а люде дивувались тому.

— Та на що вамъ, дядьку Остапе,— казали неразъ ему — для себе одного такъ тяжко працювати и мучитись?

— Оно правда, що се для мене самого не потрѣбно! — вѣдповѣдавъ на таке Остапъ.— Але бачите маємо въ селѣ стѣлько бѣдныхъ людей! Се я працюю для ихъ добра...

И бѣднѣй справдѣ находили у Остапа велику помѣчь. Вѣнъ въ чѣмъ лишъ мѣгъ допомагавъ имъ: ратувавъ въ часѣ голоду и недостатку, позывавъ имъ безъ проценту грошѣ, купувавъ на вѣдробокъ людямъ худобу, выкуплювавъ заставленѣй грунта зъ жидѣвскихъ рукъ...

И Семкови зробовъ вѣнъ бувъ вже не одно велике добро, а за тоѣ бачивъ Остапъ въ Семку свого доброго вдячного приятеля.

Та нынѣ Семко въ души ставъ ся найбѣльшимъ ворогомъ Остапа.

Семко прийшовъ нынѣ вже третій разъ до Остапа, щобъ той выкупивъ ему батькѣв-

скій грунтъ зъ рукъ жида, що бувъ заставлений за п'ятику.

Остапъ об'ясовавъ, але нинѣ, якъ то кажуть, добре висповѣдавъ Семка за тоє, що пропивъ дорогу землю, и въ кѣнци вѣдмовивъ на сей разъ своєї помочи.

И тому Семко вертавъ такимъ сердитимъ вѣдъ Остапа.

*

*

*

Вже було по пѣвночи, якъ Семко вийшовъ пѣдпитый зъ корчмы. Було лѣто и на дворѣ на всходѣ яснѣло вже недалекимъ днемъ.

Вийшовши зъ корчмы, Семко стоявъ хвилию середъ дороги вагаючись, куда єму ити, чи до дому, чи где-инде. Въ кѣнци пѣйшовъ въ противну сторону за село.

За селомъ вийшовъ на цѣсарскій гостинець, взявъ зъ призми тяжку камѣнюку, звернувъ на межу и помѣжъ высокимъ достигающимъ житомъ дѣставъ ся на долину надъ широкой ставъ.

По-надъ ставъ по-при густѣ кущѣ калины и лѣзы стелилась невеличка стежка. Тою стежкою що досвѣтка любивъ переходитись зъ вѣдкрытою лысою головою старый Остапъ.

Се було въ его звичаю. Вѣнъ що рана проходивъ ся по той стежцѣ, любувавъ ся красою величнѣи природы и творивъ тутъ сердечну молитву.

Перейшовши стежку, Семко всунувъ ся въ густый кущъ лозины и тамъ присѣвъ.

— Як надѣйдешъ, старый псе, та такъ тебе почастью сею камѣнюкою, що анѣ пишнешъ! — усѣвши шепнувъ до себе Семко.

Вѣнъ постановивъ убити Остапа.

Сидить Семко тай сидить, а Остапъ чомусь не надходить. Вже змудило ся ему ждати такъ довго; але постановивъ еще хвильку заждати.

И ось вже иде Остапъ. Чути, якъ шелестить надъ стежкою висока трава, чути точно, якъ старый гомонить зъ Богомъ, молить ся. Въ кѣнцѣ Остапъ зрѣвнавъ ся зъ Семкомъ, а той, не надумуючись довго, кинувъ важкимъ каменемъ и влучивъ старого въ саму голову такъ, що Остапъ поваливъ ся на землю, зъ раны брызнула кровь, старый вытрѣщивъ сильно свои померклѣи очи и сконавъ. Семко сплюнувъ на него и поспѣшно пѣйшовъ въ село до дому.

Ставъ на своимъ пѣдвѣрю, а напротивъ него выбѣгла его жѣнка Текля. Побачивши еѣ, вѣнъ здрѣгнувъ ся.

— Где ты ходишь, Семку? — заговорила Текля. — Бувъ вчера у насъ старый Остапъ и давъ менѣ тѣи три сотки, що обѣцявъ, щобъ я землю у жида выкупила. Казавъ, що ты бувъ у него; але вѣнъ тобѣ буцѣмъ вѣдмовивъ помочи, бо хотѣвъ о чѣмсь перекона-тись...

Почувши тоє, Семко задеревѣвъ. И зробивъ великій очи, а уста его выкривились немовъ вѣдъ великого болю.

— То... Остапъ... принѣсъ... тр-и-и... сотки? — ледви промовивъ до жѣнки.

— Тажъ принѣсъ! А ты-жъ где ходивъ на цѣлу нѣчь?

— Охъ, та я убивъ... старого Остапа! — скрикнувъ въ розпуцѣ Семко и заривавъ такъ тяжко, якъ нѣколи.

— Ты що тутъ робишь? Чого плачешъ? — почувъ ся чийсь голосъ.

Семко отворивъ очи и обудивъ ся зѣ сну. Передъ нимъ стоявъ старый Остапъ.

— А тебе що сюды занесло? — пытавъ Остапъ. — Иду, ажъ чую, хтось такъ стогне и плаче, що ажъ менѣ самому стало лячно!

— Та я тутъ заснувъ и менѣ приснивъ ся страшный сонъ, тай тому я такъ... — казавъ пѣдводячись Семко.

— А сей камѣнь на що тобѣ ?

Семко змѣшавъ ся.

Кôлька хвиль вôнъ вагавъ ся, а вôдтакъ признавъ ся старому и розказавъ, въ якôй цѣли вôнъ тутъ взявъ ся.

— Га, такі вже нынѣ люде на свѣтѣ ! — сказавъ старый, похитавши сивою головою. — Жадають для себе добра, а другимъ чинили-бъ за-для того найгôрше зло... Бога въ серци не мають нынѣ люде, забувають на Него...

Семко стоявъ закаменѣлый.

Остапъ ему простивъ и вôнъ щасливый та спокôйнѣйшій вернувъ до дому. Тутъ жѣнка стрѣнула его радо такъ, якъ въ снѣ, бо Остапъ справдѣ того вечера принѣсъ и давъ їй три сотки на выкупъ землѣ.

Переконавшись, що се дѣйснôсть, Семко зôтхнувъ тяжко.

— Слава Тобѣ, Господи, що се бувъ сонъ ! — промовивъ самъ до себе.

П. Скалюкъ.

II. Меланя „Бараняча голова“.

(Казка Н. Лескова).

Въ однѣмъ глухѣмъ, далекѣмъ вѣдѣ мѣста закутку була велика гора, поросла дрѣмучимъ лѣсомъ. У стѣпъ тои гори текла рѣка, а надъ рѣкою розложило ся сѣльце, въ котрѣмъ жили заможнѣ хлѣборобы и рыбаки. Вѣдѣ сѣльця вела черезъ лѣсъ дорѣжка до другого села, а на бѣкѣ вѣдѣ тои дороги на полянцѣ стояла хатинка. Въ нѣй жила бѣдна жѣнка на имя Меланя, а на прозвище „Бараняча голова“. Такъ названо єѣ, бо уважано єѣ дурною, а то тому, що она дбала бѣльше про другихъ, якъ про себе. Коли, бувало, треба було комусь другому чимъсь выгодити, а той, кого прошено, не хотѣвъ, то якъ мѣгъ вѣдпекувавъ ся...

— Дай менѣ спокѣй! — говоривъ. — Я не можу. Отъ тамъ на пригѣрку жиє Меланя „Бараняча голова“. Она не розбирає, що їй выгѣдно, а що невыгѣдно... Єѣ попроси, она все зробить!

И чоловѣкъ ишовъ на пригôрокъ и просивъ Меланю, а она якъ могла, то зробила, а якъ нѣ, то ласкавымъ та привѣтливымъ словомъ потѣшала.

— Потерпи! — говорила тогды звычайно. — Христось терпѣвъ и намъ велѣвъ терпѣти...

*

*

*

Меланя мала маленьку хатинку, такую маленьку, що ледви можна було обернути ся коло печи. У неи жили сухорукий хлопчикъ ивасикъ и безнога дѣвчинка Маруся. Безнога калѣчка сидѣла все на маленькомъ стôльчику.

Маленькй калѣчки не приходили ся рôднею Меланѣ; они були для неи зовсѣмъ чужй. Ихъ рôдню зарѣзали розбôйники въ лѣсѣ, а ихъ лишили. Селяне взяли ихъ и стали думать, кому бы ихъ дати. Нѣхто не хотѣвъ брати безрукого и безногои.

— Жадного пожитку зъ нихъ не дочекаемъ ся! — говорили.

— Правду, добрый люде, говорите! — вôдповѣла Меланя, учувши таке. — Безъ рукъ, безъ нôгъ нѣчого не зробишь, а пити-ѣсти треба... Дайте менѣ Ивасика та Марусю! Часомъ я сама не маю що ѣсти, а насъ трое якось веселѣйше нужду перебуде...

Люде розсмѣяли ся.

— Безжурна — кажуть — Меланю, ты справедлива „Бараняча голова“ !

И вѣддали їй Ивасика та Марусю.

Меланя привела ихъ до хаты и они лишили ся.

Жіють они часомъ квасомъ, часомъ водою. Меланя ночами не спить ; то богачамъ пряде, то бѣля попере, то рукавицѣ виробить та и заробить то муки то соли, хворосту въ лѣсѣ назбирає, пѣчь затопить, хлѣба спече, Ивасика та Марусю нагодує та и сама коло нихъ поживить ся.

*

*

*

Передъ вечеромъ зѣйшло ся кѣлька бабѣ коло крыницѣ тай стають до бесѣды.

— Якъ ты, Меланю „Бараняча голова“, — пытають — зъ тими дѣтиськами жієшь ?

— Все добре, хвала Богу ! — вѣдповѣдає Меланя.

— А якъ добре ? Тажъ они у тебе нещаснї !

— Та тому — каже — и добре, що они нещаснї, що для нихъ небогато треба. Коли бы они щасливѣйшими та красшою долѣ були, то я и не могла бы черезъ нихъ Господу Богу прислужити ся ; а такъ спасибѣгъ имъ ! Що

для нихъ и не зроблю, то все для нихъ се лучше, якъ мала бы я була ихъ до себе не приняти та за нихъ не постарати ся...

— А чи подумала ты напередъ, що зъ ними стане ся? — покивали бабы головами.

— Нѣ! — говорить Меланя. — Я про се и не думала...

— Та якъ-же такъ можна? Всежь напередъ подумати треба...

— А що за користь зъ того, — вѣдповѣдає Меланя — що я думати буду про се, чого не можна напередъ знати? Дастъ Богъ день, дастъ и поживы на день, а въ ночи намъ всѣмъ мѣсця на запѣчку стане!...

— Та и то правда! — сказали бабы. — Они, плохенькѣ, може — кажуть — и помруть скоро на твоє щастє!

А Меланя ажъ руками о полы вдарила ся...

— Що вы? — каже. — По що кличете вовка зъ лѣса? Я єи до себе и на порѣгъ не хочу, нехай она за дверми присохне!

Бабы ажъ розсмѣяли ся.

— Ну, Меланю, — кажуть — Бараняча голово, та и вѣдважна ты та и смѣшна... Саму смерть за порогомъ засушити хочешь!

*

*

*

Пойшла Меланя до Ивасика та Марусѣ, понесла имъ водицѣ, напоила, загрѣла въ горшку та и головки имъ помыла; а бабы стоятъ коло крыницѣ, дивлять ся за нею та шуткують. А до нихъ зѣ лѣса выходить престарезный дѣдъ... на двоухъ куляхъ опирає ся.

— Бабусеньки! — говорить. — Кто у васъ тутъ въ селѣ прийме мене до себе бѣдного подорожного?

— А ты що за чоловѣкъ и якъ тебе, дѣдусю, звати? — вѣдказують ему бабы.

— Подорожный я на Божѣмъ свѣтѣ, — вѣдповѣдає дѣдусь — а мое имя Жива Душа! На куляхъ своихъ змучивъ ся я въ дорозѣ.... вѣдпочати хочу...

— Мы тебе не знаємо — вѣдповѣдають бабы — и пустити тебе въ хату безъ чоловѣкѣвъ не смѣемъ. Чоловѣки на насъ сварити будутъ...

— Щожъ вы, видко, своихъ чоловѣкѣвъ боьше боите ся якъ Бога! А Богъ прецѣнь приказавъ приймити и нагодувати бѣдного...

— И то правда! — вѣдказують бабы. — Правда твоя, дѣдусю! На Боже слово памятаємъ, а чоловѣкового боимо ся.

Жива Душа покивавъ головою...

— А то, — каже — матусеньки мои, зле! Такъ не повинно бути. Пойду я до самыхъ чоловѣкѣвъ, у нихъ попрошу ся.

Пойшовъ до чоловѣкѣвъ, але и чоловѣки его не пустили.

— Хто тебе знає? — кажуть. — Може ты слабымъ прокинувъ ся и хочешь розвѣдати, где у насъ маєтокъ, щобы опѣсля злодѣямъ вѣдкрыти; а може у тебе по тѣлѣ прыщѣ та струпы, а у насъ комнаты чистѣ и долѣвки застеленѣ... Иди-но стежечкою въ гору! Тамъ єсть бѣдна хатчина, а въ нѣй живе Меланя „Бараняча голова“. Она всѣхъ пускає, та и тебе пустить...

— Спасибѣгъ вамъ, добрый господарѣ! — вѣдрѣкъ дѣдусь Жива Душа и пойшовъ до Меланѣ.

А Меланя побачила его вже зъ вѣкна и пѣслала безрукого Ивасика, щобы закликавъ его вечеряти.

Ивасикъ добѣгъ до дѣдуса.

— Иди-но, дѣдусю! — кличе. — Тѣтка Меланя зварила горнець рыбки, солею посолила, кличе тебе вечеряти!

Дѣдусь Жива Душа погладивъ Ивасика по головцѣ.

— Та вже — говорить — я самъ до васъ иду! Други не хотятъ пустити.

Тільки що увійшовъ въ хату, тѣсно стало... Анѣ сѣсти на чѣмъ нема.

— Сѣдай, дѣдусю, — говорить Меланя — зъ дѣтьми їджь, а я постою.

Сѣвъ дѣдусь, повечерявъ тай заговоривъ тихонько та ласкаво...

— Спасибѣгъ — говорить — тобѣ, що ты не запытала, зъ-вѣдки я и якъ мене зовуть, а посадила мене вечеряти. Я теперъ поїду въ лѣсъ... у тебе тѣсно... навѣть лягчи намъ всѣмъ нема где...

— Якъ-то, якъ то, Жива Душе Божа! Въ лѣсѣ медведѣ и вовки ходять... Хиба-жь я тебе пуцу въ ночи? Тутъ намъ выстане мѣсця! Отъ Ивасикъ на пѣчъ, Маруся за пѣчъ, а ты положи ся, где мѣсця стане! Менѣ-жь мѣсце знайде ся...

Ну, нехай буде по твому! — сказавъ дѣдусь, а самъ думає. — Где то она собѣ мѣсце знайде?

Положивъ ся, накрывъ ся своїми лахами тай вѣдразу заснувъ вѣдъ умученя. А коли третій когуты заспѣвали, прокинувъ ся... дивить ся, а Меланя стоить и пряде кужѣль!

Подививъ ся на ню однимъ окомъ.

Вѣдай ты, тѣтко, — говорить — и не клала ся?...

— Та менѣ, Жива Душе, — вѣдказує Меланя — и не хотѣло ся!

Дѣдусь похитавъ головою мѣркуючи.

— Ну-ну-ну! — каже. — Водивъ, водивъ мене Господь Богъ долго-долго по свѣтѣ; думавъ я, що Вѣнъ забуду на мене и покину; а Вѣнъ привѣвъ мене въ гарне мѣсце и сподобивъ мене побачити чисту любовь! Тому скажи менѣ теперь, чого собѣ бажаєшь, а я тобѣ се у Бога выпрошу.

— Чого-жь менѣ бракує? — говорить Меланя. — Я и такъ завсѣгды вдоволена, а бажаю лише, щоби смерть мого порога не переступала, а коли прийде, такъ нехай за дверми присохне...

— Щожъ! — вѣдповѣдає дѣдусь. — Не-хай такъ буде!

*

*

*

Пѣйшовъ дѣдусь, а смерть незадовго и зъявила ся, перебрана за богату козачку, въ парчевѣй намѣтцѣ, гарнѣй юбцѣ вышиванѣй золотомъ, при боцѣ сталева коса на золотѣмъ ланцушку, зробленѣмъ на спосѣбъ людскихъ кѣстокъ, лице червоне пѣдмальоване, а чорнѣ зубы бѣлымъ платочкомъ въ руцѣ заслонює, та до хаты просить ся.

— Покажи менѣ свои дѣточки-голубчики!
Я принесла имъ медѡвничкѡвъ та по яблочку.

А Меланя якъ поглянула на ню, та й пѡзнала, що то смерть.

— Имъ гарно зѡ мною безъ яблочокъ, —
закричала до неї — а тебе лучше-бъ тутъ не
було! Бодай ты присохла на тѡмъ мѣсци!

А смерть такъ и присохла и не може вѡ-
дорвати нѡгъ вѡдъ того мѣсця, где стояла,
а Меланя єѣ сухимъ хворостомъ заслонила,
щобы и не було видко.

И було бы добре! Та пѡйшли по селѣ
зойки и слезы: сильный слабого тисне и бе
безъ милосердія и нема на злого жадного стра-
ху, а котрї люде були немилосерднї, стали
єще гѡршими.

А до Меланѣ приходитъ що дня стѡлько
нешасныхъ, що въ своимъ житю не бачила;
чує, якъ они плачуть.

— Смертенько-мамунцю, — кличуть — где
ты подѣла ся, по-що ты свѣтъ покинула?
Прийди, охорони насъ вѡдъ лиходѣѣвъ нашихъ
немилосердныхъ! Безъ тебе они собѣ вже
розѡбрали!

Ту Меланя прийшла до головы по розумъ.

— Та то я — каже — дурна стѡлко лиха
на свѣтѣ заподѣяла та захотѣла поправляти

Божій дѣла! Смерть у мене тутъ на порозѣ завяла, заслонена купкою хворосту...

— Охъ, мамусенько, выпусти єѣ, змило-серди ся! Та то вже вѣдай сто лѣтъ у насъ нѣ одного похорону не було! Лиходѣѣ стали еще гѣршими, а мы зовсѣмъ зѣстарѣли ся, обезсилѣли. Пусти єѣ! Нехай освободить людей вѣдъ грѣху, а насъ вѣдъ терпѣня!

И пѣйшла Меланя, вѣдкинула хворостъ... глядять, а смерть вже не на румяну козачку подобає, нѣ! Мовъ та павутина зѣсохла, а коса цѣла заржавѣла!

— Иди, куды тебе Богъ пѣславъ! — сказала Меланя до смерти.

И смерть хитнула ся тай поплыла вѣ село павутинкою по стерняхъ.

Заразъ задзвонили похоронній дзвони, перехрестили ся бѣдній и стрепенули ся богаті мужики.

— Мы думали, що она вже на вѣки по-гибла, а отъ она якъ змѣя изъ-за хворосту выскочила!

Пропало! Не можна вѣками лютувати та коверзувати безсильными... А убогій хрестили ся и самі клали ся вѣ гробы.

— Змучили ся — кажуть — нашій костоньки, насилу дѣждали ся жменѣ землѣ...

И обôйшла смерть цѣле село за лѣсомъ, забрала все, що треба було забрати, а зъ другими Ивасика та Марусю, тому що имъ обоимъ вже було бôльше якъ по сто лѣтъ. Лише Меланѣ не дôткнулась, и она все живе, якъ перше жила, и робить такъ, якъ перше робила. Померли вже всѣ тii, що называли єѣ Меланею „Баранячою головою“, и сама она на свое имя забула. А коли смерть обôйде цѣлый свѣтъ, то прийде и до неи.

— Якъ тебе зовуть? — запитає.

А она схоче пригадати, собѣ та нѣякъ не зможе.

— Не знаю! — скаже. — Певно мое имя перемѣнило ся...

И стане смерть пытати межи сусѣдами.

— Якъ зове ся тая женщина?

А на вôдповѣдь ѣй упаде зъ неба бѣлый якъ снѣгъ чистый камѣнь, якъ сердце выточенный, а на нимъ яркимъ золотомъ горѣти буде имя: „Л ю б о в ь“.

Побачить се смерть и надумаєсь...

— Ты не моя! — скаже. — Нема твоего имени въ моимъ приказѣ! Любовь не умирає! Ты дожиєшь до того часу, коли правда и милосердіє стрѣтять ся и вовкъ ляже на спочинокъ побôчь ягнати и не обыдить его...

Подавъ Мир. Воронъ.

Левъ старця Герасима.

Восточна казка.

Триста лѣтъ по Іисусѣ Христѣ живѣ на востоцѣ богатый чоловѣкъ, по имени Герасимъ. У него були свои дома, сады, бѣльше якъ тысячь невѣльникѣвъ и невѣльницъ и дуже много дорогоцѣнностей.

Герасимъ нѣчого не боявъ ся; але коли одного разу сильно заслабъ и мало не умеръ, тогды зачавъ вѣнъ инакше думати, бо пѣзнавъ, що людске жите єсть коротке, а вѣдъ смерти не спасе нѣяке богатство.

— Розумнѣйше буде — подумавъ собѣ — завчасу розпорядити ся богатствомъ, щобы оно мене на старости лѣтъ не путало, щобы задля него нѣкто не сваривъ ся...

Ставъ Герасимъ зъ рѣжними людьми радити ся, якъ-бы єму лучше здѣлати. Однѣ говорили такъ, а другѣ инакше, але все то було Герасимови не до вподобы.

Ажъ знайшовъ ся оденъ христіянинъ.

— Ты добре зробишь, — сказавъ той єму — єсли розпорядишь своимъ богатствомъ

такъ, якъ радить Іисусъ Христосъ... Розпусти своихъ невѣльниковъ на волю, а майно роздай бѣднымъ. Если зробишь такъ, будешь спокойный...

Герасимъ послухавъ. Ставъ християниномъ и роздавъ все свое богатство бѣднымъ. Але незадовго побачивъ, що кромѣ тыхъ, котрыхъ вѣнъ обдѣливъ, лишило ся еще много бѣдныхъ, котрымъ вѣнъ вже нѣчого дати не мѣгъ. Они-то стали ему докоряти, що вѣнъ не умѣвъ роздавати богатство такъ, щобы всѣмъ стало.

Герасимъ зажуривъ ся. Ему було прикро, що одній его ганять, а другі надъ нимъ смѣють ся.

— Перше — говорили они — живъ въ достаткахъ, а теперъ, все роздавши, и самъ бѣдує и своихъ наслѣдниковъ скривдивъ, а долѣ всѣхъ бѣдныхъ таки не поправивъ!

Прикро жилось теперъ Герасимови; а щобы не терпѣти докорѣвъ вѣдъ наслѣдниковъ, вставъ и удавъ ся на пустыню. А пустыня була дика, где не живъ нѣ оденъ чоловікъ, а скакали лишъ звѣрѣ и повзали змѣѣ.

*

*

*

Походивъ Герасимъ по горячѣй пустыни и зауважавъ, що ему тутъ лучше.

— Тутъ вправдѣ хотъ глухо и страшно, але за тоє наслѣдники мене не лають и не проклинають и нѣхто надѣмною не смѣе ся и не осуджує мене, що я такъ, а не иначе здѣлавъ. Я собѣ тутъ спокѣйный, бо поступивъ собѣ пѣсля слѣвъ Христовыхъ: Вѣддай все и иди за Мною!... И бѣльше о нѣчо не журю ся!

Найшовъ Герасимъ печеру пѣдъ вапнянымъ каменемъ, натаскавъ туда тростины и ставъ тутъ жити.

Жити Герасимови було тихо, лишъ їсти и пити не було що. Зъ трудомъ лишъ знаходивъ гдѣяке корѣне, а за водою ходивъ на ручай. Жерело воды було далеко вѣдъ печеры, и закимъ верне ся до своєї печеры, то на ново его палить. И звѣрѣвъ боить ся и силы слабѣють и зновъ пити хоче ся. А ближше коло воды не було такого мѣсця, гдѣ-бы можна було сховати ся.

— Ну, — думає разъ въ велику спеку Герасимъ — не знести менѣ тои муки! Вилѣзу зъ моєї камѣнной печеры, то треба пѣчи ся на сонци; а безъ воды прийдѣсь умирати вѣдъ жажды, и анѣ збанка анѣ тыквы анѣ жадной посудины, щобъ носити воду. Що-жь менѣ робити? Пѣйду въ послѣдній разъ до жерела, напю ся воды и умру тамъ...

Прийшовъ Герасимъ до воды и бачить въ пѣску слѣды, мовь-бы туды перейшла каравана на ослахъ и верблюдахъ... Глядитъ вѣнь дальше и видить, що лежить тутъ львомъ роздертый верблюдъ, а недалеко вѣдь него валяе ся еще живой, але сильно слабый осликъ и тяжко вздыхае и ноженьками дригае и губами смочке.

— Той еще жити може! — подумавъ собѣ Герасимъ. — Вѣнь тѣлько вѣдь жажды утомивъ ся тому, що караванщики не знали, где найти воду. Перше закимъ самъ умру, спробую облегчити терпѣне тои бѣдной животины...

И пѣднявъ ослика на ноги, перепоясавъ его черево своимъ поясомъ и ставъ тягнути его до жерела свѣжои воды. Тутъ обтеръ ослowi мокрою долонею запеклу морду и поивъ его зъ руки, чтобы вѣнь вѣдь разу не обпивъ ся.

Осликъ оживъ и пѣднявъ ся на ноги; а Герасимови жаль стало его тутъ покинути и вѣнь повѣвъ его до себе.

— Помучу ся я еще зъ нимъ — подумавъ собѣ — и окажу ему помѣчь...

Пѣйшли они разомъ до печеры, а тымчасомъ огромный верблюдъ вже майже бувъ зѣдженный; на боцѣ валявъ ся лишь великій кусокъ его скѣры. Герасимъ вернувъ ся взяти

ту скору, щобы мати чимъ таскати воду, и побачивъ, що за верблюдомъ лежить великій жовтый левъ зъ гривую... Водъ сытости валяе ся и хвостомъ по земли бє.

— Ну, — подумавъ собѣ Герасимъ — теперъ певно менѣ конецъ! Певно той левъ сейчасъ скочить та розодре и мене и ослика!

Але левъ ихъ не рушивъ, а Герасимъ безъ перешкоды понѣсь зъ собою кусокъ верблюжои шкору, щобы зробити зъ неї мѣшокъ на воду.

*   *   *

По дорозѣ набравъ Герасимъ острыхъ шаликѣвъ и зробивъ зъ нихъ для осла загороду коло самой пещеры.

— Тутъ єму буде въ ночи и свѣжо и спокѣйно! — думавъ старецъ.

Думавъ, але не водгадавъ.

Скоро лишъ на дворѣ стемнѣло, наразъ щось немовъ зъ неба упало надъ пещерою и розлягъ ся страшный ревъ и ослиный крикъ.

Герасимъ выглянувъ, а то той самъ левъ, протрясши першу сытѣсть, прийшовъ зѣѣсти его осла та не удало ся єму. Зачаившись скочивъ вѣнъ черезъ загороду и заткнувъ собѣ

въ паху острый сукъ и заревѣвъ вѣдъ невыносимого болю.

Герасимъ выскочивъ и почавъзь ранъ звѣряти вынимати острый паль.

Левъ вѣдъ болю трясъ ся весь и страшно ревѣвъ и хотѣвъ хватити Герасима за руку ; але Герасимъ его не страхавъ ся и всѣ трѣсочки повыймавъ. Опѣсля взявъ верблюжу скѣру, положивъ еѣ на осла а пѣгнавъ до жерела за свѣжою водою. Тамъ у жерела звязавъ скѣру шнуркомъ, набравъ повно воды и вернувъ зъ нею до своєї печеры. Черезъ цѣлый той часъ левъ анѣ не рушивъ ся зъ мѣсця ; такъ страшно болѣли его раны.

* * *

Герасимъ ставъ омывати раны льва, а самъ пѣдносивъ до его отворенои пащѣ воду въ пригорщи. Левъ лызавъ еѣ розпаленымъ языкомъ зъ долонѣ, а Герасимови не було страшно, такъ що вѣнъ самъ собѣ дивувавъ ся.

Повторило ся то на другій и на третій день. Львови стало легше, а коли на четвертый день Герасимъ прийшовъ зъ осломъ до жерела, глядитъ, а левъ пѣднявшихъ поплѣвъ ся въ слѣдъ за ними.

Герасимъ положивъ львови руку на голову, и такъ ишли рядомъ разомъ троє... старикъ, левъ и осель.

У ручая старецъ омывъ раны льва на велико́й водѣ и левъ цѣлкомъ вѣдсвѣживъ ся. А коли Герасимъ вертавъ назадъ, и левъ по́йшовъ за нимъ,

И такъ ставъ старикъ жити зъ своими звѣрятами.

*

*

*

У старця вырослы тыквы, Вѣнъ ставъ ихъ сушити и дѣлавъ зъ нихъ збанки, котрѣ носивъ до жерела, щобы придавались въ потребѣ тымъ, у кого не було въ що набрати воды.

Такъ живъ Герасимъ; и самъ прокормлявъ ся и другимъ людямъ бувъ пожиточный. Та и левъ найшовъ собѣ службу; коли Герасимъ въ саму жару спочивавъ, левъ стерѣгъ его осла.

Жили они такъ довгій часъ и не було кому дивувати ся ихъ житемъ. Але одного разу побачили тую компанію подорожнѣ и розповѣли про нихъ по селахъ, по дорогахъ, и сейчасъ стали до нихъ приходити цѣкаві люде. Всѣ хотѣли видѣти, якъ же бѣднѣй старецъ, а зъ нимъ осликъ и левъ, котрый ихъ не роздирає. Всѣ дивували ся...

— Вѣдкрый намъ, — пытали ся Герасима — будь такъ добрый, якою силою ты се дѣ-

лаєшь? Ты здаєсь не простый чоловѣкъ, а незвычайный, коли при тобѣ показує ся Изанине чудо... левъ лежить радомъ зъ осликомъ!

— Нѣ, вѣдповѣдавъ Герасимъ — я найзвычайнѣйшій въ свѣтѣ чоловѣкъ, а навѣтъ, признаю ся вамъ, еще дуже дурный! Я бачите зъ звѣрятами жию, а зъ людьми зовсѣмъ жити не умѣвъ. Всѣ они на мене гнѣвались, а я поѣшовъ зъ мѣста въ пустыню...

— Чимъ-же ты ихъ образивъ?

— Я хотѣвъ роздѣлити межи всѣхъ свое богатство, щобы всѣ були щасливѣ, а мѣсто того они всѣ посварились...

— А чому-жь ты ихъ мудрѣйше не подѣливъ?

— Та тутъ то власне и цѣла штука, що зрѣвнати тяжко тыхъ, котрѣ самѣ не рѣвнують ся! Я зробивъ блудъ, бо самъ собѣ бувъ зъ початку много забравъ! Не було менѣ забирати собѣ бѣльше вѣдъ другихъ непотрѣбного, отъ и бувъ бы спокѣй...

— Еге! — покивали люде головами — то дѣйсно старикъ дуракъ! А тимчасомъ оно всетаки чогось дивно, що у него левъ осла стереже и не зѣсть ихъ обѣхъ! Ану попробуймо зъ кѣлька днѣвъ пожити зъ ними разомъ и пригляньмось, якъ се у нихъ выходитъ!

Лишило ся зъ нимъ троє людей.

Герасимъ ихъ не проганявъ, лише увагу зробивъ...

— Разомъ жити не можна такъ, — сказавъ — щобы васъ троє на одного дивилося, а треба всѣмъ працювати; а то прийде зновъ сварка, и я васъ тогды забоюсь и уйду...

Они згодили ся, але на другій день при нихъ приключила ся бѣда... Коли они спали, заснувъ такожъ и левъ и не чувъ, якъ розбійники накинули на осла петло и увели его зъ собою.

Ранкомъ люде проснули ся и видять, левъ спить, а зъ ослика и слѣду нема.

— Отъ и ты — говорять они старцеви Герасимови — дѣждавъ ся того, що тобѣ належить ся... звѣрь все звѣремъ буде. Ставай скорше! Твоій левъ зѣвъ твого осла и певно гдесъ въ пѣску зарывъ его кости...

Вылѣзъ Герасимъ зъ своєї печеры и видить, що оно справдѣ такъ, якъ єму розповѣдають. Зажуривъ ся старикъ; але не кажучи нѣчого, накинувъ на себе верблюжій мѣхъ и пѣшовъ за водою.

Иде, тяжко поступає, а дивить ся... за нимъ зъ-далека левъ плентає ся. Хвѣстъ опустивъ до землѣ и головою понуривъ ся.

— Може бути, що вѣнъ и мене хоче зѣ-
ѣсти! — подумавъ старикъ. — Чи не все одно
менѣ умерти? Поступю лучше по Божѣй воли
и не стану лякати ся!...

И прийшовъ и спустивъ ся до жерела
и набравъ воды, а коли пѣднѣсь ся, дивить
ся, а левъ стоить на тѣмъ самѣмъ мѣстци,
где все стававъ оселъ, закимъ старецъ при-
вязавъ єму на спину мѣхъ зъ водою.

Герасимъ положивъ львови на спину мѣхъ
зъ водою и самъ на него сѣвъ.

— Неси, виноватый! — промовлявъ до него.

*   *

Левъ понѣсь воду и старця, а люде коли
побачили, що Герасимъ ѣде на левѣ, еще
бѣльше здивовали ся. Оденъ лишивъ ся,
а двохъ другихъ побѣгло зновъ въ села и вер-
нули ся зъ многими цѣкавыми. Всѣмъ хотѣло
ся видѣти, якъ страшный левъ таскає мѣхъ
зъ водою и немѣчного старця.

— Признай ся намъ, — стали говорити
Герасимови — що ты або ворожбитъ, або въ
тобѣ якась особливша сила, якои нема въ
другихъ людяхъ!

— Нѣ! — вѣдповѣвъ Герасимъ. — Я цѣл-
комъ звичайный чоловѣкъ и сила у мене така,

якъ у всѣхъ васъ. Если вы захочете, можете то само здѣлать...

— А якъ-же сего можна достигнути?

— Поступайте зъ всѣми добре и лагѣдно!

— Якъ же зъ лютымъ бути ласкаво? Вѣнъ погубить...

— Не велике горе, а вы о томъ не думайте и за себе не бѣйте ся!

— Якъ-же можна за себе не бояти ся?

— А отъ такъ, якъ вы сидите тутъ теперъ зѣ мною и мого льва не боите ся.

— Е, мы тому не боимось, бо ты самъ зъ нами.

— Пусте! Яка я вамъ вѣдъ льва оборона?

— Ты вѣдъ звѣря средство знаешь и за насъ заступишь ся.

— Пусте вы собѣ выдумали, що я будто на льва средство маю. Богъ давъ менѣ той даръ, що я въ собѣ страхъ побѣдивъ, а звѣря пригласавъ, а теперъ вѣнъ менѣ зла не дѣлає. Спѣть та не боите ся!

Всѣ лягли спати коло печеры Герасима и левъ лягъ тутъ такожь; али коли рано встали, то побачили, що льва нема на его мѣсци!...

— Або его хто налякавъ, — казали — або убивъ и зарывъ трупа его въ ночи...

Всѣ дуже засумувались.

— Не журѣть ся! — потѣшавъ старецъ. —
Вѣнъ певно за дѣломъ поѣшовъ и верне ся...

*

*

*

Бесѣдуютъ они такъ и видятъ, що середъ
пустинѣ наразъ закутивъ ся освѣченный сон-
цемъ стовпъ пороху, въ котрѣмъ показали
ся дивнѣ чудовища зъ горбами, зъ крылами;
одно поѣдимае ся на верхъ, а друге внизъ
падае; и все то поступае и все то стучить
и гремитъ и несе ся прямо до Герасима. На-
разъ все упало и повалило ся наоколо всѣхъ
стоячихъ, а позаду старый левъ хвостомъ по
земли бе.

Коли спамятали ся, то побачили, що то
цѣлый шнуръ величезныхъ верблюдоѡвъ оденъ
за другимъ попривязаныхъ, а на передѣ всѣхъ...
наладованый Герасимоѡвъ осликъ.

— Що таке стало ся и якимъ способомъ?

*

*

*

А стало ся се такимъ способомъ. Ишовъ
черезъ пустыню купецкѣй караванъ, а на него
напали розбѣйники, котрѣ передъ тымъ укра-
ли Герасимового ослика. Розбѣйники убили
всѣхъ купцѣѡвъ, а верблюдоѡвъ зъ товарами

взяли и поѣхали дѣлится; ослика же привязали до задного верблюда. Левъ зачувъ носомъ, где иде осликъ, и кинувъ ся доганяти розбѣйникѡвъ. Вѡнъ дѡгнавъ ихъ, хопивъ за шнуръ, котрымъ були верблюды повязані, и почавъ скакати, а верблюды зѡ страху передъ нимъ скачуть и бѣдного ослика пѡдкидають. Такъ пригнавъ левъ весь караванъ до старця, а розбѣйники всѣ звалили ся зъ сѣделъ, бо налякані верблюды дуже сильно скакали и утѣкали и неможливо було удержати ся на нихъ. Самъ же левъ обливавъ ся кровію, бо въ плечахъ его стрѣла стрѣла.

— Ахъ, старецъ Герасимъ! — закричали всѣ люде, сплеснувши руками. — Твѡй левъ має задивляючій розумъ!

— Мѡй левъ має злый розумъ! — вѡдповѣвъ усмѣхаючись старецъ. — Вѡнъ менѣ привѣвъ то, чого менѣ зовсѣмъ не треба! На тыхъ верблюдахъ товары великои цѣны. Се огонь! Прошу васъ, нехай хто-небудь сядена мого осла и вѡдведе переляканныхъ верблюдѡвъ на велику дорогу! Тамъ, я певный, сидять теперъ ихъ посумнѣлі властителѣ. Вѡддайте имъ ихъ богатство и мого осла въ додатку, а я поведу до воды мого льва и тамъ постараю ся выймити стрѣлу зъ его раны.

И половина людей пѡйшла вѡдводити

верблюдо́въ, а други́ лишили ся зъ Герасимомъ и его львомъ и видѣли, якъ Герасимъ довго вытягавъ и выймавъ зъ плечей звѣря загнену стрѣлу.

*

*

*

Коли вернулись ти, що вѣдводили каравану, прийшовъ зъ ними еще оденъ чоловѣкъ въ середнѣмъ вѣцѣ, въ пышнѣмъ убраню и зъ многимъ оружіемъ. Побачивши Герасима, зъ-далека кинувъ ся ему до нѣгъ.

— Чи знаєшь ты, хто я? — сказавъ вѣнъ.

— Знаю! — вѣдповѣвъ Герасимъ. — Ты нещасный бѣдняга...

— Я страшный розбѣйникъ Амру!

— Ты менѣ не страшный!

— Мене боять ся и въ мѣстахъ и на пустынѣ; я поубивавъ богато людей, я забравъ богато богатствъ, ажъ наразъ твоѣй дивный левъ забравъ менѣ цѣлу свою каравану.

— Вѣнъ звѣрь та длятого забирає!

— Такъ, але ты менѣ єѣ звернувъ и при-
славъ до того еще въ додатку свого осла...
Возми вѣдъ мене бодай одно шатро и роз-
кинь его где хочешъ ближше до воды для
свого спокою!

— Не треба! — сказавъ старецъ.

— Длячого? Чого ты такій гордый?

— Я не гордый, але шатро се дуже хороше и може выкликати зависть; я не буду мѡгъ роздѣлити его межи всѣхъ такъ, щобы кого необыдити, и стану зновъ бояти ся. Тогды мѡй левъ опустить мене, а до мене прийде другій хищный звѣрь и приведе зъ собою несупокѡй, зависть, и вимѡвки. Нѣ, не хочу я твоихъ хорошихъ шатрѡвъ, а хочу жити безъ страху...

За Н. С. Лѣсковымъ подавъ В. Н.

Справленє ошибокъ и змѣна

въ драматѣ

„Борба доброго зѡ злымъ“,

помѣщенѡмъ въ LX. выпуску

„Бібліотеки для рускои молодежи“

На стор. 28 въ ст. 3. вѡдъ долу по словѣ „области“ додати належить слово „людей“, а въ ст. 4. по словѣ „вѣры“ слово „чоловѣка“.

На стор. 45. въ ст. 1. зъ горы мѣсто имена „Юлія“ має бути имя „Юрія“, а въ ст. 2. по словѣ „головы“ додати належить слово „священикъ“.

На стор. 46. въ ст. 4. вѣдъ долу мѣсто имени „Порфирія“ має бути имя „Протерія“.

На стор. 57. въ ст. 4. зъ горы мѣсто „инокинѣ“ має бути „иноки“, въ ст. же 5. мѣсто „двѣ“ просить ся читати „два“.

До стор. 55. чуюсь приневоленнымъ назначити змѣну устройства сцены для пятой вѣдслоны, Така сцена, якъ я єѣ тамъ описавъ, вѣдповѣдає що правда историчнымъ вимогамъ; понеже однакъ представити на сценѣ церковный корабель зъ иконостасомъ єсть рѣчею майже неможливою, то лучше буде для пятой вѣдслоны устроити сцену такъ: При входѣ до цекрви св. Василя уличя, напротивъ церкви мешкальный дѣмъ св. Василя. Отже въ хвили пѣднесеня завѣсы молитъ ся оденъ монахъ при входовыхъ дверехъ церкви, а Надя, Текля, Юрїй и нарѣдъ збирають ся на площади межи домомъ св. Василя а церквою. Св. Василий выходитъ зъ своего дому и говоритъ то, що напечатано на стор. 55. А коли (на стор. 56 и 57) паламаръ на розказъ св. Василя калатає въ дѣмъ монаховъ, чтобы ихъ повѣдомити о початку важного дѣла, тогды св. Василий зъ монахомъ, що молитъ ся при дверехъ, входитъ въ церковь и вертає назадъ зъ Хрестомъ въ рукахъ, а монахъ несе котеликъ зъ священою водою и кропило. Св. Василий кропитъ площадь и людей, голосить „Со миромъ изыдѣмъ!“ и входитъ въ дѣмъ, а два хоры монаховъ спѣвають, якъ напечатано. Дальше св. Василий втягає Дарїя не въ корабель, лишь на площадь, а опѣсля передъ входовїи двери и творить тутъ такъ, якъ мавъбы робити въ церковнѣмъ корабли передъ иконостасомъ.

Авторъ Г. А. П.

 Просить ся о вырѣвнанє пренумераційной належитости за попередный и вѣдновленє пренумераты на текуцій рѣкъ.

РЕДАКЦІЯ.

Конкурсъ.

Пѣдписана Редакція розписує отсимъ третій конкурсъ на написане повѣстей.

Повѣсти мають бути :

- 1) вѣдповѣднй для рускои молодежи, передовствѣмъ морального и патріотичного змѣсту ;
- 2) оснований на тлѣ историчнѣмъ або взятй зъ руского народного житя ;
- 3) оригинальнй, нѣгде еще непечатанй ;
- 4) обнимати пѣвтретя до трехъ аркушѣвъ печати.

Працѣ зъ гасломъ и запечатанымъ листомъ, въ котрѣмъ авторъ повторить тоє гасло и подасть свое назвиско зъ точнымъ означенемъ свого побуту, належить прислати на адресу пѣдписанои Редакції до кѣнця н. ст. серпня 1909 р.

За повѣсти, рецензійною комисією за найлучшй признанй, визначає Редакція три преміи : першу на 80 кор., другу на 60 кор., третю на 40 кор.

Преміованй повѣсти стають ся власностію Редакції. Що до непреміованыхъ, то Редакція буде могла зъ ихъ авторами особно порозумѣти ся.

О результатѣ нынѣшного конкурсу оголосить ся въ рускихъ часописяхъ зъ кѣнцемъ студня 1909.

Въ Коломыѣ дня 15. лат. марта 1909.

РЕДАКЦІЯ

• Бібліотеки для рускои молодежи.

Бібліотека для рускои молодежи
пѣдъ редакцією Юліана Насальскаго.

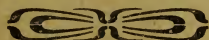
Выпускъ LXII.

Томъ CXVII.

Рѣкъ XVI.

ПРАВДА ГОРОЮ.

Оповѣданє зъ сельскаго житя

написавъ Г. зъ Ж.

КОЛОМЯ.

Зъ печатнѣ А. В. Кисѣлевскаго и Спѣлки.

1909.

1. Въ горю.

— Охъ падоньку нашъ! Ой горенько наше! ахъ лишенько наше! Бѣдному все вѣтеръ въ очи, чи то въ днину чи то въ но-чи!—заводила и руки ломила Феська до своєї сусѣдки и кумы Таньки Разовой. — Тай то вамъ, кумонько, нещастє за нещастємъ, бѣда за бѣдою сыпле ся мовъ зъ мѣха... Ледви одно промине, вже друге насталось и лѣзе... годѣ вѣдохреститись, вѣдмолитись, спекатись, оминуты! Якась бѣда напосѣла ся на наше майно та жите! Чи то таке насланє, чи то та-кій грунтъ паскудный и проклятый... сама вже не знаю, що то такого...

— Щожъ вамъ такого сталося? Богу дякувати, всѣ вы здорові; маєте здорову худѣлку, збѣжечка до волѣ!— каже Танька.

— Пытаєте, що стало ся? Гей-бы вы не знаете! Тажъ мого чоловѣка замкнули до арешту! Такъ, куменько сердечна, замкнули, ой замкнули, та не знаю за що... Ой, не выдержу, не можу вытримати...!—не докѣнчила Феська, бо почала умывати ся слезами.

— Цить, кумцю, цить, не плачте! — промовила Танька. — Плачь вамъ нѣчого не поможе! Замкнули, та замкнули; отъ и выпустять. Арештъ не для худобы, а для людей. Кумъ посидить та и прийде, якъ не нынѣ, то завтра, за тыждень, за два, за три, а таки колись прийде. Що я бѣдна маю робити? Отъ вже третій рѣкъ, якъ я свого чоловіка похоронила! Мѣй вже нѣколи не прийде до мене, не поверне... плачь нѣчого не помѣгъ! Я виплакала свои очи... и що менѣ зъ того? Недовиджую тай тѣлько...

— Вы бодай сына маєте такого, що вже знає господарити, дасть всему раду та и на зарѣбокъ пѣйде, а я що? — торочила Феська. — Четверо дробныхъ дѣточокъ... гдѣ я дамъ всему раду! На крокъ не можу вѣдступити вѣдъ хаты, вѣдъ дѣтей....

— Богъ ласкавъ, кумо Фесю! Не грызѣть ся, не сумуйте, бо то все наничъ не придасть ся, лишъ здорове упадає! Господь Богъ ласкавъ та добрый люде не дадутъ вамъ загинути! — потѣшала Танька. — Все промине та и буде добре...

— Ой люде, — пробормотѣла Феська — добрый люде! Бодай не снили ся такі люде та зъ такою добротою! Вѣддали его до арешту... чи то добрый люде такъ роблять? Чи то

такъ повиннѣ робити? То люде фалшивѣ, фари-
сеи, нехресты, то дичь... бодай ихъ...! Єще
поганинъ не зробивъ бы того, жидъ, кальвинъ,
що наша вѣра...

— Отъ не нарѣкайте, кумо любенькѣ, не
кленѣть! Дайте спокѣй, не гнѣвѣть Бога та
не заробляйте грѣху! Клятьбою не вдѣєте
нѣчого доброго, хиба стягнете на себе гнѣвъ
та кару Божу...

— Ай божь-то, кумо, годѣ вже вытрима-
ти... не можна... Серденько, вѣнъ нѣчого не-
виненъ, такъ якъ бы вы або и я. Хиба-жь то
за своєю працею не вѣльно обѣзвати ся, у-
пѣмнути ся, чи що? Таки злодѣєви не вѣльно
нѣчого казати, коли бере працю? Хиба єму
єще помочи на плечѣ завдати, єще може до-
платити до своєї працѣ?

— Такъ, кумо, нѣ! — рекла Танька. —
Того не було и не буде, щобы злодѣєви єще
помагати до своєї працѣ; а зновъ перепустити
та дарувати такожъ годѣ, бо вѣнъ все кравъ
бы и кравъ бы. Я чула, що кумъ Пилипъ
гдєсь побили злодѣя, чи що...

— Тожъ бачите, мѣй чоловѣкъ злапавъ
злодѣя на своимъ поли и вѣ своѣй праці
та дѣставъ ся єще за тое до арешту, а зло-
дѣй ходить по свѣтѣ та вѣ кулакъ смѣє ся.
Правда, що єго гдєсь тамъ мавъ ударити, але

мавъ право. Та то такъ, кумо, за мое жито еще мене бито; бо то вы кажете „добрий люде!“ Якъ бы були добрий, то не допустили бы до того, щобы мой чоловікъ сидѣвъ за кратками...

— Менѣ, дурной бабѣ, — каже Танька — видить ся, що вашъ чоловікъ ось-ось прийде до дому, а злодій поїде на его мѣсце. То такъ не буде, Господь Богъ не схоче вашои кривды...

— Хто то знає, чи такъ буде, якъ вы сказали; а знаєте добре, що Господь Богъ високо а Цѣсарь далеко!

— Правду кажете, кумо Фесю, але бо и Цѣсарь не поможе, коли Господь Богъ не схоче. Я вамъ лишъ одно раджу, не грызѣть ся! Нехай кобыла грызе ся, бо она має велику голову. Господь Христось бѣльше терпѣвъ, якъ мы грѣшныи... Господь Богъ все переинакшить. Але я заговорила ся зъ вами, а въ хатѣ жде на мене работа; та и вы не маєте часу. Поживемо, та побачимо...

По вѣдходѣ Таньки увѣйшла Феська до хаты, усѣла, по̀дпершись рукою, край скринѣ и стала розбирати весь розговоръ зъ Танькою и застановляти ся. Дѣтвора... отъ якъ дѣтвора. Повыходила зъ хаты на улицу зъ другими грати ся; имъ мамунина грызота не

въ головцѣ; они свободні, веселі! Въ хатѣ тихо, хотъ макъ сѣй, а тишину хиба лише жужане мухъ перерывало. Середъ тои тишины Феська въ думкахъ заснула. Нехай она трохи переспить ся, бо въ снѣ про все забуваєсь, у снѣ крѣпить ся чоловѣкъ; тольки его супокою и полекшеня въ горю та грызотѣ.

Страшно то и дуже болючо дѣймає чоловѣка, коли безъ провини, безъ проступку за когось вѣдбуває кару, завыроковану судомъ, и то на пѣдставѣ ложного зѣзнаня свѣдками! Чоловѣкъ, що въ нѣчѣмъ не провинивъ ся, цѣле жите бувъ некараный, що жіе по правиламъ Божимъ, що посѣдає честь и добру славу, сидячи въ арештѣ терпить дуже много и тратить. Та годѣ, мусить терпѣти супокѣйно и пѣддатись Божѣй воли...

Такъ дѣялось зъ чоловѣкомъ Фесѣ. Въ часѣ вѣдбуваня кары Пилипъ Банько (такъ звавъ ся Фесинъ чоловѣкъ), мѣсто вѣддаватись розпуцѣ, заодно просивъ Бога о терпеливѣсть, заодно умолявъ свого Сотворителя о скрѣпленѣ духа, не нарѣкаючи на тыхъ, що причинились до его кары. Одно его непокоило и гадками переносивъ ся до своєї хаты, що тамъ робять его дѣточки и жена, чи здорові, якъ живутъ, чи не кривдить ихъ хто и таке инше.

Водъ часу до часу вѣдвиджувала Фesia свого мужа, потѣшала его якъ могла и оповѣдала про все, що знала, а при томъ приносила ему где-чого лучшего до їды.

Одного дня взявъ ключникъ Пилипа до рѣзаня и рубаня дровъ и потѣшавъ его, якъ мѡгъ . . .

— Я знаю и вѣрю вамъ, Пилипе, що вы невиннї, що сидите несправедливо, але будьте певнї, що зло мусить виявитись и не утаить ся передъ Богомъ. Будьте супокѡйнї! Вашї терпѣня и муки незадовго скѡнчать ся, за кѡлька днѣвъ выйдете на волю...

Коли такъ балакали, надѡйшла Феська и привитавшись, почала жалуватись на Гринька Неруша, що вѡнъ робить їй рѡжнї пакости и збытки та насмѣває ся зъ неї.

— Все тоє — каже Пилипъ — єсть Божїй допустъ. Богъ насъ досвѣдчає, а мы терпѣмъ и молѣмъ Его о ласку и терпеливѡсть. Богъ оденъ видить и знає найлучше, чи мы що виннї. Жалую дуже, що я Гринька бивъ и теперь мушу за тоє вѡдпокутувати; але Господь Богъ ласкавый и милосердный та не дасть менѣ довго терпѣти. Не зачѣпай Гринька, нехай воює! Прийде и на него черга... и вѡнъ дѡстане надгороду за свои дѣла.

— Я єму нѣчого не кажу и не робю! — проговорила Феська скрѣзь слезы — Оминаю єго зъ-далека, терплю всякій пакости, якій менѣ робить, и не згадую єму о тѣмъ анѣ слѣвцемъ. Отъ колись бивъ нашу Одарку за тое, що бѣгла черезъ городъ по худобу, або загнавъ безрогу до стайнѣ таки зъ дороги, а я єму нѣчого не казала. Се бачивъ самъ лишъ начальникъ громады и заразъ велѣвъ безрогу выпустити. Гринько ходить ночами по-пѣдъ мои вѣкна, страшить дѣти, страшить мене...

— Га, люба Фесю, терпи и зноси до часу холоднокровно! На все прийде часъ, а виновникъ буде вѣдповѣдати и покутувати за свои дѣла... Чи дѣти здорові?

— Богу дяковати здорові! Часто згадують тебе: нема нашого тата, мамо! Коли придуть тато? Где они такъ довго бавлять ся? Навѣть не придуть ѣсти! Такими словами роздратовують моє серце, додають болю... Я ихъ успокоюю, якъ можу: тато прийде, принесе вамъ щось зъ мѣста...

— Не довго я вже тутъ буду! Казавъ менѣ ключникъ, що вѣ недѣлю буду дома, выпустять мене на волю. Ты будь спокѣйна и иди домѣвъ та гляди, щобъ дѣтямъ не стало ся що злого! Бѣльше не приходи сюды, не труди ся, бо то не близко ити!

Єще довго балакали они. Опѣсля Феська где-що полишила мужеві, дала єму троха грошей, щоби мавъ на дорогу, коли буде вертати дѣмѣвъ, и попрощавшись пѣйшла, слезами заливаючись.

Ключникъ, чоловѣкъ не лихий, неразъ кликавъ Пилипа до свого мешканя та розбивавъ єму тугу и дававъ щось лучшего їсти. Такъ промайнувъ Пилипови дуже скоро часъ кары.

---

2. Б а н ь к и.

Село „Долѣшна Гѣркиня“, где мешкали Баньки, лежить межи рѣками та потоками и числить около 540 душъ. Найбогатшій господарѣ мають по сѣмъ до вѣсѣмъ моргѣвъ поля и то далеко вѣдъ села порозкидуваного, такъ що неразъ треба було їхати майже годину и кѣлька потокѣвъ та потѣчкѣвъ перебрысти, щоби дѣстатись до нивы. Поля вправдѣ були плододайнї, бо частї повени рѣки и потокѣвъ наносили не мало намулу, що улєкшавъ господарямъ господарку, бо на такихъ поляхъ звычайно лучше родить ся збѣже; але було неразъ богато шкоды, бо воды забирали и уно-

сили зъ собою снопы та сѣно. И тому мешканцѣ жили по бѣльшой части зъ зарѣбкѣвъ.

Хаты въ селѣ були чисто утримовані, але церкви, школы, читальнѣ не було; громадяне мусѣли ходити до церкви сусѣдного села. За тоє бувъ въ Долѣшнѣй Гѣркини урядъ громадскій, котрый всякі справи полагоджувавъ въ корчмѣ, и то разъ въ тыждень, т. є въ недѣлю пополудни.

Въ тѣмъ-то селѣ мешкали Близнюки, що мали одиначку Феську. Старі, хотяй неписьменні, уважали на свою доню-пестѣйку; що самі умѣли и знали, того научали и Феську; старали ся, щоби она була побожна, послушна, працювата та тихомирна.

Феся выросла такою, якою хотѣли єѣ матери родичѣ. Она не ходила на вечерницѣ, хотяй бувало ровеснички кличуть єѣ, просять, наставляють.

Чого поїду? — вѣдказувала имъ заодно Феська. Въ домі маю работы по уха, на вечерницяхъ же нѣчого не научусь; а ити тамъ та „бомки“ збивати, се не красно и грѣхъ. За той часъ можу въ дома богато зробити; родичѣ прецѣнь старенькі, годѣ имъ вже такъ працювати. Досыть оии натрудились черезъ свѣй вѣкъ, нехай теперъ вѣдпочивають.

Тай такъ выросла Феся въ дома, нѣгде не буваючи, хіба въ церквѣ и на весѣлю тамъ, где єи родичѣ були у гостяхъ.

Близнюки мали невеличке майно; около двохъ моргôвъ поля, кавалокъ огородця, господарскій будынки коло хаты, одну корову, безрогу и дрôбъ. Коло всего заходила ся сама Феська, выручаючи свою стареньку мамуню. Старій Близнюки радували ся и дякували Богу за той даръ, за таку добру дитину, та просили Бога для неи о добру долю.

— Добра дитнна то родичамъ утѣха-вѣнецъ, а лиха то нещастє и конецъ! — приговорювали собѣ неразъ родичѣ.

Такъ выросла Феська на працьовиту людину, але не мала щастя до женихôвъ. — Помимо того, що мала добре серце и вихована була по Божому, краса єи не приманювала нѣкого до неи. Єи лице було велике, подовгасте, очи маленькій, нôсъ несорозмѣрної величины, уста широкій, волосє єи хотай тримала єго въ порядку, палило мовъ огнемъ, сама була трохи пригорблена. Тожъ Феська знаючи, що природа упослѣдила єѣ, не грызла ся замужемъ, хотай часомъ може и подумала о замужу, але зô своєю судьбою здала ся на Божу волю. Маючи вже повнї лѣта, зовсѣмъ не числила на замуже, не нарѣкала на свою долю.

— Може и въ моє вѣконце засвѣтитъ колись сонце! — говорила собѣ бувало.

Єи ровеснички давно вже замужнѣ, ба и почали їй дорѣкати, зъ неи наруговатись, а она все своє и своє...

— И за мене не забуде Господь Богъ, и для мене тримає Вѣнъ якусь долю... Хто на Бога уповає, того Богъ не опускає...

Байдужна на все, працювала Феська и метушилась по всѣхъ усядахъ, щобы лишъ родичамъ жите осолодити, то въ поли, то въ городѣ, то въ хатѣ... где їй тамъ въ гадцѣ було жениханє! Она сердечна не знала, що за нею пасе окомъ оденъ зъ парѣбкѣвъ зъ сусѣдного села, где служитъ вже третій рѣкъ, працювитый и спокѣйный парень. Звавъ ся вѣнъ Пилипъ Банько; але нѣхто не знавъ, зъ-вѣдки вѣнъ приблукавъ ся.

Пилипъ Банько, бездомный круглый сирота, выслуженый жовнѣръ, маючи вже трийцять шѣсть лѣтъ, знавъ добре людей, бо не мало навандрувавъ ся по свѣтѣ, не одно бачивъ, не зъ однои печи хлѣбъ ївъ, на лавѣ и пѣдъ лавою спавъ, богато въ свѣтѣ натерпѣвъ ся, въ Буваличахъ якъ то кажутъ бувъ. Въ господарствѣ бувъ досвѣдченый, умѣвъ вести ладъ та порядокъ. Где служивъ, тамъ було добре. Господарь бувъ зъ него

вдоволенный, а коли вѣдохдивъ, то всѣ за нимъ жалували, бо всюды его шанували и любили.

Въ сусѣднѣмъ селѣ Телѣпавцѣ, до которого належала Долѣшна Гѣркиня, було разъ якесь весѣле. На тѣмъ то весѣлю Пилипъ пѣзнавъ случайно Фесю Близнючку, що була разомъ зъ родичами запрошена. Вѣдъ першого разу ихъ серця зрозумѣлись, Часто теперъ Пилипъ заходивъ до Близнюкѣвъ. а коли обоє пѣзнали ся близше, старі Близнюки призволили на ихъ подруже.

Вѣдъ теперъ Феська змѣнилась ; була веселѣйшою и моторнѣйшою и працювала въ двоє тѣлько, що передше. Нетерпеливо ожидала тои щасливои для себе хвилѣ, того дня, коли передъ престоломъ въ церквѣ получить ся зъ тымъ, которого полюбило невинне серденько. Та часъ не стоить, а плыве швидко, и отъ не опам'яталась Феська въ роботѣ, що отъ позавтра-завтра єи „недѣля“ зближилась, день рѣшаючій, що дѣлить жите на двѣ части. Се вѣдгорода межи житемъ дѣвочимъ а замужнымъ, се перехѣдъ до иншого житя, вѣдрубного вѣдъ прежного, до житя супружества.

Надѣйшла пожадана хвиля, коли старі Близнюки благословили молоду пару пѣдъ вѣнецъ. Вѣдбулось весѣле спокѣйне, тихе, ко-

ротке. По вѣнчаню принято запрошенихъ гостей скромненько, безъ шуму, безъ пѣтыки, и до рана було по всему.

Заразъ по вѣнчаню Пилипъ взявъ ся до господарки по своему. Старій, коли побачили, що вѣнъ добрый газда, здали на него всеньку господарку, а самі робили що могли; тѣшились и радувались, що Господь Богъ зѣславъ ихъ донцѣ добру людину, були щасливі и вдоволені такимъ зятемъ и въ своихъ молитвахъ блатали для нихъ щастя-долѣ.

Але не довго тѣшились старій щастемъ своєї доньки, не довелось имъ бачити внукѣвъ. Пѣйшли незадовго на другій свѣтъ, поблагословивши молодихъ.

Жалко и тоскно стало Банькамъ, що остали ся мовъ сироты безъ батька и неньки. За ихъ душѣ молились щиро и обое працювали неутомимо на хлѣбъ, сѣль, та любились. Другі завидували имъ того тихого щастя домового, якого зазнавали они въ своимъ житю супружескомъ. Богъ поблагословивъ ихъ сыномъ, котрого старались выховати Богу на славу а людямъ на потѣху.

Пилипъ нѣгде не заходивъ, щобы дорогого часу не гайнувати. Часомъ вступивъ до корчмы за солею, нафтою або тютюномъ и чимъ скорше вертавъ домѣвъ. Лучилась

єму неразъ компанія, але вѣнъ знавъ все вѣмовити ся.

Такъ побожно и сумирно жили Баньки. Здавалось, о нихъ въ селѣ люде забули. Зъ нѣкимъ они не сварились, не гнѣвались; пильнували себе и своєї господарки. Въ недѣлю лишъ и въ свята ходили до церкви, до другого села Телѣпавки. Часомъ вступали до господаря, у которого служивъ Пилипъ и у которого пѣзнались обоє на весѣлю. А коли обробили своє поле, а не було иншої роботи, то ишли обоє на зарѣбокъ до сусѣдѣвъ, а зароблені грошѣ ховали до скринѣ на „лиху годину“. Тримаючись пословицѣ „Хто зъ Богомъ, то и Богъ зъ нимъ“, густо-часто клячали обоє разомъ передъ иконою Богоматери и вѣдмовляли молитвы; або бувало Феська пестить свою дитину, а Пилипъ розповѣдає їй про свою минувшину, про свои подѣѣ.

Не диво отже, що громадяне шанували и поважали Банькѣвъ. Навѣть мала сельска дѣтвора полюбила Банькѣвъ и часто заходила на ихъ обѣйсте грати ся. И Господь Богъ радуєсь такимъ супружествомъ, такими людьми, та помѣгъ, що придбали собѣ хорошій шмать поля, купили корову и пару сивыхъ воликѣвъ, чимъ ихъ майно значно побѣльшило ся.

Такъ проживали Баньки въ спокою и щастю безъ журбы, та грызоты.

Але хто може вѣдгадати Божу волю и выслѣдити стежки Божого Провидѣнія?

Не надѣялись Баньки жадного нещастя и не чулись, зъ-вѣдки оно ихъ постигло. Ажь отъ ихъ найстаршій сынъ Михань, шестилѣтній пестѣецъ, розхорувавъ ся тяжко. Баньки, недосвѣдченъ, не знали рода хоробы и думали, що нынѣ-завтра наступить полекша и дитина подужає. Тымчасомъ хороба не уставала, а коли Пилипъ кинувъ ся по лѣкаря, було вже за пѣзно. Михань уже доходивъ, не було рады анѣ ратунку. Послѣдствій застудженя и дифтеріи годѣ було оминуты.

Въ кѣлька днѣвъ по похоронѣ дитины прибѣгъ пастухъ зъ повѣдомленемъ, що корова, черезъ другу пробита, упала до рова такъ нещасливо, що злѣмила ногу. Корову дорѣзано. Зъ тои поры Феська розболѣла ся, перележала чотыри мѣсяцѣ въ постели, а Пилипъ видячи, що то допустъ Божій, не тративъ надѣѣ, зносивъ терпеливо всѣ нещастя та моливъ ся щиро до Бога. Люде одні выходили, другі входили до хорои Феськи, розбивали тугу Пилипови та якъ могли потѣшали его.

Пѣзно въ ночи Пилипъ повечерявши, утомлений, поклавъ дѣти спати, а самъ улякъ

передъ иконою Пречистой Дѣвы та моливъ ся щиро-сердечно. Слезы струєю сплыли ему по лицю и коли такъ моливъ ся зъ пѣднесеными руками, почувъ внутрѣшну полекшу и обнявъ его солодкій сонъ...

И ось зъявивъ ся ему старыкъ зъ сивою бородою, лихо одѣтый; приближивъ ся до него, подавъ св. крестъ до поцѣлованя и промовивъ: Вѣдчуваю, Пилипе. твои терпѣня, знаю твою мужественну терпеливѣсть, виджу твою непохитну вѣру въ милосердіе, чую твои молитвы и прошеня! Бачь, тоє знамя, котре ты уцѣлювавъ, спасе тебе! Правда, перейдешъ еще не одно нещасте, але не вѣдступай анѣ на крокъ вѣдъ твоєи дотеперѣшної стѣйкости и не захитай ся! Молитва буде тобѣ помочемоу, а лихо промине и ты... будешъ щасливымъ.

Се сказавши, старецъ зникъ, а Пилипъ зворушений пробудивъ ся, усѣвъ коло хорои подруги, котра не спала, подавъ їй лѣкъ, який лѣкарь записавъ, и розповѣвъ їй сонъ. Свѣтло горѣло. Въ тѣмъ хора пѣднесла ся, усѣла на постели, поглянула на спячій дѣти, вѣдкашльнула и выплюла грудку чорной крови. Пилипъ перелякъ ся, але Феська стала веселѣйшою и усмѣхнулась.

— Не лякай ся, Пилипе!— вѣдозвалась.— Богу дяковати менѣ полекшало, чуюсь здо-

ровшою, сильнѣйшою. То тая кровь мене такъ мучила! Подай менѣ воды, а самъ положи ся спати! Єще часъ вставати до работы, ты утомленный...

И Пилипъ подавъ хорѣй воды та побачивши, що ѣй лекше зробилось, поклавъ ся на своє мѣсце и скоро уснувъ. А коли на дворѣ займалось на свѣтъ, пробудивъ ся и помолившись взявъ ся до щоденной работы, а сонъ стоявъ єму всегда передъ очима и не допускавъ єго до злыхъ гадокъ и дѣлъ.

Въ кѣлька днѣвъ опѣсля и Феська подужала, опустила постѣль и яла ся за жѣночу роботу.

Такъ не переставали Баньки жити побожно и працювати сумирно, якъ передъ тымъ.

Люде мали ихъ вѣдъ теперь за праведникѣвъ и боялись робити имъ якій прикрости. Не одно подруже брало собѣ зъ нихъ примѣръ и старало ся поступати за ихъ прикладомъ; гдекотрѣ наворачались на лучшу дорогу житя. Цѣле село Долѣшна Гѣркиня почала вѣдновлюватись-вѣдроджуватись. Менче було чути лайки та сварки, проклону та пѣятики и бѣйки; за тоє прибувало бѣльше майна, чести и славы.

Одна пара людей стала причиною иншого житя, иншого руху въ селѣ. Своимъ тихимъ

трудомъ и поведенємъ, своимъ примѣромъ навели жителѣвъ на дорогу честоты, правды, любви та справедливости. То вже Божа рука такъ кермувала...

Та бо побожне жиге Банькѡвъ причинилось не мало до доброго вихованя дѣтей въ цѣлѡмъ селѣ. Власныхъ дѣточокъ учили они молитвы, працѣ и ощадности; ихъ дѣти були слухняні и чемні, нѣколи не ишли спати або рано не вставали не помолившись; поволи такъ привыкли, що нѣ одно зъ нихъ навѣть нѣчого не зѣло, не змовивши молитвы або бодай тричи не перехрестивши ся. Зъ того брали примѣръ другі дѣти, що заходили до Банькѡвъ играти ся; ба и ихъ родичѣ наказували имъ, щоби брали примѣръ зъ дѣтей Баньковыхъ, и самі старались наслѣдувати Банькѡвъ.

Що прийшло Пилипови до головы?

Однои недѣлѣ, прийшовши зъ церкви, усѣвъ зъ женою на приспѣ пѡдъ хатою и обое приглядали ся невиннѡй забавѣ, якъ ихъ дѣти зъ сусѣдскими играли. До нихъ прийшли сусѣды-господарѣ, а вѡнъ, розмовляючи зъ ними о господарствѣ, пѡддававъ имъ всѣлякого рода гадки.

— Знаєте що, панове сусѣды и чесні господарѣ? Менѣ прийшло на гадку, щоби

мы приступили до спѣлки и одну добру рѣчь для себе зробили...

— А то яку, яку? — поспытали мужики.

— Ото таку! — каже Пилипъ. — Неразъ лучае ся намъ вертати домѡвъ въ темну нѣчь чи то зъ поля чи зъ лѣса або и зъ мѣста, а ось сей мѡстъ на скрутѣ досыть высокій, такъ мусимо добре слѣпати и мѣряти, щобы не вывернути ся зъ якимъ наборомъ до рова досыть глубокого, а тутъ пѡтьма хочь очи выбери, болото або яка шаруга!... Може бы мы зложили ся та справили собѣ лѣхтарню, яку мають по мѣстахъ. Она не буде дорого стояти, а будемо мати выгоду и оминемъ неодного нещастя..

— Добре, добре! — вѡдозвавъ ся Оседець. — Я першій пристаю.

— И я, и я! — вѡдозвались другі. — Бо то вже дуже небезпечно ѣхати черезъ той мѡстъ, а еще середъ темной ночи...

— Максимъ Федѣвъ — каже Захарко — якось оногды вывернувъ вѡзъ зъ наборомъ та мало смерти не поживъ; вѡзъ розторошивъ ся, а конина ногу зломила.

— А я — заговоривъ Бесажникъ — вже два разы вывернувъ ся зъ того моста до рова, худоба покалѣчилась, вѡзъ зломивъ ся... щастє, що тогды не було воды въ ровѣ. Ой

намучивъ ся я, намучивъ, закимъ выратувавъ себе та худобу зъ возомъ и то порожнымъ...

— Такъ, — вѣдывае ся Оселедецъ — се добра гадка! Але хто буде намъ все свѣтити и гасити, якъ мы неразъ до пѣзна працюємо въ поли, або пѣзно вертаємо зъ лѣса?

— Етъ, се якось полагодить ся! — вѣдповѣвъ Пилипъ. — Прецѣнь всѣ не будемо все въ поли до пѣзна сидѣти, або всѣ не будемо разомъ въ лѣсѣ коло деревини робити! Можемо самі собѣ услугувати, а еще лучше, коли скажемо громадскому пастухови. Вѣнь не має такои тяжкои працѣ, якъ мы. Коли прижене худобу, може засвѣтити, а рано, закимъ худоба пѣйде на пасовиско, загасити. Кромѣ платнѣ, яку має зъ громады за худобу, мы додамо ему еще десять або дваццать коронъ; вѣнь пристане и буде вдоволенный, а мы будемо мати выгоду. А що вѣнь бѣдный, то добре ему заробити собѣ на хлѣбъ-сѣль...

— Добре кажете! — притакнувъ Оселедецъ. — Але черезъ лѣто вѣдъ Юра до Покровы то вѣнь се зробить, а хто вѣдъ Покровы до Юра черезъ цѣлу зиму?

— Той самъ! — вѣдрѣкъ Пилипъ. — И тому зложимо ему дваццать коронъ, або хотяйбы и трийцать, а за тое будемо мати

выгоду, безпечно будемо їхати и оминемо всякї неприятности.

— А може було бы лучше, — сказавъ Оселедець — еслиби се виконували нѣчний вартѣвники...

— И се не зла гадка! — притакнувъ Пилипъ.

Якъ урадили, такъ и зробили. Вбили дубовый стовпъ, купили лѣхтарню, бочку нафты и згодили пастуха за трийцять коронъ рѣчно. Громада, побачивши се, почала думати, чи не було бы добре запровадити таке скрѣзь по селѣ; урадила и виконала. Вздовжъ улицъ стояли лѣхтарнѣ; за ихъ обслуговуванє побиравъ пастухъ рѣчно хорошу платню. Громада вѣдкупила лѣхтарню и нафту вѣдъ Пилипа и спѣльникѣвъ, а мешканцѣ мали теперь выгоду, бо всѣ улицѣ були освѣтлені та дякували вѣйтови за таку новѣсть и охотно складали невелику належитѣсть, рѣчно по однѣй коронѣ вѣдъ номеру.

Пилипъ взявъ ся теперь до другого дѣла, а именно возивъ шутеръ зъ рѣки и высынавъ цѣле свое подвѣре, а вхѣдъ вѣдъ дороги до хаты и стежки до другихъ своихъ будинкѣвъ выложивъ камѣнемъ, щобы не мѣсити болота, не валяти обува и не наношувати нечистоты до хаты, котрои помѣсть бувъ выложеный

дошками. Се зауважали сусѣды и другі люде, а видячи, що се добре, почали и собѣ такъ робити.

Дальше ставъ Пилипъ возити камѣне и складавъ его на купу коло своєї загороди, а возивъ, коли мавъ часъ и не було иншої пильної роботи. Навозивъ того камѣня до трехъ сяжнѣвъ квадратovýchъ. Люде дивились на тоє и раменами здвигали.

— Що за дива вырабляє той Пилипъ? — говорили межи собою. — Певно буде класти муровану хату, а може яку палату!

Але Пилипъ хаты не потребувавъ класти, бо мавъ нову, кѣлька лѣтъ тому поставлену, простору, зъ великими зеленою краскою мальоваными вѣкнами и зъ ганкомъ, около которого вивъ сядикій виноградъ... его дѣдича. На що вѣнъ возить камѣне, люде змѣрковали доперва, коли побачили, якъ вѣнъ ставъ розбивати и выложивъ хорошій шматъ дороги на противъ свого обѣйстя своєї загороди. Гдє-котрѣй господарѣ собѣ такъ робили, ажъ въ кѣнци громадска рада ухвалила такъ вышутрувати цѣлу дорогу вѣдъ границѣ до границѣ села. А коли такъ стало ся, вже не було въ селѣ болота, такого болота, що неразъ мешканцѣ по просту губили чоботы, худоба

по черева бродила або ноги звихала, а возы зъ наборомъ застрягали по оси и лишъ при тяжелой праці можна ихъ було выдобути.

За порадою Пилипа поставлено громадскій шпѣхлѣрь. Пилипъ першій давъ по 25 К. рожного збѣжа и до трехъ лѣтъ шпѣхлѣрь бувъ наповнений збѣжемъ рожного рода. Щобы оно не псувалось, громада спрдала цѣлый запасъ, а взявши добрый грошѣ, заложила громадску позычкову касу, а до шпѣхлѣря зсыпувано дальше збѣже. По часѣ побудовано дѣмъ, въ котромъ мѣстили ся громадскій урядъ, позычкова каса, шпѣхлѣрь и читальня. Побудоване школы треба було для браку фондѣвъ вѣдложити на пѣзнѣйшій часъ.

Хто давъ до того всего починъ ?

Кождый знавъ, навѣтъ мала дитина знала, що нѣхто иншій, лишъ Пилипъ Банько. Залунало про него по всѣхъ усядахъ, знали его вже въ доокрестныхъ селахъ, дѣйшла вѣсть про его дѣла навѣтъ ажъ до мѣста ; але Пилипъ тымъ не величавъ ся, не пышавъ ся, не чванивъ ся, але тѣшивъ ся, що Богъ допомѣгъ ему такій дѣла довершити тихою працею та добрымъ примѣромъ. Его величали дѣла, его славилла праця.

На тѣмъ не кѣнчивъ Пилипъ своихъ заходѣвъ для свого та громадского добра.

За порадою и намовою священника дали Баньки свого найстаршого сына до школы, где учивъ ся знаменито. Учителѣ дуже его полюбили, бо бувъ слухнянымъ и чемнымъ ученикомъ, и ставили его другимъ школярямъ за взѣръ. Полюбили его и товаришѣ и всѣ, що его близше пѣзнали. Школы кѣнчивъ вѣнъ всѣ зъ вѣтличѣемъ и оставъ священникомъ таки въ своимъ селѣ. Що за утѣха, що за радѣсть була родичамъ! А одна зъ доньокъ остала учителькою при выдѣловыхъ школахъ въ Львовѣ, молодшій же сынъ завѣвъ крамницю, зъ котрой мавъ хорошій доходы.

Нивы Пилипа були порозкидовані то тутъ то тамъ, а одно поле було навѣтъ далеко пѣдъ лѣсомъ. Тому задумавъ Пилипъ свое поле скомасувати, т. є. зѣбрати разомъ въ одну цѣлѣсть и мати при купѣ, бо знавъ, що лишь въ той спосѣбъ господарка иде правильно, не тратитъ ся богато часу на далекій ѣзды до нивъ и скорше можна майномъ управляти. Въ тѣй цѣли входивъ въ угоду зъ сумежными господарями, промѣнювавъ, куповавъ, доплачувавъ, якъ сего вымагали обставины, и прийшовъ поволи до того, що всеньке поле мавъ въ однѣй руцѣ при купѣ.

Доси ишло Банькамъ все мовъ зъ росы и воды. При тѣмъ всемъ не забували они про Господа Бога, за котрого помочемо дѣйшли до такого добра.

Але якъ то всегда буває, нема такого села, въ котрѣмъ не знайшли бы ся люде злои волѣ, зависнѣ, мстивѣ, докучливѣ та шкѣдники. И въ Долѣшнѣй Гѣркини знайшлись люде, що стали Банькамъ робити рѣжнѣ пакости, особливо шкоду по нивахъ и сѣножатяхъ. Зъ-разу Пилипъ не зважавъ на се; але коли шкода повторяла ся частѣйше и прибирала щоразъ бѣльшѣ розмѣры, було того вже за богато Пилипови и вѣнъ почавъ сторожити, пильнувати.

— Хто спѣймає шкѣдника на моѣй нивѣ, отримає надгороду! — оголосивъ по селѣ.

Але дарма! Не лише вѣнъ самъ, але навѣтъ полева сторожъ не могла прилапати шкѣдника-збыточника.

---

3. Гринь Нерушь.

Сусѣдне село, Телѣпавка, було о много бѣльше вѣдъ Долѣшиои Гѣркинѣ. Тутъ була парафія, церковь, школа и двѣръ, въ котрѣмъ

мешкавъ властитель села, Порхавкою званный. Грубый якъ бочка, низкій ростомъ, нѣсъ у него великій якъ огѣрокъ а червоный, не знати чи вѣдъ табаки, що заживавъ ложкою, чи вѣдъ острыхъ напитокѣвъ, що нѣколи не выходили зъ его мешканя. Бувъ то типъ мандатора зъ давныхъ часѣвъ, що вѣчно вороговавъ на Телѣпавчанъ, мовъ-то єму пѣддавати ся не хотѣли.

Село лежало на горбку. Зъ-подалека можна було пѣзнати, що тутъ живутъ люде заможнѣи, богатѣи. Загороди уквѣтчани овочевыми деревами, зъ помежи котрыхъ виднѣли бѣлы хаты, а понадъ деревами сторчали дымники червоно мальованѣи.

Въ тѣмъ селѣ служивъ у одного заможного господаря парѣбокъ Гринь Нерушь. Зъ-вѣдки вѣнъ бувъ родомъ, нѣхто не знавъ; мавъ около двацять вѣсѣмъ лѣтъ, бувъ середного росту, русявый и зъ-легка налягавъ на праву ногу; рѣдко коли бувавъ въ церквѣ, нѣколи не перехрестивъ ся, не умѣвъ нѣ читати нѣ писати, а вдача его була дивна. Коли до работы взявъ ся, то якъ то кажутъ все єму въ рукахъ горѣло, такъ спрытно, зручно и швидко робивъ; коли-же єму не хотѣлось робити, то бывало и цѣлый тыждень невозме ся до работы, а лишъ швендає ся то тутъ

то тамъ. Бувъ сильный, що не було єму рѣвного въ селѣ ; кождый єго боявъ ся. При тѣмъ любивъ въ корчмѣ покрѣплятись горѣвкою та не одну кватирочку выхилиавъ душкомъ, та вѣдтакъ, взявшись до работы, надолуживъ давне, що занедбавъ. Тѣшивъ ся, если мѣгъ кому якого збытка або шкоду зробити, а вѣдтакъ смѣявъ ся еще зъ пошкодованого.

Гринь Нерушь заходивъ часто до Долѣшної Гѣркини за робѣтниками. Одного року бувъ на празнику и пѣзнавъ тутъ Химу Иванцевну, зъ котрою оженивъ ся. Иванцѣ були люде не то бѣднїи не то маєтнїи. Стара Иванцева давно померла, а Иванецъ старый, знемощѣлый при тѣмъ тихїй чоловѣкъ, вѣддавъ все свое газдѣвство молодѣй парѣ, а самъ спокѣйно доживавъ вѣку. За єго головы працювавъ Гринь щиро, живъ поки що тихо и честно ; однакъ по смерти старого Иванця змѣнивъ свое жите. Єму здавалось, що вѣнъ не господарь, а наймитъ, пускавъ ся въ плавъ и робивъ, що самъ хотѣвъ. Неразъ дорѣкала єму Хима, що зле робить ; вѣнъ еще вѣдгрожувавъ ся їй и дальше свое торочивъ.

Нерушѣ мешкали на однѣмъ, а Баньки на другѣмъ кѣнци села. Мешканцѣ довшїй часъ жили супокѣйно, нѣхто села не непокоивъ ; не чути було иѣколи о якѣйсь крадежи, вѣдъ

коли стоить Долѣшня Гѣркиня; на обѣистю ночувало неразъ бѣле, сокиры, худоба, рѣжне дрѣбне начинѣ и всячина. Нѣхто не лакомивъ ся на чужу власнѣсть, а если коли выпало кому у свого сусѣда, котрого не було дома, взяти яку орудину, або було за пѣзно, бо вже всѣ спали, то бравъ зъ обѣистя, чого єму було треба, а другои днини совѣстно приносивъ.

— Не гнѣвайте ся, сусѣде, — оправдувавъ ся при тѣмъ — що я взявъ, не пытаючи ся васъ! Отъ вамъ приношу и безъ ушкодження вѣддаю.

Въ цѣлѣмъ селѣ такъ дѣяло ся и се виглядало такъ, мовъ-бы то була одна родина, одна семія. Нѣхто нѣкого не пѣдозрѣвавъ, бо не було о що и за що. Такъ увѣйшло вже було въ звычай.

И такъ дѣяло ся ажъ до того часу, коли Гринь Нерушь замешкавъ въ селѣ. Наразъ дивнымъ дивомъ стало перемѣнитись жите въ Долѣшнѣй Гѣркини. Почали поволи гинути дрѣбъ, господарскій знаряды, бѣле, ба лихо добиралось и до худобы. Мешканцѣ почали нарѣкати, жалуватись однѣ передъ другими, не знали, хто имъ такѣ шкоды творить. Ба и зъ поля счезали снопы, паша, бульба, капуста и т. и. Господарѣ ходили, пытали, шу-

кали... все пропало! Часомъ на якійсь часъ утихомирилось въ селѣ, та небавомъ зновъ появились крадежи, и годѣ було дослѣдити злодѣя. Рѣжні думки ходили по селѣ, одні другихъ безпѣдставно пѣдозрѣвали и супокѣй бувъ заворушений. Майже що дня ходили люде до вѣйта, у которого такожъ крадено. Та не помогло заряджене вѣйта, щоби нѣхто нѣчого не лишавъ на дворѣ, а ховавъ и замыкавъ. Люде ховали и замыкали, але злодѣй колодки розбивавъ и коморы обкрадавъ. Тожъ вѣйтъ не могучи дати собѣ рады, повѣдомивъ жандармерію въ мѣстѣ, о двѣ милѣ вѣддаленого. О тѣмъ, розумѣе ся, знало цѣле село, щоби пакѣстникъ-злодѣй мавъ ся на осторожности и берѣгъ ся, щоби не впасти въ руки жандарма. И на якійсь часъ крадежи утихли.

Гриня Неруша зробила громада полевымъ, бо вѣнъ бувъ до того уряду найспѣсѣбнѣйшій и найвѣдповѣднѣйшій, и зъ тои причины не могла на него упасти навѣтъ найменша тѣнь пѣдозрѣня. Свѣй обовязокъ виконувавъ вѣнъ совѣстно и ревно, зъ сусѣдамі живъ въ згодѣ, не мавъ зъ ними нѣколи нѣякои суперечки або сварки. На забавахъ являвъ ся першій, своими дотепами та смѣшками розвеселявъ та бавивъ гостѣ, за що его всѣ по-

любили. Нѣяке весѣле, нѣякѣ хрестины не обѣйшли ся безъ него ; кождый его кликавъ, просивъ до себе, а где вѣнъ знаходивъ ся, тамъ було дѣйстно весело и забавно. Жѣнка его тымъ дуже величалась и пышала ся. Якъ где приключилась сварка або бѣйка, то Нерушь явивъ ся першій, смиливъ, годивъ, єднавъ, а часомъ и вылаявъ... Словомъ бувъ душею въ селѣ.

А то Нерушь тому такъ собѣ поступавъ, щобы не стягнути на себе якѣ пѣдозрѣня о якѣ тайнѣ справки, и пѣдъ тою покрывкою брѣивъ свое дѣло дальше.

Тревало се лѣтъ кѣлька, крадѣжъ не уставала. Ба почались огнѣ, пожежѣ. То тутъ то тамъ горѣли хаты, стодола, а Гринь Нерушь бувъ все першій при огни и ратувавъ та отримувавъ за тоє вѣдъ властей похвалу и надгороду, а господарѣ величали его.

— Якѣй то той Гринь Нерушь добрый чоловѣкъ ! — говорили. — Все всюды першій !

Правда, не разъ не два дивувались господарѣ, що се такого зъ тымъ Гринькомъ, що вѣнъ все всюды першій ; але нѣхто не мѣгъ доглупатась причины того всего, нѣхто не знавъ нѣчого путнього. Приходило вже до того, що мало що не выбрано его раднымъ а вѣдтакъ вѣйтомъ, и хто знає, чи не бувъ бы

Гринько Нерушь зôставъ вôйтомъ, єслибъ не мало значучій случай, що почавъ поволи вôдкривати єго учинки, а то черезъ неогляднôсть та неосторожнôсть таки єго власной жѣнки Химы.

У одного господаря счезла одного разу гуска. Шукали за нею всюды, пытали... пропала! Але до часу збанъ воду носити, мусить и єму колись ухò урвати ся.

На нещастє Хима, жена Гринька Неруша, зарѣзала краджену гуску и смѣло почала скубати пѣре таки на обôйстю коло своєи шôпки (а було то въ саму недѣлю). Якъ разъ на тое надôйшла властителька гуски за якоюсь орудкою до Химы и зазрѣла Нерушиху скубаючи гуску. Пôзнала заразъ свою гуску и сплеснула въ долонѣ...

— Гринихо, — крикнула. — таже то гуска моя! Зъ-вôдки она у васъ взяла ся?

— Где то ваша! — зарумянѣвшись вôдповѣла Гриниха. — Або то лишень у васъ суть гуси?

— Такъ, то моя! — запевнювала властителька гуски! — Я пôзнала єѣ по пѣрю и ногахъ. Мои всѣ гуси мають подѣравленіи полотеньця на правôй нôжцѣ. Скажѣть, зъ-вôдки она у васъ взялась, бо пôйду до вôйта!

— Що, до вѣйта? Идѣть и до дѣдька! — крикнула зѣ досадою Гриниха. — Або то я може вашу гуску украла, чи що? То гуска моя, идѣть ми геть зѣ обѣйстя, не нападайте и не напастуйте мене, бо вамѣ лобѣ розвалю! А якѣ скажу мому чоловѣкови, то єще посидите вѣ арештѣ. Якѣ смѣете... чуєте...?

И хопила якусь ломаку та хотѣла почастувати спокѣйну невѣсту.

Мартиниха, властителька гуски, вырвала гуску зѣ рукѣ Гринихи и вже вѣдходила, аж тутѣ надѣйшовѣ Гринѣ зѣ службы и доперва на ново розпочались переговори, сварки.

— Говѣ, бабы, не сварѣть ся! Я васѣ полагоджу. Вы, чесна газдыне, дайте спѣкѣй, не кричѣть! Коли ваша гуска, то берѣть! Я знайшовѣ єѣ вчера вечеромѣ неживу коло плота Чухрѣевого, а нынѣ мавѣ по селѣ оголосити, чѣя она; а що жѣнка почала пѣрескубати, то я вже провчу єѣ за те, якѣ смѣе чуже рушати. Коли то, Мартинихо, дѣйстно ваша гуска, то берѣть собѣ и идѣть спокѣйно домѣвѣ, а я довѣдаюсь, хто єѣ убивѣ, и вѣнѣ буде караний...

Мартиниха пѣйшла просто зѣ гускою до вѣйта. Увѣйшовши до хаты, застала вѣйта и жандарма и розповѣла имѣ, якѣ рѣчь має ся. Жандармѣ списавѣ протоколѣ, велѣвѣ закли-

кати еще двоихъ людей, взявъ Мартиниху зъ гускою и поѣшли всѣ до Гриня Неруша.

Сарака Гринь сего и не надѣявъ ся; сидѣвъ и говоривъ до жѣнки, що зле зробила. Въ тѣмъ увѣшли до хаты вѣйтъ, жандармъ, двоихъ мужчинъ и Мартиниха зъ гускою. Жандармъ положивъ гуску на скрини и почавъ Гриня выпитувати, якъ то зъ гускою було. Гринь, не приготовлений и заляканный, мотавъ ся въ своихъ зѣзнаняхъ. Жандармъ видячи, що вѣнъ не ясно рѣчь представляе, успокоювавъ его, що се нѣчого не естъ злого, и велѣвъ перепровадити ревизію. При ревизіи по-вынаходилось богато чужихъ рѣчей, о котрыхъ Гринь не умѣвъ точно пояснити, якимъ способомъ до его рукъ дѣстали ся. Тогда жандармъ сковавъ его руки ланцушками, велѣвъ дати пѣводу и вѣдвѣзъ его до суду, где заразъ его вѣддано до вязницѣ.

По селѣ якъ стѣй рознесла ся вѣсть, що Гринь Нерушъ злодѣй, що то не хто иншій лише вѣнъ кравъ, хотяй нѣхто его не зловивъ, бо сего по нимъ нѣхто не надѣявъ ся, ажъ самъ впавъ въ руки справедливости. Поки Гринь сидѣвъ за кратками, поти не було чутки про крадежи, нѣчого не гинуло, и тому всю бѣду, цѣлу халепу, всѣ звалили на Гриня.

Сидѣвъ Нерушъ довго въ вязници, а коли

вернувъ до села, поїшла его жѣнка кару вѣдбувати яко спѣльничка. Вже Гринь не оставъ вѣйтомъ, выбрано иншого полевого. Всѣ теперь его боялись и стереглись; вже не запрошувано его на весѣля, на забавы, кождый его оминавъ.

Видячи, що все змѣнилось, бувъ Гринь тымъ дуже розсерджений и розлюченый, ходивъ захмуреный и похнюпивши носъ въ землю, носивъ ся зъ чорными гадками и роздумувавъ, якимъ способомъ помстити бы ся на Мартиницѣ. До крадежи вже не бравъ ся, притихъ, притаивъ ся. Повернула и Гриниха зъ вязницѣ до села. Въ селѣ стало тихо-тихо.

Обое Нерушѣ стали супокѣйно працювати, мало где показовали ся, бо свои злї учинки хотѣли стерти добрымъ поступкомъ та поведенємъ.

— Завтра поѣду до мѣста, а ты злади менѣ чого на дорогу! — сказавъ одного вечера Гринь до Химы.

— Чого поѣдешъ? — запытала Гриниха. — Завтра нема въ мѣстѣ нѣ торгу нѣ ярмарку. Отъ сиди дома!

— Нѣ, поѣду! — вѣдповѣвъ Гринь. — Маю орудку. Рудый Гершко, отъ той, що сидить коло пропинаціи... знаєшь его?

— Знаю, знаю! — перебила Гриниха.

— Вѣнъ має корову на продажъ, може бы єѣ купити, жидъ дешево продає. А возму зъ собою кума Захарка и Проця... они добре знаютъ ся на коровахъ. Та оба мають терминъ до суду и такожь якійсь орудки-справунки, то и помогутъ менѣ выторгувати.

— Ёге, треба тобѣ коровы! Отъ єсть одна, выстарчить для насъ! Єще натрафишь на яке лихо!... — вѣдозвала ся Хима.

— Яке лихо?... Чей не краду, а купую! — перебивъ Гринь.

— Може буде яка зла на молоко, буде бити, або кепска на нашу пашу, звычайно мѣйска! Хто знає, яка корова, а грошѣ великѣ!

— Иди, иди, дурна бабо! Прецѣнь и я розумѣюсь трохи на худобѣ. Купю корову, прижену и будемо мати бѣльше молока...

Другои днины Гринь поравъ ся коло господарства, щось направлявъ, злагодивъ вѣзъ и давъ знати до Захарка и Проця, щобы зладились, бо поѣдутъ. Цѣлый день нишпоривъ Гринь коло хаты. Смеркомъ прийшли оба газды, Гринь заложивъ конѣ и все було готове до выѣзду.

— Где-жь ты ѣдешъ теперъ пѣдъ нѣчь? — поспытала Гриниха.

— Ей, не пытай! До мѣста ѣду! — вѣдрѣкъ Гринь.

— Мы такожъ їдемо пѣдъ нѣчь, — вѣдозвавъ ся Захарко — и такъ завтра рано маємо стати въ судѣ. Днина коротка, а чоловѣкъ не успѣвъ бы станути на осьму годину, хотяйбы раненько выѣхавъ. До того дорога кепска, болото, то и не можна спорити, а наймати конѣ не оплатить ся та и шкода тыхъ грошей, що ихъ не маю. Нынѣ поїдемо, переночуємо, а завтра на часъ будемо въ судѣ. Вашъ чоловѣкъ купить корову, мы имъ поможемо выторгувати и поволи приїдемо завтра на нѣчь до дому...

— То вы, панове, хвильку задержѣть ся! — промовивъ Гринь. — Я сейчасъ вернусь, лишь пѣйду до корчмы взяти собѣ тютюну, а жѣнцѣ соли та нафты. Пождѣть!

Повернувши принѣсъ Гринь все и горѣвки. Почастувались, поѣхали.

Гриниха була чогось несупокѣйна, спане єи не бралось. Она прочувала якесь лихо, не гасила свѣтла, сидѣла и заглядала часто черезъ вѣкно, мовъ-бы когось надѣялась; часто выходила передъ хату, надслухувала и чула лишь голосъ чоловѣка, якъ вѣдъ часу до часу покликувавъ на конѣ.. Въ кѣнци, коли вже и того голосу не можна було учути, бо нашѣ подорожнѣ були вже далеко за селомъ, вернула Гриниха до хаты, уклѣкла и почала мо-

вити моѣлитвы на голосъ. Наразъ спостерегла у вѣкнѣ мовѣ-бы лыскавку, зѣрвалася и налякана выбѣгла на двѣръ, а почувши крикъ, плачь и побачивши, що горить, прибѣгла до огню... а то въ поломени стоить хата Мартинихи та вже починає горѣти дахъ на стодолѣ, въ котрѣй було повно збѣжа... Люде увивають ся зъ водою, гасять, ратують и лишь завдяки тому, що не було вѣтру, удало ся имъ скоро угасити. Згорѣвъ дахъ на хатѣ, трохи даху на стодолѣ и дахъ сусѣднои хаты.

Бачили огонь Захарко и Проць та казали Гриневи вертатись до села ; але Гринь байдужный бувъ на тоє.

— Шкода часу ! — сказавъ. — Мы нѣчого не вдѣємо, тамъ и безъ насъ будутъ ратувати ! Лучше спѣшѣмъ до мѣста ! Бачите, дорога лиха... коли дочалапаємъ ся до мѣста ? А до того нѣчь темна-невидна...

Мовчаливо поѣхали дальше. Каждый думавъ, чи не спопелѣла его загорода, хотяй Гринь упевнявъ ихъ, що то огонь далеко вѣдь ихъ садыбъ, що то Мартиниха горить...

Другои днины полагодили свои sprawy, лишь Гринь не мѣгъ добити торгу и не купивъ коровы. Вернули до села, а побичивши, що лишь хага Мартинихи и сусѣдна погорѣли,

успокоїлись и утѣшили ся, що ихъ загородамъ нѣчого злого не стало ся.

По селѣ говорено богато про той огонь; нѣхто однакъ не мѡгъ догадатись, хто виновникъ, чія рука пѡдпалила. Слѣдили и жандармы, були и у Нерушѡвъ; але були свѣдки, що посвѣдчили, що Гриня тогды не було дома, и.. пропало. Та хотяй пѡдозрѣне таки все падало на Неруша, однакъ на жаль не було доказѡвъ, не було свѣдкѡвъ.

Найлучшимъ и найсправедливѣйшимъ свѣдкомъ, передъ котрымъ такій дѣла не можуть довго укрывати ся, єсть Господь Богъ. Вѡнъ бридить ся такими дѣлами и карає виновника, якъ не заразъ, то зъ певностію по часѣ, такъ що чоловѣкъ не схамене ся, що и зъ-вѡдки на него упало. Ненадѣйно слѣдує заслужена надгорода.

Довгій часъ шептано собѣ, що то нѣхто иншій лишъ Нерушь пѡдпаливъ хату Мартинихи, а опѡсля виѣхавъ, щоби на него не спало пѡдозрѣне. Иншій говорили, що Мартиниха сама тоє зробила черезъ неосторожнѡсть, бо саме тогды сушила ленъ въ печи. Але Мартиниха рѣшучо перечила.

— Се не може бути! Я сидѣла въ хатѣ и сама варила вечерю. Не инакше, а хтось огонь пѡдложивъ...

Будьмо терпеливѣ, а пѣдпальникъ вѣйде на явѣ гей олива на верхъ воды.

4. Якимъ способомъ сидѣвъ Пилипъ въ вязници.

Лихо не переставало господаровати по Долѣшнѣй Гѣркини. Все то тутъ то тамъ щось мусѣло згинути, а найчастѣйше зъ поля збѣже або сѣно. Часто вѣдбувало ся перетрясене у Гринька Неруша, але анѣ громадска зверхнѣсть анѣ жандармы не могли на якій слѣдъ пасти... такъ умѣвъ Гринько добре ховати крадене.

Где вѣнъ се все такъ ховае? — пытали одни.

Га, то его рѣчь, то его таємниця ! — вѣдповѣдали другѣ.

Худоба, що вертала зъ пасовиска до села, кожда ишла просто до своєї загороды. Але мале телятко Пилипа Баньки чомусь не прийшло. Чи оно заблудило, чи може друга худобина нагнала его въ огородъ Гриня Неруша, що таки при дорозѣ знаходивъ ся, а ворота стояли отворомъ, того нѣхто не знавъ ;

але Нерушь, мѣсто теля вигнати, зловивъ его и не говорячи нѣкому, зачинивъ до стайнѣ. Баньки видячи, що ихъ власна худѣбка вже въ дома, чужа вже перейшла, а теляти таки еще нема, кинулись шукати за нимъ, пыта-ти... До пѣзної ночі побивались, на дармо... пропало !

Другои днини хтось имъ донѣсь, що теля єсть у Неруша. Банько, знаючи норовы Гринь-ка, взявъ грошѣ и пѣйшовъ до него, щобы за зроблену шкоду вынадгородити, а теля вѣ-добрати.

Чи нема у васъ мого малого телят-ка ? — запытавъ ся Гринька, чемно зъ нимъ привитавшись.

— Нема ! — гримнувъ Гринь.

— Менѣ сказано, — говоривъ Пилипъ — що вчера моя теля, вертаючи зъ пасовиска, скочило до вашого огорода, а вы займили...

Або я вашъ пастухъ, — жорстоко ворк-нувъ Гринь — шобъ я пильнувавъ ваше те-ля ? У мене его нема ; може хто иншій зло-вивъ. Оно було въ моимъ огородѣ, але я его выгнавъ...

Нынѣ рано сказавъ менѣ пастухъ, що теля скочило до вашого огорода, а вы его загнали до стайнѣ...

— Разъ кажу вамъ, — перебивъ Гринь — що нѣ, то нѣ! Не напастуйте мене, коли васъ не чѣпаю!

— Я вамъ шкоду, яку теля зробило, всю надгороджу; скажѣть лише, кѣлько належить ся, а теля випустѣть! Будьте ласкаві, не гнѣвайте ся, отъ вамъ корона чи двѣ...

Заискрилися очи розгнѣваного Гринька, коли побачивъ новѣсенъкѣ грошѣ срѣбрнѣ; однакъ затятый не злякъ ся, не удобривъ ся, але що разъ лютѣйше выступає...

— Вы драбы, самѣ злодѣѣ! — кричить. — Богачѣ звиклі лишъ на чужу дурничку бѣдного! Маршъ менѣ зъ-вѣдси, бо буде зле... чуєшь? У мене нема твого теляти, разъ кажу...

Пилипъ хотѣвъ вѣдѣйти, ажъ тутъ мовѣбы на команду, теля замукало разъ, другѣй и третѣй, пѣзнало мабутъ голосъ свого господаря та стало жалувати ся, що невинно замкнене. Пилипъ пѣзнавъ голосъ телятка; ставъ не кажучи нѣчого, а теля зновъ заревѣло протяжнымъ голосомъ.

— Моє теля, — подумавъ Пилипъ — дѣйсно моє. Але що пораджу, коли не хоче випустити!

И приступивъ зновъ до Гринька, рубаючого дрова, и промавляє несмѣло...

— Отъ єсть моє теля, — каже — пѣзнавъ я єго по голосѣ. Нате вамъ двѣ короны та выпустѣть будьте ласкаві!

— То не ваше! — вѣдтявъ Гринь, трохи змякши. — Я маю шкоду въ огородѣ бѣльше якъ на пять коронъ... Зложѣть пять коронъ та берѣть теля, чи оно ваше, чи не ваше; але тутъ... тутъ пять коронъ!

— Тѣлько не маю при собѣ... Теля выпустѣть и ходѣть зѣ мною, я вамъ дома выплачу!...

— Я нѣгде не иду. Грѣшѣ зложѣть и конецъ!...

Пилипъ знаючи, що теля не могло зробити шкоды ажъ на пять коронъ, вѣдѣйшовъ и прями́сенко удавъ ся до таксаторѣвъ. Таксаторы вийшли до огороду Гринька и оцѣнили тую шкоду на 50 сотикѣвъ, що Пилипъ заразъ зложивъ.

Гринь принявъ признану квоту, посоловѣвъ и будьто надъ чимсь призадумавъ ся.

— Не можу — сказавъ въ кѣнци, поскробавшись въ голову — выпустити теля, бо хтось вѣдчинивъ стайню и оно утѣкло Богъ знає куда.

Пилипъ повѣривъ сему, прибѣгъ домо́въ въ гадцѣ, що теля прийшло, подививъ ся

сюды-туды, але теляти таки не було. Повернувъ отже назадъ ло Гринька.

— Нема — каже до него — теляти нѣгде у мене дома! Скажи, где ты его дѣвъ!

Гринько вылаявъ заразъ Пилипа и пѣшовъ до хаты.

Надармо чекавъ Пилипъ еще два дни. По двохъ дняхъ вѣддавъ справу до суду, где виявилось, що Гринько заразъ по вѣдходѣ Пилипа зарѣзавъ теля и продававъ, а доводомъ були свѣдки, котрѣ тоє мясо куповали у него. Засуджено Гринька на заплату Пилипови за теля и коштовъ процесу на 60 К. и на кѣлька дѣбъ арешту.

Вѣдъ того часу ставъ ся Нерушь завзятымъ ворогомъ Банькѣвъ, робивъ имъ шкоду где мѣгъ и вѣдгрожувавъ ся при людяхъ, що мусить на Банькахъ пѣмстити ся.

Прийшли бульбокопы.

Люде рушили въ поле копати бульбу и Банько вѣѣхавъ зъ робѣтниками на свою ниву, що була далеко ажъ пѣдъ лѣсомъ. Оглянувши ниву, ставъ не-мовъ вкопаний.

— Боже мѣй, Боже, — закликавъ, заломивши руки — щото за якѣйсь ворогъ лютый нарѣбивъ менѣ тѣлько шкоды? Нехай єму Гѣсподь Богъ заплатить! Тѣлько бульбы споровъ, а въ додатку и капуста нарубавъ!

Люде се бачили и радили єму засѣсти на злодѣя, а зловивши єго добре скору облатати, щобы попамятавъ, якъ чуже добро обкрадати.

И заразъ слѣдуючої ночи выбравъ ся Пилипъ въ поле на нѣчь, скрывъ ся въ гущавинѣ, а щобы не було єму скучно, то розмовлявъ зъ Богомъ, т. є. мовивъ молитвы, ажъ єго зломивъ сонъ, и вѣнъ здрѣмавъ ся и першу часть ночи переспавъ.

Въ тѣмъ слухає, чути якійсь шелестъ капусты, киданои на вѣзъ, и легке встримуванє худобы тихо выголошенымъ тпрръ! говъ!

Почалось бити серденько Пилипови. Мовъ опареный зѣрвавъ ся на рѣвнїи ноги, по легоньки почавъ пѣдсувати ся до своєї нивы, сердце стало бити живѣйше, кровь ударила до головы, а въ руцѣ добрый друкъ додавъ єму силы и вѣдваги. Нѣчь темна, хмарна, по стати добре не видно. Пилипъ присѣдавъ и до зорѣ выплющовавъ очи, щобы добачити, хто єсть и на якѣй нивѣ. То стане и прислухуєсь, то присѣдає и придивляєсь, то зновъ пѣдѣйде кѣлька крокѣвъ, щобъ добре переконатись, чи злодѣй самъ на нивѣ, чи зъ кимъ другимъ. Злодѣй же, своєю роботою занятый, бувъ цѣлкомъ спокѣйный, бо не надѣявъ ся, щобы хтось тамъ засѣдавъ на него, и обезпе-

чивши ся, що нѣкого нема, дальше рубавъ капусту.

— Разъ, два, три, чотыри, пять, шѣсть, а семе „не кради“! — приговорювавъ досыть голосно при тѣй роботѣ, все шѣсть головокъ капусты стинаючи, а сему полишаючи, не рухаючи.

— Ей, буде може досыть, Грицю, бо Пилипъ пѣзнасть! — заговоривъ по хвили, нарубавши досыть тои капусты, а въ кѣнци додавъ — Еге, пѣзнасть або не пѣзнасть, чортъ его бери! Або буде знати, що то я, або не буде!.... Пстѣ!.... Пстѣ!... Бачу, хтось иде?

Стало зновъ тихо. Не чути було жадного шмеру, а шкѣдникъ схиливъ ся, опять числить и рубає. Въ тѣмъ нечаяно прискочивъ Пилипъ, вхопивъ злочинця за барки и нужь собѣ....

— Разъ, два, три, чотыри, а пята „не убій“! — числить и бѣ то зновъ зъ початку зачинає, а за кождымъ разомъ добре потягне бучкомъ.

Злочинець перестрашенный не знавъ, що зъ нимъ дѣє ся, бо не надѣявъ ся, щобы Пилипъ тутъ бувъ. Ставъ ся крикъ, гвалтъ, а що то все було вже на розсвѣтѣ, збѣглись конюхи, що пасли недалеко свои конѣ, и имъ якось удалось, обохъ роздѣлити. Доперва тогды,

якъ то звичло буває, ставъ оденъ одному словами сыпати и сварити ся зубъ за зубъ. Коли въ кѣнци успокоились, зажадавъ Пилипъ вѣдъ Неруша вѣдшкодованя за шкоду, котру признали конюхи яко свѣдки. Нерушъ обѣцявъ, скоро домѣвъ верне, вынадгородити шкоду и просивъ Пилипа справу тую не подавати до суду. Пилипъ прирѣкъ пристаючи, щобы цѣла справа такі въ дома полагодила ся, и оба розѣшли ся.

Тымчасомъ показалось, що Нерушъ хитростію обманувъ Банька. Бо скоро лишъ приѣхавъ домѣвъ, сейчасъ поѣхавъ до мѣста и на пѣдставѣ судово-лѣкарского ореченя подавъ Банька до суду за побите. Банько же ждавъ нетерпеливо, коли Нерушъ принесе або прише вѣдшкодованє, але Нерушъ проволѣкавъ просьбою та иншими способами ажъ до судового термину и доперва теперъ пѣзнавъ Пилипъ, чому Гринь зволѣкавъ.

Прийшовъ часъ термину. Оба станули передъ судією до оправданя. Явились и свѣдки, котрі признали, що вправдѣ не бачили, якъ Пилипъ бивъ Гриня, але чули крикъ и галасъ и на тоє прибѣгли та ихъ утихомирили.

На пѣдставѣ зѣзнанъ свѣдкѣвъ и ореченя судово-лѣкарского засудивъ судія Пилипа на кару вязницѣ и сейчасъ велѣвъ его замкнути.

Жена Пилипа, довѣдавшись о тѣмъ, почала плакати и жалувати ся передъ своєю сусѣдою и кумою Танькою, якъ се мы на початку сеи повѣсти розповѣли.

Отъ такимъ способомъ дѣставъ ся Пилипъ Банько до вязницѣ.

---

5. Дальшій подѣлъ Неруша и его конецъ.

По селѣ Долѣшнои Гѣркинѣ залунало швидко, що Пилипъ сидить въ арештѣ. Однѣ шемрали и складали вину на него самого; другѣ боронили его, а винували Гриця Неруша тымъ бѣльше, що тойже бувъ вже караний и до бѣйки давъ причину. Довго о тѣмъ спорено, ажъ выступивъ Хома Полазникъ.

Довго о тѣмъ спорено, ажъ выступивъ Хома Полазникъ.

— Панове господарѣ! — каже. — Не судѣть, то не будете судженѣ! Я вамъ розповѣмъ, якъ то було. Я тогды бувъ на вартѣ и бачивъ, якъ Хима, жѣнка Неруша, бѣгла задыхана зъ поля...

— Коли ? Коли ? — загомонѣло межи людьми.

На се надôйшовъ вôйтъ.

— — О що розходить ся ? — пытає. — Чого таке збѣговиско робите ?

Люде єму розповѣли, а Хома Полазникъ ставъ дальше своє розповѣдати.

— Пытаю Гриниху, чого она такъ пôзно и зъ-вôдки бѣжить ; а она вôдповѣла менѣ коротко, що бѣжить зъ поля, бо хтось бє чоловѣка и она зô страху утѣкла. Чути, правда, було якiйсь голосъ, але о що розходило ся, я не знавъ ; доперва конюхи розповѣли менѣ. А що Нерушь рубавъ Пилипову капусту, то мусить бути правда, бо я разъ, идучи дуже раненько въ поле, видѣвъ самъ на свои власнi очи, якъ Нерушь ишовъ вôдъ Пилиповои нивы и нѣсъ капусту въ мѣху. Я нѣчого єму не говоривъ, бо менѣ далеко було до него. Тому то даю вѣру, що и теперъ Нерушь кравъ Пилипову капусту. Не маєте отже що боронити и обставати за злодѣємъ. Одно зле зробивъ Пилипъ, що єго дуже побивъ...

— Пилипъ бувъ бы того не зробивъ, — вôдозвавъ ся оденъ зъ господарѣвъ — колибъ не бувъ мавъ такъ великои шкоды въ капустѣ та бульбѣ... Я самъ не поступивъ бы инакше. Ай бо то той Гринь вже не одному доскуливъ

и допѣкъ и окрадавъ, кого мѡгъ! Пилипа засуджено цѣлкомъ неслучно! Треба бы, пане вѡйте, его ратувати...

— Нема що! — сказавъ вѡйтъ. — Засуджений мусить кару вѡдбути!

По часѣ зновъ почало по селѣ лунати, що Гринь Нерушь пѡдпаливъ Мартиниху, а се розголосили молодята Петро и Анна Прислухи.

Рѣчь мала ся такъ. Гринь Нерушь, по вѡдсидженю кары за ухрадену у Мартинихи гуску, загадавъ пѡмстити ся за тоє и коли, вѡдѣжджаючи до мѣста, ходивъ до корчмы по сѡль, тютонъ и нафту, пѡдѡйшовъ пѡдъ хату Мартинихи и оглянувшись, чи не бачить его хто, пѡдложивъ розъярену губку и самъ утѣкъ, а щобы не звернути на себе уваги, заразъ въ тѡй самѡй хвили зъ Захаркомъ и Процемъ выбравъ ся до мѣста.

— На, маєшь, то за гуску вѡдплата! — мавъ еще, пѡдложивши огонь пѡдъ стрѣху, сказати самъ до себе.

На щастє заразъ въ сусѣдствѣ коло Мартинишиной хаты стояло неспостережено двоє молодятъ та шепотомъ гуторили собѣ о своихъ любовныхъ рѣчахъ. Онѣ то почули тѣ слова и видѣли, якъ хтось, налягаючи на погу, вѡдходивъ вѡдъ угла хаты. Думали, що то може якій женихъ хоче посватати Мартиниху; до-

перва на своимъ весѣлю почали голоснѣйше о тѣмъ говорити, коли ихъ вже на добре горѣвка розъогнила. Признали ся, що сидѣли обоє тихо, щоби ихъ хто не зѣимивъ на любовныхъ розговорахъ; бачили, якъ хтось утѣкавъ, але не догадувались, щоби то бувъ Нерушь.

Довго о тѣмъ говорено по селѣ, що Гринь Нерушь пѣдпаливъ хату Мартинихи, ажъ дѣзналась о тѣмъ жандармерія. Заразъ прийшовъ жандармъ до села и у вѣйта довѣдавъ ся про се. Неруша вѣдставлено до суду, где его замкнено въ вязници. Теперъ розпочалось слѣдство.

Переслухано богато свѣдкѣвъ; майже цѣле село завѣзвано до суду. И такъ всѣ справки Неруша выходили на явъ. Кождый говоривъ, що ему пропало, що були пожежѣ въ селѣ, що худобу крадено. Лишь нѣхто не мѣгъ схватити виновника.

Прийшла черга на Прислухѣвъ, тыхъ, що то тои памятнои ночи въ кутику за плотомъ коло Мартинишиной хаты говорили собѣ о своихъ любовныхъ рѣчахъ. Петро Прислуга говоривъ смѣло и присягавъ на правду свого зѣзнаня. Его жена Анна, будучи першій разъ въ судѣ, дрожала зѣ страху пѣдчасъ свого оповѣданя, але пѣдъ присягою зѣзнавала, що чула и бачила. Чула слова пѣдпальника „На

маєшь, то за гуску вѣдплата!“, бачила якъ Гринь вѣхидивъ, оглядавъ ся и може въ пѣвъ години стрѣха почала горѣти.

Переслухано такожъ Захарка и Проця. Ти розповѣли, якъ Гринь выбиравъ ся до мѣста, якъ ходивъ до корчмы по сѣль, тютюнъ и нафту, якъ вѣхали, якъ Гринь не хотѣвъ зъ дороги вертати до села, коли поломѣнь вѣбухла...

Прийшла черга за крадѣжъ капусты у Пилипа. Свѣдки розповѣдали, якъ Гриць говоривъ „Разъ, два, три, чотыри, пять, шѣсть, а семе не кради!“, и зновъ за Пилипа, якъ бючи числивъ „Разъ, два, три, чотыри, а пята не убій!“, и богато-богато рѣчей, котры тяжко обтяжали Неруша.

Се все списано и протоколы вѣдослано до обводового суду, зъ-вѣдки прийшовъ актъ обжалованя для Гринька Неруша. Зновъ покликувано свѣдкѣвъ що до крадежи гуски у Мартинихи, що до пѣдпаленя хаты Мартинишиной, що до продажи телятины зъ Пилипового теляти, що до крадежи капусты. Такожъ вѣйтъ свѣдчивъ, якъ Гринь Нерушъ загнавъ зъ дороги безрогу Пилипа до стайнѣ, якъ часто въ селѣ бувъ огонь, котрого Нерушъ допуславъ ся, и таке инше и таке инше. Такъ вѣйшло на явъ богато а богато справокъ, на

пѳдставѣ котрыхъ трибуналъ засудивъ Гриня Неруша на вѳсѣмъ лѣтъ тяжкой вязницѣ.

Оборонецъ Неруша внѣсь вправдѣ вѳд-кликъ до высшой власти противъ за высоко-вымѣреной кары; але прокураторъ зъ своей стороны написавъ, що супротивъ такихъ страшныхъ карыгѳдныхъ учинкѳвъ кара вѳсѣм-лѣтной вязницѣ єсть за низка. И сталося, що высшій судъ краєвый, прихилиючись до вы-водѳвъ прокуратора, пѳдвысшивъ кару на дванайцять цѣтъ тяжкой тюрмы. Гринь Не-рушь мусѣвъ тую каруприняти и побачивъ, що правда чи скорше чи пѳзнѣйше вийде на верхъ и злї дѣла дѳждуть ся справедливого укараня.

Пилипъ Банька, вѳдсидѣвши свое, вернувъ домѳвъ и жалувавъ дуже Гринька; а щобы не мати на совѣсти, що бивъ его, старавъ ся всѣми силами вѳдвдяти ся полишенѳй Гринисѣ, помагавъ ѣй о скѳлько мѳгъ въ поли-та въ дома и потѣшавъ єѣ словами и дѣлами такъ, що Гриниха про все забула, що терпѣла до Пилипа.

Она часто вѳдвиджувала свого чоловѣка въ криминалѣ и говорила єму за Пилина, якъ вѳнъ помагає ѣй въ господарствѣ, якъ потѣ-шає єѣ словомъ и дѣломъ; а Гринь неразъ середъ плачу дякувавъ Господу Богу та бла-гословивъ Банькѳвъ за ихъ добре серце.

— Памятай, Химо! — наминавъ часто
свою жѣнку. — Не пакости людямъ . . . не
кради чужого добра!

Дай Боже щастє!

Дай Боже щастє! Вже соненько блисло,
Подувъ вѣтеръ теплый и сплыли снѣги;
Надъ свѣтомъ надъ Божимъ вже щастє зависло,
Бо запахомъ всюды запахло весны.

Дай Боже щастє! Худѣлка весело
По нивахъ й долинахъ спасає траву,
А зъ цвѣтѣвъ вѣночокъ дѣвчатко си сплело...
Небачне, робучу зѣгнало пчолу.

Дай Боже щастє! Плужокъ не ржавѣе,
Бо скибы при скибахъ уклались рядомъ;
А сонце зъ висока все грѣе тай грѣе
И радѣсть небесна розплылась кругомъ.

Дай Боже щастє! Сѣвачь вже охочій
Зъ пшеничкою въ жмени вступивъ на загонъ,
И шапку знявъ зъ тиха и въ небо взнѣсь очи,
Бо зве до молитвы наутренний звонъ.

Дай Боже щастє! Погоничь безъ зною
Волочить, вже зерно безпечно си спить;
Гей конѣ воронь, нужь жваво зô мною!
Богъ дощикою зъ неба поблагословить!

Дай Боже щастє! Въ недѣленьку зъ рана
Щасливъ на вѣдправу весь нарѣдъ збересь;
Панъ Отченко сивый у стѣпъ Небесъ Пана
Зъ наукою въ устахъ до вѣрныхъ озвесь:

Дай Боже щастє вамъ всѣмъ, хлѣборобы!
Трудъ честный и праця... богатства то храмъ,
Куды не засягне вѣдь людской злобы...
Дай всѣмъ Боже щастє! Дай Боже и вамъ!!

Ю. Н.

Бібліотека для руской молодежи
пѣдъ редакцією Юліяна Насальскаго.

Выпускъ LXII.

Томъ CXVIII.

Рѣкъ XVI.

Дрѣбнѣ оповѣданя

часть IV.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. В. Кисѣлевскаго и Спѣлки.

1909.

I. Въ храмъ Богоматери.

I.

Мы жили тогды въ старинномъ, кѣлька-поверховомъ домѣ на площади Сальваторъ. Я була маленькою дѣвчиною и що лишъ зачала була ходити до школы. Мати моя була дуже набожна; то и не дивно, що и я стала побожною. Я знала много молитовъ и що рана ходила на ранѣшну Службу Божу до храма Богоматери.

Пригадую собѣ добре, якъ бывало зимою, стиснувши сильно молитвословъ и воскову свѣчку въ маленькихъ рученятахъ, спѣшила я по скрипучомъ снѣгу безлюдными еще улицями до дорогого менѣ храма. Моя дорога ишла грецкимъ ринкомъ побѣчь множества склепѣвъ зъ овочами, мясомъ и посудиною; у започеныхъ вѣкнахъ блымали неяснѣ огники. Дальше ишла крыта камѣнна галерія зъ книгарнею въ серединѣ. Я частенько приставала передъ выставкою книгарнѣ и складами вѣд-

читувала наголовки выставленихъ книжокъ. Я и не вымагала нѣчого бѣльше вѣдѣ книжки ; наголовки выстарчали, щоби въ школѣ при науцѣ або въ ночи, коли не спало ся, додавати до прочитаного наголовку найдивачнѣйшій исторіи, всякій доступній моѣй головѣ сумній и веселій небылицѣ. Розумѣсь, що у всѣхъ тыхъ исторіяхъ менѣ припадала найголовнѣйша роля.

Вѣдѣрвавшись вѣдѣ книгарнѣ, жерела моихъ мрѣй, я ишла улицею, где находить ся архиепископска палата.

Выбагливій желѣзній штахеты передѣ вѣкнами додають будѣвлѣ знамя таємничости, неприступности. Менѣ здавалось, що въ серединѣ мушкетеру вѣдбувати ся щось незвычайного. Думкою бачила я ангелѣвъ, Божихъ пѣсланникѣвъ, якѣ они вносили ся до неба и зновѣ спускали ся на землю.

Перейшовши цѣлу улицю, вступала я въ дивный покрученый перехѣдѣ межи дворищами. На дощинцѣ було выписано, що перехѣдѣ туды для чужихъ людей заказаный, та мимо того переходомѣ симѣ користувавѣ ся цѣлый Минхенѣ. Бляхарѣ выставлявѣ тутѣ старомодну дивачну посудину, римарѣ колыбающій ся конѣ. На однѣмѣ подвѣрѣю стоявѣ домоукѣ зѣ бѣлыми старанно спущеными занавѣсами.

Въ тѣмъ мирнѣмъ гнѣздочку жили монахинѣ.

Другій перехѣдъ вѣвъ на подвѣрѣ, где була пекарня. Третій выходивъ просто на храмову площу. Сей перехѣдъ бувъ моимъ улюбленимъ мѣсцемъ. Позолотникъ, рекляючи свои рамы, обвѣсивъ его стѣны образами. Тамъ можна було побачити Фавста и Гретхенъ въ садѣ Марты, Мефистофеля зъ его чародѣйскимъ плащемъ, гору Брокенъ зъ єи зборищемъ вѣдьмѣвъ и блудными огниками, Доротею, Офелію, Юлію въ домовинѣ и таке инше. Довгенько приставала я передъ сими картинами. Они були моимъ щастемъ, моимъ раємъ. Поглядаючи на нихъ, я засмаковувала всего, що радѣсне а рѣвночасно и загадочне въ житю. Вся земска краса, все зачарованє легенды, вся принада казочного свѣта уживотворялась для мене въ тыхъ старыхъ картинахъ, въ вузкихъ золоченыхъ рамкахъ зъ темными склами и множествомъ пятенъ вѣдъ вогкости. Моя жажда житя и єго менѣ незнанихъ радостей, мои надѣѣ и мрѣѣ, все навѣяне скромными старыми картинами, якѣ вѣдай и теперъ висять на тѣмъ самѣмъ мѣсци, покрываючи все бѣльше пыломъ и плѣснею, нѣ-длякого не займаючи, нѣкому не потрѣбнѣ. Якъ-то часто я, вглубляючи ся въ оглядованє и мрѣѣ, забувала передъ ними

все на свѣтѣ и якъ часто я задля нихъ спѣзняла ся до школы! Майже що днини будивъ мене до дѣйсности дзвѣнокъ сусѣднои зъ храмомъ школы, якій звѣщавъ початокъ науки. Я задыхавшись, прожогомъ прибѣгала до школы, все послѣдня, и все дѣстала докору або пѣдпадала пѣдъ кару.

Та въ тѣи дни, коли розсудливѣсть поконувала спокусу и я щасливо минала милѣ картины, треба було поконати еще послѣдну перепону передъ храмомъ. Бувъ се добре всѣмъ мешканцямъ знанѣй вѣтеръ, що все зимою завивавъ межи башнями и фризамѣ стариннои будѣвлѣ.

— Чортъ хоче людей спинити вѣдъ Служби Божои и спускае вѣтеръ! — говорятъ собѣ мои спѣвгорожане.

Чортъ и зѣ мною, дитиною, нерѣдко показувавъ свои штуки. То зрываваъ зъ моеи головы теплу шапочку и я мусѣла за нею бѣгати довкруги церкви на велику радѣсть пекарскихъ хлопцѣвъ, що розносили зъ поспѣхомъ горячѣй хлѣбъ по домахъ; то зновъ вывертаваъ менѣ парасольку и я мусѣла була стояти безраднѣ, доки не прийшовъ менѣ на помѣчь якѣй добродушный замѣтачь улицѣ.

Въ кѣнци, утѣкши щасливо передъ свѣтовыми спокусами и дѣвольскими лукавства-

ми, я підоймала ся по кам'янихъ степеняхъ храма.

Въ его глубинѣ, підъ головнымъ зводомъ, побѣчь памятника короля Людвига, где за-всѣгды, навѣть въ ясный сонѣчний день, розливає ся таємничій пѣвсумракъ, а въ воздухѣ спокѣй и побожнѣсть... тамъ бувъ мѣй захистъ, тамъ я полюбила собѣ закутину.

Першій сонѣчний лучъ пробуджує въ высокомъ, стрѣлковатомъ вѣкнѣ зъ стариннымъ мальовиломъ на склѣ червоні, жовті, фіолетові промени; гармонія красокъ вѣдбиває ся въ душѣ мягкою созвучностію, будить якійсь неясні чувства та успокоює ихъ, якъ далекій шумъ хвиль. Рѣдко коли заверне хто-небудь зъ побожныхъ до мого куточка; рѣдко коли приносить тамъ священникъ безкровну жертву. Въ заглибленю вѣкна стоить невеличкій олтарь, напротивъ него готицка лавка. Высока деревляна решѣтка замыкає заглибленє.

Ся лавка була моєю власностію въ наслѣдокъ довголѣтнього уживаня. Лишь дуже рѣдко бачила я на нѣй яку стареньку жебрачку, що заснула, ожидаючи Службы Божой; звичайно нѣ одна душа не порушувала моєї самоты. Ось тутъ я довго-довго сидѣла або клячала передъ олтаремъ, затоплена въ своихъ думкахъ.

Передомною по́дносить ся хрестъ, на крестѣ прибитый Спаситель зъ терновымъ вѣнцемъ на головѣ; у по́днѡжа хреста стоитъ Марія, прескорбна Мати страдающаго Сына; сердце еи прошите мечемъ; бѡль еи, якій она, свята, поконує, безграничный. Я передумала тысячь именъ для сеи статуѣ Богоматери; нѣ одно зъ нихъ не могло передати всеи повноты моихъ чувствъ, всего того, що я бачила въ тѡмъ дивнѡмъ образѣ, рѡвночасно и прекраснѡмъ и поганѡмъ, молодѡмъ и старѡмъ, дѣвичѡмъ и материнскѡмъ, зъ болючо стиснеными устами и привѣтно усмѣхаючими ся очима. Се певно, що стара статуя Мадонны не твѡрѣ штуки, въ нѣй нема руху; але я любила єѣ, я повѣрювала їй все, що було у мене на души.

— Дивись, — немсѣ говорила она до мене — всѣ болѣ свѣта тяжать на мнѣ... я прийму и твои! Дивись, я знала всѣ радости свѣта... я можу спѡвчувати и твоимъ! Я леліяла для мого Сына всѣ надѣѣ... звѣрь ся менѣ и зъ своими!

Такъ говорила зѡ мною статуя. Я розумѣе ся не могла тогды сего складно выразити; але я безъ сумнѣву якъ разъ такъ се вѡдчувала и представляла собѣ, я, маленька, мрѣйлива дитина.

II.

Зближало ся Рôздво. Раннимъ ранкомъ була я вже въ храмѣ на колѣнахъ передъ Богоматерію. Передомною горѣла моя воскова свѣчка, лежавъ розложеный старый молитвословъ въ шкôряномъ переплетѣ. Я не могла его читати, бо бувъ латиною писанный; але я не могла бы була его читати, коли бы вонъ бувъ писанный нѣмецкою мовою. Якъ книжка такъ и свѣчка були менѣ злишні; та колибъ ихъ не було, я певно и на половину такъ охочо не була бы ходила до храма. Тиі предмети робили мене такъ поважною и дорослою. И ось я клячала и молила ся, не перестаючи шевелити губами, якъ я се бачила у одной бабусѣ; порушуванє губами було, въ моимъ понятю, нерозрывне зъ молитвою.

— Мати Божа, — молила ся я тогды — скажи дитинѣ Іисусови, щобы Вонъ принѣсь менѣ куклу, гарненьку ляльочку зъ чорнымъ волосемъ, въ бѣломъ шовковомъ платю! Она має мати стяжочку и золоту корону на головѣ та бѣлу воальку. Має она бути королевою, королевою куклôвъ. Мати Божа, скажи се своему Сынови, поясни Єму се гарненько!

Прийшло Рôздво, явила ся и ожидаена кукла; але она була цѣлкомъ не така, про

яку я собі мріяла. На ній було дитяче рожеве платі і шапочка на русавомъ волоссю. Я була розчарована; та все таки я не переставала покладати свої надії на Матір Божу.

Часъ минавъ. Першій лучъ сонця незмінно застававъ мене передъ олтаремъ. Я несла до нѣгъ Богоматери свої дѣточі радости, свої маленькі огорченя, звертала до неї всѣ свої глупенькі бажаня.

— Мати Божа, здѣлай такъ, щоби не було дощу, щоби пѣскова твердиня, яку мы собі выставили на пѣдворю, не знищила ся. Позволь, щоби цвѣты зацвили еще до именинъ матери! Зроби такъ, щоби петлѣ моєї ручної роботи выходили лучше!

III.

Зъ лѣтами я стала розумнѣйша и моя молитва змѣнилася.

Разъ матуся провела всю нѣчь при моимъ узголовю. Она плакала и цѣлувала мене.

— Щось батенька нема довго! — говорила до мене. — Треба менѣ на него ждати. Але ты спи, моя дитинко!

Опѣсля она перенесла лампу подальше вѣдъ мене вѣ кутъ комнаты и положила го-

лову коло мене на подушці. Я була рада, що она такъ близко мене, и заснула, держачи въ рукахъ єи тяжку чорну косу.

Рано збудило мене голосне дзвоненє. Матуся вийшла вѣдчинити дверѣ. Она вернула разомъ зъ батькомъ. Лице єго було блѣде, поглядъ неподвижный. Вѣнъ кидавъ ся, смѣявъ ся безъ причины и шуткувавъ; такимъ нѣколи єще я єго не бачила. А коли матуся поглянула на него зъ нѣмымъ докоромъ, вѣнъ ставъ сердити ся та прозивати єѣ рѣжними погаными словами. Тогды мама розплакала ся, а зъ нею и я.

— Помоли ся за твого вѣтця! — сказала она, коли я ишла до храма.

И я молила ся довго и горячо. Богомати дивила ся на мене и въ єи лагѣдныхъ очахъ я читала сочувство.

— Я поможу тобѣ, будь спокѣйна! — говоривъ здавалось єи поглядъ.

Та она не помогла. Ставало що разъ гѣрше. Мама плакала днемъ и ночею. Отець сваривъ ся и бивъ насъ.

— Поправъ мого вѣтця, верни спокѣй моѣй матуси! — молила я зновъ зѣ слезами въ очахъ Божу Матѣнку.

Лучъ сонця упавъ крѣзь мальовило вѣкна, першій привѣтъ зачинаючого ся дня; роже-

вымъ свѣтломъ засіяло лице Богоматери. Здавалось, що она тихенько усмѣхала ся до мене. Надѣя наповнила мою душу. Я поѣшла до мовъ урадована. Та... Богородица не помогла.

И я въ душевнѣмъ замѣшаню обѣцяла бѣи свѣй золотый хрестикъ на шію, та... и се не помогло. Та я не переставала надѣяти ся и не було дня, щобы я зъ молитвою не схиляла ся до єи нѣгъ.

А она все не помагала... Мы зъ-убожѣли. Вѣдъ насъ вѣдѣбрано все, навѣтъ мѣй золотый хрестикъ, закимъ я вѣплѣла пожертвовати єго Богородицѣ.

Прийшовъ день, коли отецъ насъ покинувъ...

Наше щасливе богате житє минуло якъ сонъ. Теперъ довкруги насъ було убожество, понуре, страшне...

Добра матуся старала ся скрити єго передѣмною. Цѣлыми днями, цѣлыми ночами гнула она спину надъ тяженькою працею задля кусника хлѣба.

Моє молоде сердце наповняло ся невысказанымъ болемъ.

Я ходила до Богоматери, молила ся и плакала, плакала и молила ся. Старушка спала побѣчь мене; на дворѣ було хмарно, якъ у мене на души; мальовило на вѣкнѣ було

затемнене. Образъ Богоматери бувъ сумный и мовчаливый.

IV.

Я скѣнчила школу и зѣстала учителькою, щобы помагати матуси. И тому я мусѣла зда-ти вступный испытъ.

— Поможи менѣ, Владичице! — молила ся я зновъ и обѣщувала ѣй воскову свѣчку.

Богомати помогла менѣ и я поставила передъ нею много свѣчокъ и сердечно дякувала. Теперъ я зазнавала много нового, читала и думала надъ прочитанымъ та надъ множествомъ рѣчей, що звертали мою увагу. То до сего то до другого звертала ся я зъ поважными питаннями, але сумнѣвы мои нѣколи вповнѣ не прояснювали ся. Цѣлѣй години проводила я на своимъ любимѣмъ мѣсци въ храмѣ и думала-думала...

Лагѣдно споглядала Богомати на бѣдне молоде естество у єи нѣгъ. Я сидѣла, обнявши руками колѣна, и вѣддавалася своимъ невѣд-раднымъ думкамъ. Мною запанувала жадоба житя, щастя; я забажала стремѣти до свѣтла, до сонця. Мене здержували тяжкѣ пута услѣ-вий щоденного житя. Я цѣлымъ моимъ есте-ствомъ рвала ся до свободы и молила ся о ню,

и моя молитва була горяча и повна довѣря.

Але помічъ вѣдъ пригнѣтаючого мене тягару не являла ся; я не мала бажаної свободи. Надармо я вѣрила, надармо молила ся. Сумно, спокійно глядѣвъ на мене образъ Богоматери и здавалось спам'ятувавъ мене.

Я вертала до своїхъ щоденнихъ занять, вѣдганняла вѣдъ себе грѣшні бажання и зновъ молила ся тихо, безвѣдрадно, безнадѣйно. Часъ минавъ и зѣрниця кожного дня заставляла мене въ моїмъ тихомъ куточку въ храмѣ.

Мати Божа, якъ и давнѣйше, знала всѣ мои думки и поступки и терпеливо выслушувала мои прошеня.

V.

Була весна. О, щаслива пора! Зѣ слезами склонила я колѣна передъ Богоматерію, плачучи рѣвночасно и смѣючись, блѣднѣючи и червонѣючи. Я не знаходила слѣвъ, щоби высказати моє щастє; я закрывала руками паленѣюче лице, а горячі слези протекали менѣ попѣдъ палцѣ. Не мало минуло часу, закимъ я, пририта надмѣромъ щастя, змогла прошептати Пресвятѣй Дѣвѣ свою тайну, що наповняла теперъ цѣле моє житє. Була се любовь... перша любовь!

Образъ Богоматери бувъ наповнений неясною розкошею ; пестрий промени перебѣгали весело по плитахъ пѣдлоги. Ледви дотыкаючись землѣ, немовъ на крылахъ, вѣдходила я теперь зъ храма и зновъ приходила, еще частѣйше якъ передше. Такъ, лише Богоматери я и могла повѣряти свое невинне щасте.

Нѣ одной душѣ я не вѣдкрыла бы була своєї солодкой тайны ; Богомати одна могла єѣ знати. До неї привела я разъ вѣ недѣлю рано на весну мого найдорожшого. Рука объ руку, мы молили єѣ благословити нашу любовь. На собѣ мала я бѣле платѣ, а на шапочцѣ рожѣ. Довго клячали мы, то шепчучи любовнї слова то заговкаючи, зворушенї чувствомъ першої весняной любви, що наповняло нашъ сердца.

Вѣдъ Богоматери выходило и окутувало насъ яснє свѣтло. Менѣ здавало ся, немовъ Она, Пресвѣтла, простягає надъ нами руки, благословлячи насъ и нашу любовь. Много разѣвъ приходила я до неї зъ радостїю вѣ сердца, зъ словами любви на устахъ. Що недѣлѣ мы приходили рано вѣ двѣйку. Я невѣдмѣнно звѣряла ся Богоматери изъ всѣхъ моихъ радостей и болѣвѣ, зъ всего, що дає любовь.

Але ось надôйшовъ ранокъ, коли я въ дикомъ порывѣ розпуки упала ниць передъ Богоматерію и такъ здеревѣла, неподвижна, блѣда, якъ смерть. Не пригадую собѣ, якъ довго я лежала, не пôдносячи лица вôдъ холоднои камѣнной пôдлоги, думаючи, що умираю. Якъ земля могла знести таке горе! Якъ могло єго змѣстити и не пукнути людске серце!

Свѣтло мого житя погасло, щастє скôнчило ся. Той, котрого я любила надôвсе въ свѣтѣ, покинувъ мене...

Скаменѣвши зъ горя, я не находила вже нѣ слôвъ нѣ слезъ нѣ молитовъ; смѣхъ и слезы були менѣ чужі, я мовчки зносила муку. Лишь святôй Мученицѣ розкрывала я свою зболѣлу душу...

VI.

Зъ часомъ научила ся я прощати и забувати; я жила лишь житємъ матери и для неи. Два одинокій, смертельно раненій серця тѣсно злучили ся одно зъ другимъ.

Я вже рѣдше заходила въ свôй куточокъ въ храмѣ. Згадка надто болючо збуджувала тамъ старый, давный бôль.

Мы давно вже переселили ся изъ серед-мѣстя въ вѣддалену тиху дѣльницю. Моя мати, одиноке естество, до якого я була еще привязана, заслабла тяжко; їй ставало що разъ гѣрше и гѣрше. Она вже давнѣйше не домагала, але переносила свои болѣ мовчки ажъ до теперъ. Недуга не зломила єѣ.

Я не вѣдходила вѣдъ неи нѣ на крокъ. Однои довгои ночи, коли я чувала при постели недужои... нѣчь повну мукъ и розпуки... я згадала про свое давне, теперъ на пѣвъ забуте пристановище. Раненько я поспѣшила до храма и зновъ упала на колѣна передъ Богородицею.

— Охъ, не вѣдбирай менѣ послѣдного, що осталось у мене на земли, не вѣдбирай менѣ матери! Даруй їй зновъ щастє и спокѣй, даруй їй жите!

Я молила ся такъ горячо, якъ нѣколи; моя душа выливалась якимсь нелюдскимъ порывомъ. Молитва натхнула мене надѣєю и я утѣшена, весела, вернула до нашего тихого дому, до постели матери. О горе, я застала єѣ въ передсмертныхъ судорогахъ. Еще кѣлька хвилинь и єи костенѣющіи руки, що окружали мою шію, вытянулись судорожно и упали безсильно на постѣль. Она скѣнчила ся.

Осѣнного мрачного дня я супровожала свою матѣрь на мѣсце вѣчного супочинку.

Всю нѣчь опѣсля я не замыкала очей, ходячи по пустыхъ комнатахъ, доки не засвѣтавъ ранокъ.

Тогды то самота стала невыносимою. Я выбѣгла на улицу и справилась зъ своєї дѣльницѣ до середмѣстя. Мене обхопивъ вѣгкій холодъ осѣнного ранку. Молочно-сѣра мрака покрывала башнѣ храма.

Немовъ вѣ снѣ ишла я тою самою дорогою, якою такъ часто ходила дитиною, побѣчь грецкой церкви, побѣчь архіепископской палаты, черезъ галерію зъ образами позолотника.

И ось я передъ храмомъ. Немовъ два велитнѣ пѣдѣймають ся зъ мраки до неба єго двѣ готицкѣ вежѣ. Роздали ся и заумерли у воздухѣ удары дзвона и стали дзвонити на утреню, а голосъ дзвонѣвъ розносивъ ся далеко понадъ мѣстомъ. Вѣдчинили ся широкѣ ворота храма.

Я увѣйшла перша и поспѣшила на звычайне мѣсце. Безъ думки, безъ чувства, зъ чутемъ якоись страшной порожнѣ вѣ души, я притулилась вѣ кутику заглубленя и глянула вѣ гору вѣ пѣвсумракѣ высокого звѣду, що выдававъ ся менѣ передсѣнкомъ безконечности.

Входові дверѣ не переставали скрипѣти, пропускаючи нарѣдъ. Скорыми кроками спѣшили заняти свои мѣсця старушки, повѣльно поступали товстѣ купчихи, ишли старцѣ, робѣтники, якѣсь жѣнки въ шаляхъ и парчевыхъ накрытыхъ головы, люде въ старомодныхъ костюмахъ, якихъ днемъ нѣколи не побачишь на улицѣ.

Далеко передѣмною, въ сумраку, куды не доходивъ мѣй зѣръ, священникъ читавъ Службу Божу. Неяснѣ слова долѣтали до мого уха, зливаючи въ неозначене журчанѣ. Тайна освяченя дарѣвъ кѣнчила ся; пѣвмрачна будѣвля мало-помало опустѣла. Небавомъ крѣзь пестрѣй скла проникнуло денне свѣтло. Я поглянула въ гору, на вѣкна, и побачила давно знакомѣ образы царя Давида зъ арфою, самаританку при керниці Якова, ученикѣвъ Господнихъ на дорогѣ до Емаусъ.

Дитиною я напружала всю свою проникливѣсть, щобы угадати ихъ значенѣ. Теперъ я знала его.

Постепенно ставало яснѣйше. Я могла побачити образъ Богоматери, що стояла пѣдъ хрестомъ. Чого вѣнъ менѣ не говоривъ, сей образъ! Все, що жите приносить чоловѣкови, радѣсть и горе, веселѣсть и розпука, она все

перенесла такъ якъ и я, все переболѣла еи скорбна душа.

— О, споглянь на мене, Владичице, и будь ласкавою для тои, що стратила все, що любила !

Чувство невысказаного спокою огорнуло мене ; полили ся невздержливимъ потокомъ слезы полекшѣ.

— И Ты страдала, о Всеблагая, и твое сердце кervавило ся, якъ мое ! Выслухай мене, Прескорбная Мати ! Я жила и любила ; мало щастя припало менѣ на судьбу, за се богато горя ! Передѣмною еще лѣта житя и молодости, однакъ я утомила ся. Не допускай до мене бѣльше житя, нехай вже нѣ оденъ чоловікъ не буде менѣ близькій, дорогій ! Я хочу самоты и супокою ; спокѣй даруй моѣй зболѣлоѣ душѣ, Царице свѣта !

И зновъ зъ любовію споглядає на мене Богородиця, немовъ обѣцное выслухати мои молитвы...

Зъ нѣмецкого переклавъ Петро Гарасименко.

II. Утеча до Египту.

Далеко на однѣй зъ пустынь Выходу передъ богато-богато лѣтами росла нечувано стара и дуже висока пальма. Хто-небудь переходивъ черезъ пустыню, мусѣвъ приставати о подивляти єѣ... бо була о богато высша вѣдъ другихъ пальмъ. Говорено о нѣй звичайно, що переросте піраміди и сфинкса.

Коли такъ велика пальма стояла собѣ самотна, глядячи въ далечень пустынь, побачила одного дня щось такого, що повлѣяло на ню, и величезна пальма заворушилась та зъ великого здивованя зашевелѣла своимъ довгимъ листемъ. Тамъ вѣдъ берега пустынь ишло двохъ самотныхъ путникѣвъ. Були они еще въ такѣмъ вѣддаленю, въ якѣмъ верблюды похожѣ на малыхъ муравлѣвъ; однакъ въ кождѣмъ разѣ були се люде. Чужѣ люде въ пустыни, бо пальма знала жителѣвъ пущѣ, мужчина и жѣнка безъ провѣдника, безъ обладованыхъ звѣрять, безъ шатра и скѣряныхъ мѣхѣвъ на воду!...

— Гмъ; — сказала пальма до себе — тѣ люде зайшли сюда, щобъ тутъ загинути...

И навкруги роззирала ся.

— Дивно менѣ, що львы еще не появились! — говорила дальше. — Не бачу и одного. А и розбѣйникѡвъ не видко на пустыни. Мабуть еще надѡйдуть... Жде ихъ сѣмродѡва смерть! Пожеруть ихъ львы, затроять вужѣ, обезсилить ихъ спрагота, засыпле пѣсокъ, убють ихъ розбѣйники, сонце спалить, а страхъ зничить ихъ до нащадку...

И силкувалася думати о чѡмъ иншѡмъ, але доля тыхъ людей наповнила єѣ жалемъ. На цѣлѡмъ обшарѣ, котрый могла оглянути, не побачила нѣчого, чого вѡдъ тысяча лѣтъ не знала бы и не оглядала бы на пустыни. Нѣчо не могло прикувати єи уваги. Мусѣла зновъ звернутись гадками до двохъ путникѡвъ.

— Въ таку спеку и въ такій вѣтеръ! — сказала, згадуючи тыхъ найтяжшихъ ворогѡвъ житя. — Але що се несе та женщина на рукахъ? Видить ся менѣ, що тѣи нерозсуднѣ люде мають мале дитя зъ собою...

Пальма, котра якъ звичайно старѣ, бачила далеко, не ошибала ся. Женщина несла спячу дитину, зъ головою, опертою на єи рамени.

— Дитя неодѣте навѣтъ добре! — зауважала. — Мати закинула на него свою хустку и

такъ его ослонила! Мусѣла въ тревозѣ выхопити зъ постели и утѣкати зъ нимъ. Теперъ розумѣю все: Тїи люде... се утѣкачѣ...

— Але мимо того нерозсуднїй они люде! — казала по хвили. — Если не стереже ихъ якїй ангелъ, то волѣли були пѣддати ся ворогови, якъ утѣкати въ пустыню... Представляю собѣ, якъ се стало ся. Мужъ стоявъ при праці, дитя спало въ колысцѣ, женщина вийшла по воду. Ледви ступила два кроки вѣдъ дверей, побачила прямуючихъ до нихъ неприятелѣвъ. Вбѣгла отже зъ поворотомъ до хаты, вхопила дитину на руки, крикнула на мужа, щобъ ишовъ за нею, и утѣкла. И такъ цѣлыми днями и ночами було на мандрѣвцѣ, безъ хвилины супочинку. Такъ, такъ то оно мусѣло бути, але свое повторяю: если ихъ ангелъ не стереже, то волѣли були... Такъ суть стревоженї, що не чують умученя и иншихъ терпѣнїй. Але я бачу, якъ зъ очей ихъ свѣтитъ ся спрага... знаю прецѣнь выразъ лица жаждучого чоловѣка.

И думаячи о спраготѣ, почула пальма, якъ по єи пни перебѣгла сильна дрожь, а численне єи листѣ скручувало ся немовъ-бы держане надъ огнемъ.

— Если бы я була людиною, я нѣколи не поважала бы ся ити черезъ пустыню.

Дуже вѣдважный сей, хто сюды прибуває, не маючи довгого дручка, сягаючого въ глубину до жерелъ, котрѣ нѣколи не высыхають. Тутъ небезпечно навѣть для пальмы, навѣть для такой пальмы, якъ я. Колибъ я могла имъ порадити, то сказала бы имъ: вертайте!... Вороги ихъ не можуть бути такими страшными, якъ пустыня. Може имъ здає ся, що се легко жити въ пустини; але я знаю, якъ тутъ часомъ трудно удержатись при житю. Тямлю зъ молодости, якъ вихоръ навѣявъ на мене цѣлу гору пѣску. Я була близко удушеня. Колибы я могла такъ умирати, то тогды була-бъ для мене послѣдна година...

И дальше такъ розмовляла на голосъ зъ собою, якъ се буває звичаємъ пустинникѡвъ.

— Дивно мелѡдїйный шумъ перебѣгає мою корону! — сказала. — Дрожать чогось кѡнчики моихъ листкѡвъ. Сама не знаю, що проникає мене на видъ тыхъ подорожныхъ. Але та сумна женщина така гарна! Насуває она менѣ згадку о незвычайнѡмъ случаю въ моимъ житю...

И въ часѣ, якъ листе не переставало шевелѣти, выграваяючи якусь немовъ таємну мелѡдію, роздумовала пальма, якъ то колись въ давнину гостили тутъ въ пустини двѣ знатнѣ постати. Була се королева Саба, а зъ нею

мудрець, король Соломонъ. Королева вертала до своєї краини, король вѣдпроваджувавъ єѣ, и тутъ прашали ся.

— На памятку тои хвилѣ — сказала тогды королева — кладу ось вѣ землю дактилеву кѣстку и бажаю, щобѣ зѣ неї выросла пальма, котра буде тревати такѣ довго, поки вѣ юдейскѣй землѣ не повстане король, бѣльшой вѣдѣ Соломона.

А кажучи се, вложила зерно вѣ землю и пѣдляла своїми слезами.

— Чому-жѣ якѣ разѣ нынѣ пригадую собѣ тую пѣдѣю? — пытала себе пальма. — Чи справдѣ тая женщина така гарна, що пригадує менѣ найбѣльше велѣчаву зѣ коронованыхѣ женщинѣ, тую, на котрой бажанє я тутѣ выросла и росту до нынѣшного дня?... Чимѣ разѣ сильнѣйше шумять мои листки, а гранє се сумне немовѣ жалѣсный спѣвѣ. Грають мои листки, немовѣ-бы ворожили, що хтось небавомѣ мусить умерти. Добре, що се мене не тычить ся, бо я не можу умерти...

Думала бѣдна, що той таємничѣй жалѣсный шумѣ єи листкѣвѣ ворожить смерть самотнымѣ путникамѣ. Мабуть и они самѣ спѣдѣвались, що зближає ся ихѣ послѣдна година. Видко се було по ихѣ лицахѣ, коли минали оденѣ зѣ вербѣюдячихѣ кѣстякѣвѣ, ко-

трѣ значили дорогу. Було се очевидно зъ ихъ очей, якими споглядали въ гору за перелѣтающими сапами.

— Инакше не може бути! Зближає ся вашъ конецъ! — подумала пальма.

Побачивши пальму и зелень кругомъ неи, приспѣшили подорожнѣ хѣдъ, щобъ пошукати воды. Коли однакъ дѣшли до пальмы, упали въ розпуцѣ на землю, бо жерело було высушене. Знужена невѣста положила дитя и плачучи усѣла надъ берегомъ высушеного жерела. Мужчина лежавъ коло неи и товкѣ сильно кулаками обѣ суху землю. Пальма чула, якѣ обоє говорили о тѣмъ, що мусять умирати. Довѣдала ся такожѣ зъ ихъ розмовы, що король Иродъ казавъ вымордувати всѣ дво и трѣтнѣ дѣти зѣ страху, що межи ними може знаходити ся очѣкуваный великѣй жидѣвскѣй король.

— Щоразѣ сильнѣйше шумять мои листки! — думала пальма. — Несчастливый тѣмъ подорожнымъ выбиває послѣдна година!

— Чула еще, що обоє обавлялись вовкѣмъ.

— Лучше було лишитись — казавъ мужчина — и боротись зъ ворогомъ, чимъ утѣкати. Легша була бы намъ смерть!

— Богъ насъ поратуетъ! — сказала на тое жѣнка.

— Мы опущені середъ дикихъ звѣрѣвъ и вужѣвъ — говоривъ дальше мужчина — и не маємо нѣ поживы нѣ напиту... якъ-же насъ Богъ поратує?

Въ розпуцѣ роздеръ на собѣ одѣжь и лицемъ ниць припавъ до землѣ. Стративъ всяку надѣю, якъ чоловѣкъ изъ смертельною раною въ серци.

Невѣста сидѣла, обѣймаючи руками свои колѣна. Зъ єи очей перебивавъ ся невымовный сумъ.

Пальма чула, що жалѣсний шумъ єи листкѣвъ все а все змагає ся. Жєнщина видко такожь мусѣла се дочути, бо пѣднесла очи въ гору до короны дерева. А вѣдтакъ мимоволѣ пѣднесла въ гору руки...

— О дактилѣ, дактилѣ! — скрикнула.

Въ єи голосѣ выражала ся жадоба такъ, що старєзна пальма рада була змалѣти до зросту малого ялѣвця, щобъ жєнщина могла легко зѣрвати собѣ дактилѣ. Знала, що зъ єи короны звисають тяжкѣ овочѣ, але хто змѣгъ бы ихъ дѣстати зъ такъ высочєзної пальмы?

И мужчина знавъ, що се неможливо, щобъ зъ такои высочины дѣстати звисающѣ дактилѣ. Не пѣднѣсъ навѣтъ головы и просивъ жєн-

щину, щобъ не домагалась вѣдъ него не-
возможнѣи рѣчи.

Дитятко, котре мѣжъ тымъ бѣгало собѣ
весело кругомъ дерева, бавлячись стебельцями
и травою, почуло бажанє матери.

Мале не могло собѣ выобразити сего,
щобъ єго мати не могла дѣстати того, чого
собѣ бажає. И якъ лишъ згадала о дактиляхъ,
почало оглядати дерево. Думало и розважало
надъ тымъ, поякому дѣстати бы тїи дактилѣ.
Мале єго чоло майже поморщилось пѣдъ
ясными кучерями. Вѣ кѣнци єго личко заяснѣло
усмѣхомъ. Знайшло спосѣбъ. Пѣдѣйшло до
пальмы и почало єѣ гладити маленькою руч-
кою та промовляти солодкимъ дѣточимъ го-
лоскомъ...

— Пальмо, похились! Пальмо, похились!

И щожъ дѣє ся? Що такого? Листки
зашумѣли сильно, немѣвъ-бы перешивъ ихъ
вихоръ, и по пни величезного дерева пере-
бѣгли сильнї дрощѣ. Пальма почула, що дитя
має надъ нею власть. Не могла єму оперти ся.

И похилила ся висока могуча пальма пе-
редъ дитяткомъ такъ, якъ люде передъ ко-
ролями кланяють ся. Гнула ся величезнымъ
лукомъ до землѣ такъ низко, що величезна
єи корона стала замѣтати листками пѣсокъ
пустынѣ.

Дитя тымъ анѣ не здивувалось анѣ не злякалось, лишь зъ окрикомъ радости зближило ся и обрывало овочѣ зъ пальмовой короны.

Коли вже досить нарвало, а дерево все еще лежало покôрно на земли, зближилось зновъ до него дитя и гладячи его, промовило премилымъ голосомъ...

— Пôднесись, пальмо! Пôднесись, пальмо!

И дерево пôднеслось поволи въ покорѣ зъ послухомъ, а листе заграло немовъ на арфѣ.

— Теперь понимаю, кому се выгравають смертельну мельодию!— сказала до себе стара пальма, коли зновъ стояла выпрямлена. — Се не тымъ людямъ они грають, нѣ!

А мужчина и женщина клячали и славили Всевышнього...

— Ты побачивъ нашу тревогу и вôднявъ еѣ вôдъ насъ. Ты всесильный, що згинаєшь пень грубои пальмы мовъ тоненьку тростину. Коли твоя сила зъ нами, то якій-же ворогъ може насъ затревожити?

. . . . .

Коли небавомъ тягнула каравана черезъ пустыню, побачили подорожнй, що корона величезной пальмы усхла.

— Щожь се такого може бути? — сказавъ оденъ зъ подорожнихъ. — Прецѣнь тая пальма мала рости такъ довго, поки не дочекає ся короля, бѣльшого вѣдъ Соломона...

— Може вже его и дочекала ся? — вѣдповѣвъ другій зъ подорожнихъ,

Зъ легендъ Сельмы Лягенлефъ переклавъ А. В.

III. Знакомі зъ дитинныхъ лѣтъ.

I.

По-за господарскими будынками, що належали до дѣдича села * *, вела вузенька дорѣжка, окрашена по обохъ сторонахъ молодыми тополями, до недалекого села. При першій хатѣ, котра прилягала до самого горбка, стоявъ малый семилѣтній хлопчикъ та державъ въ жмени цвѣты польного маку. Вѣнъ мавъ на собѣ недѣльный стрѣй, хотяй не було нынѣ нѣ недѣлѣ нѣ иншого свята. Новый сивенькій капелюшокъ спадавъ ему ажъ на уха, а зъ-поза довгихъ рукавѣвъ спенцерку ледви було видко пальцѣ, що тримали цвѣты.

Мати, що стояла въ дверехъ хаты, зъ гордостію споглядала на хлопця. Єи материна радѣсть перебивала ся въ єи щирыхъ широко отвертыхъ очахъ.

— Ну иди, иди, малый! — накликувала до малого Данилка.

— Е, мамо, а щожъ я тѣй дѣвчинцѣ зъ двора скажу? — пытавъ ся Данилко, не рухаючись зъ мѣсця.

— Скажешь, що твоя вывѣрочка єѣ. по-здоровляє...

Данилко розсмѣявъ ся на цѣле горло, скрутивъ ся на однѣй нозѣ и поглянувъ на вѣкно, за котрымъ крутилась безъустанно молода вывѣрка, що здавалось такожь мала охоту пойти зѣ своимъ Данилкомъ до двора.

— Чернушечко, Чернушечко, вѣдъ тебе маю панночцѣ поздоровленє занести! — за-гомѣвъ весело хлопчикъ та побѣгъ чимъ борше, зъ китицею цвѣтѣвъ въ руцѣ, пѣдъ горбокъ.

Борзенько станувъ на вершку, прийшовъ до брамы и потягнувъ за дзвѣнокъ, ажъ пси зъ ланцухѣвъ позривались. Хтось вѣдчинивъ браму. Малый гѣсть увѣйшовъ до красного отѣненого огороду и змѣрявъ просто до стола, при котрѣмъ сидѣло товариство зъ кѣлкахъ

осѣбъ. Пѣдъ яблѣнкою розтягнувъ ся панъ дому, въ червонѣй шапочцѣ на головѣ, обложеный часописями. Зъ лѣвои и правои стороны сидѣли его двѣ дѣвчѣ, Маня та Ольга, а коло Ольги выставала еще одна головка, и то була цѣль, до котрой молодой гѣсть змѣрявъ.

— Глянь-но, Стефцю, вже прийшовъ твоѣй приятель Данилко! — сказала Ольга.

— А якѣй краснѣй цвѣты несе тобѣ, Стефцю! Глянь-но! — додала Маня.

— Отъ и не даромъ ѣздила ты вчера на поле! Бачъ, знайшла ты собѣ молодого приятеля! — докинувъ черезъ зубы панъ въ червонѣй шапцѣ.

Стефця, занята горняткомъ молока, котре тримала сильно обома руками, не перерывала собѣ смачного снѣданя. Ажъ коли Данилко вымовивъ поздоровленѣ вѣдъ Чернушечки, пѣднеслась та весело кинула очима на заклопотаного хлопчика.

— Знаєшь ты що? — помагала ему Ольга выдѣстатись зъ прикрого положеня — Зѣѣдзьно напередъ кавалокъ тѣсточка, закимъ Стефця свое молоко скѣнчить пити!

Данилка пѣдсадили на лавку та поставили передъ нимъ тарельчикъ зъ тѣсточками.

— А цвѣтку возми зъ губы, Данилку! — докинула Маня, подаючи єму кавальчикъ. — Бо еще разомъ зѣсишь та вырасте тобѣ макъ въ жолудку...

Тое такъ розсмѣшило Стефцю, що порскнула молокомъ на стѣлъ, на свого дѣда, на часописи и на тѣсточка.

— Ай ты, неуважна дитино! — сваривъ дѣдо зъ найсердечнѣйшимъ усмѣхомъ.

Тѣтки тымчасомъ вытирали старанно наслѣдки Стефчиной пригоды, при чѣмъ и сама Стефця вылѣзла зъ-за стола. Була то дѣвчинка пятилѣтна, красна якъ ангеликъ зъ неба, а краса єи тымъ бѣльше вѣдбивала ся при Данилку, котрый напхавъ ротъ тѣсточками та силувавъ ся на вѣддыхъ.

— Ну, заведи Данилка на муравникъ та побѣгайте по травѣ! — сказала тѣтка Маня.

— А не збыткуйте занадто! — давъ ся чути голосъ зъ-поза часописи.

Стефця взяла непорядного гостя за руку и выпровадила єго въ садъ, где могли свободно погуляти.

— Чи направду поздоровляла мене твоя Чернушечка? — пытала ся по тихоньки Стефця, затримуючись на моравнику.

— Певно! — вѣдповѣвъ Данилко.

И Стефця почала зъ радости бѣгати на-
окоуругъ муравника, а за нею тяжкимъ крокомъ
поволѣкъ ся и Данилко.

— Забавляй мене теперь! — сказала
Стефця, набѣгавшись та усѣвши на лавцѣ.

Данилко все кусавъ кѣньчикъ цвѣтка
маку та довго глупковатымъ окомъ дививъ
ся передъ себе.

— Ходжу теперь до школы! — сказавъ
въ кѣнци.

— А дальше що? — спытала, не заста-
навляючи ся довго, дитина.

— А дальше? — повторивъ Данилко. —
Дальше... пытае учитель такі рѣчи, котрі
повиненъ бы самъ знати...

И завстыдженный тымъ предовгимъ гово-
ренемъ, вѣдвернувъ ся вѣдъ дѣвчины. А она
сидѣла хвилечку мовь-бы задумана, ажъ впа-
ло ѣй на гадку, що Данилко, коли ходить
до школы, схоче бѣльше вѣдъ неи знати.

— Знаєшь! Бозя выглядае такъ якъ мѣй
дѣдо; а ты того не знавъ, правда? — А Бозя
все може! Она може и одною ногою черезъ
цѣлый свѣтъ скочити, если хоче...

Тымъ задоволила себе, зѣскочила зъ лавки
и всадила обѣ руки въ широкий кишенѣ Да-
нилкового спенцера.

— Правда, Данилку, твоя Чернушечка мильша тобѣ надъ цѣлый свѣтъ?

— Таки такъ! — вѣдповѣвъ безъ намыслу хлопецъ.

— О, я знаю все! — говорила дѣвчина дальше, заллявши ся сильно румянцемъ. — Твоя Чернушечка ховае тобѣ все паличку, по цѣлѣмъ столѣ скаче и все грызе своими малыми зубиками... Ахъ Данилку, прошу тебе, будь такъ добрый та дай менѣ свою Чернушечку!

Хлопецъ не вѣдповѣвъ анѣ слова, але однимъ рухомъ звѣльнивъ ся зъ рукъ дѣвчины.

— А ты таки дурный! — розгнѣвалася Стефка, вырвала жменю травы и кинула Данилкови въ лице. Данилкови очи заискрились и глупковато вытрѣщились та глядѣли передъ себе.

Неспокѣйно подивилася Стефця на товариша.

— Чому-жь ничь не кажешъ? — задрожали єи дрѣбненькѣ уста. — Стефка була негречна, Стефка мусить пѣйти въ кутикъ, Стефка мусить плакати!

И сейчасъ побѣгла до альтаны, станула въ кутику и почала плакати. Данилкови выпала зѣ страху цвѣтка маку зъ рота, але

въ тѣй самѣй хвили пѣднявъ єѣ назадъ, побѣгъ до альтанки та шарпавъ дѣвчинку за тоненьку одѣжъ.

— Нѣ! — сказала Стеѣка, звертаючись до него зъ заплаканымъ лицемъ. — Єще не досыть!

И стала єще сильнѣйше плакати та заходитись. И Данилкови, коли се побачивъ, пустились зъ очей великѣй грубѣй слезы та стиснули єму горло.

— Такъ, я вже скѣнчила, я зновъ весела! — загомѣла наразъ веселымъ голосомъ Стеѣка, выскочивши изъ свого мѣсця покуты. — Але чому ты плакавъ? Ты прецѣнь не бувъ негречный!

— Ей! — крикнувъ Данилко и завстыджений побѣгъ борзо муравникомъ.

Стеѣка пустилась за нимъ и силувала ся єго дѣгнати, та обоє затримались при столику, котрый вже до обѣду накрывано.

— Памятай, завтра рано приходи попрощати ся зѣ мною! — сказала Стеѣка.

— О осмѣй годинѣ поѣдемо! — докинула тета Оля, обладовавши Данилка забавками и тѣсточками.

А мати Данилкова ажъ перехрестила ся, коли побачила сына, вертаючого зъ забавками та тѣсточками.

— Все вѣдъ тои дѣвчинки зъ двора! — сказавъ урадованный Данилко.

— О кобы мы могли тѣй дитинѣ чимъ утѣху справити! — говорила мати. — На Рѣздво прислали онѣ намъ повный столъ забавокъ та тѣстъ и за кождымъ разомъ напыхають всѣ твои кишенѣ. То прикро менѣ, що мы нѣчо не маемо для двѣрской дитины. Двѣрскіе цѣты суть прецѣнь красшіе вѣдъ польного маку... чимъ-бы то имъ вѣдвдячити ся?

Якась гадка повставала въ хлопчѣмъ умѣ. Задумчиво сидѣвъ Данилко надъ столомъ, навѣтъ тогды, коли вывѣрочка скочила на тѣсточка, кожде обертала въ лапкахъ, розкидовала по столѣ и ховала по всѣхъ закуткахъ хаты, та все цѣкаво оглядалась за хлопцемъ, котрый и уваги на ню не звертавъ. Здивовалось звѣрятко...

— Що тобѣ, Данилко, нынѣ? — немовъ хотѣло пытати. — Чижь не будешъ бавити ся нынѣ зѣ мною?

— Мамо! — сказавъ Данилко вечеромъ. — Мене такъ въ серединѣ болить!

— Ты певно за богато ївъ тѣсточокъ! — вѣдповѣла мати и велѣла ему положитись до лѣжка.

Чернушечка поскочила за нимъ и давнымъ звычайемъ стала давати представления на бантахъ надъ лѣжкомъ, въ часѣ котрыхъ Данилко бывало зъ усмѣхомъ на лицѣ засыплявъ. Нынѣ же плакавъ сердечно и навѣтъ въ снѣ заходивъ ся вѣдъ плачу такъ, що мале звѣрятко здивоване пѣдносило головку.

На другій день рано стоявъ Данилко на дорозѣ пѣдъ горбкомъ зъ мѣшочкомъ въ руцѣ, въ котрѣмъ щось рухалось, и пильно споглядавъ на двѣрску браму. Незабавомъ брама розхилилась, а повѣзъ выкотивъ ся на дорогу.

— Тажъ то Данилко! — сказала тета Оля. — Затримай конѣ, нехай дѣти попращають ся!

Стефка выхилилась зъ повозу, щобы подати ручку хлопцевѣ-товаришеви. Въ тѣмъ перелетѣло щось бѣля неи и упало тетѣ Олѣ на колѣна, а Данилко пѣгнавъ дорогою до своєї хаты.

— Що то? — спытала тета Оля.

Мѣшочокъ розхиливъ ся, а зъ него выставила головку Чернушечка, здивована чужимъ окруженѣмъ. Стефка зъ радости не могла опамятатись...

— Теперъ она моя, — крикнула — тѣлько моя! Данилко менѣ подарувавъ! Я вложу

єѣ до ляльчиной колыски, що дня буду ѣй цукоръ давати! О тѣточко, я єѣ дуже полюбила!

Дѣвчатко було щастемъ упоєне.

— Я того выяснити собѣ не можу! — сказала тѣтка. — Се зробивъ Данилко, той дурный хлопець!

— Теперъ вже понимаєшь, тѣточко, чому я єго такъ люблю? — пытала мала пестѣйка.

Тѣтка приголубила Стефцю.

— Бо ты пѣзнала єго добре серце? Неправда?

— О, нѣ! Бо вѣнъ мавъ тую Чернушечку!

— Стефцю! — заговорила теперъ тѣтка Маня. — Коли повернешъ до дому, ожидають тебе тато, мама, два малі братчики и не знаю вже кѣлько-тамъ ляльокъ?

— Шѣсть! — перервала Стефця.

— Подумай-же, шѣсть! А коли Данилко до дому поверне, то певно мати буде въ поли, батька вѣнъ не має, анѣ брата, анѣ ляльки, але тѣлько тую одну Чернушечку...

— А она теперъ вже моя! — сказала Стефця, пригортаючи звѣрятко до себе.

— Такъ, она твоя ажъ до двѣрця желѣзницѣ! Опѣсля поѣде тета Оля зъ тобою дальше, а я вѣдвезу Данилкову Чернушечку назадъ зъ поздоровленемъ вѣдъ тебе и скажу

ему, що ты не хочеш забирати одинокои его радости, ты не хочеш, чтобы вѣнъ самъ оденъ зѣоставъ и плакавъ, бо и ты маєшь добре сердце и тому вѣдсылаєшь назадъ Чернушечку...

— Але если не плаче, — вѣдповѣла сумно Стефця — то я таки забираю вывѣрку для себе, бо иначе сама буду плакати...

— Затримай конѣ! — наказала тета Маня. — Єще досыть часу до потягу.

Хата вдовицѣ була отворена. Тета Маня злѣзла зѣ Стефцею и Чернушечкою. Вѣ дверехъ зѣявила ся мати Данилкова.

— Отъ єсть Чернушечка! — сказала. — Теперь я знаю, чому мѣй хлопецъ такъ плаче.

Стефця заглянула до хаты, чтобы пере-свѣдчились о правдѣ тыхъ слѣвъ, а переконавшись, вѣ тѣй хвили посадила звѣрятко на порозѣ и пѣйшла напередъ теты до повозу.

— Коли я буду бѣльша, выйду за мужъ за Данилка и Чернушечка буде таки моя! — сказала плакливымъ але певнымъ голосомъ до своихъ тетѣ, коли доѣздили до двѣрця.

II.

Минуло кѣлька лѣтъ вѣдъ тои хвилѣ.

Въ головнѣмъ мѣстѣ, при улиці * *, замешкували родичѣ Стефки кѣлька покоївъ просторои камяницѣ, котрои прочі помешканя вѣднали. Въ часѣ, коли на университетѣ розпочинались выклады и студенты зѣжджались, стоявъ въ тѣй камяниці оденъ покѣй незанятый, а карточка въ вѣкнѣ всказувала переходячимъ, що єсть до вѣдналимленя, Першого жовтня 189* року приѣхавъ до мѣста молодець, прилично одягнений, зъ чорнявимъ вусикамъ та чорными якъ вуголь очима, щоби записати ся до высшихъ шкѣлъ.

Першимъ єго крокомъ було оглянутись за вѣдповѣднымъ помешканємъ. Протое зложивъ свѣй куфєрокъ на желѣзниці у дверника, а самъ пѣйшовъ на мѣсто. Переходячи черезъ улицю * *, впало єму сейчасъ згада не помешканє въ очи. Задзвонивъ на сторожа, спытавъ о господаря та побѣгъ чимъ скорше по сходахъ на першій поверхъ. До передпокою вѣйшовъ властитель камяницѣ и попросивъ гостя близше. Згодились въ цѣнѣ за покѣй та єще и побалакали где-що про жите въ великѣмъ мѣстѣ. Вже молодой академикъ мавъ вѣдходити, коли вѣдчинились дверѣ, а въ порозѣ станула шѣснайцятилѣтна панночка зъ довгимъ русявимъ волосемъ та такими-жъ бровами надъ синими очима. Мо-

лодця вдарила красота молодои дѣвчины; а смѣлѣйша, въ великомъ мѣстѣ вихована панночка, принявши его уклѣнъ и представле- не ся, чемненько схилила головку и призаду- мала ся, немовъ-бы хотѣла собѣ якусь по- дѣю зъ давныхъ лѣтъ пригадати...

— Данило? Чи може зъ села * * ? — спытала.

— Такъ, панѣ!

— То чижъ не пѣзнаєте мене, товаришку давно минувшихъ дитинныхъ забавъ?... Не пригадуєте собѣ нѣчо? — тягнула дальше смѣло великомѣщанка.

Молодець заллявъ ся сильно румянцями.

— Дѣйсно, се Вы? Панна Стефанія? Пригадую собѣ добре, пригадую! — вѣдповѣвъ молодець.

— Чернушечка — перебила Стефця, бо справдѣ она се була — що порабляє? Чи все Вашою пестѣйкою та утѣхою?

— О, якъ добре Вы все собѣ пригадуєте, ласкава панѣ! На жаль... Чернушечки вже нема! Того самого таки дня, якъ Вы вѣдѣхали вѣдъ насъ, удусила ся межи лѣшкомъ а стѣною. Тяжка то була хвиля для мого дитинячого серця. Волѣвъ бы я бувъ тогды лишити єѣ, якъ бачити єѣ неживу.

— Шкода! И я такъ сердечно любила звинну Чернушечку, що була бы тогды вѣдала всѣ забавки за ню. А однакъ, побачивши слезы въ очахъ Вашихъ, я волѣла була сама сумовати, якъ Васъ зъ бодемъ серця лишити...

— Дарма, моя панѣ! Минули щасливѣй лѣта нашихъ забавъ дитинныхъ! Теперъ дожили мы лѣтъ молодости, коли треба намъ вже о будучности промышляти...

— Правда! А щожь зъ Вами сталося въ часѣ стѣльки лѣтъ? — перебивъ батько Стефчинъ. — Неразъ оповѣдала менѣ моя мала о своимъ товаришу Данилку та о чорноѣ вывѣрцѣ. Скажѣть-же намъ, якъ жили вы стѣльки лѣтъ та хто помѣгъ Вамъ до шкѣль ходити?

— Я оказувавъ замолоду велику охоту до науки и тому моя мати радо вѣддавала мене до сельскои школы. А понеже нашъ учитель бачивъ въ менѣ надзвычайнѣй способности та еще и охоту до науки, порадивъ матуси вѣддати мене до гимназіальныхъ шкѣль въ сусѣднѣмъ мѣстѣ. Нерадо приняла мати тѣ слова, але конець-кѣнцемъ безнастаннѣй представляя учителя и нашего пароха и на мою власну просьбу згодила ся вѣддати мене на оденъ рѣкъ „на пробу“, якъ казала, до гимназії. Нашъ парохъ виробивъ для мене безплатне помѣщенє въ бурсѣ, а мати стя-

гала ся лише на одѣжъ та на гдеякій книжки. Наука ишла менѣ незгôrше и небавомъ ставъ я таки вôдличнымъ ученикомъ. Скрѣпившись на силахъ, удѣлявъ я молодшимъ товаришамъ лекцій, такъ що я ставъ допомагати матери, котра занедужала та чулась безсильною ; а навѣть удалось минѣ призбирати гдеякій грôшь на мое удержане въ фаховыхъ школахъ.

— А щожъ робить Ваша добра мати ? — спытала панночка.

— Мати ...померла. Коли я бувъ въ семôй клясѣ, она зазябилась, дôстала запалене легкихъ, лѣкарскои помочи не хотѣла прийняти та перенеслась до вѣчности. Добра була моя мати !

— А щожъ сталося зъ грунтомъ та хатою ? — спытавъ батько Стефчинъ, котрый перенявъ ся оповѣданемъ молодого Данилка.

— Я продавъ. Зъ грошей сплативъ я малі довги та выдатки похорону и двѣста коронъ давъ до почтовой касы. Отъ буду мати на початокъ моихъ теперѣшнихъ студій...

— Шкода, що мати не дожила зъ Васъ бôльшой потѣхи ! Добра се була жена та мати, жаль менѣ еи сердечно ! — сказала Стефанія майже черезъ слезы.

— Тѣшу ся дуже, — говоривъ дальше Данилко — що Провидѣніе Боже завело мене

тутъ и буду мешкати у своихъ знакомыхъ, та такихъ добрыхъ знакомыхъ!

— Тѣшу ся и я дуже, — сказавъ на тоє батько Стефаніи — що буду мати знакомого мешканця въ моѣй камяниці. А коли такъ вже сталося, не будете менѣ нѣчо платити за помешканє...

— О пане ласкавий, се за велика ласка зъ Вашои стороны! Нѣчимъ собѣ на ню я не заслуживъ. Я радо буду платити, що належить ся...

— О, такъ не буде! Навѣть моя донечка не позволила-бъ менѣ на тоє, щобы вѣдъ ей давного товариша брати платню за помешканє. Правда, Стефцю!

— Дѣйсно, татку! И я мала тую саму гадку и тѣшу ся, що татко вѣдгадали мои мысли! — говорила весело молода дѣвчина. — А теперъ схоче нашъ дорогій гѣсть зъ нами що перекусити. Вже мамуся певно до пѣдвечѣрку лагодять...

— Певно. Дуже прошу зѣстати у насъ на пѣдвечѣрку! — звернувъ ся батько до Данилка.

До пѣдвечѣрку прийшла и мати Стефцю та радо гостила товариша дитинныхъ лѣтъ.

своєи донечки. А коли вѣнъ вѣдходивъ, просили єго частѣйше ихъ вѣдвѣдовати.

. . . . .

На другій день Данилко мешкавъ вже въ камяниці при улици * * * та записавъ ся на фільософичный выдѣлъ. Якъ пильно прикладавъ ся до наукъ въ середныхъ, такъ само не щадивъ пильности и въ высшихъ школахъ. Пильно працювавъ и надъ собою и надъ другими, котрыхъ повѣрено єго опѣцѣ. Лише часами, звичайно въ недѣлѣ и свята, коли мавъ бѣльше вѣльного часу, ишовъ на першій поверхъ, до своихъ старыхъ знакомыхъ та добродѣвѣвъ.

А що року, коли приходили лѣтній вакаціи, выѣжджавъ зъ родичами Стефаніи на село до тѣтки Олѣ, котра радо гостила давного знакомого. Щиро привязавъ ся Данилко до родини, а узлы, котрї єго лучили въ дитинныхъ лѣтахъ зѣ Стефцею, взновились и вскрѣпились знова. Якъ колись такъ и нынѣ они зъ собою мають все богато-богато до говореня.

Будучи на четвертѣмъ роцѣ фільософїи, отримавъ Данилко стипендію за границу, где кѣньчивъ своє образованє и доступивъ степени доктора.

По роцѣ повернувъ молодой докторъ фильософіи до родинного краю, зложивъ испытъ на професора и габилювавъ ся яко доцентъ на всеучилищи.

Въ день, коли зоставъ доцентомъ на всеучилищи, заручивъ ся зъ панною Стефанією, а въ рѣкъ опѣсля вѣдбулось гучне весѣле.

Дивѣтъ, якъ праця ублагородняє людей и зносить степени, якѣ выдумали гдѣякѣ межѣ селянами а панами. Дай Боже, щобы бѣльше було такихъ людей якъ Данилко, котрѣ цѣнили бы науку, а еше бѣльше такихъ панночокъ якъ Стефанія, котрѣ не дивили бы ся на походжене але на образоване и памятали, що всѣ мы дѣтьми одного Отця-Бога!

Е. Ю. М.

IV. ИНКЛЮЗЪ.

— Ну, и що стало ся?

— Та що? — повѣдає старенька бабуса Варварка. — Якъ вже мавъ такого инклюза, то лишъ нимъ оберне на оденъ бѣкъ, вже

пôдъ нимъ возме ся бѣлый сороковецъ ; оберне на другій бôкъ, то другій сороковецъ ; пустить его межи люде, лишъ сягне пальцями въ чересь, а вôнъ зновъ естъ та зъ собою притягнувъ еще три сорокôвцѣ. Такъ ставъ вôнъ великимъ богачемъ якъ-бы якій царь, живъ, панувавъ, ажъ доки не померъ...

Байка, звичайно байка при кужеляхъ на вечерицяхъ ! А старенька бабуся Варварка то вже лишъ до байокъ и була та такъ зна-ла гладко розказовати, якъ-бы то она все таки сама своїми очима бачила, якъ-бы то сама живѣсенька правда була.

Дѣвчата захохотали ся, парôбки еще где-що побалакали та пожартовали и коли вже недалеко було до пôвночи, попрятали кужелѣ, парôбки позакурювали люльки, по-накидали кожухи та порозходили ся кожде до своеи хаты спати.

Всѣ они спали твердо, лишъ оденъ хлопець пастухъ Юрко, що теребивъ насѣнники кукурузы и тôй исторіи о инклюзѣ цѣлый вечеръ дуже цѣкаво прислуховавъ ся, коли выйшовъ на обору и своимъ звичаємъ лягъ коло коровъ въ ясла, негоденъ бувъ заснути. Все ему на гадцѣ бувъ той инклюзъ, що за него такъ по правдѣ розказовала Варвара.

— Якъ-бы то его найти? — думае собѣ. — Треба ходити по роздорожахъ та глядати... може найду такій феникъ. А найшовши, казала Варварка, треба его пѣдоймити лѣвою рукою черезъ праве плече, а вѣдтакъ ити вѣ горы до лысого панѣ-отця Ивана межи двома водами, вѣдъ него зѣ города добути инклюзѣ-зѣле и нимѣ феникъ натерти... Вѣнѣ побѣлѣе и вже стане инклюзомѣ!

Думае Юрко, думае, и сонѣ его не береся. Бо вѣнѣ, бѣдный сиротина безѣ тата, безѣ мамы, зѣ маленькои дитины все межи людѣми та не зазнавѣ еще нѣякого добра на свѣтѣ. Прийде лѣто, пасе безроги, а на зиму лишѣ за простибѣгѣ держитѣ его Максимѣ богачѣ, щѣбы худѣбу обходивѣ... звичайно сиротою поштуркують ся и дѣти господаря и наймиты; а не богато ѣсти давали, бо скупѣ були. А Юрко зѣ славного роду, такожѣ богацкого! Вѣнѣ и до школы ходивѣ два роки, ажѣ доки скорше мама а вѣдтакъ тато его не вѣдѣ умерли, а мацоха вѣддала ся за другого та весь маѣтокѣ минувѣ ся, бо вѣтчимѣ надавѣ ся пѣаниця, та его морили, а вѣдтакъ таки вѣдѣ себе вѣдогнали. Вѣнѣ изѣ школы спѣмятавѣ собѣ всячину и знавѣ хорошенѣько читати... то єму лишѣ бути бы панѣмѣ, кобы якъ найти инклюза! А гѣрко-жѣ бо єму и жити було! Тутѣ морозѣ

тисне, а у него стара по́драна сердачина ;
нѣхто не змилує ся, щобы хоть якъ полатати.

— Гей ! — думає собѣ Юрко въ яслахъ. —
Кобы менѣ инклюзъ, я собѣ еще лучше живѣ
бы якъ тамтой, що за него розказовала Вар-
варка. Я купивъ бы собѣ кожухъ такій, якъ
той рѣзникъ зъ мѣста має, що ходить по
селѣ за безрогами, и оженивъ бы ся и купивъ
собѣ грунтъ и коровы и волы, и вымастивъ
бы собѣ чоботы дегтемъ и шапку собѣ ку-
пивъ еще бѣльшу, якъ газда має, та жѣнка
варила бы менѣ лишъ кашу на молоцѣ та пи-
роги зъ пшеничної муки зъ самымъ сыромъ
та еще зъ сметаною. Не въ яслахъ я спавъ
бы якъ теперъ, а на подушкахъ або на печи
въ теплѣ, нѣчо не робивъ бы, лишъ їздивъ
бы собѣ по ярмаркахъ и пивъ горѣвку зъ ме-
домъ и вино... Кобы менѣ до лѣта ! Буду
гнати безроги по роздорожахъ и глядати фе-
ника-инклюза, а якъ найду, го, го... !

Хлопчиско такъ взявъ собѣ до головы
того инклюза, що вже о нѣчѣмъ и не гадає,
лишь якъ его на роздорожи найде, якъ его
лѣвою рукою черезъ праве плече по́дойме,
якъ покине безроги, а самъ по́йде въ горы
глядати лысого священика Ивана межи двома
водами, якъ зъ его города до́стане инклюзъ-
зѣле, якъ вѣдтакъ поверне до села паномъ-

богачемъ, зъ мѣшкомъ самыхъ бѣлыхъ сорокѡвцѣвъ...

Отъ пришло и лѣто. Пѡдъ лѣсомъ було таке роздороже. Тамъ давными часами сидѣвъ слѣпый дѣдъ та люде, повертаючи зъ торгу зъ мѣста, кидали єму бувало хто крейцаръ, хто феникъ. Скоро лишъ снѣгъ злѣзъ и сонце пригрѣло, а Юрко займивъ безроги въ поле, перше у него було, глядати на тѡмъ роздорожи феника. Шпортавъ по болотѣ, шпортавъ, ажъ доки не вышпортавъ. Але якъ-же его взяти лѣвою рукою черезъ праве плече? Думає, думає, ажъ передумавъ спосѡбъ. Лягъ на землю плечима таки въ болото та якъ стѡй сягнувъ за нимъ рукою черезъ праве рамя и пѡднѣсь.

А иде чоловѣкъ та дивить ся, якъ вѡнъ по болотѣ качає ся.

— Тфу, пекъ тобѣ! — каже єму. — Чи ты удурѣвъ, чи що? По болотѣ качаєшь ся гей безрога! Пропавъ бы ты, огидо!

Зѡрвавъ ся Юрко зъ феникомъ та до чоловѣка...

— Идѣтъ собѣ, — каже — куда вамъ дорога! Вы простый мужикъ, а я панъ!

И пѡдскачивши зъ радости, що найшовъ инклюза, покинувъ безроги, а самъ бѣгцемъ пустивъ ся просто въ горы, що ихъ отъ не-

далеко зъ того села видно було. До вечера вже забѣгъ до першого гѣрського села.

— А якъ вашому панъ-отцю на имя? — пытає ся людей.

— А тобѣ — кажуть люде — на що?

Пѣйшовъ, поспытавъ другихъ. Сказали єму, що Иванъ.

— А може вашій панъ-отець лысїй? — пытає ся Юрко.

— Та що — кажуть люде — пытаєшь ся, коли знаєшь, що они лысїй?

— А где ваша попѣвщина?

— А отъ туды! Пѣйдешъ черезъ оденъ потѣкъ, перейдешъ на улицу, а тамъ вже ихъ городъ тягне ся геть-геть ажъ до другого потока.

Такъ єму, бачите, пощастило ся вѣдъ разу найти того священника Ивана, лысого, межи двома водами... цѣлкомъ такъ, якъ повѣдала Варварка.

— Уже лишъ кобы якъ добути зъ города инклюзъ-зѣле, то вже туй-туй стану паномъ! — мѣркує собѣ Юрко.

Иде Юрко по-пѣдъ плѣтъ, по-пѣдъ плѣтъ, до самои брамы... Заглядає, а тамъ кудлатї собаки якъ медведѣ спѣзнали, що то чужосторонный хлопецъ, не зъ свого села. Якъ

опадуть его, а вѣнъ вже ставъ безъ душѣ ! Не такъ ему жаль стало старого заболоченого сердака, якъ инклюза. Стиснувши его въ кулакъ, присѣвъ пѣдъ брамою та грудяками вѣдганяє собаки, ажъ и вышли самѣ добродѣй... Такѣ лысѣ, що лишъ надъ каркомъ трохи того волося шарѣло ся, а голова гей колѣно...

— Вѣдки ты, хлопче ? — поспытали добродѣй.

— Ой, — каже Юрко — я зъ-далека !

Та вставъ и поцѣловавъ добродѣя въ руку.

— Я — каже — таки до васъ прийшовъ, бо менѣ казали, що въ вашѣмъ городѣ єсть инклюзъ-зѣле...

— Хто казавъ ?

— А Варварка !

Добродѣй усмѣхнули ся та вже и домѣрковали ся, о що рѣчь иде.

— А на що-жь тобѣ, сыну, инклюзъ-зѣля ?

— Менѣ треба ! Я найшовъ феникъ на роздорожи та треба тымъ зѣлемъ его потерти. Дайте, єгомостичку, дайте бодай одно таке зѣле вырвати, а дамъ на двѣ або и десять службъ Божихъ !

Добродѣй на голосъ розсмѣяли ся и довго щось мѣрковали.

— Якъ тебе зовуть ? — кажуть по хвили.

— Юрко !

— Ну, Юрку, ходи до мене ! Я тобѣ давъ бы тоє зѣле, але щожъ ты зъ нимъ годенъ зробити ? До него треба знати спосѣбъ. Маєшь знати, и я маю свого инклюза, то я знаю, якъ его зробити ; але не такъ скоро оно иде ! То треба кѣлька лѣтъ феникъ въ тѣмъ зѣлю мочити, щобы зъ него инклюзъ зробивъ ся...

То сказавши, панъ Отець завѣвъ его до города та у садокъ межи садовину.

— А диви, — сказавъ, зѣрвавши якусь хопту — се инклюзъ-зѣле ! Попробуй, потри нимъ твоѣй феникъ, чи побѣлѣе вѣнь ?

Юрко добувъ феникъ, потеръ, ба... феникъ почорнѣвъ.

— То, сынку, щѣсть лѣтъ найменше треба его мочити, а до того еще що бѣльше треба ! Не знаю, чи ты приймешъ ся сего...

— Ой, добродѣю, всего прийму ся, кобы лишъ зъ него инклюзъ зробивъ ся !

— Ну, такъ ! — каже добродѣй. — По перше, черезъ шѣсть лѣтъ маєшь нѣ разу не встати пѣзнѣйше въ лѣтѣ, якъ сонце встає, а въ зимѣ, якъ лишъ куры запѣють. По друге, нѣ разу не маєшь не опустити молитвы. По трете, маєшь слухати старшихъ такъ, щобы ты анѣ разъ имъ не супротививъ ся въ нѣчѣмъ,

хотѣй бы и найтруднѣйша работа була. По четверте, черезъ шѣсть лѣтъ не можешь анѣ разъ покушати горѣвки, не можешь казати пустого слова, дармовати, чуже брати або чужого бажати; въ буддень маєшь робити, въ недѣлю и свято молити ся и науки слухати. Если всего того додержишь, по шести лѣтахъ твоѣй инклюзъ побѣлѣе и вже вѣдь тебе его нѣхто не возме. Хотѣй бы ты его межи людей пускавъ, вѣнъ все до тебе верне...

— Коли вже такъ, егомостичку, — повѣдає Юрко — то таки прїймѣть мене до себе на службу! Я то все до крыхты сповню.

— Побачимо! — повѣдає добродѣй. — Лишь памятай, якъ одно хибишь, то вже твоѣй инклюзъ на вѣки пропавъ. Щобы ты опѣсля не знати що робивъ, феникъ буде феникомъ...

Ставъ Юрко у лысого панъ-отця Ивана на службу. Служить зъ цѣлого серця, пильнує и молитвы и работы якъ ока въ головѣ. Папъ-отець всякими штуками его пробували, але все въ нѣчѣмъ не можна було его зловити. Досвѣта вже вся худоба нагодована або напасена и вычесана, пѣдвѣре и гумно замечене; вже всѣ возы и статки пооглядавъ, що знавъ полагодивъ. Якъ на тыхъ якихъ шрубахъ Юрко звиває ся и всюды его повно

и о всѣмъ знае и всюды ладно и чисто и все въ часъ зроблено.

За рѣкъ кличе его панъ-отець до покоѣвъ та показуе ему въ флящинцѣ его инклюза, що вже не такій чорный, а вже пожовкѣ.

Другій рѣкъ еще лучше служить Юрко, а за рѣкъ и инклюзъ его у флящинцѣ еще лучше пожовкѣ. Служить вѣнъ и третій рѣкъ та нѣхто не сказавъ бы, що то той самый Юрко, котрый въ своимъ селѣ бывало за нѣчо не думае, лишъ за спане и за повну миску и великій боклатокъ хлѣба, котрый знавъ всякій поганій слова, а за молитву все бывало забувавъ, бо казавъ, не мавъ часу молити ся.

Теперь до всего вже бувъ часъ. Гей то-то жвавый та красный хлопецъ зъ него зробивъ ся!

— Отъ се нашому панъ-отцеви Господь давъ наймитка! — говорили собѣ люде по селѣ, коли Юрко вже пятый рѣкъ служивъ.

Служить же собѣ нашъ Юрко вже пятый рѣкъ. Панъ-отець перебралъ его хорошенько; всякій порядки на нимъ, всѣ его величаютъ. А въ церквѣ и дѣвчата поглядываютъ на него.

— Нема на все село хорошого, якъ панъ-отцѣвъ наймитокъ! — повѣдають собѣ, выйшовши зъ церкви. — Та шкода лишъ, що наймитъ, що не господарска дитина!

— Отъ що балакаете, наймитъ, наймитъ! — повѣдає па тоє одна красавичка, а еще одиначка у тата Парася. — А скажи одна зъ другою, може бы ты не вѣдала ся за него, якъ бы вѣнъ приславъ старостѣвъ? До рекрутѣвъ не здѣбный, бо кривый палець має, а хлопець якъ лялька!

Таке собѣ говорили дѣвчата, а газды зновъ свое говорили. Бо имъ то сподобало ся, що Юрко цѣле газдѣвство панъ-отця держить въ рукахъ, що въ корѣмъ его нѣхто не видѣвъ, що въ недѣлю церкви пильнує, що и щирый и послушный и робѣтный, ба и письменный, бо на книжцѣ читає...

Та таке зробило ся, що одного разу прийшовъ Никифѣръ Недорода до панъ-отця на раду. А то вотъ яка рада була...

То саме тая була Никифѣрова дочка, що бувало обставала за Юркомъ межи дѣвчатами, коли ишли зъ церкви. Бо Юрко, въ поле їдучи по пѣдъ ей хату, все казавъ їй добрый-день або добрый-вечеръ, а она єму вѣдповѣдала. А помаленьки щось она стала сама виходити до ворѣтъ и не разъ не два очима водила по улиці, чи не иде вже той, що такъ чемненько каже добрый-день або добрый-вечеръ... якъ то звычайно у дѣвчатъ буває, що они люблять, щобы ихъ хто поздоровлявъ.

— Панъ-отчику солоденькій, маю клопѣтъ! — каже Никифоръ. — Сватаюгь мою дочку-одиначку и добрый люде лучають ся, та не хоче вѣддавати ся. Каже, забійте мене, не вѣддамь ся за Федька Зарѣчного! А то Богу дяковати добре ся має, братъ его дає вѣнце, дає пару быкѣвъ и сто риньскихъ и еще два морги поля. Се все до купки було бы добре!

— Ба, а чому-жь она не хоче за него вѣддавати ся? Та то гарный хлопецъ, одно лишъ, що любить дуже гуляти...

— Та то, панъ-отчику, — повѣдає Никифоръ — молодѣжь такъ ся має! И мы гуляли, якъ були молоді. Но она не для того его не хоче, а для того, що ѣй хто иншій влѣзъ въ голову...

Хто иншій?

— Такъ! — повѣдає Никифоръ. — Жѣнка менѣ казала, що до дѣвчины щось приступило, вѣдколи вашъ наймитокъ ставъ по-пѣдъ нашу хату ходити то зъ худобою то зъ плугомъ...

— Ну, та що?

— Дѣвчина за нимъ пропадає, а я не знаю, що рибити. Ему еще не пора женити ся, та таки щобы якъ, не знаю, чи позволять. А кобы и що, то якось люде смѣяли бы ся, щобы я дочку-одиначку дававъ за наймита...

Отъ таке було дѣло. Панъ-отець змѣркувавъ тую рѣчь своимъ розумомъ.

— Знаєте, Никифоре, — скажавъ — що въ письмѣ стоить? Яже Богъ сочета, чоловікъ да не разлучаєть! У васъ одна дитина, якъ одно око въ головѣ. Не штука дитину силувати, свѣтъ ѣй завязати. Юрко хорошій хлопакъ та не бѣдний. Вѣнъ у мене має красну заслуженину, а що менѣ вѣрно служивъ, то я его еще и вѣдвѣную, бо вѣнъ своимъ окомъ и своєю щирою роботою придбавъ менѣ багато добра. Але теперъ еще не часъ; еще має менѣ рѣкъ служити, а вашѣй Парасѣ нема що квапити ся пѣдъ вѣнецъ. Лучше заждати вамъ рѣкъ, якъ дитину силувати, а вѣдтакъ щобы межи ними не було доброго мешканя...

Никифоръ послухавъ. Юрко служивъ еще рѣкъ и коли улицею ишовъ, все таки кажавъ Паранѣ то добрый-день то добрый-вечеръ.

Скѣнчивъ ся шестый рѣкъ службы и вѣнъ прийшовъ до панъ-отця по свѣй инклюзѣ. Панъ-отець завели его до комнаты, добули зъ фляшки феникъ, жовтый, вычищеный, та дали ему до рукъ.

— Сховай собѣ его на памятку! Вѣнъ инклюзѣ, бо вѣнъ тебе завѣвъ до мене, а все

то, що ты у мене научивъ ся, то бѣльше значить, якъ не знати якй грошѣ. Хто рано встає, молитъ ся, працює, шанує се, що трудомъ своимъ приробивъ, не знає, що корчма, що розпуста, що поганй слова, хто пильнує своєї худѣбки и любить еѣ, хто всюды не для ока, але щиро и сердечно робить, той має свого инклюза, котрый его нѣколи не опустить.

Юрко завстыдавъ ся, що такй нерозумный бувъ...

— Панъ-отче, я вже давно змѣркувавъ, що менѣ инклюза не треба, лишъ кобы где до ґрунтику дѣстати ся...

— Ага, — кажуть панъ-отець — розумѣю... Ты хочешъ женити ся?

Юрко зачервонѣвъ ся мовъ буракъ.

— А знаєшь ты, Юрку, Никифорову Парасю ?

Юркови мало кровь не трисла зъ лица, такъ ему якось встыдно було. И не смѣвъ на тоє нѣчо сказати, лишъ дививъ ся крѣзь слезы на панъ-отця.

— Не встыдай ся, Юрку, — сказавъ панъ-отець, — та скажи менѣ по правдѣ : Чи знаєшь ты Парасю та чи она тобѣ сподобала ся ?

— Та що зъ того ? — вѣдповѣвъ Юрко. — Она богачка, а я наймитъ !

Та зôтхнувъ дуже глубоко.

— Ну, ну, иди до своей работы! — сказавъ панъ-отець. — А въ осени якось то все добре буде...

Ой числивъ Юрко до осени дни та години! Якій бувъ робôтный, якій господарный, а теперь, коли ёму за Парасю сказали, то ходивъ гей землѣ не дотулювавъ ся, якъ той птахъ, коло всякой работы. А коли ишовъ улицую, то вже Парася чогось все напередъ него выйде, геть дальше межи плоты та вже и минутку постоять, бо обоє дуже щиро любили ся.

Прийшла осѣнь. Отець Иванъ выголосивъ заповѣди и повѣнчавъ ихъ та самъ бувъ у Никифора на весѣлю.

. . . . .

— А где твоѣй инклюзъ, Юрку? — сказавъ панъ-отець, коли по обѣдѣ молодятамъ Многая лѣта спѣвали.

Юрко добувъ его зъ череса, где его державъ въ паперчыку.

Взяли ёго люде оглядати, що знали туу исторію, а два письменні газды стали читати, що на тôмъ инклюзѣ було написано.

— Моли ся, учи ся! — стояло зъ одного боку — Працѣю и статкуй! — стоало зъ другого.

Штудеръ то бувъ небѣщикъ отецъ Иванъ, а справедливый чоловѣкъ! По весѣлю вѣдчисливъ Юркови сто риньскихъ и давъ ему зъ своей руки пару ялѣвокъ.

А Юрко зъ своею миленькою Парасею жили собѣ, жили, та еще жиють въ добрѣ и въ богатствѣ та дожили ся красныхъ дѣтей и внуковъ.

Лишь отецъ Иванъ померъ, але наука его зъ тымъ инклюзомъ не померла.

Бо теперъ вже всюды въ нашѣмъ краю люде говорить:

— Учи ся, моли ся, працѣю, статкуй! Се наилучшій инклюзъ!!

Зъ „Науки“.

V. Ученикъ муравля.

Славный азійскій завоеватель Тимуръ або Тамерлянъ прийшовъ до великой силы и значеня лишень черезъ свою желѣзну постоянность, що вѣдъ своей намѣренной цѣли нѣякимъ несчастемъ не давъ вѣдстрашити ся.

А тои твердости и постоянности научивъ его, якъ самъ розказовавъ муравель.

Одного разу, коли програвъ битву, утѣкъ Тамерлянъ передъ непріятелями и сховавъ ся въ звалище старои хаты. Сидячи и думаючи надъ своею долею, що не єсть въ силѣ перемогчи своихъ силныхъ непріятелѣвъ, побачивъ, що муравель тягнувъ на стѣну зерно пшеницѣ, бѣльше и тяжше вѣдъ него самого; але що вытягне его трохи выше, оно переважить ся и вѣнъ зъ нимъ паде на землю. Та тымъ муравель не вѣдстрашивъ ся, а все зновъ бравъ его клѣщиками и зновъ тащивъ въ гору. Тамерлянъ начисливъ, що муравель зъ тымъ зерномъ 69 разѣвъ падавъ и ажъ за 70-тымъ разомъ удало ся єму вынести его на гору.

— Дякую тобѣ, маленькій хробачку! — сказавъ Тамерлянъ. — Такъ и я буду робити.

И вѣдъ того часу нѣколи нѣчимъ не давъ ся збити зъ толку, ажъ такимъ способомъ прийшовъ до великои силы и славы.

И мы повинні дивити ся на того муравля. Що упадемъ, вставаймо назадъ, збираймо нашѣ силы и працуймо для нашего народа, а колись таки конечно и мы вылѣземо на верхъ и прославимось.

Н.

Конкурсъ.

Пѣдписана Редакція розписує отсимъ третій конкурсъ на написанє повѣстей.

Повѣсти мають бути :

- 1) вѣдповѣднїй для руской молодежи, передовсѣмъ морального и патріотичного змѣсту ;
- 2) основанїй на тлѣ историчнѣмъ або взятїй зъ руского народного житя ;
- 3) оригинальнїй, нѣгде еще непечатанїй ;
- 4) обнимати пѣвтретя до трехъ аркушѣвъ печати.

Працѣ зъ гасломъ и запечатанымъ листомъ, въ котрѣмъ авторъ повторить тоє гасло и подасть свое назвиско зъ точнымъ означенємъ свого побуту, належить прислати на адресу пѣдписаной Редакціи до кѣнца н. ст. серпня 1909.

За повѣсти, рецензійною комисією за найлучшїй признанїй, визначає Редакція три премїи : першу на 80 кор., другу на 60 кор., третю на 40 кор.

Преміюванїй повѣсти стають ся власностію Редакції. Що до непреміюваныхъ, то Редакція буде могла зъ ихъ авторами осѣбно порозумѣти ся.

О результатѣ нынѣшного конкурсу оголосить ся въ рускихъ часописяхъ зъ кѣнцемъ грудня 1909.

Въ Коломыѣ дня 15. лат. мая 1909.

Редакція

Бібліотеки для руской молодежи.

 Просить ся о вѣрѣвнанє пренумераційной належитости за попереднїй и вѣдновленє пренумераты на текучїй рѣкъ.

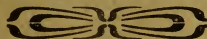
РЕДАКЦІЯ.

Бібліотека для рускои молодежи
пѣдъ редакціею Юліяна Насальскаго.

Выпускъ LXIII.

Томъ CXIX.

Рѣкъ XVI.

Забобоны.

Оповѣдане зъ народнаго

===== жита =====

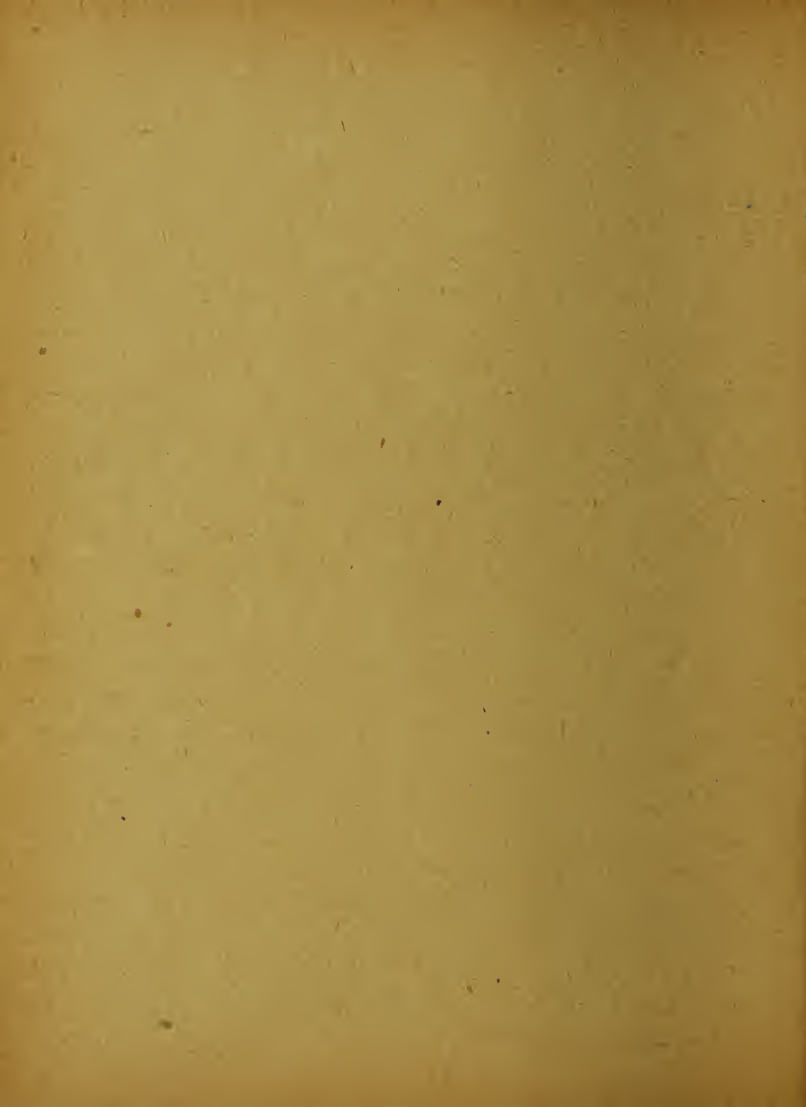
подавъ

Николай Голяръ.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. В. Кисѣлевскаго и Спѣлки.
1909.

I.

Василя кождый знае, старый и молодой. Безъ него не обѣйде ся жадна забава въ селѣ; всюды его просятъ, всюды радо витають. Тай и любили его всѣ щиро, старіи мовѣ рѣдного сына, молодіи мовѣ рѣдного брата. Ровесники завидѣли ему чести и славы, а дѣвчата... якъ то они про него шептали! Кожда, стрѣнувшись зъ нимъ, поглядала на него такъ привѣтливо, каждая такъ радо зъ нимъ говорила...

— Ахъ, кобы вѣнъ бувъ моимъ! — вырывалось не однѣи слово зъ грудей.

Навѣтъ молодицѣ нимъ, що такъ скажу, за дурѣли. Не одна, лишивши огонь и вариво въ печи, тыняла ся по-пѣдъ плоты при дорозѣ, шукаючи нѣбы пѣдпалки. Ой, догадливи тоті селючки! Они мовѣ-бы напередъ знали, куды и коли буде Василь селомъ переходити, тай очѣкували нетерпеливо хвилѣ, щобы зъ нимъ бодай кѣлька слѣвъ поговорити. Не однѣи черезъ Василя борщъ переваривъ ся, каша прикурилась, або молоко збѣгло; хотяи мужъ посваривъ, хотяи въ хатѣ не було що ѣсти, жѣнка однакъ була вдоволена, що бачила Василя.

И якъ-же не було єго любити? Лицемъ милый и удалый, ростомъ гожий и крѣпкій, а до того вѣжливый та проворный, приманювавъ кожде серце до себе. Злого нѣхто не мѡгъ єму закинути. Въ корчмѣ не зябавлявъ ся, горѣвки не пивъ, грошей не гайнувавъ, чести и найнижнему не вѡдказовавъ, а до работы не полѣнувавъ ся, наибѡльша спека, чи наибѡльша студѣнь! Кождый отецъ ставивъ єго своему сынови за примѣръ. Говорѣть, що хочете, але такого парѡбка грѣхомъ було бы не любити!

Въ тѡмъ селѣ живъ Никола Козубачъ, газда заможный и поважный на цѣлу громаду. Неразъ вѡнъ вже людскі дѣти вѡдставлявъ до вѡйска, бо и не було кому мудрѣйшому вѡдъ него вѡйтувати. Зъ родичей честныхъ, хоть убогихъ, самъ тверезый та працьовитый, власными руками доробивъ ся значного маєтку. Яко вѡйтъ знавъ вѡнъ точно потреби села, умѣвъ кождому по вѡтцѣвски порадити, а поменші справи залагоджувавъ лучше, чимъ якій судія. Чи-жь дивно, що зъ єго села мало хто позывавъ ся, а въ криминалѣ кромѣ жида за шахрайство и цигана-зайды за злодѣйство нѣхто бѡльше не сидѣвъ?

Зъ дѣтей лишилась єму одна Петруня. Була то красна и гожа дѣвчана. Въ часѣ,

коли тую повѣсть починаємо, мавъ їй на св. Петра кѣнчити ся рочокъ шѣснайцятый. Але по що ажъ до метрики заглядати? Лишь погляньте на ню, на тую нѣжну стать, на рожеве свѣже личко, на дробненькій ходочокъ, почуйте єи дзвѣнкого голосочку, єи веселого щебету, єи чарѣвної пѣсоньки! Хтожь на тѣмъ не розумѣе ся, нехай лише поїде до церкви въ велике яке свято, а побачить, що Петруня вже свѣчку тримає...

Василь неразъ заходивъ до вѣйта, зъ початку все зъ якоюсь орудкою, пѣзнѣйше безъ важного дѣла. Обое старі були єму каждой хвилѣ раді и прихильні, а у Василя не було причины позбавлятися терневыхъ очей Петрунѣ, скоро до того пора нагодилась. Въ будний день, при господарскѣй праці, Василь трохи суятѣвъ, але въ вечерѣ, въ недѣлю або свято серце єго при боку Петрунѣ росло и веселѣло. Які зъ того знакомства зродили ся чувства, догадати ся легко. Василь и Петруня були молоді, одно красше вѣдъ другого, сердца ихъ невинні въ оденъ тактъ ударили, а родичѣ не збороняли имъ въ двѣйню разомъ побесѣдовати.

Забувъ я еще повѣсти, що Василь бувъ чоловѣкъ грамотный; хотяй и не много знавъ письма, та на тѣ часы и того було доволѣ.

Умѣвъ трохи писати, а печатане письмо читавъ таки плавно. Въ хвили, свободнѣй вѣдъ працѣ, учивъ такожъ Петруню читати. Маючи грѣшъ власный, власною працею зароблений, куповавъ вѣнъ малѣ книжочки до читаня. Се стало ся єму теперъ въ великѣй пригодѣ. Зимовыми вечерами, мѣсто ити на прогулянку до корчмы, читавъ вѣнъ у вѣита тай радивъ зъ нимъ надъ важнѣйшими справами. Тое надило всѣхъ сусѣдѣвъ. Каждый бувъ цѣкавый послухати, що то по книжкахъ пишуть. Неразъ була вѣитѣвска хата, особливо въ свято або въ недѣлю, повна поважныхъ селянъ, котрѣ позакурювали собѣ люльки и обсѣвши читальника, слухали розумной рѣчи. Въ перервахъ, коли старѣ то о сѣмъ то о тѣмъ балакали, Василь спѣзиравъ украдкой на свою любку и за каждымъ разомъ стрѣчавъ ся зъ єе любымъ поглядомъ. При вѣдходѣ лишавъ ся нарокомъ на послѣдне, а Петруня завсѣгды найшла якусь причину, выйти на той часъ зъ хаты, щобы милому бодай руку стиснути. Дуже часто, немов забувшись, лишавъ Василь книжку або що иншого, щобы рано при нагодѣ сказати любцѣ „Добрый день!“

Такъ тревало цѣлу зиму. Мясницѣ, мовъ бичемъ луснувъ, минули и наставъ великѣй пѣстъ. Незадовго и пѣстъ скѣнчивъ ся, а въ воздухѣ повисла весна.

Бранка вѣйскова припадала того року передъ святами. Межи бранцями бувъ и Василь. Каждый знавъ напередъ, що зъ него мусить выйти жовнѣрь. Петруня занепокоилась. Неразъ въ куточку гѣрко плакала, неразъ тяжко зѣтхала, а оденъ лишь Богъ бувъ свѣдкомъ еи тяжкого горя. Передъ родичами силувались заховати давный спокѣй; тѣлькожь недалеко довела въ тѣй штуцѣ, бо при кождѣй згадцѣ за Василя зѣтхала тяжко, ба навѣть плакала. Родичѣ не допытували ся о причину, бо знали, вѣдъ чого серденько забѣло.

Та и Василь дуже змѣнивъ ся. Чимъ ближше було до бранки, тымъ бѣльше суятѣвъ, задумувавъ ся и глядавъ самоты. Разъ навѣть замѣтивъ батько, що Василь плаче. Було то саме въ день передъ бранкою. Хоть ему самому сердце на части краялось, а таки хотѣвъ додати сынови вѣдваги и то догонявъ ему плачемъ, то розраджувавъ его глубоко тугу.

— Чого плачешь? — говоривъ до Василя. — Еще тебе не вѣдобрали! Ой, якъ-бы котра дѣвчина такъ тебе застала, насмѣяла бы ся до розпуки, еще и иншимъ дѣвчатамъ розповѣла бы, а тогды всѣ звеличаютъ тебе бабѣемъ! Слава Богу, що ты молодой и здо-

ровый ; въ здоровю все щасливо перебудешъ. Люде не такі нещастя переносятъ, а прецѣнь такъ не горюють...

— Радъ бы я, батечку, та годѣ...

И по тыхъ словахъ поцѣлувавъ батька въ руку и кудысь помчавъ. Старый лишь ставъ зъ закервавленнымъ сердцемъ, довго дививъ ся за вѣдходячимъ сыномъ, потѣмъ отеръ слезы и вернувъ до своего дѣла.

Тымчасомъ Василь зъ похиленою головою пѣйшовъ похитнымъ крокомъ, куды его очи несли. Не оденъ переходячій витавъ его словами „Слава Іисусу Христу!“ або „Дай Боже добрый день!“, але не отримавши вѣдповѣди, лишь хитавъ головою...

Щобы уникнути переходячихъ, пѣйшовъ Василь попѣдъ гору, по котрѣй село розтягнулось. У сподѣ горы плыла быстра рѣчка. Чародѣйный еи шумъ знадивъ его надъ берегъ. Въ тѣмъ почувъ знаный собѣ голосъ, прокинувъ ся и надслухувавъ журливои пѣсни, що тихонько гомонѣла по густѣй лозинѣ. Пѣдсунувъ ся по тихоньки и изъ-за корча ставъ глядати за самотною спѣвачкою. Послѣдні тоны вѣдбились о берѣгъ и въ ушахъ Василя зазвенѣли дивнымъ вѣдгомономъ. Рѣчка знова зажурчала, леготъ зашепотѣвъ въ лозинѣ, а спѣвачка обернулась и обтерла слезы. Довше

не мѡгъ Василь выдержати. Вѡнъ прискочивъ до милои, обѡймивъ єѣ и пригорнувъ до горячого серця.

— Ты плачешь, голубко? — промовивъ зъ слезою въ оцѣ.

— Зъ-вѡдки ты тутъ взявъ ся? — налякана и zarazомъ урадована спытала Петруня.

— За очима пѡйшовъ!

— Зъ-вѡдкижъ ты мѡгъ знати, що я тутъ!

— Серце прочуло...

— Ой, кобы у мене take було серце!

— Скажи, чого ты плакала?

— Чого я плакала? — повторила Петруня спаленѣвши. — Чи ты не знаєшь?

— Знаю и не знаю! — вѡдповѣвъ тихимъ голосомъ Василь.

— Тажъ ты завтра маєшь ити до бранки..

— Така судьба моя!

— А чи не жаль тобѣ буде оставити рѡдного батька и матѣрь и...?

Петруня урвала и зновъ спаленѣла на лицѣ.

— Чи жаль менѣ буде? Ой, люба, люба! — зѡтхнувъ Василь и пѡдступивши до дѣвчины, пригорнувъ єѣ до грудей. — Скажи менѣ щиро, Петруне, — почавъ вѡнъ знова — чи останешь ты менѣ вѣрноу?

— Чи остану? ...

Настала хвиля мовчаня. Обое потонули въ своихъ гадкахъ.

— Пусти мене, Василю! — перервала Петруня. — Дома чекають на воду, а я тутъ забавляюсь...

— То позволи-жь менѣ на гору вынести твоѣй збанокъ!...

По тыхъ словахъ ухопивъ судину и провѣвши милу пѣдъ хату, попрощавъ ся зъ нею зъ тяжкимъ сердцемъ.

На другій день раненько выѣхавъ Василь зъ батькомъ, вѣйтомъ и другими бранцями до мѣста. Цѣле село засумувало. Нѣкого не бралась робота, а каждый лишъ неспокойно дожидавъ вечера и вѣсти, що сталося зъ парѣбками. Имя Василя було черезъ весь день на устахъ всѣхъ. Дѣвчата и молодицѣ просили Бога, щобы Василь повернувъ цѣло.

— Зъ кимъ бы мы теперъ забавляли ся на вечерницяхъ?

Вѣруючи въ чары, кожда зъ нихъ, що рада була Василеви, обернула що-будь въ хатѣ, щобы такъ и все зле вѣдъ него вѣдвернуло ся. Навѣть Петруня обернула ожогъ и коцюбу въ кочернику.

Лишь у парѣбкѣвъ була своя думка. Имъ стоявъ Василь всюды на запонѣ, то и каждый зъ нихъ тѣшивъ ся, що его пострижуть.

Вечеромъ того самого дня рознесла ся по селѣ вѣсть, що Василя взяли.

II.

Свята великоднѣй припадали того року досыть пѣзно, бо ажъ на початку мая.

Снѣги вже були стаяли, леды зѣйшли, воды зашумѣли, земля прозябла, травы прокололись, дерева зазеленѣли. Всюды заграло нове житє. Жайворонъ жвирить пѣдъ облоками, а въ рѣчцѣ весело рыбка играє... и она тѣшитъ ся весною.

И людей обгорнувъ чаръ хорошихъ весняныхъ днѣвъ, лица всѣхъ заяснѣли якимись радощами... Лише Василь та Петруня ходять зажуренѣ, мовъ-бы не бачили того всего; ихъ груди нѣ разу не вѣдохнули земскимъ щастємъ...

Надѣйшла великодна недѣля. По Службѣ Божѣй люде гостять ся свяченымъ яйцемъ, дѣлять ся паскою, здоровлять ся на „Многѣи лѣта!“

И батько Василя похристосувавъ ся зъ женою, а потѣмъ приступивъ до сына....

— „Христось Воскресъ!“ — промовивъ дрожащимъ голосомъ. — Може нынѣ послѣднѣй разъ оба ѣмо свячене яйце...

Василь мовъ нѣмый зѣвъъ поданый собѣ рѣзникъ паски, поцѣлувавъ батька и матѣрь въ руку и выйшовъ зъ хаты.

Дивнѣ чувства вытворила гадка розлуки въ серци Василя. Хто мавъ такихъ родичей и такъ само щиро ихъ любивъ якъ Василь; кому родинне мѣсце, батькѣвска стрѣха и рѣдна земля мила; у кого кожде деревце, кожда травиця и кожда грудка на вѣтцѣвскѣй скибѣ, на скибѣ прадѣднѣй, єсть дорогимъ скарбомъ; чѣи гадки прикованѣ до мѣсця, на котрѣмъ зрѣсь; кому спомины молодого житя, житя щасливого, суть дорогѣ: то и легко собѣ представить, якъ страшно мусить бѣдне сердце защемѣти уже на саму гадку о розлуцѣ зъ дорогою свяतिною.

Розлука була для Василя тымъ болеснѣйша, що доперва по чотырнацяти лѣтахъ мавъ бачити ся зъ родичами...

— Ахъ, якъ довгѣй часъ! По поворотѣ можу застати дома пустку, а про родичей лишъ згадку въ селѣ! Можу и не вернути, а тогды родичѣ на вѣки будуть позбавленѣ всеи пѣдпоры и утѣхи!

До сихъ гадокъ долучила ся еще третя, о много болеснѣйша... гадка про Петруню...

Нема для селянъ мильшой и бôльше торжественной днини въ роцѣ, якъ недѣля воскресна. Въ день той сходить ся майже все, що жіє, до церкви. Дома лишаютъ ся хиба дѣдусѣ та бабунѣ старенькй, або наймиты-скотарѣ.

И щожъ такъ тягне наше селянство въ той день до церкви? Побожнôсть чи торжество свята?... Одно и друге; але не малою принукою єсть тутъ такожь и спôльна забава зôбраного народа. Заразъ по Службѣ Божой, покушавши где-що зъ свяченого, сходятъ ся старй и молодй коло церкви. Дѣвчата приходять зъ писанками, котрй вôддають молодцямъ... добровôльно або насильно. Для молодого невинного дѣвчати, дати писанку молодцеві, рѣчь великої ваги. Стоить лише труда придивити ся, якъ дѣвчина передъ однимъ зложить ся и на все закликає, що не має писанки; противно, до другого усмѣхне ся, подроचितъ ся и дасть дарунокъ добровôльно. Се найлѣпшій обявъ, кому котра прихильна.

Василь бувало не потребувавъ навѣть допрошувати ся писанокъ. Погляне на дѣвчину, усмѣхне ся, заговорить жартобливо, тай вже писанка єго. Рôкъ-рôчно майже кождá лишъ для него писала... на велику грызоту ровесникамъ-

парôбкамъ, котрѣ такимъ маловаженемъ чули ся упослѣдженными.

Читателѣ безъ сумнѣву знаютъ, якъ у насъ иа Руси вѣдбувають ся гагѣвки. На дзвѣницю, заразы по освященю паски, збѣгае ся громада хлопцѣвъ; одні дзвоняють, другі жартують, нетерпеливо дожидаючи . . . шнура. Щасливый, хто першій допаде дзвона; ему найлучше зародить гречка.

Тамъ вѣивають въ землю грубый кôль, а на немъ довга платва. По обохъ половинахъ платвы сѣдають то лягають хлопцѣ и обертають ся млынка. Кôлько то радости и смѣху, коли хлопцѣ зъ зашоломлеными головами поспадають на землю!

Або сей ланцухъ хлопцѣвъ! Одень держить ся крѣпко дерева, а за нимъ стоить кôльканайцятьохъ въ довгôмъ рядѣ, держачись одень другого.

— Ковалю, ковалю, чи маєшь ланцухъ на продажъ? — пытае хтось хлопця, що держить ся дерева.

— Маю!

— А що за него?

— Сто червоныхъ!

— А можна его спробувати?

И тутъ иде купецъ на край ланцуха и тягне послѣдного хлопця, силуячись розô-

рвати ланцухъ. Коли удасть ся ему розорвати, часть хлопцѣвъ падає на землю и всѣ смѣются изъ слабого ланцуха ; колижь не розорве ся ланцухъ, тогды вже зъ самого купця смѣху доволѣ.

А кѣлько то на великдень тыхъ дѣвочихъ забавъ !... Однѣ бавять ся въ мышку, другѣ въ мѣсть, иншѣ въ колесо, и спѣвають про коструба, Галю, Жельмана. При тыхъ забавахъ не мало жартѣвъ настроятъ и парѣбки. Недобрѣ, и одной забавы не дадутъ дѣвчатамъ якъ слѣдъ докончити...

Того року рѣшивъ ся Василь вѣдъ всего усунутись. Заразъ по обѣдѣ замкнувъ ся до стодолы и тамъ постановивъ весь часъ на самотѣ перебути. Але прїятель его Гринь, по довгѣй намовѣ та просьбѣ та еще при помочи родичей, вытягнувъ его зъ собою, досыть вже пѣзно, на цвинтарь.

Забава коло церкви якось не ишла живо. Всюды панувавъ наибѣльшій розстрѣй и неладъ. Каждый парѣбокъ щось иного розпоряджувавъ, але нѣхто его не слухавъ ; зъ соромомъ лише пришлося каждому на бѣкъ усуватись. Браковало мудрого и досвѣдченого проводиря забавы, аранжера. Дѣвчата по бѣльшѣй части тулили еще коло себе писанки ; вѣдай ховали для когось гѣднѣйшого.

— Таке то куме, на свѣтъ! — говоривъ оденъ старшій господарь. — Навѣтъ забава не иде впередъ, если нема кому вести мудро...

— Та оно такъ! — вѣдповѣвъ другій. — Где нѣтъ головы, тамъ горехомъ стѣну товчи!

— А вы-жь якъ гадали? — загомонѣвъ третій, якъ зъ поставы видко, якійсь ветеранъ-жовнѣрь. — Коли бы въ вѣйску не було головы, то тамъ кождый робивъ бы на свою руку тай не було бы жадного ладу...

Довго такъ старі гуторили, довго молоді нудились, коли въ фѣртцѣ показали ся Василь и Гринь. Старі, що вже стали були дрѣмати, попротирали очи тай закашляли майже въ оденъ голосъ на привитанє обохъ парѣбкѣвъ. Дѣвчата заворушились....

— Вже прийшовъ, прийшовъ! — шептали собѣ до уха.

А парѣбки, засоромлені незручністю и неудачею въ забавѣ, намавляли ся mezi собою, щобы не слухати Василя.

— Мусимо разъ показати, — говорили — що и безъ него пѣйде забава. Верховодити надъ собою не даймо! Черезъ него годѣ намъ вже до котрои дѣвчины въ селѣ заговорити.

Василь же зъ нѣкимъ не витавъ ся, до нѣкого не заговоривъ, на дѣвчата и окомъ не зиркнувъ, лишъ долѣ звернувъ очи и пѣй-

шовъ глядати коло церкви спокôйного мѣсця. Въ однôй сторонѣ, кромѣ кôлькоро дѣтей, играючиxъ весело въ травѣ, и кромѣ матунь, що сидѣли и гаморили про великоднiй печива, не бачивъ вôнъ бôльше нѣкого. До стѣны припирала довга драбина. На нѣй усѣвъ Василь, сперѣ лôктѣ на колѣна, скривъ лице въ долонѣ, затопивъ пальцѣ въ буйне и круче волосе тай сновавъ чорнiй думки.

То думки намъ знанiй. Огонь першої любови давно вже бувъ розтлѣвъ и розжаривъ ся въ серци Василя. Теперъ прийшлося розлучати ся на чотырнайцять лѣтъ. Василь добре знавъ, якъ щиро Петруня любила его и якъ нещасливе жите чекає теперъ єѣ. Вôнъ рѣшивъ ся сказати їй, щобы на него забула и зъ иншимъ щастя собѣ шукала. Неразъ вже въ тôй цѣли приходивъ до неї, але коли поглянувъ на єї лице, краснѣйше чимъ рожа, на коралевi губы, на терневi очи, на буйнi и русi косы, серце въ нимъ ставало, языкъ леденѣвъ, губы дрожали и вôнъ вдивлявъ ся въ ню мовъ вкопаний. Теперъ постановивъ, свои думки высказати отверто.

Коли такъ роздумує, почувъ, що хтось коло него тяжко зôтхає, а драбина пôдъ нимъ захиталась. Мимоволѣ пôднѣсь голову и по-

бачивъ на другомъ концѣ Петруню. Въ ея очахъ заблысли слезы.

Василь приступивъ ближе.

— Чому ты не бавишь ся, Петруне? — попытавъ тихимъ голосомъ. — Инші дѣвчата грають гагѣлки, веселять ся, а ты... Тобѣ еще жите усмѣхае ся...

— О Василю, якъ можешь такъ говорити? Чижь моя доля не звязана зъ твоєю? Твои жалѣ, твоѣ сумѣ, твоѣ терпѣня и мою душу вражають!

— Годѣ, Петруне! Шкода для мене твоєї молодости...

По тыхъ словахъ стиснувъ ея судорожну руку, хопивъ за капелюхъ, натиснувъ на голову и помчавъ зъ цвинтаря. Дѣти дальше играли, ихъ матери довго еще зглядались за Василемъ, покивали головами тай дальше розповѣдали, якъ котра полѣдила свята.

А Петруня? ... Она довго отирала очи хусткою, а опѣсля поѣшла до церкви. Тутъ уклякнула передъ образомъ Пресвятои Дѣвы и горячо молила ся...

III.

Сумно зѣйшла великодна недѣля Васи-леви. Всѣ тѣшили ся, всѣ радѣли, лишъ ему

та Петрунѣ не було нѣ утѣхи нѣ радости. И власне тая загальна радѣсть зъ одной, а той смутокъ Петрунѣ зъ другой стороны доповняли чашу его горя. Заодно журившися и бажавъ чогось, то зновъ боявшися, щобъ его бажаня не сповнились. Въ однѣй хвили про се то про те думавъ, а сердце порывавъ иншій забагъ. Середъ такои внутрѣшної борбы шукавъ вѣнъ спокою на самотѣ. Але люде, що его вѣдъ маленькости знали, не такъ легко про него забули. Майже що година приходивъ хтось за нимъ або зъ приятелѣвъ або зъ сусѣдѣвъ, зъ сродникѣвъ и дальшихъ знакомыхъ. Навѣть самъ Козубачъ запросивъ родичей и его самого въ гостину до себе. Та все було надармо; про забаву годѣ було ему и згадувати.

Та и зъ Петрунею не заходивъ вѣнъ въ довгу розмову анѣ не шукавъ еи. Коли родичѣ выбирали ся въ воскресный понедѣлокъ до Козубача въ гостину, хотѣли и его зъ собою взяти...

— Не пѣйду, не можу! — вѣдказавъ вѣнъ холодно.

— Що скаже Петруня на тоє? — спытала журлива мати.

— Нехай каже, що хоче...

— То хибя ты еи вже не любишь?

— Чи я єи не люблю ? Якъ можете, мамо, о такє пытати ?

— Щожъ тобѣ стало ся ?

— Не знаю ! Не пытайте !

— Тебе певно хтось очаровавъ ! Чи не надала тобѣ чого Фотина ?

— Фотина ?

— Проклята та чарѳвница... бодай ѳй Богъ тяжко заплативъ... муѳла тобѣ щось завдати...

— Не вѳрте, мамо, тымъ небылицямъ ! Я зъ Фогиною нѳколи не здыбувавъ ся...

— Тожъ може тебе пристрѳтила въ нечистѳй хвили, колись говоривъ зъ Петрунею, и може тогды межи васъ що кинула ?

— Вѳдъ довшого часу я и на очи єи не бачивъ...

— При ворожбитствѳ она не дасть ся видѳти. Закимъ єще не задавнилось, иди завтра до панъ-отця и попроси, щобы тобѣ воду освятили !

— Але где-жьто може бути правдою ?

— Вже ты менѳ старѳй не кажи ! Я знаю зъ власного досвѳду, що така гадюка може зробити. Она вѳдай, або сама тебе любить, або єѳ хтось пѳдмовивъ, щобы тебе зъ Петрунею розлучити. Завтра раненько мусишь пѳйти до панъ-отця, щобы тобѣ воду освятили.

— Поздоровте вѣдъ мене Петруню! — перервавъ Василь дальшу розмову матери, котра вже почервонѣла зъ гнѣву на Фотину.

— Ходи зъ нами и на перекоры чарѣвницѣ пересиджуй кѣло любви!

Послѣднихъ слѣвъ не чувъ Василь, бо вже бувъ за дверми, але мати утвердила ся еще бѣльше въ своихъ догадахъ. До Козубача пѣйшла сама въ гостину; чоловѣкъ ей зъ кумомъ побравъ ся въ передѣ. По дорозѣ здыбалася зъ кѣлькома кумошками. И въ однѣй годинѣ, мовъ-бы хто затрубѣвъ, рознесла ся вѣсть по селѣ, що Фотина очаровала Василя. Люде, що видѣли его вѣдъ якогось часу вѣчно задуманого, а вчера на гагѣлцѣ мовъ не свого, легко дали всему вѣру.

IV.

Минула весна, настало лѣто, а зъ нимъ надѣйшли жнива. Козубачъ, якъ кожного року, запросивъ до себе на зажинѣ людей и нанявъ музику. Молодежи зѣбралось богато, парѣбкѣвъ и дѣвчатъ, охочихъ до танцю. Не доставало лишъ Василя; вѣнъ мовъ-бы нарочно выѣхавъ кудысь за зарѣбкомъ.

Пѣзно въ ночи порозходили ся женчики домѣвъ. На село лягла глубока тишина, люде

потомленій вколысались солодкимъ сномъ. Одной лишь Петрунѣ сонъ не бравъ ся. Она не могла понять, чому Василь не явивъ ся на зажинѣ. Чи може нагнѣвавъ ся? Въ добавокъ почула вѣдъ женцѣвъ, будто Фотина его причарувала. Ходили о тѣмъ глухій вѣсти вже давнѣйше, тѣлько-жь Петруня, вихована богобоязливо, не давала имъ вѣры. Нынѣ почала вже сама пѣдозрѣвати.

Вже було пѣзно въ ночи, якъ она, не знаючи другої порады для себе, убралась и вийшла зъ хаты. Тысячѣ звѣздъ блищало блѣдавымъ свѣтломъ на темнѣмъ склонѣ, а мѣсяць, мовъ той батько круглолицый, станувъ на сторожи нѣчного спокою. Петруня вийшла на дорогу, оглянулась доокола, наслухала хвилю и пустилась въ передъ себе. Недалеко пѣдъ городомъ щось зачорнѣло. Вѣдай хтось вхавъ туды, бо чути було глухій тупѣтъ коней и туркѣтъ колесъ. Петруня вернулась и укрыла ся за брамою свого обѣйстя. По хвили тупѣтъ наблизивъ ся, конѣ задзвонили нашійниками, колеса ударили о камѣне. Петруня скрыла ся за дерево пѣдъ плотомъ. Ажъ чує, коло загороды ей батька розлягъ ся голосъ сеи самої тужливої пѣсни, котру колись она спѣвала надъ рѣчкою при стрѣчи зъ Василемъ. Серце їй защемѣло, душа при-

забулась и она мимовольно выхилила ся зъ своего захисту. Въ голосѣ пѣвця пробивъ ся великій бѣль чи туга. Коли* вѣзъ станувъ просто брамы, Петруня еще бѣльше выхилилась, а бѣла ей стать заяснѣла середъ темрявы. Невѣдомый приѣздный запримѣтивъ еѣ и припинивъ коней.

— Се ты, Петруне? — спытавъ несмѣло и въ мигъ, розпѣзнавши лѣпше постать дѣвочу, скочивъ зъ воза. — Ты не спишь любя? — добавивъ счудованый.

— Чому-жъ не бувъ ты у насъ на зажинѣ? — промовила сумна Петруня голосомъ, въ котрѣмъ пробивавъ ся гѣркій докѣръ для Василя.

— Годѣ було, душко!

— Чому годѣ? Скажи лучше щиро, що не хотѣлось! Я знаю, чому ты мене покинувъ... Я тобѣ вже немила, ты полюбивъ Фотину... Чарѣвница тая тебе причарувала... Але Богъ и ты свѣдкомъ, що я ѣй сего не подарую... Або моя або ей смерть! Уже сеи ночи думала я...

— Якъ можешъ, Петруне, вѣрити такимъ небылицямъ?

— Се не небылицѣ, се правда! Сама мати твоя таке казала...

— Не вѣрь, мила, нѣкому !... Я тебе любивъ и любити буду...

— А чо-гожь такъ обминаєшь мене ?

— Не пытай, Петруне ! Чи не знаєшь, що намъ недовто вже тѣшитись собою ?

— Али прийде часъ, коли мы зновъ щасливѣ злучимо ся...

— Довго на се ждати, моя люба, та ... може и не схочешъ !

— Чи я не схочу ?...

— Нѣтъ, любко, я сего не вымагаю вѣдъ тебе... Для мене нещасливого не жертвуй свого щастя !

При сихъ словахъ хопивъ Василь сѣдо-рожно руку Петрунѣ и притиснувъ єѣ до устъ. Але еще скорше мовъ-бы вѣдкинувъ єѣ вѣдъ себе, скочивъ на вѣзъ и пѣгнавъ домѣвъ, що конѣ высагнули. Петруня довго еще стояла въ тяжкѣй задумѣ, спершись о плѣтъ рукою.

— Чи любить вѣнъ мене ? — спытала сама себе. — Чого-жь вѣнъ утѣкавъ ? Що єму лежить на серци и зъ-вѣдки то вѣнъ вертавъ ? Чи не вѣдъ Фотины ? Але чому ажъ возомъ ! ?

Такі гадки роились въ розгрѣтѣй головцѣ, а на жадну не було вѣдповѣди.

Василь отямивъ ся ажъ на своимъ обѣй-

стю. Вѣнъ розѣбравъ слова Петрунѣ и увѣривъ ся, що она повѣрила тымъ чарамъ, про котрѣ рѣдна его мати людямъ розказувала. Вѣнъ понявъ, що сердце дѣвчины закипѣло мѣстею до своєї уроєной суперницѣ, до Фотины.

— Треба дѣло справити, поки еще можна! — подумавъ вѣнъ въ своѣй журбѣ и упоравшись скоро зъ кѣньми, выйшовъ на улицу и скорою ходою пустивъ ся горѣ селомъ. По хвили станувъ пѣдъ вѣнкомъ низенькой хатины и заглянувъ непостережено. Въ комнатѣ на постели лежавъ хтось недужій. На припѣчку блымало свѣтло скипокъ, при немъ сидѣла молода и гарна дѣвчина и поправляла огонь. Якъ разъ, коли запалила нову скипку, здалось їй, що хтось станувъ пѣдъ вѣнкомъ. Мимоволѣ споглянула налякана въ тую сторону. Скипка выпала їй зъ рукъ и погасла, а въ вѣкнѣ справдѣ зарисовалась темна чоловѣча постать. Дѣвчина хотѣла крикнути.

— Не бѣй ся, Фотино, выйди! Маю тобѣ щось сказати! — давъ ся чути знаный голосъ.

— Се ты, Василю? — спытала она, хотяй добре знала, що се не хто иншій, и выйшла. — Ходи до хаты, Василю! Люде и такъ вже рѣжно говорятъ о насъ. Еслибы насъ теперь хто побачивъ, такъ вже не усидѣти бы

менѣ въ селѣ ! И такъ зробили зъ мене чарѡвницю...

— Нехай собѣ говорятъ здоровѣ ! — отвѣтивъ Василь.

— Нѣ, не такъ, Василю ; Зъ людского говору вся бѣда на свѣтѣ коить ся. Отъ до недавна мы зъ Петрунею любили ся якъ двѣ сестры, а теперъ за людскими языками она и на очи мене не хоче....

— Кобы лишъ на тѡмъ скѡнчилось !

— Мало-жъ бы бути еще що гѡршого ?

— Дорога Фотино, сестричко солодка, послухай мене ! — правивъ Василь.

— Щожъ такого ? Я слухаю якъ рѡдного брата ! — вѡдповѣла стревожена Фотина.

— Пѡйди завтра до Петрунѣ и скажи ѣй сама, що все то, що люде говорятъ, проста выдумка ; скажи ѣй, що я у тебе нѣколи не бувавъ, що мы мало коли и бачили ся зъ собою ; скажи ѣй, що я про любовь тобѣ нѣколи не згадувавъ ; скажи наконецъ, що ты сама не хочешъ моеи любви, бо ты... еи приятелька ! Чи зробишь такъ, моя сестричко ?

— Чи зроблю ? — зъ-провѡльна промовила дѣвчина и призадумалась на хвильку. — Що робити ? Для тебе все зроблю, мѡй братчику, тѡлько, якъ бачишь, она негѡдна тебе, коли вѣрять людскимъ поговорамъ.

— Я ей не виную, моя сестричко...

— Не винуешь?...

Тутъ дали ся чути тяжкѣ стоны недужои, котра кликала дочки.

— Уже мама збудилась. Иди домѡвъ и будь спокѡйный! Завтра буду сама у Петрунѣ.

По тыхъ словахъ вбѣгла Фотина до хаты, засвѣтила и стала поратись коло недужои матери. Потѡмъ сѣла на ослѡночку, задумалась и не спостереглась навѣтъ, якъ свѣтло погасло.

— Таки мушу людямъ показати, що се неправда! Годѣ одному двѣ наразѣ любити... а впрочемъ вѡнъ и такъ вѡдобраный! — думала бѣдна дѣвчина, поки тяжка утома не лягла на ню глубокимъ сномъ.

V.

Скоро свѣтъ повставали у Козубача до работы. Старый нѣколи не заспавъ, а въ робочу днину не давъ челяди нѣ хвильки подармувати. Петруня встала нынѣ скорше, чимъ звычайно. На лицѣ була дуже блѣда.

— Ты слаба, доню? — говорила мати. — Чого ты такъ рано двинула ся зъ постели?

— Я не хора! — вѡдмовлялась Петру-

ня. — Менѣ лишь трохи рука поболює вѣдъ послѣднихъ жнивѣ.

— Овини-жь добре вѣ мѣсци, где ты притяла ся серпомъ, и не тыкай ся жадной работы, поки не пригоить ся!

— Алежь грѣхъ, мамо, вѣ такій день лежати...

— Богъ видить, що не можешь.

Рада-нерада мусѣла Петруня послухати. Щобы передъ матерею не выкрытись, що ѣй властиво долягяє. вѣдганяла вѣдъ себе всѣ страшнїи мысли и по якѣмсь часѣ заснула. Мати, упоравшись вѣ хатѣ, пѣйшла вѣ поле. Петруня спала заодно, зѣтхала крѣзь сонъ, мучилась. Видко, якїсь гадки тревожили єѣ. И дѣйсно, снилось ѣй. будто сидѣла зѣ Василемъ пѣдъ кучерявымъ дубомъ край густого лѣса. Обое гуторили щасливи про будучу долю. Она тѣшилась сподѣваннымъ щастємъ и сплѣтала вѣнецъ, а вѣнъ добиравѣ ѣй цвѣтѣвъ. Доокола спѣвали веселїи пташки, щебетали, мовѣ-бы ихъ щастю радовались. И надлетѣли два голубы и вложили ѣй на голову прекрасный вѣнецъ зѣ рѣжнобарвныхъ цвѣтѣвъ. Опѣсля надлетѣла друга пара зѣ вѣнцемъ єще красшимъ и вже спустилась, щобѣ повѣнчати Василя, коли зѣ лѣса зѣ-помежи травы высунулась змѣя

и страшно зашепѣла. Голубы зжахнулись и пустили вѣнокъ. Она поскочила заслонити милого и оба вѣнцѣ, оденъ зъ головы, а другій зъ рукъ, упали на землю. Тымчасомъ змѣя присмыкнулась, схватила вѣнцѣ и утѣкла въ лѣсъ. Василь побѣгъ за нею, а Петруня лишила ся сама. Хотѣла бѣгчй та не здужала, немовъ-бы єѣ що до землѣ прико-вало. Она сплакала...

Коли Петруня такъ снила, увôйшла Фотина въ хату и приступила до лôжка.

— Ты спишь, Петруне? — спытала пôв-голосомъ, взявши спячу зъ-легка за руку.

— Где... где вôнъ? — пытала Петруня, прочунавши.

Въ єи голосѣ пробивала ся сердечна печаль, а на лици малювала ся тревога.

— Хто? — поспытала счудована Фотина.

— Вôнъ побѣгъ въ лѣсъ... она его уку-силь... Ох, моє лихо!...

— Що се тобѣ, Петруне?

Доперва теперь отямилась Петруня, повела кругъ себе очима и пересвѣдчившись, що лишъ снила о нещастю Василя, повеселѣла въ серци. Скоро однакъ побачила Фотину коло себе, страшный сонъ зъ всею гро-зою ставъ ѣй на ново передъ очима.

— Ты вѣдай хора? — промовила Фотина.

— Хора, рука болить! — вѣдповѣла Петруня, дусячи гнѣвъ въ собѣ, и впяла очи въ свою суперничку. — Зъ-вѣдки ты тутъ взяла ся?

— Прийшла за важнымъ дѣломъ....

— Въ будный день, коли всѣ въ поли?

— Годѣ доше ждати... Чимъ борше, тымъ лучше...

— Щожь такого?

— Про честь и славу дѣвочу повинна дбати кожда дѣвчина, богацка чи бѣдна...

— Якъ се думаешь? — перебила еѣ злосливо Петруня.

— Вороги и злї люде — продовжала Фотина — наговорили на мене нечуванї рѣчи. Я чарѣвъ зовсѣмъ несвѣдома, а любити Василя и не думала...

— Ты чарѣвъ не знаешь? Ты Василя не любишь? — пѣдхопила Петруня, однакъ въ еи словахъ пробивалась недовѣрчивѣсть.

— Богомъ живымъ передъ тобою клену ся. що о нѣчѣмъ не знаю. Жили мы въ мирѣ до теперъ, жиймо и дальше. Василь вже вѣдобраный... вѣнъ нѣ для мене нѣ для тебе.

На тїи слова закипѣла Петруня гнѣвомъ

— А ты ждала бы на него? — поспытала гдумно.

— Чи я бы ждала?... Тажъ вѣнъ мене не любить!...

— Не любить? — покрикнула Петруня зъ докоромъ. — А я знаю, що любить!

— Хиба якъ сестру!

Петруня зарыдала.

— Чого плачешъ? — спытала Фотина.

— Я єму своє серце, свою душу вѣдкрыла, а вѣнъ!...

— Вѣнъ твоѣй!...

— Вѣнъ облудникъ!... Вѣ очи удає милого, а поза очи... Але нѣтъ!... нѣтъ!... Вѣнъ тому невиненъ, лишъ ты и... твои чары!

Петруня кинула ся на свою мниму суперницю.

— Скажи, скажи, вѣдьмо, — кричала въ ярости великѣй — чимъ ты єго причарувала?

— Сестричко! — просила ся Фотина зляканымъ голосомъ.

— Скажи, бо удушю тебе! — грозила Петруня.

На тую хвилю вѣгъ Василь. Стрѣлою посковивъ помѣжъ нихъ и розлучивъ завзяті супернички.

— Теперъ приходишь? — скричала Петруня, сама не при собѣ.

— Утѣкай зъ-вѣдси, Василю! — просила Фотина. — Она негѣдна и въ твоѣй слѣдѣ вступити. Я послухала тебе, а она...

— Чарѣвнице! — голосила заодно Петруня.

— Голубочко, любко! — просивъ еѣ Василь.

— Шкода твоего ходу тай заходу, братчику! — перебила Фотина, взявши Василя за руку. — Чи въ свѣтѣ мало гарныхъ и добрыхъ дѣвчатъ? Она тебе негѣдна... Заглянь ѣй въ очи, що за зѣленько!

— Прочь зъ хаты, чарѣвнице! — кричала Петруня.

— Лиши насъ самыхъ, Фотинцю! — перебивъ Василь.

— Фотинця? — ажъ зашипѣла Петруня. — Се чарѣвница, ворожка, вѣдьма!

— Слухай, чого она не умѣе! — вѣдгрызала ся Фотина.

— Лиши насъ самыхъ! — просивъ зновъ Василь. — Зроби се для мене!

— Хиба для тебе! — вѣдповѣла Фотина. — Але перестерѣгаю тебе передъ сею негѣдницею. Кинь еѣ, а будешъ щасливый!

По сихъ словахъ Фотина выбѣгла зъ хаты.

Василь стоявъ мовъ вкопаний въ землю. Вѣнъ не понимавъ причины ярости своєї милої, а бѣль сердца подавивъ всяке слово въ его груди.

— Я знаю, Василь, — почала Петруня — що ты єѣ любишь, що ты мене зводишь... Она тебе очаровала. Богъ бы ѣй заплативъ за мое горе, за мое нещастє, за мою долю!

— Петруне! — ледви проговоривъ Василь. — Не вѣрь людскимъ поговорамъ!

— А се такожъ людска поговѣрка, що ты сеї ночи до неї ходивъ?

— Я ходивъ и просивъ єѣ, щобы сама тобѣ сказала, що твоїй судъ о менѣ не єсть правдивый!

— И щобъ она, прийшовши тутъ, и мене очаровала?

— Петруне! — заголосивъ тронутый до живого Василь. Въ голосѣ его пробивалась якась погроза. Въ перше въ души его побѣчь любви зродивъ ся справедливый гнѣвъ. Петруня поняла тую грозу и отямилась...

— Ты гнѣвный? — почала по хвили, а въ єї очахъ виявивъ ся жаль. — Прости, прости менѣ!... Ты не знаєшь, якъ я тебе люблю!

— Знаю! — вѣдповѣвъ Василь, опутивши руки.

— А прецѣнь ты любишь Фотину!

— Люблю єѣ якъ рѣдну сестру! Она добра дѣвчина...

— Якъ рѣдну сестру? — повторила недовѣряючи Петруня.

— Щожъ въ тѣмъ находишь злого?

— Тая добра дѣвчина и рѣдна сестра причарувала тебе!

— Если мене любишь, Петруне, то сего не кажи бѣльше! Повѣрь, гулубко, моимъ словамъ! Фотина чарѣвъ цѣлкомъ не знає, а лишь моя мати таку неславу о нѣй розпустила. А хотяйбы и що знала, то яко твоя подруга на буде но твою шкоду робити...

— Може колись була подругою, але теперь!

— И теперь єсть! То все людскій помовки!

Петруня утихомирила ся и стала розказувати свѣй страшный сонъ.

— Якъ згадаю на сей сонъ, — кѣнчила свое оповѣданє. — ой, Василю, сонъ сей лихо менѣ вѣщує!...

— Сонъ мара, Богъ вѣра! — успокоювавъ єѣ Василь. — Ты ачей христїянка, то нѣ въ чары нѣ въ забобоны не яло ся тобѣ вѣрити!

— Не яло ся? — повторила Петруня мовь-бы на силу и опустила очи.

— Не яло ся, Петруне! — доложивъ ободренный Валиль и пригорнувъ дѣвчину до сердца.

VI.

Легше розойти ся, якъ погодити ся. Коли гнѣвъ въ серци кровь до дна порушить, коли ненависть вкорѣнить ся, тогды вражда навѣтъ ножѣ поострити готова...

Петруня любила Василя пристрасно, однакъ вѣнъ вѣдъ якогось часу оказавъ їй мало взаимности. Часто мѣсто зъ нею поголубитись, поговорити, унікавъ єѣ мовъ зброднярь строгаго судѣю. Тое до, живого дѣймало дѣвчину и она всюды слѣдила за Василемъ.

Люде рознесли, що єго Фотина очаровала... сама Костириха такъ казала... И якъ-же не мала Петруня людскимъ поговорамъ повѣрити? Перше Василь бувъ веселый, живой, охочій, говѣркій; теперъ понурый, задуманый. Такъ наглу змѣну могли пѣсля гадки Петрунѣ лишъ чары выкликати. Якъ сильно повѣрила она людскимъ помовкамъ, мы вже бачили. Та хотѣя удалось Василеви тую вѣру въ чары захитати, але не мѣгъ єѣ зъ серця дѣвчины цѣлкомъ выкорѣнити. А такъ зло улагодилось на якійсь лишъ часъ, щобы опѣсля зъ новою силою выступити.

Фотина, нѣгде правды дѣти, такожь любила въ души Василя, однакъ того нѣкому не выявляла. Донька бѣднои матери, она не да-

вала своимъ чувствомъ волѣ ; она бѣльше еще розумомъ велась.

— На Василя годѣ менѣ числити, — думала собѣ — разѣ що вѣнъ любить мою подругу, а въ друге, що его пострижено въ жовнѣри. А впрочѣмъ, чи можу я мати надѣю, що першій на всѣ села парѣбокъ для бѣдной зарѣбницѣ вырече ся богацкои дочки, та до того вѣйтѣвскои ?

Лише обиды, що нанесла ѣй Петруня, не могла она нѣякъ призабути. Серце єи кєрвалось на саму згадку и она, вернувши до мѣвъ, почала жаловатись недужѣй магєри.

— Мамо, мамо, я невинна, вы самі знаете ! Я черезъ ню зѣстала чарѣвницею ! — кѣнчила зѣ слезами свои жалѣ.

— Цить, душко, — лагодила мати — цить !

— Мамо, дайте менѣ раду ! — просила дочка. — Я мушу пѣмститись на тѣй негѣдници. Я прийшла до неї мѣвъ до подруги, а она мене знєчєстила... выгнала зѣ хаты за мое щирє слово...

— Цить, не плачь, я ѣй за тѣ вѣдплачу, найду спѣсѣбъ ! Чи маєшь єще тую хустину, що Василь загубивъ ?

— Маю !

— А знаєшь напевно, що вѣнъ єѣ вѣдъ Петрунѣ дѣставъ ?

— Знаю! Я єѣ зъ Петрунею сама куповала...

— То нынѣ по заходѣ сонця пѣйдешъ на зарѣне. Тамъ стоитъ дуплава верба, що похилилась понадъ керницею. Въ тѣй вербѣ, въ дуплѣ, росте зѣле о блѣдавѣмъ цвѣтѣ. Набери того зѣля, ополочи въ керници и въ тѣмъ ось горшку зъ керничною водою принеси сюды! Лишь роби такъ, щобъ нѣхто не бачивъ! Вертаючи домѣвъ, не оглядай ся, хотяй бы незнати що дѣяло ся за тобою! Если мене не застанешъ дома, поставъ въ кочернику и накрой лопуховымъ листкомъ!

Нетерпеливо очѣковала вечера, палаючи мѣстію, Фотина. Скоро зайшло сонце, взялась за дѣло. Тымчасомъ мати зѣбрала ся чимъ скорше, вытягнула нѣжъ зъ-пѣдъ припѣчка, назначила порѣгъ въ хатѣ и въ сѣняхъ и поволѣклась до Козубача. Зайшла потихоньки на гумно, зробила ножемъ знакъ на захѣдъ, потѣмъ на всхѣдъ сонця, выкопала глины зъ-пѣдъ сѣнишного порога, утяла три разы порога, потѣмъ устругала закрутки вѣдъ дверей, завязала все въ оденъ конецъ запаски и вѣдѣйшла неспостережено. Опѣсля пѣйшла до Костиры, выкопала и тутъ трохи глины зъ-пѣдъ порога, урубала порога, устругала закрутки вѣдъ двѣрей, завязала все въ другій

конецъ запаски и зробивши въ кѣнці ножемъ знакъ на пѣвнѣчь, а опѣсля на полудне, утѣкла домѣвъ. Тутъ застала вже все готове. Не обзываютъ и словомъ до дочки, высыпала все то въ горнець, що зъ собою принесла, пошептала щось довго и накрывши лопуховымъ листкомъ, поставила въ кутокъ пѣдъ припѣчокъ.

— Иди теперь до Костиры — велѣла дочкѣ — и вломи плота зъ глухого кѣнца, а я пѣйду до Козубача! Закимъ пѣвнѣчна зоря зайде, чары мусять бути готовѣ...

По тыхъ словахъ пѣйшли обѣ, кожда въ свою сторону, и небавкомъ попринесли по наручу плота. Стара сейчасъ затопила въ печи и приставила горнець, накрытый лопухомъ. Скоро вода зреготѣла, накинула на голову запаску, наляла на миску вывару, выгорнула огонь и почала ножемъ жаръ на окрѣпъ метати. Въ хатѣ стало тихо, лишь вѣдъ часу до часу засычавъ въ водѣ погасающій огонь. Дочка приглядала ся всему уважно зъ боку. Чарѣвница задумала ся надъ чарами. Надъ каждымъ угликомъ щось шептала и быстро слѣдила, чи вѣнъ потопавъ чи на верху плававъ. Коли тричи по девять угликѣвъ, числячи вѣдъ девяти до одного, кинула, умочила три разы нѣжь въ выварѣ и встромила его

въ кочерникъ. Опѣсля выляла зъ миски воду зъ углѣмъ въ горнець, накрышила якогось зѣля и зновъ варила. Вываръ той перецѣдила въ особѣне горня, вѣдтакъ пошептала надъ нимъ и окропила тричи дочку.

— Возьми тую воду — говорила при томъ — и иди на Межилужь! Тамъ где двѣ стежки сходятъ ся, росте въ головахъ*) на межи лозина, по котрѣй повивъ ся хмѣль. Водю сею полешъ ростучу пару тричи по девять разѣвъ, числячи вѣдъ девяти до одного, такъ само, якъ я углики на воду кидала. Опѣсля кажучи „на вѣки рохдѣляю васъ!“, розплетешъ хмѣль вѣдъ лозины, вырвешъ зъ корѣнемъ обое н на томъ мѣсци поставишь горнець дномъ до горы. Ёслибы тебе хто пострѣтивъ, окропи ся сѣмъ разъ водю. А вертаючи не оглядай ся и спѣши ся, щобы тебе когутъ не запѣявъ!

Два разы не дала собѣ Фотина казати. Хопила горнець зъ чародѣйною водю, накрыла запаскою и побѣгла на означене мѣсце. Тымчасомъ мати довго шептала надъ тымъ, що лишилось на цѣдилци, окурювала кѣлька разѣвъ зѣлѣмъ, вытягнула нѣжь зъ кочерника,

---

*) Головами называе ся мѣсце, где стаеви загоны сходятъ ся.

глину зъ него на цѣдилце зсунула и все на двѣ части роздѣлила. Одну половину завязала въ оденъ, а другу въ другій конецъ цѣдилця. Скоро Фотина вернула, велѣла ѣй оденъ узолъ лозиною, а другій хмелемъ овязати. Все тоѣ завила въ Василеву хустку и сховала въ горнецъ.

— Теперь вже все готове! — сказала чарѡвница до дочки.

— Щожъ зъ того выйде, мамо? — пытала цѣкава дочка.

— Выгоди! Прийде часъ, а будешь видѣти. Теперь идѣмъ спати! Куры незадовго будутъ пѣяти...

На другій день рано вѣсть розѡйшлась по селѣ, що хтось на чары вырвавъ лозину и хмѣль на Межилужу. Ростучу тутъ пару кождый знавъ въ селѣ. Василь часто прирѡвнувавъ до неи себе и Петруню. На вѣсть о судьбѣ тыхъ ростинъ мимоволѣ его сердце тронуло ся, не такъ може за-для вѣры въ чары, якъ радше за-для згадки, що и его незадовго роздѣлять вѡдъ милой.

А Петруня?... Она, скоро про се почула, все зложила на Фотину. Въ своихъ догадкахъ тымъ бѡльшой певности набрала, скоро побачила закрутку вѡдъ дверей обстругану и

порѠгъ обрубаный. О перепросинахъ не хотѣла вже и чути.

Люде забобоннѣи и маловѣрнѣи зъ дня на день очѣковали якогось лиха, якоись новины въ селѣ. Все однакъ ишло давнымъ робомъ, а зъ часомъ навѣтъ забулось поволи про лозину и хмѣль.

VII.

При роботѣ часъ плыве скоро, именно лѣтомъ, коли запопадливый господарь громадитъ свое добро въ оборogi и stodолы. И нашѣ залюбленѣи за тою работою призабували бодай хвилину на розлуку, що ихъ колись стрѣнути мала. Вечерами або по недѣляхъ сходили ся обоє та розважали себе щирымъ воркотянѣмъ та пестощами. Ажъ ось у старого Козубача выпавъ „вѣнецъ“.

Днина була красна, що и годѣ. Молодь зѠбрала ся дуже численно. На обжнивѣ до вѠйта жадна мати не спиняла доньки, жаденъ батько свого сына. И Василя не хибувало. Музика грала до охоты, работа ишла скоро.

Ледви сонце зъ полудня схилило ся, на нивѣ Козубача женцѣ мовъ въ оденъ голосъ заспѣвали „обжинныхъ“. Старшѣ жѣнки по-

сѣдали на межи и заладкали до вѣнцѣвъ, що почали ихъ вिति.

Тымчасомъ родичѣ молодыхъ женчикѡвъ поспѣшили до хаты Козубача. Кожда газдиня несла що-небудь зъ собою, на що ѣй ставало, одна масло, друга сыръ, котра пирѡгъ, котра горнець зъ чимъ, котра фляшку, инша зновъ гдещо другого. Вскорѣ посходило ся богато людей на широкомъ обѡйстю Козубача. Всѣ вычѣкували женцѣвъ зъ вѣнцемъ.

Зъ-далека вже лунали веселі спѣвы, крики и гойки, а зъ нихъ гдеколи вырывали ся и дробні тоны скрипокъ.

— Уже идуть! Отъ вже зѡйшли зъ поля! — тѣшились домашні, виглядаючи нетерпеливо на улицу.

Коло вѡйтѡвскои загороды прибрала весела юрба женцѣвъ поважный и торжественный видъ. На передѣ, мовъ цариця, поступала увѣнчана Петруня, побѡчь неи ишовъ заквѣтчанный Василь зъ товаришемъ своимъ Гринемъ. Похѡдъ опинивъ ся передъ хатою. Старый Козубачъ вийшовъ, покропивъ всѣхъ іордоньскою водою, обдѣливъ хлѣбомъ и солею и вѡдспѣвали „обжинное“ господареви и господинѣ, а молоді поклонились имъ до нѡгъ.

— Яка то дѣбрана пара! — заговорила сусѣда до сусѣды, дивлячись прихильнымъ окомъ на Василя и Петруню.

— Хороша пара, але чи поживуть они разомъ? — усумнѣлась заговорена. — Люде рѣжно кажуть... А впрочѣмъ Василь вѣдобранный и вже за кѣлька день поженуть его въ далекій свѣтъ...

Послѣдні слова долетѣли до ушей нашихъ молодыхъ и мовъ громомъ ударили на нихъ. Обѣ нагадали собѣ близку розлуку и выбили ся зъ солодкого свого думаня. Василь приставъ нагло зъ танцю и счезъ зъ-посередъ гулящои дружины. Вѣнъ выбѣгъ зъ хаты въ тиху зоряшну нѣчь и задержавшись пѣдъ розлогою грушею, пустивъ волю сумнымъ своимъ гадкамъ.

Тутъ подыбала его Петруна. И ѣи сердце обгорнувъ тяжкій жаль на згадку розлуки, и ѣи сердце шукало на самотѣ слѣвъ потѣхи и вѣдрады.

Она пѣдступила до Василя, але не посмѣла перебити его глубокою задумы. Зъ груди ѣи выдобували ся лишъ тяжкій, придавленнй вздохи.

— Ты невесела? — перервавъ мовчанѣ Василь. Въ тѣй хвили закричала надъ нимъ сова.
— Се недобрый знакъ, Василю! — крик-

нула Петруня и тревожена пригорнула ся до груди своего милого.

— Вѣдай!... — вѣдповѣвъ механично Василь.

— Сова остерѣгае передъ якимсь нещастем! — толковала Петруня.

— Яке-жь нещасте маєнась еще спѣтка-ти, коли мы и такъ несчастливѣ? — спытавъ Василь, похиливши голову. — Чижь наша близак розлука не есть найтяжшимъ горемъ для насъ?

— А чейже колись зновъ побачимось зъ собою, Василечку любый? — потѣшала его Петруня. — Въ Бозѣ надѣя, въ его силѣ все спочивае!

Василь мовчавъ.

— Ты не вѣришь, Василю? — спытала Петруня. — Ты мене не любишь щиро....

— Люблю тебе, Петруне, кленусь на небо, на ясны зорѣ! Буду тобѣ вѣрный до смерти! Чи будешь спокѣйна? ...

— То и я тобѣ зложу присягу! — пѣхопила скоро Петруня.

— Не потреба! — давъ ся чути голосъ изъ-за грушѣ и въ тѣй хвили высунулась якась темна постать. — Надъ вашими головами роздѣлюю на вѣки хмѣль вѣдъ лозы! — приговорила дальше твердымъ голо-

сомъ. — Нехай и зъ вами такъ буде, а тая кôсть, що єѣ кидаю, нехай зродить вѣчну ненависть межи вами!

По тыхъ словахъ зашелестѣло щось по листю и въ мигъ ока счезла таинственна мара.

Присяга заумерла на устахъ Петрунѣ. Обое стояли мовъ вкопані въ землю, обоимъ прийшла на гадку Фотина зъ своїми чарами.

— Се мабуть она була! — скричала Петруня, прийшовши трохи до себе. — А ты ручивъ за ню! Видишь, що може така чарôвница?

— Не бôй ся, голубко моя! — успокоювавъ єѣ Василь. — Не зможе она нѣчого противъ Божои волѣ и мого постановленя. Я єсмь и буду твоимъ. Одна хиба смерть зможе насъ розлучити. Я тобѣ зложивъ присягу и думаю, що ты ѣй вѣришь...

— Вѣрю, — вôдповѣла Петруня — лише ты моєи присяги не маєшь...

— Я вѣрю тобѣ и безъ неи! — говоривъ Василь.

— Се не выстане! Я сама не мала бы спокою, не зложивши тобѣ присяги вѣрности. Отъ маєшь мою руку, котра нехай усохне, єсли єѣ другому вôддамъ! — Она вхопила руку Василеву и пригорнула єѣ до грудей. — А

грудь тая — говорила дальше — нехай розпаде ся, наколибъ сердце другого полюбило!

— Не клени ся такъ тяжко, бо тѣло на менѣ вяне! — просивъ ся Василь.

— Чи може и той клятьбѣ не вѣришь?

— Вѣрю, якъ въ Бога на небѣ!

— То прийми єѣ яко присягу! — знявши перстень зъ руки и подавши єго Василеву, казала дальше. — Ось маєшь той перстень! Богъ, небо, звѣзды, тая груша и земля пѣдъ нами нехай будуть свѣдками нашої замѣны, нашого слюбу! Пѣдъ сею грушею що року въ томъ часѣ буду вѣдновляти присягу, а коли повернешь, о тогды, тогды, саме не умру зъ утѣхи...

— Тогды назву тебе своєю! — докѣнчивъ Василь, пригортаючи свою суджену до грудей.

VIII.

Въ кѣлька днѣвъ по обжинкахъ пострижені до вѣйска выбирали ся въ дорогу. День выѣзду припавъ въ середу. Вѣвторокъ вештали ся по селѣ бранцѣ, ходячи вѣдъ хаты до хаты, щобъ зъ родиною и знакомыми попрощатись. Немовъ пчолы въ улию роились люде по селѣ, плакали, голосили, потѣша-

лись, то зновъ плакали.

Василь, попрацавшихъ зъ ближшою и дальшою родиною, пѣйшовъ до Козубача. Сонце вже клонило ся до заходу. Въ брамѣ стрѣтивъ Петруню. Вѣдай выглядала она его, бо на лиці пробивалась велика нетерпеливѣсть.

— Не гнѣвай ся, Петруне, що я такъ опѣзнивъ ся! — приговоривъ вѣнъ тихимъ голосомъ.

— Я вже очи выдивила! — вѣдповѣла урадована дѣвчина.

— Прости менѣ! — звинявъ ся парень. — Тета не хотѣла мене пустити...

— Чи довго у насъ забавишь?

— Дома ждуть на мене, моя любко!

— И до хаты навѣть не вступишь?

— Зайду на хвилю...

— Я думала, що ты нынѣ прийдешъ зъ батькомъ...

Она глянула пильно на Василя и засоромлена опустила очи. Вѣдай встыдно було ѣй, що ажъ сама допоминала ся старостѣвъ.

— За тоє нынѣ доволѣ наговоришь ся! — добавила по хвилцѣ. — Колижь вѣдѣждаєшь?

— Завтра, голубко!

— И повернешь ся, правда, Василечку? Повернешь ся такий самый и зъ тымъ самымъ сердцемъ, що нынѣ!... О мене не тревожи ся! Я прецѣнь кляла ся, що вѣрною лишу ся тобѣ до смерти...

— Тѣлько-жь!... — почавъ Василь та не докѣнчивъ.

— Що хотѣвъ ты сказати? — пѣдхопила Петруня.

— Я хотѣвъ сказати, що наша воля часомъ за слаба...

— Нѣ, не слаба она, Василю, и скорше ты, сердце, ляжи въ зимнѣй домовинѣ, якъ щобы мало тебе зрадити на тѣмъ свѣтѣ!

— Я не хочу тобѣ долѣ псовати! — замѣтивъ Василь. — Ты красна и богата, можешъ бути щасливою и безъ мене...

Послѣднѣ слова выголосивъ Василь дуже несмѣло, але Петруня зачула ихъ добре.

— Що се ты говоришь? — покрикнула не своимъ голосомъ.

— Я не могу иначе! — звинявъ ся Василь. — Мы зъ батькомъ такъ обдумали, а впрочѣмъ я не хочу тобѣ свѣта вязати...

— Ты зъ батькомъ обдумавъ? — повторила Петруня зъ горестію. — Невѣрный, чи ты вже такъ скоро забувъ на присягу?

Що Богъ, що небо, що звѣзды скажуть, на котрій пѣдъ грушею присягавъ ты ?

— Петруне, ты мене не розумѣешь! Я тобѣ неба радъ бы прихилити...

— Лишь та чарѣвница — пѣдхопила Петруня — стоить тобѣ на завадѣ! Я знаю, що она всему виновата, але...

— Ты забобонна, Петруне !

— Се не забобоны, а правда щира и свята. Теперъ не дамъ собѣ нѣкому сказати. Та змѣя, що менѣ приснила ся, якъ день такъ и нѣчь кровь мою высысае, уже послѣдну каплю точить !

— Кобы ты знала, якъ се мене болить! — зъ жалемъ проговоривъ Василь.

— Що правду тобѣ кажу?... Люби єѣ, люби и будь певный, що въ дорозѣ тобѣ не стану ! Я не хочу твоєи долѣ псовати, тѣлько памятай, що я лишь тебе одного любила и любити буду ! Хотяй мене покинешь, хотяй и забудешь на мене, я однакъ данои присяги не зломлю и що року вѣдновлю єѣ пѣдъ грушею, а для тебе и подруги твоєи у Бога щасливои долѣ просити буду. Вѣдъ нынѣ Фотина не буде менѣ ворожою чарѣвницею, але чесною дѣвчиною и сердечною подругою. Чи будешь тымъ вдоволенный, Василю ?

— Если Бога въ серци маєшь, не говори такъ! — просивъ ся Василь. — Ты убиваєшь мене...

Вѣнъ поблѣдъ и закрывъ очи рукою. Такихъ докорѣвъ не надѣявъ ся учути зъ устъ своєї милої.

— Чи неправду кажу? — пытала дальше Петруня, зрозумѣвши, що послѣдними словами вразила серце Василеві.

— И велику неправду! — заголосивъ Василь, въ котрого очахъ выступили слезы.

Петруня змѣшала ся.

— То прости менѣ мои нерозважнѣ слова! — стала теперъ молити. — Не гнѣвай ся! — щебетала дальше мовъ мала дитина. — Я того не переплакала бы!

Взяла Василя за руку и хотѣла повести въ хату.

— Нѣ, Петруне, я на хвильку домѣвъ зайду и зъ батькомъ поговорю! — замѣтивъ Василь.

Петруня зрозумѣла тѣи слова и розпростилась зъ невинно обидженнымъ Василемъ.

Тымчасомъ старый Козубачъ зъ жѣнкою вернули зъ поля. Пѣдъ вечеръ загостивъ въ ихъ хату Василь зъ своимъ батькомъ и двома чоловѣками. Козубачъ приймивъ ихъ ласкаво и щиро.

Батько Василя попросивъ Козубача и его жену о руку Петрунѣ для своего сына. Рѣвно-часно Василь и Петруня поклонили ся родичамъ и просили о благословенѣ. Они не тямили себе вѣдъ великого щастя. Опѣсля забавляли ся всѣ довго въ нѣчь; родичѣ згадовали старѣ лѣпшій часы, оповѣдали про свои молодѣ лѣта, а за сердечною гостиною забуло ся на хвилю и тоѣ горе, яке ждало всѣхъ слѣдуючої днини, горе розлуки.

Въ четверъ выбрала ся хороша, тепла днина. Всѣ тѣшились и радовались нею, спѣшили въ поле до работы, дѣти грались по приспахъ, все вѣдило пѣдъ благодатнымъ лучемъ лѣтного сонця. Лише для бранцѣвъ сей четверъ бувъ дуже невѣдраднымъ, бувъ тяжкою дниною розставаня зъ родиннымъ селомъ, где кождый вирѣсь и виховавъ ся, и гѣркои розлуки зъ родичами и рѣднею на часъ довгій, непевный, а може и на вѣки. Василь ранкомъ забѣгъ до Петрунѣ попрощатись въ послѣдне. Вѣнъ заставъ єѣ зъ заплакаными очима, блѣду. Дѣвчина выпроводила его въ садъ и подала єму хустину.

— Прийми єѣ вѣдъ мене на памятку! — говорила зъ слезами. — Нехай она мене тобѣ вѣчно нагадує! Въ однѣмъ кѣнци маєшь кѣль-

ка сороковцѣвъ, а въ другомъ грудку землѣ зъ-пѣдъ сеи грушѣ...

Судорожно хопивъ Василь дорогій сей подарокъ и въ перше поцѣлувавъ свою суджену.

— За грошѣ — промовивъ — куплю для тебе въ далекѣмъ краю якійсь гостинчикъ, а грудку рѣднои землѣ заодно носити буду на грудяхъ. Прийми однакъ и ты вѣдъ мене дарунокъ на забудь. Ото въ тѣй хустинѣ найдешъ насѣне любыхъ тобѣ цвѣтѣвъ. Сѣй ихъ пѣдъ кожду весну ось-тутъ пѣдъ грушею на грядцѣ, а они за мене зъ тобою будуть розмавляти, за мене по тобѣ тужити.

— Хустиною отру слезы за тобою, а цвѣтами умаю ся, коли колись выйду тобѣ на стрѣчу! — промовила Петруня.

Пѣдъ хату Козубача заѣхали пѣдводы.

— Отъ вже часъ намъ розстяватись! — зѣтхнувъ Василь и вдививъ ся въ заплакані очи дѣвчины.

— Лишь не забувай мене! — вышептала Петруня и кинулась зъ голоснымъ рыданемъ въ рамена судженого.

— Не забуду! Ты моя єдина! — проговоривъ зъ тяжкимъ сердцемъ Василь и зложивъ довгій поцѣлуй на блѣдїи уста своєї выбраной.

IX.

Поѣхали бранцѣ, а зъ ними счезла и вся радѡсть матерей, пѡдпора батькѡвъ, утѣха родинѣ и надѣя дѣвчатѣ. Всѣмъ лишилась лишь туга въ серци и любовна згадка. Будучнѡсть не показовала нѣ наименшихъ выглядѡвъ. Бо и щожъ не могло стати ся въ протягу чотырнайцяти лѣтъ! Кто мѡгъ ручити, що єдиный сынѣ, рѡдный братѣ, або любый верне ся назадѣ? А єсли верне ся, то въ якѡмъ станѣ? Може калѣкою, бо чутка про близку вѡйну ходила межи народомъ. Або хто мѡгъ ручити, що дѡжде повороту своєї дитини?

Петруня, що передше такъ сильно вѣрила въ поворотѣ Василя, захиталась такожь въ своихъ надѣяхъ. До того причинилась не мало и вѣра єи въ чары Фотины. Доки бувъ при нѣй Василь, она чула себе певнѣйшою, вѣрила въ єго щирю любовь, вѣрила, що жадна людска сила не зможе ихъ розлучити; але теперь, за тяжкою скукою, за слезами, котрыми заливалась, нагадуючи собѣ Василя, вѣра въ чары почала въ нѣй усиляти ся. А еще и люде стали ѣй доказувати зъ боку, що Фотина дыбає на єи щастє, що Фотина,

а не хто другій, памятнои ночи по обжинкахъ зъявила ся зморою посередъ ними въ садѣ и надъ ихъ головами роздѣлила на вѣки хмѣль вѣдъ лозы. Петруня приходила поводи до того пересвѣдченя, що Фотина не лишъ причаровала Василя до себе, але своїми чарами навела навѣть бранку на єго голову, щобы лишъ обое розлучити. Навѣть стара Козубачиха пѣддержувала єѣ въ тѣмъ пересвѣдченю и призналась, що по обжинкахъ найшла закрутку при дверехъ омотану хмелемъ, а пѣдъ порогомъ свѣжо выкопану ямку. Подѣбнї чары найшла у себе и мати Василева.

Петруня стала задумуватись, шукала самоты для себе, сторонила вѣдъ людей, а часто зъ єи устъ вырывались погрозы противъ Фотины.

Одного вечера подыбала єѣ мати, якъ клячала пѣдъ грушею. Зачудована пѣдступила близше...

— Що тутъ робишь, Петруне?

— Молюсь! — вѣдповѣла коротко.

— Не лучше було бы въ хатѣ, передъ иконою Пресвятои!

— Я тутъ мушу за єго здорове помолитись!...

— За чіє здорове?

— Не перебивайте менѣ! — вѣдповѣла Петруня, придавивши гнѣвъ въ собѣ. — Лишѣть мене!

— Пѣтруне! — напѣмнула єѣ мати.

— Якѣ вы недобрѣ, мамо! Пришли сюды на покусу...

— Що се ты кажешъ? Отямъ ся! Ты того не умѣла давнѣйше...

— Прошу васъ, ненечко, идѣть до хаты, нехай еще бодай оденъ Отче-нашъ змовлю!

— Потѣмъ змовишь, а теперь скажи менѣ, зъ чимъ ты крыєшь ся передъ нами? Прецѣнь и въ хатѣ нѣхто не зборонить тобѣ помолити ся...

— Се мѣсце для мене бѣльше чимъ святе....

— А чого ты заодно така сумна? Чому нѣколи ласкавого слова не примовишь до мене?...

— Я сама не знаю...

— Тобѣ мусѣла Фотина чогось завдати!

— Фотина? — пѣдхопила Петруня, забувши вже про молитву. — Охъ та чарѣвница!

— Я знаю, що она на тебе давно наважила! — говорила мати, не причуваючи, якѣй огонь пѣдсычує.

— Такъ, мамцю, она наважила на мое житє, а я бѣдна. непѣмщена, безъ часу мушу умирати! Я чую тоє...

По тыхъ словахъ схопилась Петруня, пѣдступила до матери, сперла голову на єи грудь и почала плакати.

— Цить, доню! — голубила мати. — И на єи чары найдуть ся чары!

— Найдуть ся? — покрикнула урадована Петруня. — Може вы ихъ знаєте, мамцю?

— Єсть така, що знає...

— Єсть така? Скажѣть, где? Стрѣлою до неї полечу!...

— Поѣдемо обѣ...

— Колижь?

— Такъ борзо нѣть!

— По-що вѣдкладати? Чимъ скорше, тымъ лучше...

— Перше треба зъ батькомъ порадитись.

— О, батечко не заборонить намъ! Они знають, скѣлько я черезъ тую чарѣвницю потерпѣла!

— Може и Василева мати схоче зъ нами поѣхати? — замѣтила Козубачиха.

— Я заразъ збѣжу! — пѣдхопила Петруня. — То заразъ завтра поѣдемо всѣ...

— Завтра, душко, нѣякъ не можна...

— Чижь се такъ далеко...

— Будь спокѡйна! Поѣдемо въ найближшихъ дняхъ, лише перше мушу якій грѡшь роздобути, бо зъ голыми руками ѣхати годѣ...

Козубачиха зъ донькою пѡйшли до хаты. Нерозважна мати не бачила навѣть, надъ яку пропасть привела свою дочку. Оденъ крокъ еще, а пѡдмуленный берегъ усуне ся зъ своимъ тягаромъ въ пропасть.

Петруня забула вже и про свѡй оденъ „Отче-нашъ“. Въ єи серци нынѣ не молитва, але жажда мести закипѣла. Въ noci довго она не могла спати; гадка мести не сходила нѣякъ зъ головы. Фантазія представила ѣй навѣть ту женщину-чарѡвницу, котра всѣ задумки Фотины знищити та еще и средства подати мала до тяжкої пѡмсты.

Петруня не спала до раннихъ зорей.

Х.

Настало бабске лѣто. Сонце въ послѣдне нагадовало теплый часъ, въ воздухѣ снувалась шовкова павутина, земля пѡдъ снѣжну одѣжью, котрою небавомъ сповити ся мала, надягла на себе срѣбну тканину. Погода тревала черезъ кѡлька день и выправила всѣ дороги.

Въ такой часъ Кузубачиха зъ донькою

и Костирихою выбрала ся возомъ до знахорки. Обѣ газдинѣ ѣдучи балакали то про се то про те... жѣнкамъ не богато треба принуки до розмовы. Дорога вела черезъ поля, наѣженій стернею, то зновъ поораній, почорнѣлій пѣдъ осѣнну сѣйбу. Петруня мовчала заодно. Жажда мести не дала ѣй свобѣдно гуляти думками, весело дивити ся на свѣтъ Божій. Въ своѣй фантазіи бачила она вже и тоє зѣле, котрымъ надѣлать єѣ велика знахорка, бачила въ духу всѣ тѣ чары, котрыми обмотує она свою суперничку, не зжахнулась навѣтъ, коли передъ єи очима выступила постать строєной симъ зѣлемъ Фотины. Пѣдъ вечеръ доѣхали они до знахорки.

Знахорка була стара женщина, суха мовъ засушенный грибъ, зѣ заостреннымъ носомъ, поморщена, жовта. Черезъ весь день не було у неї другого дѣла, лишь збирати зѣле, сушити єго, вязати въ пучки, складати, дѣлити. Якъ разъ на той часъ, коли Козубачиха загостила въ єи хату, она заходила ся коло зѣля, надъ котрымъ заодно нашептувала.

— Далека дорога до васъ, матусю! — заговорила Костириха.

— Хто порады шукає, на дорогу не зважає! — вѣдморкнула знахорка.

— Правду кажете! — вмѣшалась Козу-

бачиха. — Потреба зажене чоловіка хочьбы на край свѣта!

И за сими словами выняла фляшку горѣвки и свѣжій осухъ, а Костириха добула дѣжечку бриндзѣ и грудку масла, и всѣ почали здоровкати ся. Бесѣда поѣшла живѣйша. Кожда говорила, що їй на языкъ упало. Навѣть муркотлива знахорка почала языкомъ звивати. Петруня не пила и нѣ словомъ не мѣшала ся до розмовы. Черезъ весь часъ не спускала очей зъ лица старои вѣдьмарки. Вѣдай хотѣла зъ єи чертѣвъ вычитати тайну силу несамовитои порадицѣ въ людскѣмъ горю. Запримѣтила се и знахорка...

— Тобѣ щось дуже на серци лежить, моя дѣвчино! — вѣдозвала ся.

— Хиба-жь вы не знаєте? — спытала Петруня.

— Подай руку, то и дѣзнамо ся твого горя...

Не дала собѣ Петруня два разы казати. Сейчасъ подала руку и простерла долонь. Знахорка нѣбы на долонь дивлячись, зъ укоса спозирала на єи лице и вѣдгадовала...

— Ты любишь парѣбка богатого, красного и доброго, що и годѣ другого такого найти въ свѣтѣ. Зъ нимъ ворожить тобѣ планета велике щастє. Лишь отсе не добре... то

на вѣйско показує... А тутъ... се одна неза-
мужна, що дуже его любить...

— Вже свѣтами погнали мою дитину! —
зъ плачемъ перебила Костириха.

— Всему тому винна тота дѣвчина! —
пѣдхопила знахорка. — Передъ нею вѣнъ зъ
житємъ непевный....

— А теперъ на мою долю наважила! —
жалувала ся Козубачиха. — Послухайте лишъ,
я про все вамъ розкажу!

И розказала про все, що лишъ знала о
чарахъ Фотины. Костириха рѣвно-жъ нѣчого
не замовчала, а Петруня зновъ оповѣла, якъ
Фотина въ городѣ надъ нею и Василемъ
хмѣль вѣдъ лозы роздѣлила, а опѣсля кѣсть
зъ пса и кота межи нихъ кинула.

Стара ворожка, выслухавши всего, велѣла
всѣмъ тремъ лѣвѣй руки разомъ зложити, по-
сыпала якимсь порошкомъ долонѣ, вѣдтакъ
пошептала щось надъ ними и подумала...

— *Добре, вже знаю, що єѣ згубить! —
сказала. — Не велика се чарѣвниця! Все, що
до теперъ зробила, оберне ся на ню. Послу-
хайте и зробѣть, якъ вамъ скажу! Роздерту
хусточку сшійте, хмѣль до окола лозы обмо-
тайте, бознику постружѣть и все то зъ зѣлемъ,
що вамъ дамъ, черезъ сѣмъ день и но-
чей варѣть въ водѣ, котру та чарѣвниця сама

вынесла. Горнець, где мають чары варити ся, мусите зняти зъ плота чарѡвницѣ, а зъ кола сѣмь трѣсочокъ устругати и кожного дня одну трѣску до окропу кинути. Вываромъ тымъ треба закрутку вѡдъ дверей полити, а ямку пѡдъ порогомъ глиною засыпати. Такъ мусите робити черезъ сѣмь день, передъ всходомъ и по заходѣ сонця. Семого дня о пѡвночи мусить сама Петруня лозу и хмѣль на тѡмъ самѡмъ мѣсци закопати, где росли, а трѣски и зѣле высыпати передъ порѡгъ Фотины и накрыти горшкомъ, въ котрѡмъ чары варили ся...

Знахорка вийшла зъ хаты, а обѣ газдинѣ при чарочцѣ забавляли ся весело дальше. Се була добра нагода для Петрунѣ. Она вийшла за знахоркою, поцѣлювала вѣдьму въ руку и зъ плачемъ почала свои жалѣ виводити...

— Та заздрѡсниця Фотина розбила всѣ мои надѣѣ, пѡдкопала мое щастѣ, забрала менѣ спокѡй святой, наважила на мене. И въ чѡмъ-же я виновата, дорога матѣнко?

— Лихій чоловѣкъ причины не шукає!— вѡдповѣла баба.

— Вѡдъ дитины любила я єѣ немѡвъ рѡдну сестру... скажѣть самѣ, чи варта она въ свѣтѣ жити?

— Ой що негôдна, то негôдна! — муркотѣла пôдъ носомъ старуха.

— Вы знаєте рôжнй зѣля на уроки, на чары, на всяку недугу! — говорила розлючена Петруня. — Знаєте, якъ оно называе ся и где росте, якъ и коли его уживати. Отъ возьмѣть сихъ кôлька сорокôвцѣвъ, а вкажѣть тое зѣле...

— Яке зѣле? Що хочешъ, дитинко?...

— Вы не знаєте моихъ гадокъ? — спытала Петруня.

— Знаю, але менѣ першôй не вôльно того казати...

— Хочу Фотинѣ вôдплатити за еи лукаве серце...

— Говори яснѣйше! Вôдплата може бути рôжного рода...

— Хочу строити! — шепнула Петруня ворожцѣ на ухо.

— Хочешъ еѣ строити? — пытала недовѣрчиво знахорка. — А будешъ ты въ силѣ?

— Я не просила бы васъ иначе...

— А если не удашь? Если выкрые ся?...

— Вамъ и волосъ зъ головы не спаде...

Я васъ не зраджу...

— Добре, дамъ тобѣ! Лишь памятай на послѣднй слова! Дамъ тобѣ порошокъ, котрый вправдѣ не заразы умертвить чоловѣка, але

по якôмсь часѣ нехибный. Порошокъ той кинешъ въ горѣвку або въ воду, котру Фотина буде пити, або и въ страву. Одна щипта выстарчить на цѣлу коновчину воды...

Знахорка пôйшла до коморы, вынесла якійсь завитокъ, розвязала его и зъ тоненькои шматинки выняла порошокъ. Дала зъ него трохи Петрунѣ, решту овязала назадъ, завязала и занесла на своє мѣсце.

Небавкомъ вôдѣхали всѣ вôдѣ ворожки. Петруня черезъ цѣлу дорогу промышляла, коли и якъ могла бы своєї мести довершити.

XI.

Для жовнѣра нема прикрѣйшой хвилѣ надъ першій два мѣсяцѣ. Тоска за домомъ та родиною и найтвердше сердце змягчить та звялить. Строгôсть вôйсковыхъ обовязкôвъ и найсильнѣйшого обезсилить, а жестокôсть старшины, особливо въ давнѣйшихъ часахъ, всякому доскулила. Тай и не дивно, що многі покидали рôдний дôмъ, лишали вôтця, матѣрь и цѣлу родину, vyrѣкались батькôвскои скибы, а самі утѣкали за границу; многі калѣчились безъ милосердія, щобъ лишъ не дôстати ся до вôйска. Кого-жь на силу вхопили пôдъ кярабинѣ, сей заразъ зъ початку

тратить веселѣсть, живкѣсть, быстрѣсть ума и охоту до житя.

И Василь, шо давнѣйше першій бувъ до всего, до работы и до забавы, въ вѣйску выглядавъ, мовъ-бы не умѣвъ два счислити. Товаришѣ его заливали своѣй смутокъ горѣвкою и потѣшали себе взаимно. У каждого бувъ зъ дому якійсь грѣшь, то и складались они на панѣвъ капралѣвъ и частували ихъ, а пѣдъохотивши собѣ, спѣвали весело, мовъ-бы имъ ничъ не доскулило. Одень лишъ Василь сидѣвъ заодно въ кутику, сперѣ голову на руку тай думавъ о батьку, матери та о своѣй Петруни. Образъ минувшого щасливого житя стоявъ ему живо передъ очима и неразъ покотились слезы на тверду жовнярску постѣль. Зауважавъ тоє одень зъ его села и сейчасъ оповѣвъ пану капралеви про любовъ Василя до Петрунѣ. Панъ капраль велѣвъ приликати Василя, покрутивъ вуса, прибравъ марсову мину и змѣривъ очима наляканого рекрута.

— Чого ты, хлопче, плачешъ? — спытавъ тономъ, повнымъ угрозы.

Запытанный мовчавъ.

— Чому не дивишь ся просто въ очи? — гримнувъ недобрый вже панъ капраль, при чѣмъ такъ сильно ударивъ Василя, що ажъ

зубы языкъ протяли, а кровь поверхъ губъ выступила. — Скажи, чого плачешь?... Якъ нѣтъ...

Замахнувъ рукою и докѣнчивъ решту.

— Мѣнѣ прикро за домомъ! — зъ плачемъ ледви выцѣдивъ Василь.

— Неправда, ты чого иншого плачешь!

— Нѣ, паночку дорогій! — перечивъ смѣлѣйше Василь.

— Если кажу, що неправда, то неправда! — обстававъ присвоимъ панъ капраль тай ударивъ Василя всею силою по лицу. — Знай, — говоривъ дальше — що въ вѣйску не вѣльно неправды казати! Дома що иншого. Татови можешъ говорити, що тобѣ подобає ся, але мѣнѣ не вѣльно!

Послѣднїй слова до живого дѣймили доброго сына. Кровь ударила ему до головы. Въ однѣй хвили бувъ вже готовый боронити своего батька и лишъ згадка на Петруню розброила его.

— Тобѣ за домомъ прикро? — говоривъ зъ насмѣшкою панъ капраль.

— Такъ, паночку!

— Перше мушу тебе навчити, якъ маешъ говорити до мене. Я... панъ капраль, а нѣ якій-тамъ „паночку“! — и зновъ ударивъ Василя. — А теперъ по вѣтцѣвски осте-

рѣгаю тебе, говори все правду, бо въ вѣйску бують за неправду! Маршь!

На другій день учили рекрутѣвъ мовъ тыхъ маленькихъ дѣтей найперше ноги ставляти, а потѣмъ поволи ходити. Василь вытягавъ ноги бѣльше, чимъ котрый иншій, а все було однакъ на дармо. Панъ капраль завсѣгды найшовъ якусь хибку, щобы мѣгъ лишь ударити або въ бѣкъ штовхнути. Такъ велось зъ дня на день, а зъ Василевої уроды и слѣду не стало. Єще-жъ зъ наказу пана капраля и товаришѣ самій докучали єму якъ нѣчь такъ день, смѣючись зъ него и зъ єго любки, били єго, штуркали и послуговувались нимъ якъ послѣднимъ.

Душа Василя кервавилась все бѣльше. Дома лишивъ вѣнъ старенькихъ родичей безъ пѣдпоры и любу безъ потѣхи. Всѣхъ любивъ вѣнъ, одно бѣльше другого. При вѣдходѣ батько плакавъ якъ дитина, мати зъ болю и слова не могла промовити. а Петруня... щожъ о нѣй сказати?... Горе було превелике... образъ розпуки стоявъ ѣй заодно живо передъ очима... Батько, пѣсля думки Василя, добувавъ остаткѣвъ силъ за тяжкою роботою, а мати проганяла днины лишь на плачу. Найбѣльше-жъ непокоила Василя ненависть Петрунѣ до Фотины. Въ такѣмъ горю потребу-

вавъ Василь розрады щирого и мудрого приятеля, передъ котрымъ мѡгъ бы выявити причину своего смутку, а тымъ самымъ зняти найбѡльшій тягаръ зъ своего серця. Але где-жь найти такого ? Всюды, куды лишь повернувъ ся, находивъ горестъ, куды прихиливъ ся, дѡзнававъ заводу. Такъ вѡдъ всѣхъ опущеный, давивъ цѣле горе въ собѣ самѡмъ. Колись удалый, живкій, гожій, сильный и здоровый парѡбокъ, змарнѣвъ, знеохотивъ ся до жита, знидѣвъ, занемощѣвъ и занедужавъ. Лѣкаръ вѡдѡславъ его до шпиталя. Тутъ лежавъ Василь цѣлый мѣсяць. Вѡдживши трохи на тѣлѣ и скрѣпивши ся на силахъ, вернувъ до компаніи. Але панъ капраль зновъ не вѡдмывавъ рукъ вѡдъ его головы. Вѡдъ частыхъ побоѣвъ почало ему въ головѣ шумѣти. Єго въ друге взяли до шпиталю, где перележавъ цѣлїи три мѣсяцѣ.

Минула зима, а Василь нѣ слова не писавъ до дому. Зъ весною настали новї великї работы жовнярскї. Давнѣйше вѡдъ снѣгу до снѣгу жовнярь мало коли въ касарни спочивавъ. а въ бѡльшой части тягавъ ся на маршахъ пѡдъ голымъ небомъ.

XII.

При вѣдѣздѣ обѣцявъ бувъ Василь давати о собѣ звѣстку. Тымчасомъ вже осѣнь минула и зима сходила, а вѣнь про себе нѣ словомъ не вѣдкликнувъ ся. Бранцѣ, що зъ нимъ пѣйшли, вѣдъ часу до сасу писали до своїхъ, але о Василю мовѣ-бы нарочно не згадували. Ажъ при кѣнци мясницъ написавъ оденъ зъ нихъ, що Василь другій разъ лежить вѣ шпитали. Вѣсть та скоро дѣйшла до ушей родичѣвъ. Та еще батько якъ батько; якійсь часъ погорювавъ та переставъ, скоро все взявъ пѣдъ бѣольшу увагу. Але мати! Ёи горю не було кѣнця. Нѣякъ не могла зъ тою гадкою погодити ся, щоби ёи одинакъ по шпиталяхъ нидѣвъ безъ жадного догляду и безъ нѣякои выгоды. Кобы було вѣ ёи силѣ орлині крыла собѣ приправити, вѣ однѣй хвили була бы полинула до него, щоби роздивити ся, якъ лежить, якъ виглядає; щоби розпытати, що болить, чого бажає; щоби ёму подати пити и їсти; щоби ёго отулити, пригорнути до серця, поцѣлувати. Та все скѣнчило ся на самѣмъ лише плачу...

Петруня приняла вѣсть о недузѣ Василя

досыть рѣвнодушно; она навѣтъ дожидала страшнѣйшой вѣсти. Бо и чого-жь иного могла надѣяти ся? Уже сама знахорка повѣла, що єи Василь буде въ вѣйску служити черезъ якусь дѣвчину, передъ котрою вѣнь навѣтъ зъ житємъ непевный. А хто-жь се мѣгъ бути иншій якъ не Фотина?

Давна ненависть зъ новою силою вѣд-жила въ серци Петрунѣ, а жажда мести до-поминалась вже чину. Одной недѣлѣ, вже на весну, пѣйшла Петруня ло Костирихи. Прийшла саме въ тую пору, коли она, перекладаючи бѣле въ скрини, скрапляла слезами сорочки свого одинака...

— Чого все такъ побиваетесь, мамо? — спытала Петруня.

— Чижь нема чого? — зъ горестію вѣд-рекля Костириха. — Може серцю лекше стане...

— А отъ я не плачу! Чи може гадаєте, що суджена менше терпить...?

На таку мову Костириха не знала вѣд-повѣсти. Она приступила ближше до вѣвчати, пригорнула єѣ до себе и поцѣлювала.

— Нехай менѣ здає ся, — промовила зъ плачемъ — що власну дитину цѣлую. Ты, донечко, для него свою долю посвятила....

Вѣдъ тои встрѣчѣ Петруня ставала часто задумчива. Она вже заодно носила при собѣ отрую, выжидаячи лишъ доброй нагоды, щобы свою месть доконати.

Одного весняного дня Петруня лишилася въ дома. Погода була красна, кождый, хто годенъ бувъ робити, ишовъ въ поле. Навѣтъ старенькѣ дѣдусѣ и бабусѣ о палици вылѣзали зъ хаты, щобы помочи сполоти чи то капусту чи бураки чи фасолю чи що иншого. Передъ самымъ полуднемъ, коли люде наибѣльше були занятѣ въ поли, вышла Петруня на дорогу, розглянулася кругомъ себе и по поли и скоро побѣгла долѣ селомъ. Наразъ зъупинилася, озирнула ся доокола, глянула въ загороды, а не побачивши нѣгде нѣкого, поскочила чимъ борше до побѣчь стоячої хаты, вѣдложила вѣдъ печи заткальницю, высунула два горшки, всыпала до нихъ щось изъ шматки и все назадъ поставила на своимъ мѣсци.

При вѣдходѣ мимовѣльно споглянула по комнатѣ. На стѣнѣ противъ дверей висѣло кѣлька образѣвъ. И диво! Пресвятая Дѣва и ласкавымъ и грѣзнымъ поглядомъ дивила ся на Петруню, а рукою здавалася грозити. Дрощъ переняля Петруню до живого. Она не мала силы утечи зъ хаты и мовъ очаро-

вана то ближе образу ставала, то зъ-далека дивилась, то въ право то въ лѣво поверталась... але поглядъ Пресвятои Дѣвы все бувъ одинокій, и лагôдный и грôзный... Ажъ по якôйсь хвили удалось дѣвчинѣ вôдвернути очи вôдъ образу и вôдзыстати свою силу; она отямилась и цѣла дрожачи, хиткимъ крокомъ вышла зъ хаты. Лишь дверей не засувала, бо въ рукахъ не було вже анѣ власти анѣ спрыту.

Нѣ жива нѣ мертва вернула Петруня до дому. Споглянула на образы и, на превелике диво, Пресвятая Дѣва дивила ся на ню тымъ-же самымъ окомъ и здавалась такъ само пальцемъ грозити. Новый страхъ переймивъ дѣвчину, а косы здавали ся пôднимати. Буйна фантазія якъ найстрашнѣйшій дивогляды насувала передъ очи. Въ одной хвили була Петруня готова дѣло свое знищити, але чи було се въ єи силѣ? Чи мала до того вôдвагу? Якъ смѣла бы ступити до тои хаты, где Пресвятая Дѣва на ню такъ строгимъ переймающимъ окомъ дивила ся и еще пальцемъ грозила? Таки не позволяла на тое хвиля! Люде зъ поля вернули вже домôвъ, могли єѣ на учинку зловити, а вôдтакъ... донька першого господаря въ селѣ, а до того вôйта, мусѣла бы окрыти ся соромомъ та дôстатись еще до вазницѣ.... Лишила ся оди-

нока дорога выходу, пойти до Фотины, признати ся до вины, або бодай остеречи єѣ передъ грозячимъ небезпеченьствомъ. Але пекольна ненависть и того учинити не позволяла.

Родичѣ застали Петруню въ stodолѣ. Страшна мовь смерть, блѣда мовь полотно, незавинена, розхрѣстана, лежала она на соломѣ и блуднымъ окомъ водила округъ себе. Мати зъ затревоженымъ сердцемъ заразъ поскочила до неи....

— Тобѣ горше, дитинко ?

— Ой горше ! — водповѣла Петруня стономъ, повнымъ внутрѣшної горести.

— Тобѣ тутъ зле лежати, воздухъ нездоровый, а водъ землѣ бѣ вогкѣсть... Ходи до хаты на постѣль !

— Я боюсь Пресвятой Дѣвы Богородицѣ.

— Ты маєшь горячку, доню !

— Нѣтъ, я бачила на власнѣи очи, якъ Пресвятая Дѣва на мене якимсь захмуренымъ окомъ дивила ся и пальцемъ грозила менѣ. Охъ, якъ то страшно, мамцю !...

— Тобѣ такъ привидѣлось. Ходи зѣ мною, а сама переконаєшь ся...

Увѣйшовъ самъ Козубачъ до stodолы и доньку майже на рукахъ внѣсь до хаты. Сердечна мати тулила єѣ якъ могла на постели и пестила мовь дитину въ пеленкахъ.

Зъ-полудня хотѣла мати пойти въ поле. Та лишъ выйшла зъ хаты, донька выскочила зъ постели, побѣгла за матерію и кричала..

— Мамцю дорога, мамцю, я сама не буду лежати! Пресвятая Дѣва зновъ на мене грѣзно дивить ся и пальцемъ грозить...

Щожъ мала робити бѣдна мати? Здорове одиначки бѣльше у неї значило, чимъ вся робота въ поли. Она вернулась, поголубила свою ясочку, уложила на постѣль и вже на крокъ вѣдъ неї не вѣдступала.

Такъ тревало днѣвъ кѣлька, закимъ Петруня прийшла до себе. Але теперь она еще бѣльше змѣнила ся. Совѣсть, котра въ борбѣ зъ жаждою мести на якійсь часъ була уступила, нынѣ назадъ пробудилась и дивнымъ вѣдгомономъ, страшными докорами, вѣдозвала ся въ серци. Колишня веселѣсть цѣлкомъ вѣдступила, на лице дѣвчины налягла темна сумнота и повага стареча. А хотяй губы и зложились коли до смѣху, але усмѣхъ бувъ невѣдрадный и можна було въ нимъ добачити гулу зъ сего свѣта, бездонну горестъ серця и силованѣ, тую горестъ придавити. Часто Петруня въ снѣ зрывала ся и говорила щось, але нѣхто єї бесѣды не понимавъ. Вѣрна данѣй присязъ, всегда молилась за Василя, однакъ вже не за єго здорове, але за

его душу. Цвѣткѡвъ доглядала зъ наибѡльшою старанностію, але безъ тои давной надѣѣ, що уплете зъ нихъ вѣнецъ, котрымъ колись голову єи и Василя увѣнчають. Плекала тїи цвѣты, бо земля пѡдъ ними зрошена була слезами Василевыми, то и она, плекаючи ихъ, знаходила... пѡльгу для свого сердца...

XIII.

Скоро бѣжить часъ, а всѣхъ дарить вѡнъ гостинчиками. Тутъ гоить раны, облегчує болести, смиряє печалѣ и журбы; а тамъ безпощадно острый нѡжъ въ грудь встромяє, сердце убиває, душевный спокѡй въ безвѣсти уносить. Одному вѣщує принадну будучнѡсть, а и теперѣшнѡсть цвѣтами устелює та украшає; иншому лишъ руйнує надѣѣ, пѡдкопує жите и всякій чувства въ нимъ убиває.

И для Петрунѣ сходявъ часъ безъ змѣны. Єи дѣло щоразъ бѡльше въ передъ поступало. Вѡдъ отруѣ, всыпаной въ страву, мати Фотины найперше помарнѣла. Она стала вянути и нидѣти. Кождый суставъ єи тѣла перебувавъ тяжку болѣзнь. Ноги ажъ покорчилились вѡдъ судорогъ, попухли та закостенѣли. По воли бѡль поступавъ все выше, ажъ въ кѡнци

пôдôйшовъ и до грудей. Корчѣ не дали и разу свободнo вôддыхнути. Нещаслива мовь той задавленный хробакъ то корчилась то пружилась. Голова розболѣла страшно, очи почервонѣли, въ ушахъ стало заступати, горячка палила цѣле тѣло, а въ кôнцѣ по тяжкихъ мукахъ наступила смерть.

Въ мѣсяць опôсля така сама судьба постигла и Фотину. Тôлько-жь еѣ доля була еще сумнѣйша. Кругла сирота, здана лишъ на опѣку сусѣдъ, мучилась она еще тяжше, чимъ еѣ мати. И ложки водицѣ не було кому неразъ подати, щобъ угасити страшный жаръ, що паливъ и розплавъ молоду грудь.

Якъ билинка, вкинена на горячу ватру, такъ скоро згорѣла вôдъ страшноѣ отруѣ бѣдна Фотина.

Доперва на похоронѣ сироты зôбралось людей богато. И тѣи, що судили еѣ за житя чарôвницею, здавалось, простили ѣѣ вину и поспѣшили вôддати послѣдну прислугу. Навѣтъ сама Козубачиха ладилась на похоронѣ покôйницѣ. Одна лишъ Петруня и теперь не помиловала своѣи супернички.

— По що пôйдете, мамцю? — говорила. — Хиба вы вже забули, кôлько лиха небôжка менѣ натворила?

— Грѣхъ бути такъ завзятою! — ганила по невчасѣ мати.

— А чаровати не єсть грѣхомъ?

— Єсть, дитиноньку добра, але за трѣхъ не мы, а самъ лишъ Господь Богъ кару вымѣрює...

Петруня замовкла.

— Фотина — говорила дальше мати — досыть уже на тѣмъ свѣтѣ за свои грѣхи вѣдокутовала. Нынѣ стоить она передъ судомъ Бога, а Богъ не простить, доки люде тутъ ѣй не простили. Тожъ и ты, доню, не будь жестокою, а даруй ѣй всю провину и помолись за єи душу!

— Дарую, мамцю! — промовила зъ плачемъ Петруня. — Дарую вѣдъ серця, кобы она лишъ менѣ...

Петруня замовкла зновъ и опустила очі. Тѣло єи задрожало судорожно, она взялась руками за серце и станула мовъ вкопана въ землю.

— То ходѣмъ, доню! — продовжала мати.

— Не пѣйду, мамо, не пѣйду... я не могу... Тамъ Пресвятая Дѣва... я боюсь... — вѣдомлялась Петруня.

Тревожливѣсть Петрунѣ взмагала ся все бѣльше. Годѣ було и матери ити на похоронѣ. Черезъ довшій часъ говорила Петруня лишъ

о Просвятѣй Дѣвѣ и єи угрозы, о Фотинѣ, о єи мукахъ и смерти. Неразы, зѣрвавшись зѣ сну, вдивляла ся въ якийсь предметъ, брала матѣрь, що єи и на крокъ не вѣдступала, за руку и пригортала ся до неї...

— Выженѣть разы, мамцю, тую Фотину зъ хаты!... — щебетала при тѣмъ. — Чого тая чарѣвница хоче вѣдъ мене?... Дивѣть, уже лѣзе... а за нею и стара єи мати! Охъ, якѣ они страшнѣ!... Наженѣть ихъ, дайте имъ хлѣба, нехай идуть собѣ!... Подруго солодка, закликаю тебе, вѣдступи ся вѣдъ мене!... Ты Василя тамъ маєшь... Заздрѣснице, чарѣвнице, чого єще хочешъ?... Мамцю, присуньте ся близше до мене, заслонѣть мене зъ того боку, бо зъ-вѣдси лѣзе єи мати!... Нѣ, нѣ, сидѣть на тѣмъ самѣмъ мѣсци, бо та чарѣвница розпатлена на мене зачала!... Ахъ, Пресвятая Дѣво, Ты на мене мары наслала... прошу Тебе, возьми ихъ... Чого дивишь ся на мене такъ гнѣвно? Чого грозишь?... Мамцю, вынесѣть той образъ зъ хаты!... Або нѣ, нехай буде!... Пресвятая Дѣва гнѣває ся и грозить, але Она помилує мене!...

Такъ повтаряло ся що день. Зажурена мати мусѣла все робити, що недужа дочка казала. Въ разѣ найменшого опоры кричала и плакала Петруня такъ довго, поки по єи

воли не стало ся. Въ хатѣ кромѣ матери нѣхто бѣльше не смѣвъ бути. По трехъ тыжняхъ доперва почала хора поволи до себе приходити, а вѣдтакъ повертали давнѣ силы тѣла и духа.

И зновѣ часѣ улѣтавъ скоро. Давне забувалось, нове неслось мовѣ на струяхъ рѣки.

Пѣдъ конецъ осени прийшовѣ листѣ несподѣвано вѣдѣ Василя. Бѣльше чимѣ за рѣкъ першѣй разѣ давѣ знати о собѣ. Въ листѣ доносивѣ Василь про свое здоровѣ, про вѣйсковѣ жите, про подорожи, котрѣ по рѣжныхъ краяхъ вѣдбувавѣ, а при тѣмѣ выпытувавѣ про домашнѣ sprawy. До Петрунѣ залучивѣ особѣне письмо, вѣ котрѣмѣ загрѣвавѣ еѣ до вѣрности, до взаимной любви. Листѣ потѣшивѣ всѣхъ, а скѣлько слезъ радости поплыло при его вѣдчитованю ! Отецъ набравѣ нови силы до працѣ, мати ажѣ помолоднѣла, а любка ?... Въ нѣй вѣджили давнѣ надѣѣ на подружне щастѣ. Оденѣ лишѣ тягарѣ не мѣгъ зѣ еи серця спасти. Бувѣ то глубокой жалѣ по нерозважнѣмѣ дѣлѣ и тяжкѣ докоры совѣсти...

XIV.

Чутка про вѣйну набирала чимѣ разѣ бѣольшой правды. Вже першѣ дни весняннѣ

принесли вѣдомость о великомъ заворушеніи на Угорщинѣ. Угры ставали до бою въ оборонѣ своєї свободы. Кто живъ, покидавъ рѣднѣйшій дѣмъ и спѣшивъ на боевище. Всѣ одушевились одною гадкою, всѣ жертвовали своѣй маею для загальнаго добра и ишли по дѣ народный прапоръ, щобы або выбороти свободу, або въ єи оборонѣ полягчи. Заатакована Австрія на першій огонь выслала галицкій вѣйска.

Черезъ кѣлька днѣвъ галицкій почты заповняли ся сотками листѣвъ. Каждый зъ нихъ мѣстивъ сумну вѣсть для рѣднѣйшихъ сердець. Не оденъ батько при роздираніи коверты роздеръ власне сердце, не одна мати мертвый папѣръ немѣвъ власну дитину цѣлувала, горкими слезами обмывала и до грудей горнула; не одна дѣвчина смертельный засудъ для себе почула...

И Василь не залишивъ написати кѣлька прашальныхъ слѣвъ до матери и до Петрунѣ.

— Ахъ, якъ тяжко, якъ прикро сердцю, — писавъ вѣнъ до матери — що не можу зъ вами теперъ бодай хвилинку поговорити! А було бы о чѣмъ. Я знаю, що вы горюете и печалите ся. Але по що? Чи я оденъ лише иду на вѣйну? Тай чи доконче мушу тамъ згинути? Кулѣ, якъ кажуть, Господь Богъ

носитъ. А хочайбы я и згинувъ, то чи першій въ свѣтѣ? Тысячѣ вже полягли и бѣльше еще полягчи мусять, бо люде щоразъ сварливѣйшій та завзятѣйшій на себе... Не наръкайте, що мене до вѣйска вѣдобрано! То святий обовязокъ нашъ, ставати въ оборонѣ свого цѣсаря... Яко старшій розрадыте такожъ Петруню. Я знаю, що вѣсть о моимъ вѣдходѣ на вѣйну затревожить єи дуже. Терпень спасень... треба здати ся на Божу волю! Займѣть ся нею якъ власною дитиною! Будьте для неї тымъ, чимъ вы були для мене... На случай моєи смерти добавляю послѣдну мою волю, а радше бажанє. Люта смерть выдерла менѣ дорогого батька, а Вамъ мужа; брата нѣ сестры не маю. Наше майно мусѣло-бъ перейти въ чужї руки. Мавъ бы єго однакъ посѣсти якїй негѣдникъ, лучше вѣддайте єго въ руки особы, котра добрымъ словомъ згадає мою память. Такою особою єсть Петруня. Я вѣддавна уважаю єѣ найблизшою нашої родинѣ. Въ нѣй найдете найщирѣйшу помѣчь на старѣсть. Будьте певнїи, що она для Васъ все зробить, що лишъ дитина для рѣднои матери зробити зможе... А теперъ благословѣть мене, хочъ зъ-далека, на дорогу, та не подавайте ся великѣй тузѣ! Василь.

Долученый листь до Петрунѣ голосивъ :

— Люба Петруне! Не сумуй, моє серце Я верну, ей Богу, верну. Менѣ такъ снило! ся, а я теперъ въ сны уже вѣрю. Я знаю, що и ты про мене неразъ снишь. Хотяй мы далеко вѣдъ себе, однакъ нашй мысли и серця разомъ. Неразъ вечеромъ здає ся менѣ, будь-то сиджу пѣдъ грушею зъ тобою. Якъ-жежь мило згадати ту тиху розмову та еще милѣйше подумати, що мы колись на вѣки получимось! Лишь трохи терпеливости, лишь трохи витревалости! Пѣдъ грушею плекай цвѣты, щобы було зъ чого вѣнець уплести... Одну еще маю просьбу до Тебе, котрои, надѣюсь, менѣ не вѣдкажешъ. Мати моя лишена всякої помочи и потѣхи. Нещаслива до нѣкого не має привертнутись, нѣ зъ кимъ поговорити та плакати надъ своимъ лихомъ. Будь для неи донькою, рѣднею дитиною, заступи їй сына! Твоѣй Василь.

По прочитаню листу Костириха почула цѣле своє горе... Оно въ листѣ стояло мовъ розмальоване...

Еще гѣрше потерпѣла Петруня. Дѣзнавшись про все, она запала въ давну хворобу. Пресвятая Дѣва зновъ стояла передъ ей очима зъ давною погрозою. Щобы Василь вернувъ живий, она не могла себе переконати...

— Згине або окалѣчїє! — говорила сама

до себе та еще вѣрила, що за єи тяжку провину Богъ святыи dokonче єго покарати схоче.

Совѣсть почала ѣй наново докорювати. Ратунку для милого не надѣялась жадного. Гнѣвъ Божій мусѣвъ зойти на него.

Въ такѣмъ станѣ душѣ злый духъ зновъ поѣдсунувъ ѣй знахорку на гадку. Въ нѣй видѣла она послѣдне свое приѣжище. Однои ночи снилось ѣй навѣть, немовъ-бы покійный Костира говоривъ до неї, що та сама женщина, котра ѣй дала отруѣ, має крестикъ и що лише той крестикъ зможе охоронити Василя передъ смертію и калѣцтвомъ. На другій день розповѣла Петруня своій сонъ матери и Костирисѣ. Забобонні селянки твердо всему повѣрили, тымъ бѣльше, що и самі подобні сны собѣ пригадували. Вѣдтакъ сейчасъ всѣ три зновъ поѣхали до знахорки и за добру оплату дѣстали вѣдъ неї крестикъ, котрый сѣмъ разъ бувъ посвячуваный на Кальваріи и три разы въ іорданьскѣй водѣ омоченый.

XV.

Одержавши крестикъ, Петруня лишь думала, якъ-бы єго доручити Василеви. Почтою годѣ було вже поѣслати, бо Василь въ послѣднѣмъ листѣ доносивъ, що незадовго вихо-

дять въ дальшу дорогу. Кто-жь мѡгъ заручити, що крестикъ дѡйде до него на боевищи? А такъ важну рѣчь не хотѣла Петруня пускати на непевне.

Ворожка наказузала, щобы его хто самъ занѣсь, а найлѣпше, щобы Василя перейшовъ въ дорозѣ. Костириха не була въ силѣ пускати ся въ далеку чужину. Петруня вправдѣ напирала ся сама ити, але чижь могли на тоє призовити родичѣ своѣй одиначцѣ? Кожде зъ нихъ волѣло свое жите посвятити, якъ дѣвчинку пустити зъ дому.

Задача припала Козубачеви, котрый зъ чужими краями бувъ обѡзнаный и яко вѡйтъ скорше всюды мѡгъ мати приступъ. Дѣла того пѡднявъ ся вѡнъ навѣтъ зъ охотою, тымъ бѡльше, що самъ вѣривъ въ чудову силу крестика. Вѣру тую скрѣпивъ еще сонъ, котрый приснивъ ся ему.

— Знахорка знахоркою, — говоривъ вѡнъ до себе — а крестикъ то знакъ Божій. Пѡдъ его защитою и волосокъ Василеви зъ головы не спаде...

Якось на другій чи третій день рознеслась вѣсть по Карпатскѡмъ Пѡдгѡрю, що вѡйско переходити буде черезъ горы до Угорщины. Вѣсть зворушила всѣхъ жителѣвъ села. Каждый спѣшивъ еще въ послѣдне попрощати

ся зъ воинами. Тутъ жѣнка зъ дѣтьми, тамъ старенька мати на терлюзѣ волоклась, а тамъ зновъ сивый батько о палици штульгукавъ. Дорога ажъ почорнѣла вѣдъ людей. Однѣ иду-чи згадували мужѣвъ, другѣ сынѣвъ, иншѣ братѣвъ, еще иншѣ приятелѣвъ; где-хто знакомого, где-хто судженого. Кождаго сердце стискавъ жаль, а всѣ нарѣкали на одну и тую саму нещасливу судьбу.

— Бодай ти Угры заснѣтили ся! — клявъ якийсь старикъ. — Маю одного сына и то Богъ знае...

— Бодай имъ лихѣй конецъ бувъ! — второвала зновъ старенька женщина. — И я мала сына, цѣлу свою надѣю, та що зъ того?...

— Бодай на нихъ лихе повѣтре прийшло! — добавила якась молодиця. — Що я теперь бѣдна зробю зъ дитиною?

И такъ проклѣвъ по проклѣвъ немовъ градъ сыпавъ ся на Угрѣвъ за тоє, що они своєи волѣ кровію добували.

Вѣсть о походѣ войска була Козубачеви дуже на руку. Вѣвъ сейчасъ зѣбравъ ся въ дорогу; зволѣкати не було чого. При вѣдходѣ однакъ дивнѣ чувства налягли его душу. Якась невысказана боязнь опанувала его сердце; оно предчувало щось недоброго. На своимъ вѣку заживъ вѣвъ вже рѣжнои недолѣ,

перенѣсь неодню горе, поборовъ не одну противнѡсть, вѡдбувавъ далеки дороги, а прецѣнь нѣколи душа его не тревожила ся, нѣколи не напосѣвъ подобный сумъ его душѣ якъ нынѣ. Прощаючи ся зъ жѣнкою, вѡнъ мимовѡльно заплакавъ немовъ дитина...

На другій день рано станувъ старый на мѣсци, куды, якъ говорено, вѡйско мало переходити. Тутъ заставъ вѡнъ вже тьму народа, що стоявъ по обохъ сторонахъ дороги. Однакъ около полудня надѡйшовъ вѡддѣль жандармеріи и порозганявъ зѡбрані товпы. Пѡдъ найострѣйшою карою заказано зближати ся до мѣсця, куды армія мала переходити. За найменшій опѡръ або непослухъ вязнено, а навѣть для постраху грожено смертію. Даремні були труды тыхъ зажуреныхъ батькѡвъ та матерей, жѣнокъ та дѣвчатъ, що нетерпеливо выжидали своихъ, щобы въ послѣдне зъ ними попрощатись. Одно слово „розѡйдѣть ся!“ знищило вѡдъ разу всѣ надѣѣ, якій хто мавъ. Всѣ стояли сумні та невеселі мовъ засуджені на смерть.

Доперва передъ вечеромъ надѡйшовъ полкъ пѣхоты. За-для великои утомы розложивъ ся вѡнъ таборомъ середъ розлогого поля. Сейчасъ поставлено доокола сторожу и

вѣдмежено границу, котрой нѣхто не смѣвъ переступити.

Нѣчь була ясна. Тысячѣ звѣздъ миготѣли на погѣднѣмъ небосклонѣ, а яснолицый мѣсяць щедро розсыпавъ лучи хотѣй пожиченого свѣтла. Доокола залягла глубока тишина, лише въ таборѣ дававъ ся чути легкій гомѣнъ. Воины потомлені лежали мовъ мертвѣ. Лишь часами крѣзь сонъ выривавъ ся голосъ якого спячого жовнѣра, якъ-бы силуячись сполыхати нѣму тишину. За тоє на граничнѣй линіи вѣдъ часу до часу чути було стуки патролей и шепѣтъ стоячихъ на стражи.

Було вже глубоко въ нѣчь; вже пѣвнѣчна зѣрница зѣйшла. Попѣдъ горбки недалеко граничнѣй линіи сунула ся якась постать и крутыми стежками щоразъ бѣльше наближалась до ведеты, стоячої на найвысшѣмъ горбку. Вже высунулась она зъ-поза горбка и просто неслась до табору. Воинъ видѣвъ наближающого ся, але стоявъ мовчки. Видко якѣсь сумнѣ гадки налягли грудь его та и не тямивъ на свѣй обовязокъ. Але коли незнана постать пѣдѣйшла близше, вѣнъ отямивъ ся, вхопивъ за рушницю и зложивъ ся...

— Стой! Хто се? — крикнувъ свое.

Незнакомый нѣ слова не вѣдповѣвъ.

— Верда? — повторивъ воинъ.

Нѣма постать пѣдходила мимо того що разъ близше, ба навѣтъ здавалось подвоила кроки. Наляканный воинъ крикнувъ въ трете, пѣднѣсь карабинъ и взявъ незнакомаго на цѣль. Одна хвиля, и сильный гукъ выстрѣлу продеръ нѣчну тишину. Куля не полетѣла далеко, а завязла въ серци незнаной особы. Воинъ стоявъ нерухомо и остро вдивлявъ ся передъ себе. Въ тѣмъ розлягъ ся глухій стонъ...

— Василю, ось маешь крестикъ!

Воинъ почувъ сей голосъ, поскочивъ до умирающого и въ нимъ пѣзнавъ батька Петрунѣ. Въ руцѣ его сторчавъ звѣсный крестикъ, зъ груди бухала кровь грубою струєю. Зъ вѣдразою вѣдкинувъ Василь карабинъ, припавъ до тѣла, але за пѣзно! Оно лежало вже безъ жия...

Василь схопивъ судорожно за крестикъ, сховавъ его, уцѣлувавъ руку убитого и самъ упавъ мовъ неживый коло трупа.

На голосъ выстрѣлу прийшла патруль пѣдъ проводомъ самого команданта, розпѣзнали рѣчь и ледви привели Василя до жия.

Вѣйна зъ Уграми прибирала що разъ бѣльшій розмѣры. Кождаго дня заводились керваві боѣ и въ кождѣмъ Василь вѣдзначавъ ся вѣдвагою и вытривалостію. Въ надгороду за точне и совѣстне выконане обо-

вязку, якій сповнивъ на стôйцѣ, и за смѣлôсть та бодрôсть въ бою вынесено его гнетъ на высшій степень, а небыякомъ заименовано поручникомъ.

XVI.

Весна була красна. Люде немовъ мурашки укрыли поля. Тутъ скриплять плуги, ревуть волы, плугаторъ весело покликує „Гей, малй, гей!“, а тамъ сѣвачь сыпле зерно на чорну скибу и шепче молитву; побôчь него тягне коникъ борону, а погоничъ весело по-свищує та погайкує безъ журбы про день завтрѣшній. Тамъ громадка людей поблыскує мотиками, гуторить зъ собою та жартує, а онде газдиня шибаетъ ся по городѣ. Всѣ веснують, всѣ працюють, томлять ся, лишъ оденъ Козубачъ ёще зимує, лишъ вôнъ не користує зъ Божои днины, лишъ его нивы зеленымъ буряномъ поростають. Круторогй, що то колись першй ярмомъ въ поли скрипѣли, нынѣ дармують, нема ихъ кому упрячи, нема кому вывести. Плугъ ржавѣє, борона друхнѣє, обôрникъ порохнявѣє. Навѣть мотыка и рискаль въ коморѣ стоять забути. Въ городѣ и одной грядочки не скопано. Лишъ въ садѣ пôдъ грушею якась рука цвѣтôвъ насадила,

барвѣнку зеленого, лиліи бѣлои, браткѣвъ та незабудокъ...

Одного дня, еще скоро свѣтъ, почувъ ся въ хатѣ Козубахи грѣзныи голосъ зъ-надвору.

Женщины тревожили ся и заговкли. Петруня побѣгла дверь въдчинити.

На порѣгъ ступивъ панскій економъ, страшный, червеныи въдъ ярости, звѣрска лю-тѣсгъ дивилась ему зъ очей. Въ руцѣ три-мавъ гарапъ. Труслива дѣвчина на першій поглядъ налякала ся и мимоволѣ подала ся кѣлька крокѣвъ назадъ. Але жестокий людо-ѣда поишовъ за нею...

— Така молода, а така лѣнива ! — крик-нувъ и зъ замахомъ ударивъ еѣ два разы гарапомъ, ажъ сорочка прилепла до тѣла. — Пановане ваше вже минулось ! — заверещавъ лютый дикунъ. — Теперь гайда до работы на панщину !

— Мы при работѣ зросли, паночку ! — въдказала Козубахи.

— Паньска ласка така : если хочешь на грунтъ лишити ся, мусишь въддати доньку за одного зъ двѣрскихъ парѣбкѣвъ !...

— Не буде сего, паночку ! — въдповѣла зъ повагою Козубахи.

— Коли не буде, то нехай Петруня сейчасъ зъ мотыкою иде на паньскій ланъ... гайда! — и гарапомъ договоривъ решту.

Годѣ було перечити ся. Петруня убрала ся чимъ скорше, взяла кусень хлѣба и поѣшла.

Козубачиха лишила ся сама въ дома. Ажъ теперъ почула она страту мужа въ цѣлѣй силѣ. Строгѣсть пана, а бѣльше еще жестокѣсть економа, немало збѣльшали ей горе. Вѣдъ непамятныхъ часѣвъ, бо вѣдколи чоловікъ вѣйтовавъ, не чула она голосу гайдукѣвъ пѣдъ своею хатою, нѣхто непрошений не переступавъ ей порога. Козубачъ рѣчными сплатами окупувавъ свою свободу. И вже бувъ близкій выкупу, коли смерть ненадѣйно заскочила его въ далекѣй сторонѣ. Теперъ все пропало. Давный станъ пѣдданѣства вернувъ, а економъ безъ милосердѣя виконувавъ паньскій розказъ.

Въ вечеръ вернула Петруня зъ работы.

— Якъ-же тобѣ, голубочку? — пытае мати. — Чи не бивъ тебе той людоѣда? Чи ты здужала робити? Чи дорѣвнала ты другимъ робѣтникамъ?... Ты голодна, правда? Утомилась?

И не зважаючи на вѣдповѣдь, мати чимъ скорше подала вечеру. Въ послужѣ тѣй почу-

ла якусь вѣдразу. По вечери довго розмавлали обоє, та вже бѣльше зъ розвагою ; годѣ часъ на самѣмъ лише плачу и жалю теряти. Теперъ треба було подумати о дальшѣмъ способѣ житя.

— Ты чула про паньску ласку ? — спытала мати.

— Чула ! — вѣдповѣла дочка, зѣтхаючи тяжко.

— Що жъ гадаєшь робити ?

— Вы-жъ знаєте, кому а вѣрну любовь поприсягла...

— Не згадуй про Василя ! Вѣнъ убѣйця твого батька...

— Вѣнъ не виноватый ! Якъ ваша воля, то я зъ нимъ не стану пѣдъвѣнецъ, але и за другого не выйду...

— Що, хочешъ во вѣки дѣвовати ?

— Серце одного лише полюбило, а єму розказати нѣхто не вѣ силѣ. Я сама рада бы вволити вашу волю, але що жъ ? Оно не послухає и мене...

— Ты знаєшь, доню, якій нашъ панъ. Вѣнъ не має надъ бѣднымъ чоловѣкомъ найменшого змилованя. Коли дѣзнасть ся о твоѣй постановѣ, сейчасъ выжене насъ зъ хаты. И где-жъ тогды подѣмъ ся ? У наймы пѣйдемо ?... Єще ты молода, єще борше собѣ

кусокъ хлѣба заробишь ; але щожь мене чекає ? Хиба палиця та жебры...

— Не журѣть ся, мамо ! При помочи Божой чей зароблю на себе и на васъ. Пойду завтра до пана, може вѣнъ позволить менѣ еще сей рѣкъ подѣвовати. Я вѣдроблю ему всю панщину, а вы наймѣть собѣ парѣбка и зъ нимъ въ двѣйцѣ дома господаруйте !. На другій рѣкъ може инакше зложить ся...

— А чи зможешъ ты, дитинко, такъ тяжко працювати ?

— Я-жь прецѣнь не до зеркала выросла...

— Твоя воля ! Менѣ все одно ; я нынѣ... завтра...

На другій день поѣшли обѣ женщины до двора. Панъ, не видячи для себе нѣякои шкоды, уволивъ ихъ просьбѣ.

XVII.

Зъ пожертвованемъ поднялась Петруня тяжкого дѣла. Всю весну, лѣто и осѣнь, найкрасшій дни переробила она на паньскихъ ланахъ ; тамъ шукала полекшѣ для сердца, що стѣлько горя и муки перенесло на собѣ, тамъ за працею нагадувала и свою горячу любовь до Василя и свою зависть до Фоти-

ны, и тую пристрасну ненависть, що єѣ ажъ до огидной пѣмсты довела; нагадувала и смерть дорогого батька и всѣ терпѣня матери-вдовицѣ.

А вернувши домѣвъ, Петруня спѣшила, що дня пѣдъ грушу. Тутъ сидѣла она неразъ до пѣзной ночи зъ заложеными на грудь руками, тутъ и молила она Всевышняго о лучшу долю для матери и для себе. Нахиливши ся надъ грядочку, часто рвала посѣянї цвѣты, цѣлувала ихъ, тулила до лица. Въ садку була она спокѣйнѣйша и тутъ, на диво, не являлись ѣй нѣ давнї страшнї мары нѣ привиды, тутъ не грозила ѣй Пресвятая Дѣва зъ иконы. Що ранка першою єи роботою було, заглянути до свого цвѣтника, сказати кождуму зѣлечку веселе „добрый день!“, подивити ся, чи котрому въ гдечѣмъ не бракує, а за кождымъ разомъ давнї подѣѣ въ живыхъ краскахъ вырынали передъ нею и несли вѣд-раду болячѣй душѣ.

Минула весна, зѣйшло лѣто и осѣнь, настала зима, довга и скучна. Петруня тѣлько трудилась, що дома. Безъ работы ставала днина рокомъ. Мати журила ся заодно и стала дуже мовчаливою. Вѣдъ Василя зновъ не приходили нѣякї вѣсти.

Обѣ женщины сидѣли, затопившись въ

своихъ думкахъ, а по хатѣ розлягались хибга глухій фурканя веретенъ та вѣдъ часу до часу глубокий зѣтханя.

Пѣдъ весну стала Петруня дуже нидѣти.

— Ты слаба? — пытала неразъ тревожена мати.

— Нѣ, мамо! Груды трохи болять... Се нѣчого, зъ весною мине ся...

— Отъ пѣйшла бы ты на хвилинку до сусѣдъ та розвеселила бы свѣй жаль! — просила мати.

— Не пѣйду, мамцю, не пѣйду! Они мене не розрадять, а еще стануть смѣятись зъ чужого горя...

Але недуга розвивала ся дуже скоро. Петруня посоловѣла; здавалось, вѣ ей тѣлѣ душа вже давно заумерла, а лише якимъ-то менаничнымъ житемъ жиє. До болю грудей причинивъ ся и сильный бѣль головы. Краса ей стала опадати якъ той листь зъ дерева пѣдъ морозну осѣнь. Она подобала на деревину, що еще вправдѣ опираєсь сильнымъ вѣтрамъ, але корѣнь, пѣдгрызене червакомъ, не бере вже нѣякои поживы зъ землѣ.

Вѣ свята Великоднѣй, вѣ самъ воскресный понедѣлокъ, пѣславъ панъ одного зъ двѣрскихъ парѣбкѣвъ вѣ сваты до Козубачихи. Вѣ тѣи часы паньска воля була закономъ, а

кождый зъ панѠвъ дбавъ о помноженѣ робочихъ рукъ въ своимъ селѣ.

Петруня сидѣла въ вѠкнѣ задумана. Наразъ, почувши чужй голосы пѠдъ хатою, глянула крѠзь вѠконце и въ воротахъ узрѣла молодця зъ двома чоловѣками. Она заразъ всего догадалась, а въ головѣ ѣй ажъ зашумѣло. Фантазія принесла передъ очи новй образы: она побачила Василя, що здававъ ся ѣй нагадувати давну присягу, а зъ-поза него выглядала Фотина и сердечно смѣялась; на стѣнѣ грозила Пресвятая Дѣва рукою... Серце сильно защемѣло и закимъ старосты вступили въ хату, она мовъ нежива повалилась на землю. Нѣчого було старостамъ робити... Они постояли и вернулись зъ нѣчимъ въ свояси.

Панъ уважавъ недугъ Петрунѣ за удачный. Не минула година, а строгй економъ выповнивъ вже панскй розказы и зъ парѠбками выганявъ Козубачиху зъ хаты. Дармо нещаслива оправдувала дочку, дармо просила ся, дармо благала, щобы бодай одну нѠлку дали ѣй еще переспати ся, дармо молила о милосердіе для недужои. Нѣчого не зарадила. Одень парѠбокъ схопивъ єѣ и выдруливъ на силу за дверѣ, а другй взявъ хору за руку и стягнувъ зъ постели. Петруня

зновъ обомлѣла. Здичѣлому дворакови жалъ трохи стало дѣвчины. Въвъ хотѣвъ еѣ подняти и може бувъ бы назадъ поклавъ на постѣль, коли летомъ яструба надбѣгъ людодо економъ, обвивъ русу косу дѣвчины около руки и потягнувъ сильно за собою. До живого тронуло се паробка. Вънъ выпрямивъ ся и поглянувъ грѣзно на економиа.

— Пустѣтъ, пане! Майте Бога въ серци! — крикнувъ грѣмкимъ голосомъ.

Бездушникъ пристанувъ, але злѣсть ажъ потрясла нимъ. Засопѣвъ, заскреготавъ зубами и вже вѣдвинувъ тяжкій свѣй гарапъ, але побачивши твердый пѣстукъ паробка, подавъ ся на бѣкъ. Тогды паробокъ взявъ Петруню на руки и мовъ дитину вынѣсъ изъ хаты.

Економъ замкнувъ хату, стайню и столу и побравъ ся до двора. Обоє выкиненіи голосили пѣдъ тиномъ, на дворѣ...

Скоро довѣдала ся про все Костириха, забрала бездомныхъ сирѣтъ до себе. Вѣдъ того часу Петруня лежала вже заодно хора и все маячила то про Пресвятую Дѣву, то про Фотину, то про Василя. Она видимо сходила зъ ума...

XVIII.

Утихли заворушеня на Угорщинѣ, заключено миръ, а за тымъ надано свободу цѣлѣй державѣ. Вѣйска постягано, хоробрымъ воинамъ позволено вертати домѣвъ. Черезъ якийсь часъ майже по кождѣй дорогѣ роилось вѣдъ урльоппникѣвъ; на ихъ лицахъ малювала ся радѣсть и военна гордѣсть.

На Пѣдгѣрю Самбѣрскѣмъ котивъ ся приватною дорогою пароконный вѣзъ. Вѣзница пѣдганявъ конѣ що хвиля, вѣдай ѣздцямъ було дуже пильно. На возѣ сидѣвъ поручникъ. Вѣнъ сперѣ руки на колѣна и скрывъ голову въ долонѣ. Часомъ лишъ пѣдѣймавъ ся, глядѣвъ доокола себе тай зновъ похилявъ голову. Видко, нетерпеливо спѣшивъ вѣнъ до когось.

Вѣдъ часу до часу виймавъ подорожный мале пуделочко, вѣдкрывавъ его, приглядавъ ся пильно до него и зновъ зачинавъ. Чи не дарунокъ вѣзъ для кого?

По кѣлькагодиннѣй ѣздѣ по дорогѣ пѣдгѣрскѣй выкотивъ ся вѣзъ на гору. На долинь гень далеко блестѣла рѣчка мовъ срѣбна лента, а при нѣй пышались людскѣ оселѣ.

Поручникъ пѣднявъ ся, протеръ очи и

быстро вдвлявъ ся въ село. Здавалось немовъ задрожавъ, а на лицѣ выявилось дивне чувство... радости, чи смутку?

Тымчасомъ вѣзъ скоро потуркотѣвъ зъ горы. Черезъ малу годину конѣ доперли до села. Нетерпеливо выскочивъ поручникъ зъ воза, кинувъ вѣзникови заплату и скорымъ крокомъ завернувъ въ улицу. За хвилю опинивъ ся коло ворѣтъ одной хаты. Вѣнъ звернувъ на обѣистѣ, але нѣхто не выходивъ на стрѣчу.

— Може я ошибъ ся? — подумавъ въ души и вступивъ до хаты.

— До кого, вельможный пане? — спытавъ незнакомый господарь, клянаючи ся низенько.

— До Козубача, що бувъ вѣйтомъ?...

— Козубачъ не жіє, застрѣливъ его якийсь жовнѣрь на вартѣ...

— Знаю о тѣмъ! — вѣдповѣвъ поручникъ. — Але где его жѣнка и донька?

— У вдовы Костирихи. Зъ-вѣдси выгнавъ ихъ панъ, а осадивъ мене...

Поручникъ зѣтхнувъ тяжко.

— Позвольте менѣ подивити ся до саду...

— Просимо, дуже радо!

Поручникъ пѣйшовъ пѣдъ грушу и оглянувъ цвѣты...

— А чиі се цвѣты? — спытавъ джожачымъ голосомъ.

— Доньки Козубача. Она, якъ кажуть, цѣлыми днями тутъ пересиджувала и своїми слезами ихъ пѣдливала; а теперъ, коли занедужала, моя жѣнка ихъ доглядає. Кажуть, що небога давно вже була бы умерла, якъ бы не тиі цвѣты. Кождого дня зрывають по однѣй цвѣточцѣ для неі, а она мовъ божевѣльна тѣшитъ ся и любує ся нею...

Въ очахъ поручника закрутились слезы. Селанинъ добачивъ ихъ.

— Нещаслива дѣвчина — сказавъ на тоє — не одного вже до плачу порушила. Менѣ самому серце зъ жалю рве ся, коли лише сюды зайду и погадаю, що жите тоі бѣдачки не доше, якъ сихъ цвѣтѣвъ!...

— Пѣйду, розвѣдаюсь! — промовивъ поручникъ и побравъ ся въ село.

XIX.

— Мамцю, — щебетала Петруня слабонькимъ голосомъ — принесѣть менѣ свѣжу цвѣтку! Дивѣтъ, сеся вже зѣвяла!... Богъ знає, чиє завтра... теперъ вже мои години почисле-

нѣ... Або принесѣть двѣ ; одну дамъ Фотинѣ... Нынѣ хочу еѣ перепросити... мы будемо зновѣ приятельками !... А може и еи мати прїйме одну ?... Принесѣть три цвѣтки !... Я знаю, що Пресвятая Дѣва подивить ся тогды лагѣднѣйше на мене. Вывѣть и четверту, вѣткнути за образы !... Або нѣ, сѣдайте коло мене... менѣ чогось лячно ! Выженѣть тїи мары зѣ хаты !... Чого они плачуть ? Чого кленуть мене ?... Фотина менѣ вже дарує... Ходи, ходи, подруго, до мене ! Ходи, нехай тебе пригорну до себе !... Приведи и матѣрь свою, нехай и еи колѣна уцѣлую... Простѣть, простѣть менѣ безъумнѣй ! Я скоро прїйду до васѣ... Мамцю, где суть цвѣты ?... Ой, они вже идутъ до мене...

На тї слова вѣдчинились дверѣ, а на порозѣ показала ся постать поручника. Обѣ матери остовпѣли зѣ задиву, але недужа схопилась скоро и ледви глянула на прибувшого...

— Василь ! — скрикнула.

Бѣльше силѣ у неи не стало ; она закрыла очи долонями и упала назадѣ на постѣль. Василь припавѣ до неи и пѣдвѣвши блѣду головку зѣ постели, пригорнувѣ еѣ до себе.

Костириха зѣ Козубачихою стояли мовѣ нѣмї. Неждане щастѣ зачинило имѣ уста и лишѣ ряснї слезы полились зѣ старыхѣ очей.

— Сыну ! — скрикнула стара мати, отямившись.

Василь припавъ до матери и обнявъ её сильными раменами.

— Боже, велика твоя ласка ! — проговорила Козубачиха, видячи передъ собою сподѣваного зятя.

— Ты не покинешь насъ бѣльше ? — спытала мати, цѣлуячи своего одинака.

— Не покину, мамо ! — успокоювавъ её сынъ. — Не покину и васъ ! — проговоривъ, звернувшись до Козубачихи.

За сей часъ прокинулась и Петруня.

— Василю, будь повѣрникомъ моеи тайны ! — прошептала тихимъ голосомъ. — Я строѣла Фотину и еи матѣрь... Прости, що я тебе не послухала ! Теперь...

Она замовкла и мовъ-бы вѣдъ великою утомы упустила ся на постѣль. Видко, новыхъ силъ набирала. Присутнїи лишъ поглядали по собѣ. Недужа що разъ коротше вѣддыхала, грудь еи що разъ бѣльше здвигалась, на лице выступивъ румянецъ. По хвильцѣ она зновъ пѣдняла ся, схопила за руку Василя, здавила её и дивила ся пильно вѣ своего судженого.

— Василю, ты убивъ батька мого ?

— Богъ свѣдкомъ, що я невиноватый! — зъ жалемъ вѣдповѣвъ Василь.

— Не божи ся, я тебе не виную! То простѣть и вы ему, мамо! — звернулась вѣдтакъ до матери.

Василь уцѣлувавъ руку Козубахи.

— Прощаю! — зъ плачемъ вѣдповѣла вдовиця.

— Василью, — говорила дальше Петруня — займи моє мѣсце, не дай моѣй матери загинути!

Василь мовчавъ зъ слезою въ оцѣ.

— Ахъ, яка я щаслива! — зѣтхнула зновъ Петруня и склонила голову на грудь своего любого.

По стѣлько смутку и горя були то послѣднѣ слова зъ еи устѣ. Серце не выдержало радости...

Чого намъ бракъ ?

И пара гонить насъ свѣтами,
И мысли людскіи дрѣтъ несе,
И въ нѣчь за сонце, що надъ нами,
Блещить намъ свѣтло громове ;

И звукъ живой, унявши въ пута,
Вѣзвавъ си въ службу быстрый духъ,
Бо кожда точно пѣснь вѣдчута
Сто миль о нашъ вѣдѣбесь слухъ ;

Ба землю кинувши, ученый
Радъ взнестись выше-выше хмаръ,
Та зъ-вѣдтамъ громы шле шаленый,
Немовъ вѣнъ воздухѣвъ владарь.

Почуемъ ще, якъ хтось звѣздою,
Въ основахъ свѣтомъ хтось потрясь,
И Богъ лишъ вѣсть, що намъ судьбою
Усмотрено... въ добро для насъ !

Бо духа людского розгоны
Вздержить хто въ областяхъ наукъ ?
Ему-жь всѣ творы шлють поклоны,
Вонъ свѣта паномъ зъ Божихъ рукъ.

Вонъ въ тайны силъ вкрадесъ природы,
Зъ нихъ стягне дань си и хосень ;
Стосотнѣ творить сѣ выгоды...
Щасливый въ Бозѣ и блаженъ !

Одного лишь даромъ шукайте
Чувства, жия чимъ труесь смакъ...
Щасливцѣ, гей скажѣтъ, вгадайте,
Чого ?... Вдоволенья намъ бракъ !!

Ю. М. Н.

Бібліотека для рускои молодежи
пѣдъ редакцією Юліана Насальскаго.

Выпускъ LXIII.

Томъ СХХ.

Рѣкъ XVI.

Икона Пречистой Дѣвы

пѣсля К. Шмида

написавъ

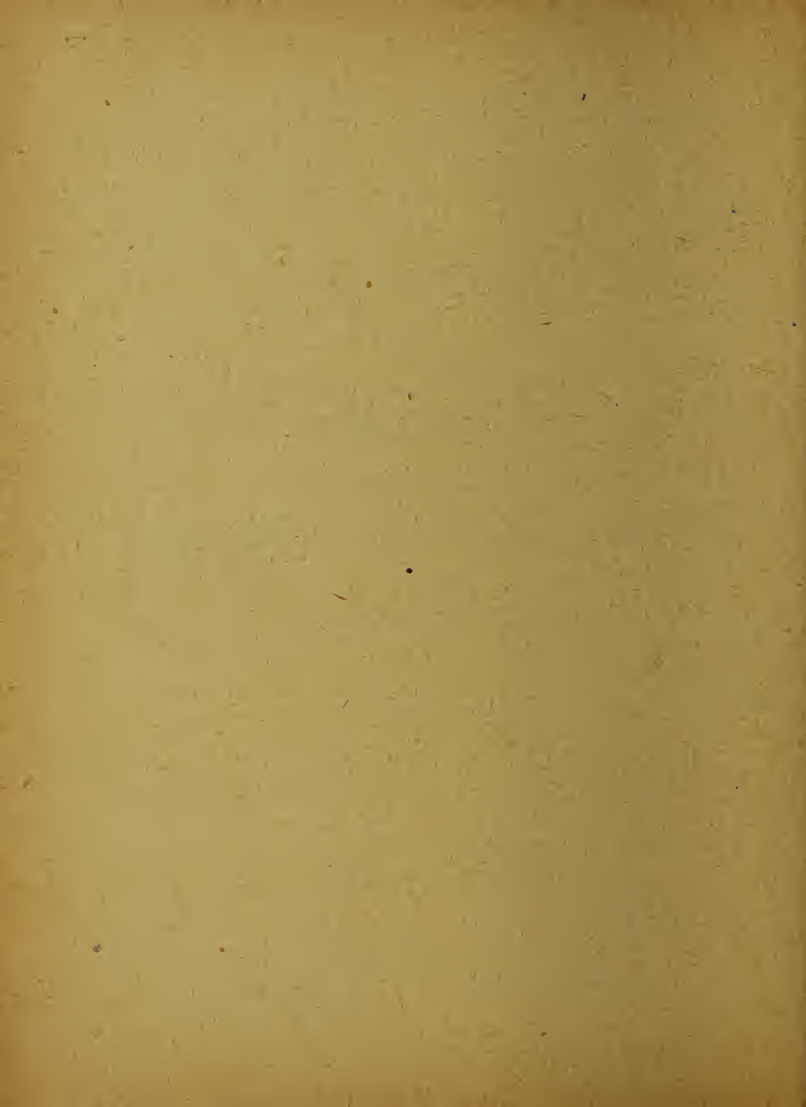
о. Кирилъ Селецкій.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. В. Кисѣлевскаго и Спѣлки.

1909.

Малый Ивасъ.

Хата рыбака Семена стояла на самотѣ въ лѣсистѣй окрестности надъ берегомъ глубокого Дунаю.

Не минуло еще пѣвъ року, якъ Семень розставъ ся зъ тымъ свѣтомъ, лишаючи вдову и пятилѣтнего хлопчину Ивася. Побожна мати вельми дбала о тоє, щобы дитина въ боязни Божѣй и въ христїянськѣй праведности зростала. Рано и въ вечеръ можна було бачити, якъ Ивасъ на колѣнахъ, зложивши рученята, щиро моливъ ся передъ иконою розпятаго Христа за здоровє своєї матери, за упокѣй душѣ помершого батька та за весь Христїянськїй миръ.

Зъ болемъ серця смотрѣла бѣдна вдовиця на рыбарскїй прилалы покѣйного мужа, що висѣли въ коморѣ, та на човно, що перевернене побѣчь хаты лежало, и не переставала ткати сѣти. Доходомъ зъ тои работы живила себе и свою дитину. И такъ въ праці и въ молитвѣ минали ѣй дни за днями.

Одного разу загостивъ до ихъ хаты братъ покійного мужа, котрый проживавъ въ поблизкомъ селѣ и трудивъ ся такожь рыболовствомъ. Вонъ принѣсь вдовицѣ хорошу рыбу.

— Колись то и мѡй небѡщикъ таку рыбу домѡвъ приносивъ! — сказала бѣдна вдова, прослезившись.

— Не плачте, мамо! — потѣшавъ еѣ Ивась. — Якъ я выросну бѡльшій и дужшій, то не одну таку рыбу вамъ принесу...

Мати, почувши тѣ слова, усмѣхнула ся скрѡзь слезы...

— Ой ты моя потѣхо єдина! — сказала. — Для тебе я лише жию на томъ свѣтѣ, надѣючи ся, що на старі лѣта будешь одинокою пѡдпорою моею. Будь лише все такимъ чеснымъ и праведнымъ чоловѣкомъ, якимъ бувъ твоѣй батько, а тогды я буду найщасливѣйшою матерію!

*

*

*

Бувъ хорошій осѣнній день. Семениха вже вѡдъ досвѣта ткала превелику сѣть; надѣяла ся, що еще днесь покѡнъчить всю роботу. Ивась поспѣшивъ зъ кошикомъ до недалекого лѣса, щобы назбирати буковихъ зеренъ. Зъ нихъ вытискавъ вонъ олѣй, по-

трѣбный до освѣтленя хаты въ часѣ довгои зимы. Якъ-жежъ утѣшивъ ся вѣнъ, коли удалось ему цѣлый свѣй повздовжный кошичокъ наповнити призбираными зернятами и принести матери! А вже-жъ и мати радувала ся, що єи сынъ зъ малку навыває до працѣ и труду.

Було вже полудне. Хлопецъ прійшовъ голодный и струженый домѣвъ. Мати завела его пѣдъ розлоге букове дерево, що росло недалеко вѣдъ хаты и розпростирало доокола свое грубезне гиле, и положила его на муравѣ, щобъ собѣ вѣдпочавъ. Опѣсля повернула до хаты и вынесла мищину повну молока зъ накрышенымъ хлѣбомъ. Ивась споживъ хлѣбъ и молоко.

— Положи ся тутъ въ тѣни дерева и спѣчни, — сказала мати — бо вже-жъ ходомъ по лѣсѣ ты. утомивъ ся! Я пѣйду до своєї работы; за малу годину поверну и пробужу тебе. Спи здоровъ, хлопче!

Хлопецъ уложивъ ся до сну. Мати глянула еще разъ на свою дитину и зъ порожнымъ начинемъ повернула до хаты. Въ недозѣ выйшла она зновъ, чтобы подивити ся, що зъ нимъ дѣє ся. Мальчикъ заснувъ на пожовклѣй муравѣ. Его кучерява головка спочивала на однѣй руцѣ, другою придерживавъ вѣнъ порожный кошичокъ. Знать веселѣ

сны роили ся въ безвиннѣй душечцѣ, бо хлопчина усмѣхавъ ся скрѣзь сонъ. Ёго паленѣющее личко и червені уста притемнювало листе букового дерева.

Мати повернула зновъ до своєї работы и ткала поспѣшно сѣть доти, доки єи не укѣнчила. При такѣй работѣ переминуло ѣй двѣ години мовъ одна хвиля. Встала потѣмъ и пѣйшла Ивася пробудити, але не застала єго вже пѣдъ деревомъ...

— Любчикъ мѣй пѣйшовъ зновъ збирати зернята! — казала весело и зъ утѣхою, але не здогадувала ся бѣдолаха, якій въ недовзѣ ожидає єѣ смутокъ.

Повернула домѣвъ и розстелила сѣть на пожевклѣй муравѣ. Минула зновъ година, хлопецъ не вертавъ. Мати стала непокоити ся.

— А се що такого, що єго доси нема! Все якось о тѣмъ часѣ вертавъ домѣвъ...

Пѣйшла въ лѣсъ, перейшла єго вздовжъ и пѣвперекъ.

— Ивасю, Ивасю! — стала кликати. — Вѣдозви ся, серденько!

Все надармо! За Ивася анѣ чутки; всякій слыхъ загибѣ...

Мати заломила руки. Сумнѣй гадки стали гнобити єи душу.

— Тажъ я напоянала єго, щобы не на-

ближавъ ся до воды. Вѣнъ знать не послу-
хавъ мене, упавъ до рѣки и утопивъ ся...

Она поспѣшила до рѣки, ходила бере-
гомъ тамъ и назадъ; лишь и тутъ жадной
познаки не було, що стало ся зъ еи сыномъ.
Тогды зъ плачемъ й зойкомъ побѣгла до
села и стала людямъ розказувати, що не знае,
где еи дитина подѣла ся.

Товпа народу окружила несчастливу ма-
тѣрь; всѣ милосердили ся надъ нею. А най-
бѣльше еи рѣднѣй братъ вельми болѣвъ надъ
стратою, яку понесла бѣдна сестра. Нѣхто
зъ людей не бачивъ хлопця нѣ въ лѣсѣ нѣ
на поли, то и не знавъ, що на тоє сказати.
Розѣйшли ся на всѣ стороны и стали глядати
за пропавшимъ Ивасемъ. Однѣ поѣшли до
лѣса, другѣ розбрили ся по доокресныхъ се-
лахъ, а иншѣ поспѣшили до рѣки.

— Може хлопчина утопивъ ся и вода
тѣло на берѣгъ выкине! — думали собѣ.

Настала нѣчь. Люде вернули до села.
Хлопця якъ не було, такъ и нема.

— Коли утопивъ ся въ Дунаю, — ска-
завъ старѣй рыбакъ — то напевно завтра
нагодимо на его трупъ. Знаю я, якѣ где жби-
ры и кручѣ. Тамъ понизше старезной вербы
вода спинае ся на кремѣннѣй рѣни, то тамъ
нехибно выкине она топельника.

Мати. коли се почула, омлѣла зъ превеликои розпуки. Люде, що при тѣмъ були, зъ великимъ трудомъ привели єѣ до памяти и завели до хаты, где сама-самѣсѣнька зъ своимъ тяженькимъ горемъ приостала. Сонъ єи не бравъ ся; она ломила руки и черезъ всю нѣчь тяженько рыдала.

Якъ лише свитати стало, побѣгла до рѣки, щобы бодай тѣло утопленои дитины тамъ вѣднати. Такъ черезъ кѣлька тыжнѣвъ выходила она щодень рано и въ вечеръ и блукала мовъ божевѣльна тамъ и назадъ понадъ берегомъ рѣки. Що хвиля приставала и вносила руки до неба. Всѣ жалували нещасливу невѣсту.

Минали дни за днями, а нѣхто не бачивъ хлопця, нѣхто не чувъ нѣчо за него, нѣ тѣла єго нѣхто не подыбавъ. Бѣдна мати все сумовала. Въ такъ короткѣмъ часѣ утратила она доброго чоловѣка и любу дитину и стала круглою сиротою!... Кобы не гадка, що все тое склало ся по воли Божѣй, то зъ превеликои розпуки, що придавила єи серце, нехибно розстала бы ся була зъ тымъ свѣтомъ. Часто винувала она себе, мовъ-то она сама всего того лиха накоила...

— Чому-жь була я така необачна и не стерегла дитины мовъ ока въ головѣ? О вы

матери! — говорила крѣзь слезы до сихъ невѣсть, що приходили єѣ потѣшати. — Смотрѣть на мою нужду и будьте обачнѣйшими!

Журба мовь той робакъ пѣдточила єи здоровѣ; она передъ часомъ постарѣла ся. Одной недѣлѣ, коли прийшла до церкви, налякали ся люде дуже и стали шемрати межи собою....

— Бѣдна вдовиця не зажила щастя на тѣмъ свѣтѣ; тяженькій крестъ наславъ Господь Богъ на ню... Знать она єго не здужає и въ недовзѣ за мужемъ и за дитиною перенесе ся до вѣчности...

Старенкій Отець духовный, котрого зарѣвно добра якъ и лиха доля дѣтей опѣцѣ єго повѣренныхъ обходила, зѣ-часта заходивъ до хаты Семенихи, щобы нещасливу невѣсту потѣшати. Коли выходивъ зѣ церкви и побачивъ єѣ посивѣлу межи другими невѣстами, вѣдчувъ тую превелику болѣзнь, що проявляла ся на єи зѣвялѣмъ лиці, и велѣвъ їи ити за собою до приходского дому. Тутъ поздоровивъ єѣ ввѣчливо и просивъ пождати хвилину, бо єму пильно було поробити якї-то записки въ парохїяльнѣй книзѣ.

Семениха розглянула ся за той часъ по комнатѣ и побачила на стѣнѣ хорошо змалювану икону Пречистой Дѣвы Маріи въ по-

золоченыхъ рамахъ. Дивне якість чувство овладѣло розжалобленою єи душею и обильнѣ слезы потекли ѣй по лицю.

— Бачу, сподобала ся тобѣ тая икона? — спытавъ Отець, духовный вѣдкладаючи на бѣкъ перо.

— Ой дуже сподобала ся! — вѣдповѣла на тоє невѣста. — Коли смотрю на ню, то мимохѣтъ слезы до очей тиснуть ся...

— А знаєшь-же ты, хто тамъ змальований?

— Чому-жь не мала бы я знати? Се икона Матеньки Христовои! Єще нѣколи не бачила я такъ гарно змальованого образа страдающей Матери Божои, якъ рыдає по стратѣ сына свого...

— Придиви ся близше тѣй иконѣ! Ось мечъ, що нимъ прободена грудь єи... се знамя тои превеликои болѣзни, котра пѣсля предсказаня Симеона прошибла єи душу, коли бачила свого сына на крестѣ межи двома розбѣйниками розпятаго. Обильнѣ слезы текуть зъ Єи очей, котрѣ разомъ зъ зложеными руками до неба вносятся... се доказъ, що здала ся на волю Богу и уповає на Господа Бога. Золотѣ лучѣ, окружающѣ Єи голову, знаменуютъ, що она зѣстала прославлена въ небѣ, чого доступила тымъ, що терпеливо

перенесла всяку болѣзнь и во всѣмъ згодила ся зъ Божою волею... Не перечу, що ты понесла превелику страту, бо мужь и дитина полишили тебе ; подвійный мечь болѣзни прошибнувъ душу твою. Але зверни твои очи и сердце твое до неба, здай ся на волю Божу, уповай на Господа Бога, жертвуй Єму твою болѣзнь и проси, щобы потѣшивъ тебе и надѣливъ силою зъ-высше. Тая сама вѣра, зъ котрою вѣдповѣла Пречистая Дѣва на привѣтъ ангельскій „Се я раба Господня, да будетъ мнѣ по глаголу твоему !“, одушевляла єѣ такожъ въ годины найтяжшой болѣзни. Тямъ собѣ, що якъ золото въ огни чистить ся и набирає природного блеску, такъ и наша душа въ переминаючихъ терпѣняхъ очищає ся и усовершенує и стає достойною стати ся участницею вѣчной славы. Самъ Христось мусѣвъ дорогою терпѣня увѣйти до вѣчной славы. Тою дорогою поступали Пречистая Дѣва Марія и прочі Божі Угодники. А вже-жь и для насъ нема якои-то другої дороги до неба...

Семениха уважно слухала все, що Отець духовный сказали, и не вѣдорвала нѣ на хвилию очей вѣдъ иконы страдающей Матери Божой.

— Все буду на небо смотрѣти, — ска-

зала, успокоена словами розрады Отця духовного — буду молити ся и щиросердечно говорити якъ Матенька Христова: „Господи, да будетъ воля твоя святая!“

— Тѣшитъ мене се дуже, що я зъ твоихъ устъ почувъ, а щобы ти слова, якѣ ты высказала, все живо въ твоѣй памяти стояли, то приими сю икону вѣдъ мене въ дарунку и забори єѣ зъ собою домѣвъ!

Отець духовный зняли икону зъ стѣны и передали вельми урадованѣй невѣстѣ.

— Колибы зновъ твое сердце по причинѣ страты дорогихъ осѣбъ закервавило ся, то зверни очи твои до сеи иконы, повтори слова Матѣнки Христовой, а рана твоя за Божею помочію стане гоити ся и вѣнецъ славы не мине тебе...

Вдова подякувала за науку и за икону и опустила хату Отця духовного. Вже спокѣйнѣйшою стала теперъ. Лише тогды, коли переходила коло сего дерева, пѣдъ котрымъ послѣдній разъ бачила свою дитину, мовъ-бы щось кололо єѣ въ сердце.

Одного разу прийшло їй на гадку, щобы въ пни сего дерева вирѣзати заглиблене и вставити тамъ икону Матери Божой, котру вѣдъ свого душпастьєря отримала.

— Скѣлько разѣвъ гляну на се дерево, все

еще вѣдчуває моє серце тяженьке пригнобленє, а вже-жъ коли гляну на сю икону, то розвеселить ся душа моя. Другі матери ставлять своимъ помершимъ дѣтямъ якійсь памятники на могилѣ; для мого Ивася нехай се дерево стане памятникомъ!

Та въ тѣй справѣ засягнула насампередъ порады Отця духовного.

— Не зборонюю тобѣ се здѣлати! — сказавъ сей до неї. — Коли думаєшь, що се тобѣ въ твоимъ смутку полекшенє принесе, то примѣсти сей образъ на деревѣ!

Семениха вирѣзала въ деревѣ кругле заглибленє и примѣстила тамъ икону. И коли лише переходила тамтуды, а серце єѣ заболѣло, такъ заразъ глянула на икону...

— И я хочу зѣстати служебницею Господнею якъ Марія и менѣ нехай стане ся посли Божої волѣ! — говорила за кождымъ разомъ.

И заразъ їй лекше на серци ставало...

II.

Панъ Валь.

Коли бѣдна мати побивала ся за своєю дитиною и думала, що она погибла въ вод-

но́й глубинѣ, Ивась проживавъ майже о сто миль далеко въ великомѣ царскомѣ городѣ, въ Вѣдни. Добре єму тутъ жило ся, бувъ здоровъ и веселый, мешкавъ въ хорошой палатѣ, одягавъ ся и выглядавъ мовъ яка паньска дитина. А вже-жь найважнѣйше се, що учили єго тутъ, якъ має праведно и по́сля правилъ християнської вѣры жити, якъ має мерзити ся всякою нечестію.

Радѣ бы вы, дорогі Читателѣ, знати, якъ се склало ся, що нашъ Ивась ажъ у Вѣдни опинивъ ся. Ну, то послушайте прошу уважно!

Якъ вамъ вѣдомо, мати полишила Ивася спячого по́дъ буковымъ деревомъ. Во́нъ пробудивши ся протеръ очи, вставъ и по́йшовъ зъ кошикомъ дальше збирати зерна буковѣ. Призбиравъ майже половину кошика и ишовъ чимъ разъ дальше; а тутъ вже деревъ буковыхъ не стало и не було чимъ кошика доповнити. Тому Ивась не здержувавъ ся а ишовъ дальше. Лѣсъ стававъ ся чимъ разъ рѣдшій, ажъ наконецъ указало ся просторе поле, серединою котрого точивъ свои фѣлѣ глубокий Дунай. До берега тои рѣки прикрѣпленный бувъ великий корабель, котрый на короткій часъ тутъ опинивъ ся и ждавъ на подорожныхъ, що высѣли на берегъ и въ поблизкомѣ лѣсѣ проходжували ся. Въ недов-

зѣ мали они на корабель повернути, щобы дальше водою поплыти.

Бувъ се часъ, коли трийцятилѣтна борба потрясала всею Нѣмеччиною. Нѣхто не бувъ нѣ зъ житемъ нѣ зъ майномъ безпечный и тому всѣ, котрѣ могли, утѣкали до великихъ мѣстъ. Ти бо окруженіи були грубезными мурами, що хоронили жителѣвъ передъ напоромъ лютого ворога.

Подорожній, котрѣ плыли згаданымъ кораблемъ, були то знатніи и зажиточніи родины нѣмецкѣ. Дѣти ихъ розбѣгли ся по кремѣнистой рѣни и глядали за пестрыми камѣньчиками. Якъ лише побачили малого Ивася, такъ заразъ окружили его. Радѣи були дѣзнати ся, що вѣнъ тамъ въ своимъ кошику має. Смотрять, а тамъ такѣи хорошіи зернята, якихъ еще нѣколи не бачили...

— А се якѣи орѣшки? — проголосила чудована Антося, дѣвчина рокомъ молодша вѣдъ Ивася.

Она еще нѣколи не бачила такихъ малесенькихъ тригранныхъ орѣшкѣвъ!

— Нѣ, нѣ, се не суть орѣшки! — вѣдповѣвъ Ивась. — Се суть буковѣи зерна, котрѣ можъ такожь ѣсти.

И ставъ роздѣлювати ихъ межи дѣти цѣлыми пригорщами. Велика радѣсть заво-

лодѣла въ кружку веселои дѣтвoры. И Ивась тѣшивъ ся, що нагодивъ на таке численне товариство ровесникѡвъ, що зъ нимъ такъ ось по братерски стали забавляти ся. Все-жь а все проживавъ вѡнъ зъ матерію на самотѣ, рѣдко коли стрѣчавъ ся зъ дѣтьми зъ сусѣдного села, хиба лише тогды, коли ишовъ зъ мамою до церкви або вертавъ зъ церкви до дому. А тутъ ось дѣти въ хорошѡмъ одязѣ не цурають ся бѣдолашнымъ хлопцямъ, усадовили его межи себе на травнику и стали гостити паньскими ласощами...

Корабель, прикрѣпленный до берега, бувъ о много бѡльшій вѡдѣ тои хаты, въ котрѡй Ивась зъ своєю матерію проживавъ. Першій разъ въ житю бачивъ вѡнъ его и не мѡгъ досыть нимъ начудовати ся. Дѣти намовили его, чтобы разомъ зъ ними вступивъ на покладъ корабля, а опѡсля увѡйшовъ до середины. Мала Антося завела его до хорошо улажденoи комнатки, въ котрѡй звычайно мѣстили ся богатшій люде, що ѣхали кораблемъ. Всѣ дѣти, а перша Антося приносила и показували ему всѣ свои забавки, то ляльки, то коники, то вѡзки. Все тоє привлекало до себе нашего хлопця. Вѡнъ позабувъ, що часъ вже вертати домѡвъ, где бѣдна мати неспокойно его ожидала.

Тымчасомъ корабель розвинувъ вѣтрила, вѣдбивъ вѣдъ берега и ставъ дальше водою плысти. Ивась, будучи въ серединѣ корабля, не запримѣтивъ сего. Нѣхто на корабли не звернувъ уваги на хлопця. Тѣи, що знаходили ся въ тѣй комнатцѣ, где бувъ Ивась, думали, що дитина приналежить до котрого зъ корабельной прислуги. Вже на добре смеркало ся, якъ хлопецъ ставъ плакати и домагати ся, щобы его до матери вѣдпустити. Тогды здогадали ся всѣ, що на корабли знаходиться ся чужа дитина.

Вчинивъ ся великій заколотъ. Однѣ жалували хлопця, котрый тутъ заблукавъ ся, другѣ бѣдну матѣрь, що нехибно по лѣсѣ за дитиною глядає; иншѣ зновъ смѣяли ся, що непрошений товаришь подорожни на корабель завитавъ. Корабельна прислуга угрожала мальчикови, що наколи не успокоить ся, то до воды его вкинуть. Явивъ ся въ кѣнци начальникъ корабля, грубезный чоловікъ зъ суворымъ лицемъ, и ставъ розпытувати...

— Скажи менѣ, хлопче, чи ты зъ мѣста чи зъ села сюды зайшовъ?

— Анѣ зъ мѣста, анѣ зъ села не прийшовъ я сюды! — була вѣдповѣдь хлопця.

— А се що за диво? — каже керма-

ничь. — Вже-жь межи людми, а не межи вовками въ лѣсѣ проживавъ ты!

— Хата наша стоитъ пѣлъ самымъ лѣсомъ недалеко села! — вѣдказавъ Ивась.

— Ну, добре. Скажи менѣ, якъ тоє село называє ся!

— Та „село“ называє ся. И моя мама не звала єго иначе. Бувало каже „Теперь дзвонять въ селѣ на полудне“ або „иди въ село и купи хлѣба“.

— Якъ зовуть ся твои родичѣ?

— Мѡй батько вже давно померъ и звавъ ся Семень, мою маму именуютъ всѣ Семенихою.

— Такъ, бо стала вдовою по Семенѣ. Яке-жь ѣй имя и призвиско?

— Она не має жадного другого имени. Семенихою звать єѣ всѣ, тай тѡлько. Мати часто остерѣгала мене, щобы людамъ призвиסקа не давати, бо се ихъ обиджає...

Начальникъ корабля пересвѣдчивъ ся, що лише часъ марно теряє та що вѣдъ хлопця нѣчого не довѣдає ся.

— Зъ-вѣдки тебе сюды нужда принесла! — гукнувъ зъ гнѣвомъ. — Що пѡчну зъ тобою?

— Мене тутъ нужда не принесла! — вѣд-

повѣвъ хлопецъ зъ плачемъ. — Я необачный самъ тутъ зайшовъ...

Всѣ, що прислухували ся тому розговорови, стали смѣяти ся. Начальникъ зажуривъ ся. А тутъ ось окрестнѣсть, черезъ котру переплывавъ корабель, пуста и безлюдна, лѣсомъ и корчами поросла. Нѣ хаты нѣ села не видко. Сонце вже давно зайшло. Темнота нѣчна розселила ся всюды, та лишъ не на довго. Мѣсяць въ повни вырынувъ зъ-поза далекихъ лѣсѣвъ на небесный звѣздъ и розъяснивъ всю доокрестнѣсть. На скрутѣ рѣки побачено недалеко вѣдъ берега село, що вѣнцемъ окружало положену на сугорбѣ церковцю. Въ хатахъ еще свѣтило ся.

— Тутъ здержимо корабель и переночуемо. Рано заведу сего малого прибуду до села и попрошу, щобы добрі люде вѣддали его матери! — сказавъ начальникъ корабля до пана Валя.

Лишь панъ Валь, отецъ малои Антосѣ, бувъ иншою думки.

— Хтожь-то бувъ той панъ Валь? — спытаєте, добрі Читателѣ.

Се бувъ вельми зажиточный торговельникъ, котрый вѣзъ зъ собою велику скриню золота и различныхъ дорогоцѣнностей. Вѣнъ утѣкавъ разомъ зъ женою и дитиною передъ

ворожими жовнярами, що розтаборили ся въ недалекѣй окрестности и безпощадно нищили людске майно.

— Радъ бы я зъ-дорогои душѣ, чтобы дитина бѣднѣй матери безпроводочно звернена зѣстала, — сказавъ панъ Валь до начальника — але бачу, що бодай якъ на теперѣшну хвилю се не дасть ся зробити. Хто прийме ся нынѣ за дѣло глядати за матерію тои дитины, котрой навѣтъ имени не знає? Люті наѣздники вештають ся безнастанно въ сихъ сторонахъ; чутка несе ся, що вже наближають ся до Дунаю. Ёслибъ мы тутъ заночували, то легко могли бы мы разомъ зъ цѣлымъ нашимъ майномъ попасти въ ихъ руки. Не здержуймо ся анѣ хвилѣ, а їдьмо дальше въ имя Боже!

Та на се не хотѣла пристати корабельна прислуга.

— Нѣхто не має права неволити насъ, — казали — чтобы мы въ ночи їхали; намъ послиа угоды супочинокъ належить ся.

Коли-же приречено имъ окрему заплату, то згодили ся їхати дальше. Корабель рушивъ зъ мѣсця и плывъ черезъ всю нѣчь безъупинно.

Стало свитати. Надъ берегомъ рѣки показало ся невеличке сельце. Здержано кора-

бель. Начальникъ высѣвъ на берѣгъ, поспѣшивъ до громадской управы и ставъ просити, щобы люде хлопцемъ заопѣкували ся, перевѣдали ся, зъ которого вѣнъ села, и вѣддали его матери.

— Тымъ сповните превелике дѣло милосердія такъ супротивъ матери якъ и супротивъ дитины...

— Хто то може знати, — вѣдказали на се селяне — чія се дитина и зъ-вѣдки она походить? Легко могло бы стати ся, що не вѣдпытаємо матери, а тогды весь тягаръ удержаня дитины спаде на насъ. Ворогъ огнемъ и мечемъ руйнує та до того пребогато убожины теперь намножило ся, пощо-жь еще новый тягаръ брати на себе?

Корабельникъ повернувъ зъ нѣчимъ и корабель поплывъ дальше. Зновъ нагодили они на велике и статне село. И тутъ хотѣли здержати ся, щобы просити чи то вѣйта чи Отця духовного, щобы заопѣкували ся дитиною. Лишь панъ Валь рушучо супротививъ ся тому.

— Люде добрі, — проголосивъ, указуючи рукою въ захѣдну сторону — чи не чуєте, якъ тамъ далеко пушки гремять? Знатъ ворогъ вже въ тїи стороны наближає ся. Нѣ хвилю намъ не здержувати ся! Поспѣшаймо чимъ скорше дальше!

Корабельникъ боявъ ся, щобы тягаръ удержаня дитины на него не спавъ.

— А вже-жь я не буду дитиною опѣкувати ся! — сказаъ зъ досадою.

И стала суперечка межи нимъ и паномъ Валемъ, котрого жена, чесна и розумна людина, вмѣшала ся въ справу.

Она звернула ся до мужа свого.

— Нѣхто другій, лише мы — сказала щиро-сердечно — заопѣкуемъ ся симъ бѣдолахою! Такъ совершимо дѣло милосердія, за котре Ісусъ Христосъ стократно намъ заплатить.

Мужъ не бувъ противный своѣй женѣ.

— Добре кажешъ, серце моє! — вѣдповѣвъ. — Нехай буде по твоѣй воли! И такъ лише одною дитиною поблагословивъ насъ Господь... Лишь їдьмо чимъ скорше... ворогъ знать въ недовзѣ загостить въ тій сторони...

Корабельникъ, почувши тії слова, успокоивъ ся. Симъ благороднымъ дѣломъ приєднавъ собѣ панъ Валь серця всѣхъ, що на корабли находили ся...

Щасливо доплывъ корабель до Вѣдня. Панъ Валь поселивъ ся на стало въ тѣмъ великомъ городѣ въ хорошѣй палатѣ и трудивъ ся дальше торговельными дѣлами. До єго дому приходили учителѣ и учительки, що старали ся розличными хосенными науками

умъ его одиначки Антосъ просвѣтити и сердце до всего, що чесне и благородне, загрѣти. Ивасеви дозволено зъ тои науки такожь користати. Вѣнъ учивъ ся дуже пильно, дѣлавъ великѣ успѣхи въ наукахъ и визначавъ ся великими спосѣбностями. Все бувъ вельми сумирный и послушный. Боязнъ Бога, яку зашѣпила чесна мати въ его серци, зъ кождымъ днемъ змагала ся. Тому и не диво, що всѣ, а передовсѣмъ жена пана Валя, полюбили его якъ власну дитину.

Панъ Валь замѣтивъ, що хлопцеви торговельне дѣло вельми подобає ся. Се дуже его утѣшило и тому постаравъ ся о тоє, щобы Ивася познакомити зъ всѣми науками, якѣ доброму торговельникови доконче знати потреба. Опѣсля здѣлавъ его своимъ помѣчникомъ у всѣхъ купецкихъ зносинахъ.

И такъ стало ся, що въ недовзѣ освоивъ ся Ивась зъ цѣлымъ дѣловодствомъ пана Валя и ставъ ся его правою рукою. Молодый бо ледви двацятилѣтній сынъ Семенихи полагоджувавъ найважнѣйшій орудки благородного опѣкуна свого.

Панъ Валь достарчувавъ цѣлѣй цѣсарскѣй арміи все, що ѣй було потреба, одѣжь и поживу; але лише вытревало пильности и постояннѣй точности своего молодого вых_

ванка завдячувавъ, що підприємство гарно и справно ишло и великій користи приносило, и тому неразъ роздумувавъ надъ тымъ, якъ-бы молодого сотрудника свого за его ширу працю вынадгородити.

Антося кѣнчила вже дев'ятьнайцятий рѣкъ и подобала на хорошу панну. Серце єи було чисте, душа праведна. Бувъ се дѣйсний образъ невинности и красоты. Родичѣ зауважали, що молодята суть собѣ приклонні, а знаючи, що анѣ рѣдъ анѣ превеликій статки не рѣшають о щастю чоловѣка, и пересвѣдчившись, що хотѣй Ивась бувъ приبلудою, то годѣ такого другого подыбати котрый розумомъ и сердцемъ ему дорѣвнавъ бы, охотно дозволили, щобы дорогій ихъ дѣти въ святой тайнѣ супружества получили ся.

Ивась и Антося вельми любили и шанували родичѣвъ, але не довго вже тѣшили ся ихъ житємъ. Они розстали ся зъ тымъ свѣтомъ зъ спокоемъ въ души и зъ тымъ пересвѣдченємъ, що долю своєї дитини и весь доробокъ повѣрили праведному чоловѣкови.

По смерти родичѣвъ залишивъ Ивась займатися торговельными орудками и закупивъ въ Баваріи бѣлышій обшары землѣ. Все то було вѣйною зруйноване, тому и вельми дешево. Теперъ вже въ тыхъ сторонахъ за-

володѣвъ spokôй; люде вертали до своихъ загородъ и уладжували спустошеній господарства. Ивась закупивъ земску область, звану Нова-церковь, где були просторі ланы и земля вельми плодovита.

Теперь треба було все, що вôйна понищила, до ладу привести. Велике дворище свѣтило пустою, вôкна и дверѣ були поторощені, крыша провалена, однимъ словомъ всѣ будынки вельми ушкоджені. Ивась спровадивъ майстрôвъ и обладивъ все, якъ належало. Опôсля повернувъ до Вѣдня, забравъ зъ собою жену и двое дѣточокъ и повернувъ зъ ними до новоустроенного господарства.

Заразъ за приѣздомъ до нового осѣдку пересвѣдчила ся Антося, якъ превелику нужду нещасна вôйна по собѣ лишила. Бoлемъ стиснуло ся єи благородне сердце. Где давнѣйше були хорошо забудовані загороды селяньскі, сторчали теперь середъ румовиска недогарки кроковъ та пôдвалинъ; инші хаты були на пôвъ розвалені. Просторі обшары землѣ лежали облогомъ.

— Охъ бѣднй, бѣднй люде! — сказала прослезивши ся. — Треба ихъ буде доконче ратувати...

Ивасеви не треба було два разы говорити.

Его ажъ перло, щобы бѣдолашнимъ людямъ чимскорше помочи.

— Богу нехай буде честь и слава, — сказавъ, пригорнувши дорогу жену до свого серця — що ты, моя сердечна подруго, зѣмною одною гадки и вспѣльними силами подбаємо о тоє, щобы слезы недолѣ сихъ бѣдолахъ осушити!

И велѣвъ зъ своихъ лѣсѣвъ будовляне дерево безплатно выдавати, закупивъ насѣне и худобу и даромъ обдаровувавъ сельску убожину. Доокола ново уладженого двора можна було въ недовзѣ видѣти новѣ хаты и збѣжемъ засѣяні поля.

Селяне були за сей ратунокъ своимъ помѣщикамъ вельми вдячнѣ. Одного дня зѣбрали ся всѣ передъ ихъ домомъ, щобы имъ яко своимъ добродѣямъ всенародно подякувати. Розрадованѣ супруги вразъ зъ своими дѣточками выйшли имъ на стрѣчу.

Найстаршѣй вѣкомъ селянинъ, зъ довгимъ сивымъ волосемъ, выступивъ зъ-посередъ товпы и поклонивъ ся чемненько...

— Трійцятилѣтна борба, — сказавъ всѣмъ въ слухъ — яка въ сихъ сторонахъ розгорѣла, зруйнувала всю нашу працю, весь нашъ многолѣтнѣ доробокъ. Не було другого виходу, хиба вразъ зъ родинами зъ нужды

и голоду погибати. А тутъ ось Провидѣне Боже наслало васъ, великодушнѣй Добродѣѣ, охоронити насъ и наше цѣле село вѣдъ неминуемой заглады. Часть и слава вамъ! Мы же встѣючи и лежаючи, будемо молити Всевышнього, щобы дозволивъ вамъ вѣ гараздѣ и здоровю многѣ лѣта прожити и потѣшивъ васъ на сихъ ось дѣточкахъ, щобы вѣ слѣды вашѣ вступали и на Вашѣ старѣ лѣта звеселили васъ своимъ праведнымъ житемъ!

— Не менѣ, не менѣ, — вѣдкававъ на се Ивасъ — лише Богу Всевышньому належить ся подѣяка за се, що давъ менѣ силу и ласку, здѣлати чоловѣколюбиве дѣло. Зъ бѣдного хлопяти ставъ я зажиточнымъ чоловѣкомъ, такимъ якимъ мене тутъ бачите. Все щиро повинувавъ ся я Божому закону, тожъ Господъ Богъ видимо опѣкувавъ ся мною. Оказавъ бы я велику невдяку моему Сотворителеви, колибы я зъ моего майна не вылучивъ якои частини для бѣдныхъ и помочи потребующихъ братьей моихъ. Нема бѣльшого щастѣя на землѣ, якъ се вдоволене, що мы причинили ся до щастѣя другихъ...

III.

Чудесне вѣдкрыте.

Такъ ставъ Ивась Валь, котрому позволено носити призывско свого добродѣя, за Божою ласкою зажиточнымъ чоловѣкомъ. Єго бѣдна мати, чесна Семениха, не одну невзгодину за той часъ перетерпѣла, але все и всюды здавала ся на волю Божу. Такъ переминали ѣй дни за днями. Все на думцѣ була у неї утрачена дитина.

— Чи єще жиє мое соколятко? Чи може межи помершими мое ангелятко?...

Заразъ потѣмъ, якъ вже весь слѣдъ по хлопяти загибъ, розтаборило ся тутъ враже вѣйско и пустошило всю окрестнѣсть. Семениха полишила слою самотну хату и перенесла ся до сусѣдного села, где братъ єї проживавъ на господарствѣ, що єму батько полишивъ. Лишь и тутъ не бавила она довго. На просторѣмъ поли, що лежало недалеко села, стрѣтили ся двѣ ворожї ватаги жовнярѣвъ и слѣдувала завзята борба. Все село пѣйшло зъ дымомъ. А вже-жъ и хата брата погорѣла. Люде ледви зъ житемъ поутѣкали до тыхъ селъ, котрї пощадила мстива рука лютого наѣздника. Семениха перебрала ся до

своєи сестры, котра въ селѣ десять миль вѣдаленѣмъ проживала. Була тутъ спора купка дѣтей и ними радо заопѣкувала ся наша вдова. Обѣ сестры жили въ згодѣ и въ спокою и якъ могли давали собѣ раду у всѣхъ злидняхъ, якѣ нанесла на край довголѣтна вѣйна.

Много лѣтъ перейшло имъ въ трудѣ та въ домашнихъ хлопотахъ. Одного дня принесено имъ листъ вѣдъ брата зъ донесенѣмъ, що єму жена померла и що єго двѣ дѣньки повыходили за мужъ.

— Я самъ не въ силѣ всему обладъ дати, тому прошу тебе усильно, поверни до мене и орудуй моими господарскими справами!

Семениха вдоволила брата прошеню и повернула въ свояси.

Въ недовзѣ опѣсля пѣйшла она до лѣса, щобы вѣдшукати се букове дерево, на котрѣмъ колись-то примѣстила хорошу икону Матери Божой. Передъ лютымъ наѣздникомъ мусѣла она ненадѣйно утѣкати, тому и не могла забрати иконы зъ собою. А тутъ теперь все вѣдмѣнило ся. Дорога, що вела до єи хаты, заросла травою и корчами; где колись-то малѣ деревця вѣдъ землѣ вѣдрастали, теперь стоятъ высокѣ и грубѣ деревья; многѣ старѣ деревья, знакомѣ Семенисѣ, вже давно

уступили, лишаючи мѣсце молодшимъ. По єи нужденнѣй деревянѣй хатѣ и слѣдъ не лишивъ ся. Мѣсце, где она стояла, годѣ було вѣднати. Всюды доокола розрсѣ ся густый непроходимый лѣсъ.

Надармо глядала вдова за тымъ деревомъ, пѣдъ котрымъ єи незабутый Ивась колисьто вѣдпочивавъ и пѣдъ котрымъ она такъ богато слезъ проливала. Черезъ терне и гущавину перетискала ся и осматривала кожде букове дерево, чи не побачить на котрѣмъ иконы Матери Божой.

— Колибы сеи хорошой иконы вже не було, — подумала собѣ — то нехибно пѣзнала бы я се дерево по заглубленю, въ котрѣмъ колись-то икона находила ся...

— Не трудѣть ся дармо, мамуню! — сказавъ якійсь згорблений старикъ, що збиравъ сухе галузе въ лѣсѣ. — Я думаю, що сего дерева вже давно тутъ нема! То само дѣяло ся тутъ въ лѣсѣ, що въ селѣ, коли мы вернули до него. Люде, котрѣ полишили мы дѣтьми, повырастали вже, тѣи, що тогды були крѣпкѣи и рослѣи, постарѣли ся и обезсиленѣли, старѣи же тамточаснѣи почивають давно въ гробѣ. Такъ и тутъ молодѣи нарости выперли старѣи дерева. Все въ свѣтѣ хутко переминає, а люде еще скорше уступають, якъ

дерева. Нема тутъ для насъ постоянного жилища; подумаймо радше о тѣмъ мѣсци, где на вѣки спѣчнемо!

Вѣсѣмдесятилѣтній старикъ пѣйшовъ своєю дорогою. Семениха стратила надѣю, що вѣдшукає дерево.

Молодый панъ Иванъ Валь (бо вже вѣдъ теперь будемо его такъ звати) проживавъ въ вѣддаленю чотырохъ миль зъ-вѣдси; але такъ лѣсъ якъ и село, въ котрѣмъ вдова по Семенѣ проживала, приналежали такожъ до тыхъ посѣлостей, якѣ вѣнъ закупивъ. Одного дня приѣхавъ вѣнъ до сего лѣса, щобы по причинѣ наближающей зимѣ надѣлити деревомъ сельску убожину. Лѣсъ бувъ запущеный, богато перестарѣлыхъ деревъ тамъ находило ся. При надѣлюваню убогихъ хотѣвъ вѣнъ самъ бути, щобы черезъ необачнѣсть якого-то до будѣвлѣ непридатного дерева не зрубано, або щобы при подѣлѣ одному або другому бѣдоласѣ якато кривда не стала ся.

Семениха прийшла въ заступствѣ свого брата, котрый черезъ недугу въ дома лишивъ ся. Несмѣло приступила она до дѣдича...

— Ласкавый Пανε, — просила — простѣть, що мѣй братъ не прийшовъ! Вѣнъ бо недужій и не въ силѣ лѣжка опустити.

Пану Валеви анѣ на думку не прийшло, що стара нужденно одягнена невѣста то его мати; такъ само она не погадала, що сей богато одѣтый панъ, хорошій и здоровый зъ лица, се єи дорога дитина, єи любезный Ивась. Єи смиреннѡсть, єи зѡвяле лице, котре не такъ старѡсть якъ радше невзгодины житя зморщинами поорали, тронули молодого Валя до живого. Вѡнъ помилувавъ єѣ, звернувъ ся на бѡкъ и всказуючи на хороше грубезне дерево букове, велѣвъ лѣсничному подаровати его нужденнѡй невѣстѣ.

Лѣсничій зробивъ увагу, що шкода такє красне велике дерево стинати.

— Нехай бѣднї — додавъ — вдоволять ся вѡльхою абѡ осикою! Букового дерева вже и такъ въ лѣсѣ небогато, а тутъ треба и для двора и для паньскои прислуги лучше дерево задержати...

— Не тоє, що намъ невыгода, — вѡдповѣвъ сердечно панъ — повиннї мы бѣднымъ давати, але и зъ тымъ, що намъ найлучше, подѣлити ся. Я сказавъ и мого слова касовати не буду. Дерево се приналежить до сестры недужого чоловѣка. Сейчасъ на мѡй рахунокъ зрубати его, въ стосы зложити, щобы пересохло, и на обѡйстє сего бѣдолахи завести! Перше зрубаєте се дерево, доперва

пôзнѣйше дерево для мене призначене!

Семениха приближала ся, щобы єму подякувати, але вонъ вôдвернувъ ся и пôйшовъ дальше дѣльбу переводити.

— Боже, благослови тебе, добрый чоловѣче! — сказала зъ слезами въ очахъ Семениха и стала ити домôвъ.

Легко могло стати ся, що мати и сынъ, котрѣ еще передъ двайцять кôлька лѣтами послѣднѣй разъ въ тôмъ лѣсѣ бачили ся, а теперь зновъ зôйшли ся, не пôзнавши одно другого, разъ на завсѣгды могли були розлучити ся. Але Провѣдѣне Боже красше и лучше полагодило сю справу.

Два сокирники наблизили ся до дерева и стали єго сейчасъ рубати. Пôдтяте дерево пало зъ превеликимъ гукомъ на землю.

— А се що таке? Чудо, диво! — закликали дереворубы.

Пень у долу бувъ въ однôмъ мѣсци спорохнѣлый. Коли упавъ на землю, кора вôдскочила, а зъ пня вылетѣла икона, за котрою Семениха надармо глядала. Краски хороши иконы були еще живѣ, нестертѣ, рамы позолоченѣ блестѣли до сонця и мовь-бы яснѣ лучѣ окружали икону доокола. Сокирники були еще молодѣ, то и не знали подѣѣ, яка зъ сею иконою збула ся.

— Се намъ всѣмъ непонятно, якъ така хороша икона до середины дерева дѣстала ся! — казали однимъ голосомъ.

Зъ-внѣ дерева не бачивъ нѣхто якого-то заглибленя; але оно було, та лише такъ само корою и мохомъ заросло, якъ прочй старѣ-ючй ся дерева въ лѣсѣ.

Панъ Валь почувъ голоса подиву людей, що зъ всѣхъ старѣнь позбѣгали ся. И вѣнь прийшовъ, щобы побачити, що се такого стало ся.

— Дѣйсно, що за хороша икона! — сказавъ вѣнь. — Малюнокъ не абы якій! Се лице болѣючої Матери Божої; сей єи поглядъ до глубины душѣ переймаючій до неба звернений; тая червена одежа поверху неї, тая намѣтка якъ чудово зъображений! Якъ икона въ тѣмъ деревѣ найшла ся, се легко здогадати ся. Якій-то богомѣльный чоловѣкъ вирѣзавъ въ пни заглибленє и тамъ встроивъ єѣ. Поволи кора, якъ се звичайно дѣє ся, стала заростати и затворила икону у внутрѣ дерева...

Панъ Валь обернувъ икону на вѣдворотну сторону...

— Року 1632 дня 10. жовтня — було тамъ написано — бачила я послѣдній разъ мого сына одинака Ивася пѣдъ тымъ дере-

вомъ. Мавъ вѣнъ пять лѣтъ и три мѣсяцѣ. Богъ нехай опѣкуе ся нимъ, куда вѣнъ поверне ся, а мене бѣдну полишену матѣрь нехай потѣшитъ, такъ якъ колись потѣшивъ страдаючи Матѣнку Христову пѣдъ хрестомъ !

Коли се панъ Валь перечитавъ, черты его лица змѣнили ся, рука его, въ котрѣй державъ икону, стала дрожати. Вѣнъ усѣвъ на пни зрубаного дерева, щобы зъ нѣгъ не звернути ся...

— Дѣйсно, що за дивне приключенє! — сказавъ самъ до себе. — Тою загибшою дитиною то я ! Имя, рѣкъ и день се указують... Сю икону моя дорога мати тутъ встромила...

Семениха еще зъ лѣса не выйшла ; она ждала на свою сусѣдку, зъ котрою разомъ мала домѣвъ вертати ; а тутъ ось роздала ся чутка по лѣсѣ, що якусь икону найдено въ зрубанѣмъ деревѣ. Тожъ вернула на се мѣсце, где вже богато людей зѣбрало ся.

— Ласкавый Пανε ! — сказала до пана Валя. — Тая икона єсть моею власностію. Тамъ-ось начертане мое имя. Я просила Отця духовного, а вѣнъ написавъ все, що тамъ находить ся. Милый Боже, и се єсть той букъ, пѣдъ котрымъ я послѣдній разъ бачила мою дитину, мого дорогого Ивася ! Якъ мило и солодко спавъ вѣнъ тутъ, закимъ разъ

на завсѣгды счезъ зъ моихъ очей ! Якъ часто приходила я тутъ, коли я повернула вѣдъ сестры, и глядала за симъ деревомъ и не могла вѣднати его ! А вже-жъ вѣдъ часу, якъ приключило ся се мое нащастє, якъ-же дуже згрубѣло се дерево ! О моя дитино дорога, еще разъ побачила я се мѣсце, где послѣдній разъ очи мои смотрѣли на тебе ! Мѣсце се бачу, лишъ тебе знать бачити вже не буду ! Здає ся менѣ, мовъ-бы я надъ твоимъ гробомъ стояла ! О дитино моя дорога о сыноньку мой любезный !

Годѣ було успокоити ся. Ряснї слезы покотили ся по єи лицю.

Молодый Ивась Валь, побачивши рѣдну матѣрь передъ собою, самъ не знавъ, що зъ нимъ дѣє ся ; сердце стало мовъ молоткомъ тьохкати. Хотѣвъ вѣдразу заголосити „Мамо !“ и руки та ноги єи цѣлувати ; лишъ схаменувъ ся подумавши, що слабосильна невѣста, колибы ненайдѣйно про все дѣзнала ся, могла бы зъ превеликои радости смерть потерпѣти. Взявъ отже єѣ дружелюбно за руку, отеръ своєю хустиною слезы зъ єи очей и ставъ єѣ потѣшати.

—Успокойте ся, выкиньте журбу зъ свого сердца ! Богъ васъ потѣшитъ и вы побачите своего сына...

Дальше силувавъ ся вѣнъ освоити єѣ зъ гадкою, що сынъ жиє и що вѣнъ добре єго знає. А коли пересвѣдчивъ ся, що мати повѣрила єго словамъ, и що рада бы єго побачити, тогды сказавъ...

— Я, я вашъ Ивась, ваша дитина, за котрою стѣлько лѣтъ бануєте!

— Ты, ты моя дитина! — заголосила мати, почувши тѣ слова и впавши въ обѣймы сына.

Зъ превеликои радости не могла бѣльше нѣ слова проречи. Довго державъ сынъ матѣрь на грудяхъ своихъ. Велике зворушенє явне було на лицахъ всѣхъ присутныхъ. Невѣсты запасками отирали слезы.

— Дорога мати моя! — сказавъ наконецъ сынъ. — Богъ сповнивъ ваше бажанє, котре вы списали на вѣдворотнѣй сторонѣ иконы. Вѣнъ бувъ все зѣ мною и хоронивъ мене вѣдъ всякого зла. Вѣнъ потѣшавъ васъ устами Отця духовного и повернувъ вамъ сына и єще въ тѣмъ житю позволивъ вамъ єго бачити. Вѣнъ розлучивъ насъ пѣдъ симъ деревомъ и зновъ на тѣмъ самѣмъ мѣсци получивъ насъ... Вѣнъ переховавъ обережно въ деревѣ отсю икону и велѣвъ, щобы въ одвѣтнѣй хвили зновъ появила ся, коли розходити ся буде о тѣе, хто вы, а хто я. Тутъ

маємо наглядный доказъ, що тымъ, що Бога любять, всякій пригоди добре кѣнчать ся....

— Такъ, такъ! — вѣдказала мати. — Добрый Господь Богъ забравъ менѣ тебе, бо задля превеликои любви була бы я тебе може зле виховала, и вернувъ менѣ тебе тогды, коли явила ся потреба, щобъ ты ставъ помочію и дорадникомъ въ старыхъ лѣтахъ моихъ, а такожь ангеломъ-хранителемъ и потѣшителемъ для такъ премногихъ бѣдолахъ, котрыхъ люта вѣйна зруйнувала. Все, що Богъ дѣлає, назнаменовано мудростію и любовію. Нехай буде Имя Его святое прославленное во вѣки!

Всѣ присутні поклонили ся и вѣддали честь и благодареніе Всевышньому.

Панъ Валь велѣвъ лѣсничому повѣдомити брата Семенихи, що она ажъ завтра домѣвъ верне, а разомъ зъ нею и сынъ еи приѣде. Карита заѣхала. Ивась помѣгъ матери всѣсти, самъ сѣвъ побѣчь неи и велѣвъ повѣзникови до двора ѣхати.

Тутъ нова радѣсть ждала щасливу матѣрь. Черезъ всю дорогу суятила ся она, якъ покаже ся въ такѣмъ нужденнѣмъ одѣню передъ невѣсткою, такою великою панею. Але высланный напередъ чоловѣкъ повѣдомивъ паню Валеу, що мати еи мужа до дво-

ра въ гостину приѣде. Такъ заразъ вышла она ѣй на сѣрѣчу и привитала єѣ мовь рѣдна дитина.

— Чую ся бути вельми щасливою, — казала — що бачу єще матѣрь свого дорогого мужа !

А тутъ двоє внучать, Стефаньо и Марїйка, веселї, любї и побожнї мовь тїи Ангелики, прибѣгли такожь, щобы повитати бабуню.

Семениха сама собѣ не вѣрила, чи се дѣє ся въ снѣ чи на явѣ. Стѣлько щастя, стѣлько радости... по дняхъ смутку и горя !

— Тяженькій бувъ мѣй бѣль и смутокъ колись, але теперъ моя радѣсть о много бѣльша ! — сказала она. — Величаю Бога и дякую єму за ласку, яку даровавъ нужденѣй слузѣ своѣй. Сотворителю благїй, коли на тѣмъ свѣтѣ терпѣня на радѣсть перемѣняєшь, яка-жь то радѣсть жде въ небѣ тихъ, що тутъ на земли сповняють волю Твою святу !

Слѣдуючого дня велѣвъ панъ Валь заложити конѣ до кариты и посѣтивъ вразъ зъ матерїю недужого вуйка. Семениха лишилася у брата такъ довго, ажъ доки вѣнъ не прїйшовъ до здоровья. Коли вѣнъ подужавъ, перенесла ся она на завсѣгды до свого сы-

на, бо сынъ и невѣстка доконче домагали ся, щобы она прочіи дни житя того кѣнчила у нихъ.

И за тѣтки не забувъ Ивась; щиро опѣкувавъ ся ними. Такъ Ивась якъ и его жена не цурали ся бѣдолашными свояками, лише пѣсля можности ратували ихъ. Часто просили ихъ до себе въ гостину. Тогды засѣдала вся численна родина доокола стола, дѣлила ся дарами Божиими и переходивъ часть на милыхъ серцю розговорахъ.

Икону Матери Божой велѣвъ панъ Валь повѣсити въ гостиннѣй комнатѣ на вызначномъ мѣсци.

— Нехай намъ — казавъ вѣнъ все — тая икона пригадуе, щобы мы у всякѣй пригодѣ нашего житя уповали на Бога и вдячными Ёму були за все. Зъ якимъ великимъ одушевленемъ смотреть Мати Божя на небо! Тымъ то захоочуе насъ, щобъ и мы часто до неба нашій очи звертали. Що-жь бо може насъ бѣльше въ опасностяхъ сего свѣта вѣдъ грѣху охоронити и въ терпѣняхъ потѣшити? А вже-жь нѣчого другого, лишь частый, побожный и щирый поглядъ на небо...

Въ Жужели дня 18. мая 1907 р.

Продовжене конкурсу.

Понеже на конкурсъ, оголошений до дня 31. серпня с. р., не наспѣло достаточне число рукописей, то пѣдписана Редакція продовжає отсимъ терминъ до 31. студня 1909 р. пѣдъ тими самими, що въ выпускѣ LXII, условиями.

Повѣсти мають бути :

- 1) вѣдповѣднѣ для руской молодежи, передовсѣмъ морального и патріотичного змѣсту ;
- 2) оснований на тлѣ историчнѣмъ або взятѣ зъ руского народного житя ;
- 3) оригинальнѣ, нѣгде єще непечатанѣ ;
- 4) обнимати пѣвтретя до трехъ аркушѣвъ печати.

Працѣ зъ гасломъ и запечатанымъ листомъ, въ котрѣмъ авторъ повторить тое гасло и подасть свое назвиско зъ точнымъ означенѣмъ свого побуту, належить прислати на адресу пѣдписанои Редакції до кѣнца студня 1909 р.

За повѣсти, рецензійною комисією за найлучшѣ признанѣ, признає Редакція три преміи : першу на 80 кор., другу на 60 кор., третю на 40 кор.

Преміованѣ повѣсти стають ся власностію Редакції. Що до непреміованыхъ, то Редакція буде могла зъ ихъ авторами окремо порозумѣти ся.

О результатѣ нынѣшного конкурсу оголосить ся въ русскихъ часописяхъ зъ кѣнцемъ марта 1910 р.

Въ Коломыѣ дня 8. лат. вересня 1909 р.

РЕДАКЦІЯ

Бібліотеки для руской молодежи.

Оповѣщенє.

На многі запытаня подаємо П. Т. Приятелямъ отсимъ до вѣдомости, що въ нашихъ складахъ по-сѣдаємо еще давнѣйші рочники нашего издавництва числомъ 8 до 10, и можемо ихъ Ласкавымъ Вѣдби-рателямъ по зниженѣй цѣнѣ вѣдступити, а то :

- 1) 1 рочникъ о 4 брошуров. выпускахъ по 1'60 К
- 2) 1 рочникъ о 4 картонов. выпускахъ по 2'40 К
- 3) 1 рочникъ о 4 въ полотно переплете-
ныхъ выпускахъ по . . . . . 3'00 К

О численнѣй замовленя упрашає ся особливо П. Т. Читальнѣ и инші Товариства.

 Проситъ ся о вѣровнанє пренумера-ційнои належитости за попередный и зло-женє пренумераты на текуцій рѣкъ.

Высота належитости, обчислена до кѣн-ця 1909 р., назначена на опасцѣ нынѣшного выпуска.

РЕДАКЦІЯ.

Бібліотека для рускои молодежи
пѣдъ редакцію Юліана Насальскаго.

Выпускъ LXIV.

Томъ СХХІ.

Рѣкъ XVI.

I.

ЕЛИЗА

Оповѣданє зъ житя Чеченцѣвъ
зъ польскаго переклавъ И. Б.

II.

Гадра исповѣдница

Оповѣданє зъ житя Арабскихъ
Христіянъ

написавъ

о. Кирилъ Селецкій.

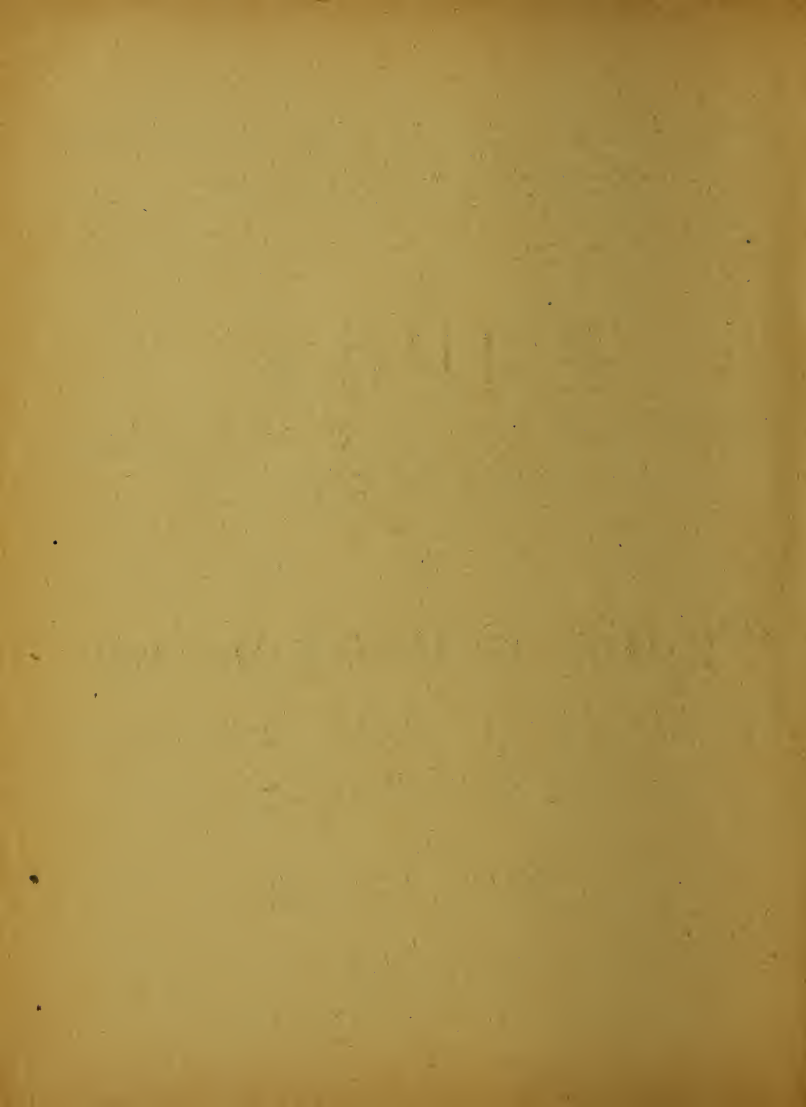

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. В. Кисѣлевскаго и Спѣлки.

1909.

I.

ЕЛИЗА

оповѣданє зъ житя Чеченцѣвъ.

I.

Недалеко вѣдъ Владикавказу, на просторѣмъ поли, розложивъ ся великій таборъ двоколовыхъ возѣвъ, наладованыхъ домашними рѣчами. Вѣ срединѣ табору горѣли тутъ и тамъ огнѣ, обложені кѣтлами, при котрыхъ сидѣли немолоді вже женщины и варили вечеру. Побѣчь нихъ сидѣли старші мужчины и пускали зъ люлюокъ густы клубы дыму. Поважнѣ але утомлені ихъ лица выдавали ся при свѣтлѣ тыхъ огнѣвъ дуже сумными. Молодѣжь, що потворила осѣбнѣ кружки, старала ся всѣхъ розвеселити; однакъ где-жъ тамъ! Нѣ на однѣмъ зъ тыхъ сумомъ поккрытыхъ лицъ не появилъ ся усмѣхъ. Вѣ цѣлѣмъ таборѣ панувала мертва тишина, а если вѣдъ часу до часу хтось заговоривъ, то его голось сейчасъ зникавъ немовъ пригнобленый тягаромъ того смутку. Часами було такъ тихо, що навѣть ихъ вѣддыху не можна було чути; могло здавати ся, що тутъ зѣбрали ся духи, а не живучі люде.

Вечеръ бувъ гарный и теплый. Бувъ то оденъ зъ тыхъ вечерѣвъ, котрого краса не лише плѣняє чоловѣка, але и покрѣпляє его душу и тѣло. Однакъ тая краса не мала нѣякого впливу на сумный настроѣ сихъ Чеченцѣвъ; мовчки сидѣли они при своихъ огнищахъ.

Нечайно давъ ся чути глухій звукъ кобзы, а рѣвночасно и тиха пѣсня. Ахъ, Господи, що то були за звуки! Выходили они зъ глубины розжаленого серця, а коли розливали ся по поли, здавало ся, що трава дрожить. Небавомъ цѣла громада заспѣвала пѣсню, та не була то пѣсня, лише якась сумна мелодія зѣтхань. Не було тамъ чути слѣвъ, бо слѣвъ нѣхто не выголошувавъ; але сумъ тои нѣмои пѣсни бувъ стократно сильнѣйшій, чимъ мѣгъ бы бути тогды, колибъ его выразили були словами. То було прашальне зѣтхане цѣлого народу, оденъ загальный зойкъ, що выривавъ ся немовъ зъ одного серця.

Такъ, Чеченцѣ тутъ зѣбраніи опускали свою вѣтчину, щобы переселити ся до Туреччины. Каждый зъ нихъ глядѣвъ зъ великимъ смуткомъ на близку весну, на тѣи горы, где каждый корчъ, каждая скала, каждая стежка будила въ нимъ богато згадокъ, где вѣнь перебувавъ дитинный вѣкъ, где любивъ, працювавъ, збиравъ овочѣ, где лежали кости его

батькѡвъ, где лишигъ ся его душа и сердце.

— Боже нашъ, где Ты єси? — пытали очи, пѡднесені до небесъ, але сейчасъ, не одержавши зъ-вѡдтамъ нѣякои вѡдповѣди, звертали ся до землѣ.

II.

Недалеко вѡдъ табору выгнанникѡвъ, на березѣ рѣчки, сидѣла одинока молода дѣвчина надзвычайной красы. Нѣма єи тварь була блѣда, а єи очи, звернені въ одно мѣсце, выдавали ся майже безъ житя... такъ були помрачені и неподвижні. Сидѣла она тутъ сама, замкнена въ собѣ, и думала надъ своею недолею.

Була то дочка одного Чеченця Анзоры Чербиза, котрый цѣлу свою молодѡсть провѣвъ въ борбѣ зъ русскими вѡйсками и стративъ єъ нѣй трехъ сынѡвъ. Теперъ бувъ вѡнъ вже старый и якъ разъ теперъ опускавъ вѡтину зъ своею одиначкою Елизою.

Сумно споглядаючи въ далечину, стоявъ Анзора при своимъ шатрѣ и оперши лѣву руку о кинджалъ, прислухувавъ ся сумнѡй пѣсни, що долѣтала зъ поля. Довго стоявъ вѡнъ такъ мовчки, а згадки минувшости такъ его зворушили, що ажъ зимный пѡтъ высту-

пивъ на его чоло, и хотяй Анзора безнастанно обтиравъ его хусткою, вѣнь мовь-бы на перекѣръ знова появлявъ ся. Думавъ вѣнь о тыхъ часахъ, коли вѣнь якъ вѣтеръ гнавъ ся конемъ зъ горы на гору, коли обтяженный добычею, вертавъ зъ своихъ походѣвъ и коли то въ своихъ пѣсняхъ Чеченцѣ выславляли его вѣдвагу и хоробрѣсть. Въ концѣ згадавъ свою жѣнку, коли она була еще молода и якъ ангелъ гарна, опѣсля своихъ сынѣвъ, котрі мали его въ старости доглядати та по смерти похоронити побѣчь его вѣтця.

Зѣтхнувъ тяжко и обтеръ пѣть зъ чола. Якійсь хлопецъ перебѣгавъ по-при шатро.

— Кора, не бачивъ ты Елизы? — спытавъ его Анзора.

Такъ, Елиза, его єдине дитя, прійшла ему въ тѣй хвили на гадку!

— Гай, гай, а якъ-же! Видѣвъ я єѣ, видѣвъ! — вѣдповѣвъ хлопчина. — Сидить при жерелѣ... Я тамъ що лишъ умывавъ ся... Сидить сама и така сумна, така...

Хлопецъ не докѣнчивъ своєї вѣдповѣди и побѣгъ дальше.

— Сумна, сумна! — повторивъ Анзора жалѣсно. — О такъ, она не може бути веселою! Она любить, а я проклиная єи любовь...

И звернувшись въ сторону жерела, повольнымъ крокомъ ступавъ до мѣсця, где сидѣла его дочка.

Елиза все еще была затоплена въ своихъ думкахъ. На гарнѣмъ ей личку лежала нѣма розпука; она-жъ мала опустити не лише вѣтчину, але такожъ розлучити ся зъ своимъ милымъ, до которого прилягла цѣлымъ сердцемъ.

Молодець той звавъ ся Мохеве Важія. Єго пѣзнала Елиза на посовиску, где що дня пасли обое батькѣвску худобу. Важія бувъ уродливый и богатый, але мимо того не мѣгъ мати надѣѣ на руку Елизы, бо вѣнъ бувъ христіяниномъ, а она магометанкою. Она такожъ добре знала, що батько не позволитъ ѣй подружити ся зъ Важією, и не смѣла навѣтъ вызнати своєї любви анѣ передъ родичемъ анѣ передъ кимъ инымъ, бо була певна, що нѣхто не найде ся такій, щобы похваливъ ей чувство.

Въ давнѣйшихъ часахъ лучали ся бувало супружества межи Чеченцями а кавказкими христіянами; але вѣдъ коли христіяне стали помагати русскимъ вѣйскамъ въ усмиреню Чеченцѣвъ, тѣи послѣднѣи зѣрвали цѣлкомъ прѣятельскій вѣдносины.

Анзора ненавидѣвъ христіянъ бѣльше якъ иншѣи Чеченцѣ и тому-то болѣло его сердце

дуже, що его дочка полюбила Важію. Правда, не мавъ еще певныхъ доказѡвъ ихъ любви, однакъ вѡдъ довшого часу грызло его пѡдозрѣне. Вѡдносины Елизы до Важіи спостерѣгъ вѡнъ доперва тогды, коли мусѣвъ покидати вѡтчину и свѡй дѡмъ власною рукою пѡдпалити, щобы нѣчого по собѣ не лишити.

Правда, знавъ вѡнъ добре, що Елиза не такъ скоро дасть полонити свое серце, бо Чеченка рѣдко коли нерозважно улягає своимъ чувствамъ; але знавъ такожъ и тоє, що коли Чеченка разъ имъ улягне, то любить шалено... И того вѡнъ якъ разъ боявъ ся.

Зъ-першу думавъ, що часъ ослабить любовь его дочки; але незадовго переконавъ ся, що ошибъ ся. Елиза що дня ставала сумнѣйшою и блѣдшою, хотяй о своѣй любви нѣчого не говорила и на позѡръ була супокѡйна. До того-жъ часу и Анзора мовчавъ. Уникавъ дочки и анѣ однимъ словомъ не давъ пѡзнати свого пѡдозрѣня. Нынѣ-жъ, коли послѣдній разъ дививъ ся на верхи гѡръ, що окружали его вѡтчину, коли зближала ся хвиля вѡдѣзду, не мѡгъ знести самоты и пѡйшовъ шукати дочки.

Въ тѡй хвили Елиза такъ задумала ся, що не спостерегла зближающого ся вѡтця.

— Елизо ! — сказавъ старецъ, кладучи руку на єи рамя.

Дѣвчина почервонѣла и хотѣла встати.

— Сиди, сиди ! — сказавъ дальше Анзора и придержуючи єѣ, самъ сѣвѣ коло неи.

Довго мовчали обое. Елиза дивила ся сумнымъ окомъ на долину, за котрою выдвигали ся зелені горы, а Анзора уважно споглядавъ на ню, якъ колибъ зъ єи лица хотѣвъ вычитати, що дѣяло ся въ єи души. Въ кѣнці вынявъ зъ кишенѣ капчукъ зъ тютюномъ и кресило и закуривъ люльку. Куривъ скоро, а клубы дыму выходили оденъ за другимъ зъ єго устѣ. Нечайно переставъ...

— Пробѣгъ, скажи менѣ, чого ты така сумна !

— Я не сумна ! — вѣдповѣла Елиза.

— Бачу то, бачу ! — сказавъ старецъ, киваючи головою. — Ты терпишь, — додавъ по хвили — мучишь ся, а я несчастливый не могу тобѣ помочи...

— За-для мене не сумуй, батеньку ! — прошепотала Елиза, притулюючи ся до него.

— Але ты терпишь и грызешь ся !

— Такъ, батьку ! По що маю се передъ тобою таити ? Ты маєшь слухнѣсть !

— Чому отже нѣчого не кажешь ? Для чого укрываєшь передѣмною свои терпѣня ?

— Батеньку, чи ты не маєшь досыть журбы? О, якъ-жежь радо взяла бы я се все на себе! — вѣповѣла поважно и обняла батька за шию.

— Моє жите кѣнчить ся! — сказавъ старецъ зъ гѣркимъ усмѣхомъ. — Я одною вже ногою стою надъ гробомъ, але ты доперва починаєшь жити. Яка судьба ожидає тебе? Ахъ такъ... але Богъ єсть великій!

Скѣнчивъ и зѣтхнувъ тяжко.

— Батьку, будь ты лише спокѣйный и щасливый, я нѣчого бѣльше не бажаю!...

На тѣи слова старецъ глянувъ вѣй вѣ очи.

— Чому уникаєшь своихъ подругъ? — сказавъ по хвили. — Чому сидишь такъ самотно?

— И що-жь менѣ зъ ихъ товариства?

— Що тобѣ зъ ихъ товариства? Чижь ихъ сердець такожь не грызе туга? Чи и они рѣвно-жь не терпятъ? О, вѣ товариствѣ скорше можна знести всякій терпѣня, якъ на самотѣ. Чи чуєшь звуки кобзы? Тѣи звуки до слезъ ихъ зворушують, а слезы приносять пѣльгу...

— Щасливѣй, если можуть плакати! — шепнула Елиза.

Анзора глянувъ на дочку зъ великимъ жалемъ и насупивъ брови...

— Жeнщина повинна плакати, — крикнувъ нечаяно — а мужчина шукати мести!

Кажучи се, оперъ руку о кинджалъ. Померклі егo очи заблыщали, а уста задрожали вoдъ обурeня. Пoволи однакъ успокоивъ ся и говоривъ дальше лагoднымъ, хочъ дрожащимъ голосомъ...

— Елизо, чoму укpываєшь передoмною причину свoгo смутку?

— Я нѣчoгo не укpываю передъ тобою!

— Ахъ, дочкo! — сказавъ старецъ. — Твoй видъ затpoює менѣ житє! Ты менѣ прискорюєшь смерть!

— Алежъ, батьку, я не нарѣкаю!

— Такъ, але дорогій єсть менѣ твoй супокoй!

— Я цѣлкомъ спокoйна!

— Нѣ, нѣ, ты не супокoйна и се мене доводитъ до розпуки. Скажи менѣ все, мoй дорогій скарбе! Отвори батькови своє серце! Ты-жъ прецѣнь знаєшь, щo ты менѣ дорожша надъ сонце, надъ мѣсяць, надъ цѣлый свѣтъ!...

— Батьку, батьку, якъ ты до мене говоришь? Скажи, чимъ можу тебе переконати o мoѣй любви до тебе! Жадай доказу, якого хочєшь, все зроблю и побачишь, якъ горячо я тебе люблю. Ахъ, скажи, скажи!

Кажучи се, обняла старця за шію, а зъ очей вырынули довго здержувані слезы.

— О, знаю, знаю, — сказавъ отецъ—ты любишь и то мене забиває! Ты кажешь, що мене любишь, а однакъ укрываєшь все передомною, Може я єсмь причиною твого терпѣня?

— Ахъ, батьку, для тебе я радо терпѣла бы! . . .

— Чому отже мене gryзешъ? Чому не хочешъ вызнати менѣ свою тайну?

— Не маю тайны! — сказала и еще чутливѣйше притулила ся до него.

— Ты когось любишь! — вѣдоzвавъ ся по хвили отецъ.

— Я того не сказала! — шепнула, а руки єи почали дрожати, а сердце било ся такъ голосно, що Анзора мѡгъ чути кождый его ударъ.

Боязливо и немовъ шукаючи охороны, тулила ся Елиза до его грудей и ждала, щобы батько выповѣвъ самъ тоє имя, котрого она выповѣсти не смѣла.

— Ты того не сказала, але такъ єсть! — вѣдповѣвъ Анзора. — Щожъ робити, то вже таке право природы! Такъ, надѡйшовъ часъ, коли мушу выпустити пташину зъ клѣтки. Повѣрь своему вѡтцеву и скажи, хто хоче тебе

взяти? Присягаю на кости моихъ батькѣвъ, що зъ моеи стороны не грозитъ тобѣ нѣяка перешкода! Кого любишь?

Сказавши тѣи слова, старецъ зъ цѣлымъ напруженемъ ожидавъ вѣдповѣди, а сердце его било еще сильнѣйше, бо боявъ ся почувти имя Важіи.

— Батьку, чому силуєшь мене признати ся до того? Чому хочешь увѣйти въ глубину моего сердца? Присягаю тобѣ, що тебе не опущу! Скорше здавлю тую любовь въ сердци...

Старецъ утѣшивъ ся симъ дуже и горячо притиснувъ доню до своихъ грудей, божъ теперъ бувъ певный еи любви и переконаный, що она не покине его ажъ до смерти. Бѣльше нѣчого не жадавъ. Опѣсля увѣльнивъ еѣ зъ своихъ обѣщаній и поважнымъ голосомъ говоривъ дальше...

— О, не присягай еще, бо якъ цвѣтка потребує росы, такъ женщина любви. Зъ часомъ все дозрѣває. Скажи менѣ, кого любишь?

— Ахъ, отче, на що хочешь се знати?

— Чому не вѣдповѣдаєшь?

— Я тобѣ сказала, що тебе не покину!

— Такъ, але ты мене грызешь...

— Я все зробию, щобы его забути!

— Нѣ, ты не зможешь его забути! Нѣ,

нѣ, нѣ! — продовжавъ старецъ далыше, закрывши собѣ очи руками.

— Важія єсть христіянинъ, а я Чеченка, тому мушу его забути!

— Такъ ты повинна, але сумнѣваюсь, чи будешъ въ силѣ...

— Я тобѣ сказала, що буду въ силѣ...

— Елизо, слухай! — почавъ старецъ дрожащимъ голосомъ. — Ты знаєшь, що твои три брата полягли въ борбѣ зъ русскими вѣйсками; ты знаєшь такожъ, що тѣи христіане Грузины причинили ся до ихъ смерти, они бо показали русскимъ вѣйскамъ дорогу до нашихъ гѣръ. Колись бувъ я богатый, а нынѣ лишивъ ся жебракомъ, а то все зъ причины сихъ Грузинѣвъ. Старецъ, немѣчный зломаный старецъ, мушу днесъ опускати вѣтчину, щобы въ чужихъ сторонахъ закѣнчити свою жизнь. Ахъ такъ, кости мои не спѣчнутъ побѣчь костей моихъ батькѣвъ! Слезы моихъ найблизшихъ своякѣвъ и пріятелѣвъ не зрѣять мого гробу! Ты єси одинокою моею потѣхою, яка менѣ лишає ся, що замкнешъ мои очи въ годинѣ смерти. Такъ, такъ, такъ, будь моею пѣдпорою! Слухай однакъ... єсли очевидно любишь Важію, єсли его забути не можешъ, то скажи менѣ, а я зречу ся своєи пѣслѣднои потѣхи!

Анзора еще слѣвъ тыхъ не докѣнчивъ, коли передъ нимъ ставъ уродливый молодецъ. Стрѣй его бувъ старанный, навѣтъ гарный. На головѣ мавъ чорну баранячу шапку, черезъ рамя перевѣшену рушницу, а за поясомъ кинджаль и пистолеть.

— Здорові будьте! — сказавъ чемно.

Почувши его голосъ, Елиза зѣрвала ся и такъ змѣшала ся, що не могла вѣдповѣсти на поздоровленѣ.

— Здоровъ будь! — вѣдповѣвъ Анзора и вставъ такожь. — Кождый гѣсть естъ вѣдъ Бога. Ходи зѣ мною! Всемъ, що маю, радо подѣлю ся зъ тобою...

— Всѣ выхваляють гостиннѣсть Чеченцѣвъ, але я не голоденъ...

— Подорожний повиненъ бути готовъ до вѣды, бо не знає, где и коли знайде зновъ гостинну хату...

— Такъ, твоя правда, але я спѣшу ся. Зѣйшовъ я трохи зъ дороги по то лише, щобъ довѣдати ся, где мешкає Анзора Чербизъ.

— Я нимъ єсмь, але хто ты? Въ темнотѣ не можу тебе пѣзнати...

— Ты еси Анзора? — скликнувъ молодецъ и приступивъ близше.

— Важія! — крикнувъ рѣвночасно старецъ.

— Кого я бачу, Елизо! — говоривъ даль-

ше Важія.—Що стало ся? Вы приготавливаете ся до вандрѠвки? Що то значить? Наші дѣвчата радо удають ся въ дорогу до святыхъ мѣсць, а ты така сумна...

— И наші дѣвчата тѣшатъ ся, коли суть щасливѣ, але сумують и плачуть, коли ихъ гнете нещасте! — вѠдповѣла Елиза.

Слова тѣи мовѣ грѠмъ поразили Важію.

— Спокойный прѣйшовъ я тутъ, щобы наймити пасовиско для моихъ стадъ, и нѣчого не знавъ о вашѠй вандрѠвцѣ. Здивованный оглядавъ ся я и спостерѣгъ, що приготовления, якѣ тутъ зроблено, цѣлкомъ не суть подобнѣ до вандрѠвныхъ... Анзоро, що стало ся? — кликнувъ Важія перестрашенный.

— Ъдемо до Стамбулу! — вѠдповѣвъ ему старецъ слабымъ але досаднымъ голосомъ.

Тѣи слова такъ змѣщали Важію, що хвилину стоявъ мовѣ вкопанный.

— Куды ѣдете? Що ты говоришь? — кликнувъ потѠмъ, трохи отямившись.

— До Стамбулу! — вѠдповѣвъ недбало Анзора.

— До Стамбулу? — повтѠривъ Важія, тратячи присутнѠсть. — До Стамбулу! Що? Ахъ, ты жартуєшь! Елизо, скажи менѣ правду!

— Отецъ сказавъ правду. Ъдемо до Стамбулу...

— И ты менѣ можешь такъ сказати, Елизо?

— Такъ! — шепнувъ старецъ, але голось застрягъ ему въ горлѣ.

— Ахъ, ахъ, теперь вже не пора укрывати нашу тайну. Анзоро, знай, що я люблю Елизу! Такъ, я готовъ посвятитис мое жите для неи, а вы менѣ кажете: до Стамбулу ѣдемо!

— Ты любишь мою дочку?

— Такъ, я еѣ люблю и безъ неи жити не можу! Чого-жь отже буришь мое щате? Чому забиваешь мене?

Старецъ дрожавъ на цѣлѣмъ тѣлѣ и не бувъ въ силѣ ему вѣдповѣсти. Видъ залюбленыхъ зворушивъ его и тяжело приходило ему збурити ихъ щасте.

— Елизо, скажи сама! — сказавъ не-смѣло.

— Елизо, скажи, скажи, бо сердце менѣ трѣсне! — закликавъ Важія.

Але дѣвчина стала глуха и нѣма якъ камѣнь, якъ колибы тыхъ слѣвъ не чула. Оба мужчины очѣкували еи вѣдповѣди зъ бючимъ сердцемъ, каждый однакъ хотѣвъ почути користну для себе вѣдповѣдь.

Елиза стояла мовчки и боролася зъ своими чувствами, котрй въ тѣй хвили були може силнѣйшими, чимъ колинебудь. Передъ хвилиною постановила була здусити въ собѣ свою любовь и жити выключно для вѣтця; колижъ побачила Важю, а вже вѣдозвала ся въ нѣй слаба женщина и неспособна запанувати надъ своимъ сердцемъ, вагала ся выповнити свою обѣтницю.

— Елизо, — почавъ отецъ — скажи тоє, що ты менѣ обѣцяла передъ хвилиною!

— Батьку! — шепнула дѣвчина.

— Не правда-жъ, бракъ тобѣ силъ? — сказавъ старецъ зъ жалемъ, а его колѣна почали дрожати. Ему рѣвно-жъ бракло силы и вѣнъ не мѣгъ бѣльше сказати. По хвили пѣднѣсь очи и зъ глубокимъ жалемъ глянувъ на стоячу передъ нимъ молоду пару. Видѣ ихъ зновъ збудивъ въ нимъ розпуку.

— — Такъ отже для мене все вже скѣчене, все! — сказавъ жалѣбнымъ голосомъ, закрывши очи. — Одинокій буду скитати ся, понѣже забираете менѣ послѣдну потѣху. Ты, Важя, слухай! Анзора Чербижъ, котрый нѣкого нѣколи о нѣчо не просивъ, той Анзора має до тебе просьбу! Неправда-жъ, твое благородне лицарске сердце прихилить ся до просьбы старця? Слухай, не выдирай менѣ

моєи одинокои надѣѣ ! Чого тобѣ бракне ? Ты щасливый ! Тобѣ лишає ся твоѣй дѣмъ, твоя родина, твоя мати-земля, ты маєшь братей и крєвныхъ и єще не одно щастє ожидає тебе въ тѣмъ житю ! Знайдєшь єще досыть гарныхъ дѣвчатъ, що тебе зможуть ущасливити, а я... ахъ, приглянь ся менѣ ! Я зломаний старецъ, стоячій вже одною ногою въ гробѣ ! Все, що мавъ я найдорожшого, вже менѣ выдерто ; що-жъ менѣ лишитъ ся, єсли забєрєшь менѣ тую одиноку мою потѣху ?

Але старецъ бувъ такъ обурєний, що кѣнцевѣ слова выходили зъ єго устъ урываными звуками. Бракло єму вѣддыху, а понєже не мѣгъ вже дальше говорити, дрожащими руками зробивъ рухъ, що показувавъ на єго терпѣня и муку. Серце Важїи легко зворушило ся, а помимо того державъ ся вѣнъ крѣпко свого постановлєня, бо не вѣривъ, щобъ мѣгъ жити безъ Елизы. Елизу же тїи жалѣбнїи слова батька такъ зворушили, що она дрожала на цѣлѣмъ тѣлѣ.

— Важїє, — сказала пѣднесєнымъ голосомъ — клєну ся живымъ Богомъ, небєсами, матерїю-землєю, що Елизя нѣкого передъ тобою не любила, що кромѣ тебе нѣкого не любитъ и нѣкого любити не будє ! Такъ, такъ, и нѣколи не будє она належати до ин-

шого мужчини, але також нїколи не покине свого вѣтця...

Старець вытягнувъ дряжачі руки, щоби обняти дочку, але зъ зворушеня забракло єму силъ. Важія такожъ бувъ зворушений, але его зворушенє було цѣлкомъ иншого рода. Хотѣвъ щось сказати, не мѡгъ выдобути зъ себе гѡлосу. Въ першѡй хвили зробило ся єму темно въ очахъ и мало не стративъ притомности. Однакъ небавомъ прійшовъ знова до себе, зѡтхнувъ глибоко и роздеръ свою одѣжъ вѡдъ рамени ажъ до пояса...

— Важіє, прощай намъ ! — сказавъ Анзора, не спостерѣвши его розпуки. — Нехай тебе Богъ благословить !

И хотѣвъ вѡдѡйти, але молодець задержавъ его.

— Анзоро, пожди ! Ты кажешь, що Елизу любишь и що єи щастє єсть тобѣ найдорожше на свѣтѣ !... Чи я єи такожъ не люблю ? Чи менѣ єи щастє не єсть дороге ? О, присягаю тобѣ, що я єѣ бѡльше люблю чимъ ты, що єи щастє лежить менѣ бѡльше на серци, чимъ тобѣ. Єсли зъ нею мене розлучишь, погублю себе !...

— Елизо, єсли хочешь, йди зъ нимъ ! — сказавъ старецъ.

— Батьку, я тобѣ сказала, що тебе не покину... чого-жъ менѣ дорѣкаєшь?

— Важіє, чуєшь, моя дочка хоче лишити ся при мнѣ?!

— Чи жъ не пѣзнаєшь по єї дрожачѣмъ голосѣ, що она мене любить? — сказавъ молодець. — Такъ, она мене любить и лишитъ ся зъ тобою! Чи не чуєшь, що кромѣ мене до нѣкого належати не буде? Чому-жъ отже затроюєшь єї жите? Такъ, ты робишь се для себе, для свого щастя! О, бачу, що ты єѣ менше любишь, чимъ я. Я не дорѣкавъ бы ѣй нѣколи задля себе, на то клену ся тобѣ!...

— Будь проклятый! — крикнувъ старецъ гнѣвно. — Вужъ зъ-верха сорокатый, а чоловіккъ въ серединѣ! Пѣдлыми словами хочешъ забрати менѣ дочку...

— Отче, не проклинай єго! Я тобѣ сказала, що тебе не покину...

— Ты мене отже не любишь? — сказавъ блѣдый Важія.

— Люблю тебе! Богъ менѣ свѣдкомъ, що тебе люблю, але и батька покинути не могу...

— Горе менѣ! — кликнувъ Важія и шалено, скорымъ рухомъ, зѣрвавши рушницю зъ рамени, приложивъ цѣвку до горла, а пра-

вою ногою ставъ на ремѣнь, до котораго бувъ прикрѣпленный курокъ.

Коли Елиза спостерегла той очайдушный крокъ, крикнула и упала безъ памяти на землю; Анзора же кинувъ ся до молодця и вырвавъ ему рушницу въ хвили выстрѣлу, котрый на щастѣ хибивъ.

— Що робишь, нещасный? — кликнувъ старецъ.

— На що ты менѣ перешкодивъ? Безъ неї я жити не можу! — сказавъ молодець зъ великимъ болемъ.

— На милость Бога, перестань и не роби мене участникомъ твоего злочину! — просивъ Анзора.

Доперва тогды побачили, що Елиза обомлѣла, и забувши на все, кинули ся до неї, щобы єѣ ратувати; але минуло що найменше пѣвъ години, закимъ она отворила очи и почала вѣддыхати.

— Уратована! — кликнувъ старецъ, дрожащи зъ радости.

— Богу дякувати! — докинувъ Важія.

Оба забули своѣй спѣръ и здавили въ собѣ самолюбнѣй чувства и всѣми силами старали ся помогчи бѣднѣй дѣвчинѣ. Елиза приходила поволи до себе.

— Где я? Що стало ся зô мною? — шепнула, притиснувши руку до чола.

— Не бѣй ся, Елизо, я при тобѣ! — успокоювавъ батько.

— Ахъ, отче, що стало ся?

— Нѣчого! Рушниця выпалила, а ты перестрашила ся...

— Ахъ, рушниця! — крикнула дѣвчина и сейчасъ вѣдзыскала притомнѣсть.

— Где вѣнъ? Ты его забивъ? Ты, мѣй отче! — закричала страшнымъ голосомъ, зѣрвавши ся. — Ахъ, горе менѣ!

При тыхъ словахъ почала рвати собѣ волосы на головѣ та въ тѣй хвили обнявъ еѣ Важія сильными руками и притиснувъ до своеи груди...

— Успокоѣй ся! Я живу и есмь здоровъ! — сказавъ.

— На милѣсть Бога скажи менѣ, чи ты раненый! Чи тобѣ нѣчого не стало ся? Ахъ, ты жорстокій и не маешь Бога въ серци, що порываешь ся на свое жите! Щожь стало бы ся зô мною, еслы бы ты застрѣливъ ся? Чи цѣлкомъ не маешь помилованя надѣмною? — сказала Елиза, пригортаючи ся до него.

— Ты еси все для мене! — крикнувъ Важія и замовкъ, бо хвиля така побѣдила его.

Нещасливый отецъ стоявъ мовчки и не мавъ вѣдвѣаги перешкодити ихъ щастю. Взаимна любовь тронула его сердце. Зворушенный до слезъ, приступивъ до нихъ и давъ имъ вѣтцѣвске благословенѣ.

— Я готовъ лишити ся въ краю и зъ цѣлои душѣ бажаю докѣнчити свое жите при дочцѣ въ домѣ Важіи.

Важія постановивъ удати ся на другій день до Владикавказу, щобы донести о тѣмъ урядникови.

Опѣсля всѣ троѣ вернули до возѣвъ, где еще несли ся сумнѣ звуки кобзы, тяжкѣ зѣтханя и жалѣбнѣ пѣсни. Недавно бувъ еще теплый день, але теперь настала холодна нѣчь. Множество хорыхъ, лежачи въ шатрѣ, проклинала свою долю. Недалеко клячала мати при умирающѣй дитинѣ и нѣма зъ болю, оглядала ся кругомъ, шукаючи надармо помочи; знова въ иншѣмъ мѣсци сидѣвъ старецъ и дрожачи зъ ослабленя, прашавъ ся зъ своими сынами, котрыхъ не мавъ вже бѣльше побачити. Всюды чути було нарѣканѣ и зойки, котрѣ мѣшали ся зъ сумными звуками кобзы, а зъ гѣръ повѣвавъ студены вѣтеръ.

III.

Нетерпеливо ожидавъ Важія восходу сонця, щобы чимъ скорше вѣдѣвати ся вѣдъ того сумного виду. Въ концѣ показало ся солнце и золотыми лучами освѣтило малый лѣсокъ, где спѣвали птвички. Природа будила ся зѣ сну, а на цвѣтистѣмъ поли заблещали тысячѣ краплинъ ранной росы. Краса того чудного ранка могла утѣшити каждого веселого чолнѣка; але бѣдныхъ нуждарѣвъ еще больше она засмутила. Тѣмъ, що могли заснути, збудили ся теперь и каждый ступавъ лѣниво до своего воза, где хлопцѣ годували вже стада. Каждый ихъ рухъ бувъ тяжкій, при кождѣмъ кроцѣ здавало ся, що они забули, що мають робити и куды мають ити. Лучало ся, що шукали того, що якъ разъ держали въ рукахъ, або идучи нечаяно задержували ся на однѣмъ мѣстѣ и стояли задуманъ такъ довго, ажъ доки ихъ сусѣдъ або жовнѣрь, що стоявъ на вартѣ, не збудивъ зъ тои задумы.

— Анзоро, поѣду теперь до Владикавказу! — сказавъ раненько Важія.

— Добре!

— Хотѣвъ бы я побачити еще Елизу...

— Она доперва передъ хвилиною заснула на возѣ. Лиши єѣ!

Важія зѣтхнувъ и нѣчого не вѣдповѣвши, удавъ ся въ дорогу до Владикавказу.

По довгѣмъ очѣкуваню закликавъ его урядникъ. Важія знявъ шапку.

— Кто ты єси?

— Зову ся Мохеве, єсмь грузиньскій верховинець, твоѣй невѣльникъ!

— Що вѣнъ говоритъ? — запытавъ урядникъ товмача. — Певно зловлено того розбишака на якѣмсь злодѣйствѣ!

— Я єсмь верховинець и нѣчого не укравъ! — вѣдповѣвъ Важія. — Маю просьбу до тебе и тому я прѣйшовъ...

— Яку просьбу? Говори скорше, бо не маю часу!

— Оденъ старый Чеченець, котрый записавъ ся до числа выгнанникѣвъ, постановивъ теперь лишити ся, а я прѣйшовъ просити тебе о позволене на се...

— Забирай ся! — крикнувъ урядникъ, довѣдавши ся о тѣмъ.

— Чого гнѣваєшь ся? Старець має лише одну дочку и бѣльше нѣкого...

— Если бы я мѣгъ, то переселивъ бы васъ всѣхъ! И ты еще просишь, щобы его полишити? Кто разъ записавъ ся, мусить ѣхати!

Иди отже и не показуй ся менѣ бѣльше! Я не маю часу!

— Для кого-жь ты маєшь часъ? Я маю тутъ справу до полагодженя, а ты кажешъ, що не маєшь часу!—сказавъ гнѣвный Важія.

— Гей, козаки! — крикнувъ урядникъ.

Важія поблѣдъ и подавъ ся оденъ крокъ въ задъ.

— Не допроваджуйте мене до грѣха! — сказавъ и хопивъ рушницу.

Козаки стали, а урядникъ подавъ ся зъ балькону до комнаты.

— Лапайте его! — крикнули теперъ козаки, прійшовши до себе и встыдаючи ся, що настрашили ся одного верховинця.

— Дайте менѣ спокѣй! Чого хочете вѣдъ мене? Межи нами нѣчого не зайшло! — сказавъ Важія.

— Кинь рушницу и пѣддай ся! — крикнули козаки.

— Поки жию, рушницѣ не дамъ! — вѣдповѣвъ Важія.

— Дай рушницу! — повторили они и приступили ближше.

Понеже то дѣяло ся на бальконѣ, а на сходахъ стояли козаки, Важія знавъ, що утеча єсть неможлива, тому постановивъ въ души, бороти ся до загину.

— Ахъ, вы боягузы, двайцять васъ на одного ! — крикнувъ.

Але въ тѣй хвили замѣтивъ, що на подвѣрю передъ домомъ нѣкого не було. Кинувъ ся отже, скочивъ на поруче, а опѣсля на землю.

На долинѣ вѣдводивъ козакъ конѣ. Важія вергъ ся нечаяно на козака, кинувъ его до землѣ, вырвавъ одного коня, скочивъ на него и помчавъ ся въ лѣсъ.

Козаки змѣшали ся. Однѣ почали стрѣляти за нимъ. Зъ початку гнали на коняхъ всѣ разомъ, посылаючи за нимъ стрѣлу за стрѣлою ; опѣсля кѣлькохъ зъ нихъ лишило ся въ задѣ, ажъ въ кѣнци оденъ зъ нихъ випередивъ всѣхъ. Теперъ перестали они стрѣляти, бо бояли ся, щоби не ранити свого товариша, а той тымчасомъ не мавъ рушницѣ. Важія гнавъ напередъ и вѣдъ часу до часу здѣймавъ шапку та смѣявъ ся зъ козака, що гнавъ за нимъ. Тымчасомъ кѣнь Важіи чимъ-разъ бѣльше ослабавъ, а за то кѣнь козака туй-туй его доганявъ, Важія переконавшись, що до лѣса не доѣде, выстрѣливъ въ козака зъ рушницѣ. Козакъ однакъ змѣнивъ свѣй напрямъ, а куля перелетѣла по-при него. Важія не мавъ вже часу другій разъ набивати рушницю ; скоро закинувъ єѣ

на рамя и вытягъ кинджалъ. Въ той хвили пригнавъ козакъ до него и вже піднѣсь мечъ, щобы Важію зарубати, але Важія зручно ухиливъ ся. А коли козакъ поправлявъ ся на кульбацѣ, кôнь его ставъ дуба, такъ що Ђздець захитавъ ся и упавъ на землю.

Тогды прискочивъ до него Важія и розрубавъ ему чашку. Теперъ скочивъ на коня свого противника и якъ стрѣла помчавъ ся до лѣса, где небавомъ счезъ.

IV.

Чеченцѣ зближали ся до Владикавказу. Довгій рядъ скриплячихъ возôвъ посувавъ ся поволи на передъ, а за ними ишли дѣти зъ попукаными вôдъ спеки стопами. Що хвиля підносили они ноги и хотъ не плакали, видко було на ихъ лицахъ велике терпѣне.

Елиза ступала зъ тымъ бôльшимъ болемъ, бо не лише бачила нещасливыхъ своихъ землякôвъ, але такожъ ожидала нетерпеливо Важію, котрого не було еще видко. Анзора такожъ не знавъ, що могло зъ нимъ стати ся, чому не чекавъ на нихъ передъ мѣстомъ, такъ якъ були умовили ся.

Отець и дочка були дуже пригноблені и сторонили вôдъ себе, щобы оминуті нагоды

оворити про се, що ихъ грызло. И чимъ-жежъ могли они себе потѣшити? Важія мавъ на нихъ ждати передъ мѣстомъ, а тымчасомъ они переѣхали вже мѣсто, а его не було.

Въ кѣнци прибули они на мѣсце, где мали ночувати. Вozy задержали ся. Утворено зъ нихъ колесо, котре окружали козаки и урядникъ, що стерѣгъ переселенцѣвъ. Строго наказавъ вѣнъ имъ вѣддаляти ся вѣдъ табору. Чеченцѣ приладжували собѣ нѣчлѣгъ, розпалили огонь и засѣли кругомъ, якъ тѣни въ понурѣй мовчанцѣ. Послѣдній разъ дивили ся они на свои зелені горы.

Нечайно зѣрвавъ ся страшный вѣтеръ. На небѣ показала ся мала хмарка и зникла. Небавомъ опѣсля покрито ся небо темнымъ покрываломъ. Тымчасомъ гудѣвъ вѣтеръ и вже не було сумнѣву, що настане страшна буря. Наразъ втихомиривъ ся вѣтеръ, а въ природѣ все затихло и вчинило ся такъ парно и такъ душно, що годѣ було вѣддыхати. Въ кѣнци упало кѣлька краплинъ дощу, по нихъ бѣльше, а опѣсля поллявъ дощъ мовъ зъ коновки. За одну хвилину замѣнило ся поле въ озеро. И зновъ зѣрвавъ ся вихоръ, але такъ зимный, що перешибавъ Чеченцѣвъ ажъ до кости. А коли дощъ заллявъ огонь и кругомъ стало темно мовъ въ гробѣ, дѣти

зô страху и зимна почали плакати, а старшій зôтхали, не знаючи, що дѣлати.

Була десята година въ ночи, коли по травѣ повзавъ осторожно якійсь чоловікъ и прямувавъ до табору. Вôдъ часу до часу пôдносивъ голову и оглядавъ ся то зновъ сунувъ ся дальше. Въ кôнці долѣзъ до табору такъ, що его нѣхто изъ сторожѣ не побачивъ.

Тутъ вôнъ вставъ и вôдшукавъ вôзъ Анзори. Старець сидѣвъ зъ замкнеными очима и задуманий не чувъ анѣ холоду анѣ зливы. Теперъ, коли переконавъ ся о взаимнôй любви Елизы и Важіи, коли понявъ, що розлучити ихъ було бы то само, що ихъ згубити, бажавъ горячо лишити ся у вôтчинѣ и готовъ бувъ все зробити, щобы лише не переселяти ся.

— Хто ты? — кликнувъ видячи, що хтôсь зближає ся.

— А ты хто? Чи Анзора? — спытавъ пришелець.

— Важія! — крикнувъ старецъ радôсно и кинувъ ся до него.

— Не тратьмо часу, утѣкаймо! — сказавъ Важія.

— Пѣшки? Недалеко дôйдемо! — вôдповѣвъ Анзора, знаючи, що така утеча неможлива.

— Недалеко зъ-вѣдси суть конѣ, лише скоро!

Колибы Анзора бувъ самъ, то не вагавъ бы ся довго; але маючи при собѣ одинокую потѣху, Елизу, боявъ ся наражувати єѣ на небезпеку.

— Якъ-же єѣ возмемо? Если що стане ся...

— Я готова! — перервала єму Елиза, зѣскочивши зъ воза. — Я чула, о чѣмъ вы говорили... Ходѣмъ!

— Елизо! — шепнувъ Важія и упали собѣ въ обѣймы.

Зъ слезами въ очахъ дививъ ся Анзора на нихъ и не зборонявъ имъ тои розкоши.

— Богъ васъ получивъ — сказавъ поважно — и люде не смѣють васъ розлучити! Спѣшѣмъ отже!

— Такъ, правду кажешъ, нема чого зволѣкати! — вѣдповѣвъ Важія.

И пустивъ Елизу зъ своихъ обѣймѣвъ, знявъ шапку и сказавъ побожно...

— Ангелы и Кресте Святый, поможѣтъ намъ!

И заразъ пѣйшовъ напередъ, а Анзора и Елиза и ли за нимъ. Коли стали вже на краю табору, припали до землѣ и почали повзати по великѣй травѣ. Такъ щасливо минули сторожу жовнѣрѣвъ.

На березѣ рѣки Тереку стояли три конѣ. Они сѣли на нихъ и помчали въ горы.

V.

Не оглядаючи ся, гнали они все напередъ, бо хотѣли якъ найскорше минути Лярсу и Дарялъ. Були се найнебезпечнѣйшій мѣсця. Тутъ въ щелинахъ горахъ крыли ся жовнѣры, бо надѣяно ся новыхъ нападѣвъ зъ стороны верховинцѣвъ.

Нашій подорожній прибули около пѣвночи до Лярсу и тутъ задержали ся. Важія злѣзъ зъ коня, вынявъ зъ кишенѣ кавалокъ грубого сукна и обвязавъ нимъ коньскій копыта. Було то средство осторожности, дуже потрібне на тѣй скалистѣй дорозѣ, где бряскъ копытъ такъ голосно розлягавъ ся, що и спячого мѣгъ збудити.

Коли ѣхали дальше радѣсно и зъ великою надѣєю, що утеча имъ удасть ся; нѣчь була темна и буря шалѣла. Ёхали крокъ за крокомъ тихо и якъ тѣни посували ся напередъ. Кѣлька разѣвъ выдало ся Важіѣ, що щось чує; тогды задержувавъ коня и слухавъ. Але переконавши ся и не пѣдозрѣваючи нѣякои небезпеки, рушавъ дальше.

Въ концѣ прибули до моста на малѣмъ

потѣчку. Тутъ кѣнь Вакїи нагло спинивъ ся и опѣсля подавъ ся въ задъ. Молодецъ ударивъ его легко и пѣгнавъ на мѣстъ, але кѣнь зновъ вѣдскочивъ. Въ тѣй хвилѣ блыснуло въ кѣлькохъ мѣсцяхъ, гукнуло кѣлька выстрѣлѣвъ, а Вакїя поцѣленный кулею упавъ на землю.

— Ели... Елизѣ ! — зѣйкнувъ и вѣддавъ Богу духа.

Чуючи и бачучи се, кинувъ ся Анзора до дѣчки, але тутъ знова блысло и обѣе повалили ся мертвѣ до долу.

Въ Коломыѣ 25. студня 1908. р.

II.

Гафра исповѣдница.

Оповѣданє
зъ житя Арабскихъ Христіянъ

I.

Року 1867 панувавъ въ Альгиріи превеликій голодъ.

Въ повѣтѣ Бель - Альбесъ жила убога вдовиця Дабія зъ племени Тефелесовъ. Живила она пятеро своихъ дѣтей, двоухъ сынѡвъ и три доньки, стараючись охоронити ихъ вѡдъ смерти зъ голоду; але выпродавши все свое имѣнє, попала наконецъ въ превелику нужду. Тогды видѣлась приневолюеною преодолѣти свою ненависть, яку яко правовѣрна Арабка живила въ своимъ серци до всѣхъ Христіянъ, и станула на службу у одной французской родины въ Бенюбѣ. Двѣ єи старшій дочки пѡйшли такожъ служити, лише мала Гадра, котра тогды мала несповна девять лѣтъ, упинила ся вразъ зъ матерію въ домѣ чесныхъ Райнодѡвъ.

Панѣ Райнодѣ була ревною Христіянкою, а заразомъ и доброю и запопадливою газдинею, котрої духове нравственне добро челяди дуже лежало на серци. Єи ввѣчливѡсть и щиросердечне сочувство, яке оказувала Дабіи, здѣлали тоє, що таяже зъ великою любовію

и довѣремъ вѣдносила ся до неї. Зъ часомъ зъ серця Дабіи уступила вся ненависть до Христіянъ.

— Вѣра, котра поучає людей благородно мыслити и поступовати, єсть нехибно высшою и божественною! — думала собѣ Арабка.

Лишь о много сильнѣйше повлѣяла Христова вѣра на малу Гадру, котрой невинна душа наповала ся правилами науки Христової такъ радо, якъ тая цвѣтка ранною россою.

Одного разу панѣ Райнодѣ дарувала ѣй книжочку зъ прехорошими мальоваными образками, що представляли жите и страданє Господа нашого Ісуса Христа. Мала исповѣдниця не могла ними нарадувати ся; колижь благородна панѣ сѣла собѣ побѣчь неї и стала ѣй розказувати о вефлєемскѣй дитинѣ и о Спасителю свѣта, що на Кальварійскѣй горѣ бувъ розпятий, тогды въ очахъ дитини слезы меркотѣли, а въ серци що-разъ бѣльше змагало ся бажанє, прийати крещенє и стати Христіянкою.

А тутъ ось зайшли пригоди, котрї на довго спинили сповненє єї горячого бажаня и здѣлали єѣ вже въ молодечѣмъ вѣцѣ неустрашимою исповѣдницею святої вѣры. Року 1872 мати єї занедужала тяжко на груди и була приневолена довгїй часъ лежати на по-

стели. Панѣ Райнодѣ доглядала свою служницю мовь мати рѣдну дитину; особливо печалила ся о тое, щобы Дабія, закимъ умре, приняла святе Крещеніе. Вызначено вже день, коли церемонія св. Крещенія вѣдбути ся мала, коли ненадѣйно еще передъ тымъ часомъ недужна розстала ся зъ тымъ свѣтомъ.

Однои ночи стала Дабія голосно призывать до себе доньку, котра въ сусѣднѣй комнатѣ вѣдпочивала.

— Гадро, дитино моя! — сказала умираюча. — Чую, що вже наближає ся смерть. Свѣти хутко, коли хочешъ еще бачити твою матѣрь при житю. О, яка се шкода, Гадро, що не окрещено мене и не могу скѣнчити яко христіянка! Послухай мене, дитино люба, и не забудь на послѣднѣй слова умираючої матери! Заклинаю тебе, не вертай до сынѣвъ Магомета, лишъ лиши ся у Христіянѣхъ и якъ найскорше vykresti ся. Знаю, що тогды зможешъ лучше помолити ся за мене и я завдяки твоимъ молитвамъ може скорше увѣйду до царства небесного. Господи, прости мои согрѣшенія! Змилосерди ся, змилосерди ся надѣмною !....

Се були послѣднѣй слова умираючої. Она склонила голову на груди и послѣднѣй разъ зѣтхнула въ обѣймахъ своєї дитины, котра

плачучи и пригортаючи ся до неї, кликала, щоби хто на помічъ прійшовъ.

Всѣ тоє такъ скоро збуло ся, що дѣвчина не мала часу засвѣтити свѣтло и прикликати свою паню. Безпритомна майже зъ болю сирота кинула ся на тлѣнні останки застуденѣлого тѣла, уцѣлювала материнскій щоки и побѣгла до комнаты своєї опѣкунки. Якъ же тяжко стало на серци панѣ Райнодѣ, коли дѣзнала ся, що бѣдна Дабія безъ святого Крещенія померла! Коли же Гадра розказала їй за послѣдні слова небѣжки и запытала ся єѣ, чи зможе въ небѣ побачити найдорожшу свою матѣрь, успокоила єѣ чесна панѣ Райнодѣ...

— Дитино моя, — казала — Богъ бажить желанія єї серця, тому горяча охота стати христіянкою заступить для неї дѣйсне крещеніє...

Вѣдъ сего часу минуло кѣлька днѣвъ. Гадра сидѣла вечеромъ при вѣкнѣ зъ своєю панею, котра полюбила єѣ мовъ рѣдну доньку свою. Докоола була тишина. Нечайно стрясла ся дѣвчина и показала рукою на улицу, где на скрутѣ пристанувъ старій посоловѣлый Марабуть зъ молодшимъ вѣдъ себе Арабомъ. Оба они здержали ся тутъ на хвилу и пошемравши щось межи собою, приглядали ся домови Райнодѣвъ.

— Се мѡй вуйко, Измаиль Абдаля, и братъ мѡй Мулей! — сказала зворушена Гадра и збѣгаючи чимскорше вѡдъ вѡкна. — Горе менѣ! — додала плачучи. — Они нехибно прійшли сюды, щобы мене зъ-вѡдси забрати...

Въ недовзѣ вѡдѡйшли оба мужчины, а бѣдна Гадра успокоила ся, лишь не ошибала ся въ своимъ здогадѣ, що вѡдъ тыхъ людей угрожає їй превелика опаснѡсть. Бувъ се дѣйсно Измаель Абдаля, клятый ворогъ Христіянъ, котрый дѡзнавши ся о смерти сестры, явивъ ся въ Бенюбо, щобы забрати зъ собою сестрѣчку и за-мужъ єѣ выдати за когось зъ свого племени. Двѣ старшій сестры не були сему противнѣ, шо тринадцятилѣтна Гадра постановила собѣ лишити ся у своєї панѣ.

— Заклинаю тебе, не вертай до своихъ людей, лиши ся зъ Христіянами и будь Христіянкою! — гомонѣли въ єї души слова умираючої матери.

Слѣдуючого дня вечеромъ сидѣла Гадра въ городѣ въ тѣни дерева и читала книжочку, коли ось нечаяно почула, якъ хтось позаду хутко ступавъ. Пѡдвела голову и побачила жовте худощаве лице, довгу бороду и грѡзно вдивляючій ся въ ню очи вужа Марабута. За плечима єго видко було голову молодшо-

го єи брата. Гадра схопила ся зъ мѣсця мовь сполошене ягня.

— Аллагъ єсть великій, — сказавъ поважно старикъ голосомъ якъ найлагѣднѣйшимъ бо дозволивъ менѣ найти найкрасшій цвѣтъ мого племени. Бодрий сыны Тефелеса дуже банують за тобою, а подруги твоихъ дитинячихъ лѣтъ ожидають тебе въ шатрѣ батька твого...

— Нѣ, нѣ! — вѣдповѣла Гадра, засланяючи очи руками. — Хочу лишити ся тутъ, хочу стати христіянкою! О Іисусе, Іисусе, ратуй мене!

Старець насупивъ грѣзно брови и выкинувъ зъ устъ проклѣнъ противъ Христіянъ. Абдалягъ грозивъ и заклинавъ на бороду пророка, лишъ все надармо. И братъ єи силувавъ ся масненкими словами намовляти сестру, щобъ ишла вразъ зъ ними; але и вѣнъ нѣчого не удѣявъ. Тогда ставъ вѣнъ Гадру страшити розличными угрозами, а коли и се не помогло, ухопивъ єѣ за рамя и ставъ насильно тягнути за собою. Бѣдна дѣвчина почала кричати, ухопила ся найближшого дерева руками и безъупинно голосила...

— Хочу стати христіянкою! Хочу стати христіянкою!

Розлюченый Мулей силувавъ ся вѣдорвати дѣвчину вѣдъ дерева и ставъ єѣ кулаками

окладати, такъ що лице їй набрескло, а зъ устъ пустила ся кровь. Але нѣчо не змогло зломити постояннôсть бѣднои и полишенои сироты. Зъ всею силою придержувала ся грубого дерева и кликала безъустанно...

— Я лишу ся у моєи панѣ, хочу стати ся храстіянкою!

Змученый довгою торганиною зъ сестрою, добувъ Мулей изъ-за пасѧ довгій шнуръ, сплетеный зъ волокна ростины альфы, закинувъ на шію безвинной жертвы и почавъ тягнути такъ сильно, що Гадра опасаючи ся, щобъ єи не удусивъ, вѣдорвала руки вѣдъ дерева. Щобы доказати, що лише передъ насилемъ уступає, добра дитина дозволила себе тягнути черезъ довшій часъ. Остре камѣне поранило їй лице и руки, а грубезный по-сторонокъ вытиснувъ на єи плечахъ темну пругу. Наконецъ, ледви жива зъ тревоги и без-сильна, не опирала ся бѣльше, лишь пѣйшла поволи за братомъ.

— Бояла ся я, — оповѣдала пѣзнѣйше — щобы не померти передъ прийнятемъ святого Крещенія. Я. . . . мовъ-то годила ся на предложенє брата, лишь въ души постановила собѣ при першѣй нагодѣ бѣгствомъ спасти ся...

Такъ ось мала страдальниця вернула до шатра свого племені, въ котрѣмъ прожила цѣлый рѣкъ, строго стережена середъ Арабѣвъ, и повинуючи ся всѣмъ ихъ приказамъ, роздумовала при тѣмъ, якъ-бы утечи и стати христіянкою.

II.

Кѣнчило ся лѣто 1873 року. Гадра постановила сповнити, що намѣряла.

Було се вечеромъ. Вже послѣдні лучи сонця озолотили вершки горы Донебель-Меканду. Передъ шатромъ Измаила засѣла до вечерѣ численна его родина. Недалечко пасли ся прехороші арабскі коні.

Старый Марабутъ оповѣдавъ, якъ мандрувавъ до Мекки, святого града, где зложено тѣло пророка Магомета. Дуже уважно слухали его всѣ присутні, смотрячи на сині облаки дыму, що добували ся зъ его предѣвгои турецкої файки. Гадра користала зъ нагоди, коли всѣ зъ напруженою увагою слухали. Тихцемъ полишила она зѣбранихъ, увѣйшла у шатро, перебѣгла на другу его сторону, вѣйшла на отверте поле и стала утѣкати оболонами. Щобы часомъ єи не доглядѣли, почала она бѣгти въ тую сторону, где недалеко на-

ходили ся густі корчѣ. Лишь клятый єи гонитель, молодшій братъ, хутко добачивъ не-присутнѡсть дѣвчати и занепокоивъ ся...

— Где Гадра ? — запытавъ, оглядаючи ся доокола. — Нехибно ласиця вже выхопила ся зъ клѣтки...

Се сказавши, ухопивъ за стрѣльбу и выйшовъ на недалекій горбокъ. Зъ-вѡдтамъ глянувъ быстрыми очима по цѣлѡй доокола простягающѡй ся рѡвнинѣ, але дѣвчати нѣгде не побачивъ. Вѡнъ ставъ вже въ долину сходити, щобы повернути до своихъ, коли ось межи корчами замаячѣла бѣла стѣть Гадры, котра утѣкала въ направленю до Бенюбы. Не надумуючи ся богато, стрѣливъ въ сторону, где бачивъ утѣкаючу сестру, а въ недовзѣ вразъ зъ Марабутомъ, старшимъ братомъ и кѡлькама свояками пустивъ ся Гадру здоганяти.

Бѣдна Гадра оглянула ся и змѣркувала, що просторонь, що дѣлила єѣ вѡдъ гонителѣвъ, чимъ разъ бѡльше зменшала ся.

— Во имя Отца и Сына и святого Духа ! — закликала перестрашена. — Бѣгла я тогды, скѡлько менѣ силъ стало, — розказувала она пѡзнѣйше — скачучи мовъ заяць черезъ корчѣ и терне. Понеже я була боса, то безнастанно спотыкала ся я

о камѣне и такъ дуже покалѣчила собѣ ноги, що всюды по мнѣ кроваві слѣды полишили ся. Лишь скоро я помолила ся, здавало ся менѣ, що менѣ крыла уросли. Якась надприродна сила уносила мене напередъ и вѣддаляла чимъ разъ дальше вѣдъ моихъ гонителѣвъ...

Якъ звѣсно, славні суть Арабы тымъ, що суть зручні и вытревалі въ бѣганю. А тутъ, ось п'ятохъ молодыхъ сильныхъ людей не змогло догонити молоду дѣвчинку, що такъ розгнѣвало молодшого брата, що вхопивъ за стрѣльбу. Вѣдвернувши голову, побачила Гадра зѣ страхомъ, якъ братъ выцѣливъ стрѣльбу просто въ єи лице, щобы єѣ убити. Закимъ однакъ потиснувъ за курокъ, другі товаришѣ ухопили єго за руку и насильно вѣдобрали смертоносне оружїє. Убѣйство слабосильного дѣвчати выдало ся имъ крайно нечестивымъ дѣломъ. Они стали зъ собою шамотатись, а Гадра зыскала на часѣ. Въ недовзѣ добѣгло бѣдолашне дѣвча до лѣса, зарослого дикою оливною деревиною, и схоронило ся въ гушавинѣ передъ окомъ гонителѣвъ.

— Во имя Отца и Сына и святого Духа! — сказала Гадра зъ глубины своего сердца.

Такъ всунула ся якъ найдальше межи лѣсову гушавину и перетискаючи ся помежи корчами, добѣгла ажъ до сугорбѣвъ, що дѣлили єѣ вѣдъ Бенюбу.

Бѣдолаха такъ умучила ся, що упала на землю и черезъ довгій часъ лежала мовъ нежива. За той часъ негодивй свояки слѣдили за нею неутомимо по всей окресности; ажъ коли вже добре стемнѣло ся, тогды доперва залишили глядати за нею. Вертаючи назадъ, переходили они коло корча, пѣдъ котрымъ Гадра спочивала. Серце стало товчи ся въ єи грудяхъ, коли середъ нѣчної тишины давъ ся чути ихъ хѣдъ и гнѣвный голосъ брата.

— Згине мовъ собака, коли лише попаде ся въ мои руки...

Довго лежала Гадра пѣдъ корчемъ, боячи ся не то рушитись, але и вѣдѣтхнути; лише зъ глубины серця поручала ся опѣцѣ Божѣй.

Все утишило ся. Вже довшій часъ не було чути нѣ ходу нѣ голосѣвъ людскихъ; доокола пановавъ spokѣй, нѣчимъ не перерываный. На небѣ лыскотѣли звѣздочки; они мовъ-то дружелюбно смотрѣли на полишену Гадру, що спочивала пѣдъ темнымъ корчемъ. Каждый иншій боявъ бы ся на такѣй самотѣ середъ темной ночи; лише бодра Арабка, не здержуючись довше, опустила се мѣсце и стала на омацки вдрапувати ся на близкій горбъ. Въ недовзѣ опинила ся на вершку єго, студений вѣтеръ пѣвнѣчный прихолодивъ роз-

горячену єи скрань и она зновъ пустила ся дальше ити.

Якъ разъ стала она сходити зъ недуже похилого горба, коли напрасно почула за собою якійсь зрадливі голосы. И роздавъ ся тупѣть бѣгучихъ звѣрей, середъ темрявы нѣчнои замиготѣли мовъ рухомъ точки ихъ огнисті лысучи очи. Студеный пѣтъ выступивъ на чоло дѣвчати, бо здогадала ся, що нова опаснѣсть ѣй угрожає. Стадо зголоднѣлыхъ шакалѣвъ завѣтрило добычу для себе и выючи страшенно, здоганяло безталанну.

— Недавно тому — прійшло ѣй на гадку — одна дѣвчина зъ поколѣня Тефелесѣвъ стала пожерта черезъ тѣи дикі звѣрюки! Гадро небого, утѣкай чимъ скорше!...

Єще хвилина, а шакалѣ постигнуть нещасливу. Вже доокола бачить она ихъ розжарені очи, чує ихъ скорє пристрасне сапанє. Вже два потворы роззявили пащѣ, щобы ухопити и пожерти нещасливу, якъ ось роздавъ ся въ воздухѣ єи вразливый голосъ...

— Во имя Отца и Сына и святого Духа!

И ось утишило ся все; дѣвча стояло саме зъ ковтающимъ вѣдъ переполоху сердцемъ. Где-жъ дѣли ся дикі пажерливі звѣрята? Счезли безъ слѣду на имя Троицы святои; розбѣгли ся, гнані невидимою силою. Наша

сирѣтка вѣдѣхнула свободнѣйше, зѣйшла въ долину и побачила, якъ въ Бенюбѣ въ вѣкнахъ весело миготѣло свѣтло.

Вже була десята година въ ночи, коли бѣдолашне дѣвча дѣйшло до дому своєї панѣ и пало омлѣле при єї ногахъ. Въ недовзѣ отямила ся. Обезсилену положено на постѣль.

Слѣдуючого дня, коли она прибудила ся, благодарила Господа, що не полишивъ єї, спасъ вѣдъ превеликої опасности и допровадивъ до дому щиро єѣ любячихъ другѣвъ.

III.

Слѣдуючій рѣкъ переминувъ спокѣйно ; дѣвчина не зазнала жадного горя. Лишь надармо просила она о святе крещеніє. Всѣ бояли ся Тефелесѣвъ, що мешкали близко мѣста, и по тѣй причинѣ здержувано ся зъ удѣленемъ той благодати. Законъ французскій домагавъ ся, щоби чи то малолѣтній чи малолѣтній, коли схотять окрестити ся, мали на тоє призволенє вѣдъ найблизшого свояка ; а тутъ о позволеню изъ стороны вуй и думати було годѣ. Треба було про тоє ждати до часу, доки обставины не вѣдмѣнятъ ся. За той часъ выросла Гадра на хорошу дѣвчину и основно присвоила собѣ всѣ правила христіянської вѣры.

Идучи за наклонностію свого серця, постановила она собѣ, весь вѣкъ въ дѣвичомъ станѣ пережити и тому все сторонила вѣдъ товариства мужчинъ. Лагѣднѣи и супокѣи ѣи очи розъяровали ся гнѣвно, коли хто неприлично до неѣ заговоривъ.

Одного дня по обѣдѣ угощувала она присутныхъ гостей чорною кавою. Оденъ зъ нихъ, именемъ Фарабъ, осмѣливъ ся сказати ѣй, до уха неприличне слово и стиснувъ мовъ-то изъ жарту за руку. Очи Гадры заблыстѣли гнѣвомъ; ображена дѣвчина кинула єму въ лице чарку зъ окропомъ. Два мѣсяцѣ опѣсля лѣчивъ ся Фарабъ зъ попареня, роздумуючи надъ своимъ нечистивымъ поступкомъ. Така пригода лучила ся не одному смѣльчакови.

Вже рѣкъ давно проминувъ вѣдъ часу утечѣ дѣвчины, якъ-ось одного разу пѣйшла она раненько по воду до поблискоѣ керницѣ. Колѣ набрала воды и завернула до дому, выскочивъ нечаяно зъ сусѣдныхъ корчей братъ ѣи Мулей, держачи въ рукахъ превеликѣй матракъ або по нашому спорѣй костуръ. Утѣкати було нѣякъ. Гадро поставила збанокъ на землю и глянула смѣло въ очи неутомиму гонителеви.

— Гадро, — скричавъ гнѣвно молодой

Арабъ — чому ты проживаєшь у тыхъ псѣвъ христiянськихъ? Чому не вертаєшь до свого племени?

— Бо люблю свою паню и такъ якъ она хочу бути христiянкою!...

— Негѣднице, сего ты не докажешь! Вже теперъ не пущу тебе зъ своихъ рукъ! Вертай сейчасъ домѣвъ и їжь зъ нами „кускусь!“

— Нї, нїколи! Радше буду їсти крупникъ зъ Французами...

У Арабѣвъ хто їсть кускусь, улюблену ихъ страву зъ рижу и баранины, значить придержуєсь вѣтцѣвскихъ народныхъ звичаївъ; а хто їсть крупникъ, той пѣсля ихъ гадки вже прилучивъ ся до чужинцѣвъ.

— И ты смѣєшь менѣ тоє казати! — скричавъ розлюченый Арабъ.

— Такъ, Мулею, буду їсти крупникъ, а заразомъ и свинину! — сказала Гадра рѣшучо.

Того вже було для Мулея за богато. Ђдло свинины єсть для правовѣрного музулманина наибѣльшою зброднею и явнымъ поруганємъ найсвятѣйшихъ установъ пророка. Дышучи вѣдъ злости, наближивъ ся Мулей до сестры и ударивъ єѣ въ голову суковатымъ костуromъ. Гадра скричала зъ болю и упала мовъ нежива на землю. Зъ глубокоираны на чолѣ

кровь полялась струєю по блѣдѣмъ лица бѣдолашной. Лишь и сего було за мало, щобы насытити жажду мести брата негодая.

Сей недолюдокъ, пригадавши собѣ утечу сестры передъ рокомъ, ставъ еѣ безпощадно бити; колиже побачивъ, що Гадра не дає знаку житя, утѣкъ зъ обкервавленимъ костуромъ до поблизкого лѣса.

Болесный зойкъ збитой давъ ся чути, а на сей голосъ позбѣгала ся вся челядь на мѣсце, где лежала въ крови омлѣла зъ болю и перестраху нещаслива жертва братной злобы. Занесено еѣ до дому и ужито всякихъ средствъ ратунку, щобы привезти еѣ до опамтаня. Наконецъ вѣдчинила Гадра очи; зъ устъ еи зболѣлыхъ выдубулось лише имя брата негѣдника.

Дуже немило вразила тая пригода чесныхъ Райнодѣвъ, що полюбили Гадру мовь малу дитину. Все населене Бенюбу жаловало нещасливу; всѣ домагали ся, щобы розбишака примѣрно укарати. И дѣйсно, мѣсцеве начальство выслало кѣлькохъ жандармѣвъ, щобы пѣймили Мулея и єго спѣльникѣвъ. Въ недовзѣ привели они ихъ скованыхъ до Бенюбу и зачинили въ тюрму. По переведеню слѣдства мала вся справа рѣшити ся въ высшѣмъ судѣ въ Оранѣ. Гадра, дѣзнавши ся

о тѣмъ, молила зъ слезами въ очахъ свою паню, щобы єи гонителѣвъ пустити на волю и не передавати судови.

— А вже-жь, Гадро, — казали всѣ — майже розумъ! Законъ велить ихъ укарати, бо ажъ надто заслужили собѣ на тоє...

Але недужа хитала головою, мовъ не годила ся на тоє...

— Прощаю имъ, — стала насильно говорити — прощаю зъ глубины серця мого. Коли же зъ моєи причини засудять ихъ на кару, то нехибно розстану ся зъ тымъ свѣтомъ...

И доти просила и молила всѣхъ тая чесна душа, доки не пущено виновникѣвъ на волю.

Довшій часъ лежала небога недужа и мало що голодовою смертію не померла, бо по причинѣ опухлои губы заливано бѣдолаху лише насильно черезъ рурку трохи чимъ-то рѣдкимъ.

Понеже свояки негодаѣ и дальше непокоилю Гадру и радѣ були дѣстати єѣ въ свои руки, щобы не вѣдрекла ся своєи вѣры, тому чесна родина Райнодѣвъ постановила высмотрѣти для своєи вихованки безпечнѣйше примѣщенє въ далекѣмъ мѣстѣ.

Часто гостивъ у нихъ сердечный ихъ другъ Фрайдетъ, котрый задля важныхъ справъ приѣздивъ до Бенюбу и милосердивъ ся надъ

нещасливою долею бѣдного арабского дѣвчати. Вѣнъ постаравъ ся о тоє, що въ мѣстѣ значно вѣддаленѣмъ приняла Гадру чесна христіянська родина на мешканє у себе. Мѣсто се звало ся Бель-Аббель. Тутъ стала неустрашена исповѣдница зновъ просити о святе крещеніє, щобы могла користати зъ благодатей тои вѣры, задля котрой такъ богато вытерпѣла. Лишь и теперъ вѣдмовлено єи прошеню. Власти французскій старали ся удержовати якъ наилучшій вѣдношеня зъ исповѣдниками Исляму и бояли ся стягнути на себе ихъ гнѣвъ.

Неразъ бѣдна Гадра гѣркимъ слезами заливала ся. Добавкомъ до того прилучили ся єще и другі терпѣня. По причинѣ нелюдской пригоды зъ братомъ память бѣдного дѣвчати значно ослабла. Люде жъ и неприклонні выхѣснували тую обставину и наставляли, щобы не квапити ся и тержество крещенія вѣдложити на пѣзнѣйшій часъ.

IV.

Гѣрко плакала бѣдна дѣвчина, коли бачила, якъ другі дѣвчата, въ рѣвнѣмъ вѣцѣ зъ нею, пріймали въ церквѣ до серця свого Спасителя свѣта пѣдъ видомъ хлѣба и вина.

— Чому-же и я не могу доступити того

щастя? — говорила бувало до товаришокъ.

Одного дня, коли всѣ повыходили зъ церкви, наблизила ся Гадра до судна зъ священою водою и полляла собѣ водою чоло.

— Крещаю тебе, Гадро, во Имя Отца и Сына и Святого Духа! — говорила, поливаючи себе водою.

Урадувана поспѣшила до дому и розказала всѣмъ, що єсть вже крещеною. Лишь недовго тревала тая єи радѣсть; бо коли стали єи допытовати ся за все, а она по щирости серця розказала, що здѣлала, тогды вытолковано їй, що таке крещеніє єсть неважне.

— То нехай вже и такъ буде! — вѣдповѣла она зъ слезами вѣ очахъ. — Коли люде не хотять мене окрестити, то самъ Господь Богъ окрестить мене...

А тутъ ось одного дня прійшли два жандармы зъ наказомъ вѣдъ старшины, щобы Гадру яко волокиту арештувати и вѣдставити до родини. Була се негодива справка Марабута. Гадра супротивила ся сему рѣшучо.

— Не яко волокита прійшла я до Бель-Абелю, лишь гонена задля имени Христоваго, котре и французскій жандармы величаютъ и славять!...

Приключило ся, що пѣзнавъ єѣ оденъ французскій урядникъ, котрый часто перебу-

вавъ въ Бенюбѣ, и тамъ дѣзнавъ ся за всѣ пригоды дѣвчати такъ бодрого сердца. Вѣнъ заопѣкувавъ ся нею и спонукавъ музульманьскаго судію зъ Бель-Абелю, що той узнавъ Гадру яко цѣлкомъ независиму вѣдъ своякѣвъ-негодаѣвъ и поручивъ єѣ покровительству чеснаго Фрайдета.

Такъ ухилено послѣдну перешкоду и здавало ся, що вже въ-недовѣ сповнитъ ся горяче бажанє Гадры. Але и теперь еще здержано ся зъ крещеніємъ; хотѣли бо выждати, ажъ доки умы, зворушені несчастливыми пригодами дѣвчати, не утихомирятъ ся. Въ томъ часѣ неустрашима Гадра дала доказы своего постоянного характеру.

Однаго дня, помоливши ся щиро Богу, явила ся она въ дому своихъ опѣкунѣвъ, попрощала ся зъ ними и пустила ся въ дорогу до Орану, старому надъ моремъ положенаго мѣста, где проживавъ зъ уряду ѣѣ поставленный опѣкунъ, чесный панъ Фрайдетъ.

Въ Оранѣ дѣзнавъ ся за тую избранну душу священникъ-миссіонарь, що весь свѣѣ вѣкъ присвятивъ, чтобы невѣрныхъ приводити до пѣзнаня истиннаго Бога. Вѣнъ то и списавъ все тоє, що мы тутъ про тую добру дѣвчину розповѣли. Вѣнъ постаравъ ся, що одна чесна и богобоязлива невѣста приняла

ся за дѣло, выучити дѣвчину основно катехизму.

Дня 23. цвѣтня 1876 р. достигла наконецъ Гадра такъ довго ожидану и такъ дорого окуплену благодать святого крещенія. Панъ Райнодъ бувъ єи крестнымъ отцемъ, а одна зажиточна панѣ зъ Орану крестною матерію.

Слѣдуючого дня Марія Магдалена, бо таке имя получила она при святѣмъ крещенію, приступила поразъ першій до святого Причастія. Якъ-же радо вступивъ Спаситель до сего молодого безвинного и доброго сердца, котре зъ любви до Него такъ пребогато вытерпѣло !...

Лучило ся, що одного разу мала она нагоду познакомити ся ближше зъ черницями. Вѣдъ того часу тїи праведнї душѣ стояли ѣй все передъ очима и она горячо пожадала, разомъ зъ ними служити Спасителеви свѣта! Лишь и тутъ не обѣйшло ся безъ перепонъ; але она, за помочю Божою о много бѣльшій перепоны поборовши, и симъ разомъ оказалась непоборимою. Она упавола на Господа Бога, а єи упованіє зѣстало чудеснымъ способомъ вынадгороджене.

Рана на нозѣ, яку завдавъ ѣй братъ негѣдникъ, а котра була головною перепопою вступити въ монашескій чинъ, ненадѣйно

загоила ся, а добрый люде зложили грошѣ, якихъ монастырь домагавъ ся.

Такимъ дѣломъ благородна дѣвчина арабска опинила ся въ безпечной пристани и стала ся участницею щастя, якого свѣтъ дати ѣй не бувъ въ силѣ.

Зъ „Миссій католицкихъ“.

Додатокъ.

Справедливѣсть.

Давно еще передъ рождествомъ Іисуса Христа живъ славный на весь свѣтъ царь македонскій, Александеръ Великій. Великій вѣнъ бувъ не ростомъ, бо власне ростомъ бувъ малый, но розумомъ своимъ и добрымъ сердцемъ. Вѣнъ пѣдбивавъ другі полудики народы для того, щобы у нихъ поробити всякій порядки, подавати имъ всякій добрый права.

Такъ зайшовъ вѣнъ зъ вѣйскомъ ажъ далеко до Африки, до одного народа, котрый собѣ въ своимъ краю живъ тихо и супокѣйно, о котромъ другі народы и не знали. Коли Александеръ Великій тамъ прійшовъ, заведено его до царика того народа. Вѣнъ вже напередъ о тѣмъ довѣдавъ ся, що Александеръ до него прійти має. Скоро Александеръ у него розгостивъ ся, предложивъ вѣнъ ему на мисчинѣ яблока и хлѣбъ изъ щирого золота и просивъ его їсти.

— Якъ ? — сказавъ Александеръ. — То вы тутъ їсте золото мѣсто солодкихъ овощей и хлѣба ?

— Мы нѣ, — вѣдрѣкъ царокъ — але менѣ видить ся, що звычайныхъ яблокъ и хлѣба ты у себе въ своимъ краю маєшь досыть, за чимъ-же ты до насъ прійшовъ ?

— Я не прійшовъ сюды за вашимъ золотомъ ! — вѣдрѣкъ Александеръ. — Я хочу лишъ пѣзнати ваші звычаї...

— Га, если такъ, — сказавъ царокъ — то добре ! Будь у насъ такъ довго, якъ тобѣ схоче ся !

Коли они такъ собѣ розговорювали, прійшло двохъ чоловѣкѣвъ до царя до суду. Они позывали ся.

— Я вѣдъ него, — сказавъ першій, по-

казуючи на другого — купивъ грунтъ, а коли я копавъ, добувъ горнець зъ золотомъ. Ну, такъ той горнець зъ золотомъ не мѡй, бо я лише чистый грунтъ купивъ, безъ того скарбу. Я єму вѡддаю, а вѡнъ не хоче прийняти; повѣдає, що вѡнъ менѣ грунтъ продавъ зъ всѣмъ, що на немъ и вѣ немъ...

Скоро той скѡнчивъ, выступивъ другій, покликаючи.

— Якъ-же я могу прийняти той горнець зъ золотомъ, — ставъ вѡнъ говорити, коли я єго тамъ не клавъ! То не мѡй! Я єму продавъ цѣлый грунтъ безъ вымовы, чи вѣ немъ що єсть, чи нема. Я не могу знати, може тамъ єще бѡльше золота где єсть, но я вѡдъ тои години, якъ я єму вѡддавъ грунтъ, до него вже нѣякого права не маю...

Александръ слухавъ тои бесѣды зъ великою увагою и дуже бувъ цѣкавий, якъ розсудить ихъ царь.

А царь велѣвъ собѣ єще разъ все розповѣсти, вислухавъ всего зъ великою увагою, а вѡдтакъ довго призадумавъ ся...

— Суть у тебе дѣти? — запытавъ ся вѣ кѡнци по довшѡй мовчанцѣ першого покликаючого.

— Маю — вѡдповѣдає тойже — сына!

— А у тебе? — запытавъ ся царь другого позываючого.

— У мене — каже той — єсть дочка!

— А кôлько имъ лѣтъ? — пытавъ дальше царь.

— Мому сынови — вôдповѣдає першій позываючій — лѣтъ вôсѣмнайцять...

— А моѣй дочцѣ — каже другій — чотырнайцять...

— Ну, — каже въ кôнці царь — то вамъ ось такій мôй судъ! Твоѣй сынъ нехай бере собѣ за жѣнку твою дочку, а ти грошѣ дайте имъ на вѣно!

Александръ дуже тымъ зачудовавъ єя.

— Що тобѣ такъ дивно? — поспытавъ єго царокъ. — Може я несправедливо розсудивъ?

— О нѣ, дуже справедливо! — вôдрѣкъ Александръ. — Але все таки менѣ дивно...

— А якъ-же бы у васъ — пытає царокъ — таку справу розсуджено?

— О, у насъ — повѣдає Александръ — инакше позывали бы ся ти люде. Каждый хотѣвъ бы мати цѣле право до грошей. А якъ-бы запôзвали ся, то у насъ одного и другого всаджено бы до вязницѣ, а грошѣ взято бы до царской касы...

— Доцарской касы? — поспытавъ зъ поди-

вомъ царокъ. — А свѣтитъ и грѣе у васъ сонце ?

— А якъ-бы нѣ ? — сказавъ Александеръ.

— А буває коли у васъ и дощъ ? — пытавъ дальше.

— Чому-жь бы нѣ ? Буває !

— А єсть у васъ хубоба ?

— Єсть ?

— Ага ! — повѣдає царокъ. — Теперь знаю, що Господь Богъ, що надъ иами, певно у васъ для тои худѣбки каже свѣтити сонцю и дощикъ спускає, бо вы, люде, того не достойнѣ !

Зъ „Науки“.

Бібліотека для рускои молодежи
пѣдъ редакцією Юліана Насальскаго.

Выпускъ LXIV.

Тсмъ СХХІІ.

Рѣкъ XVI.

Дрѣбнѣ оповѣданя.

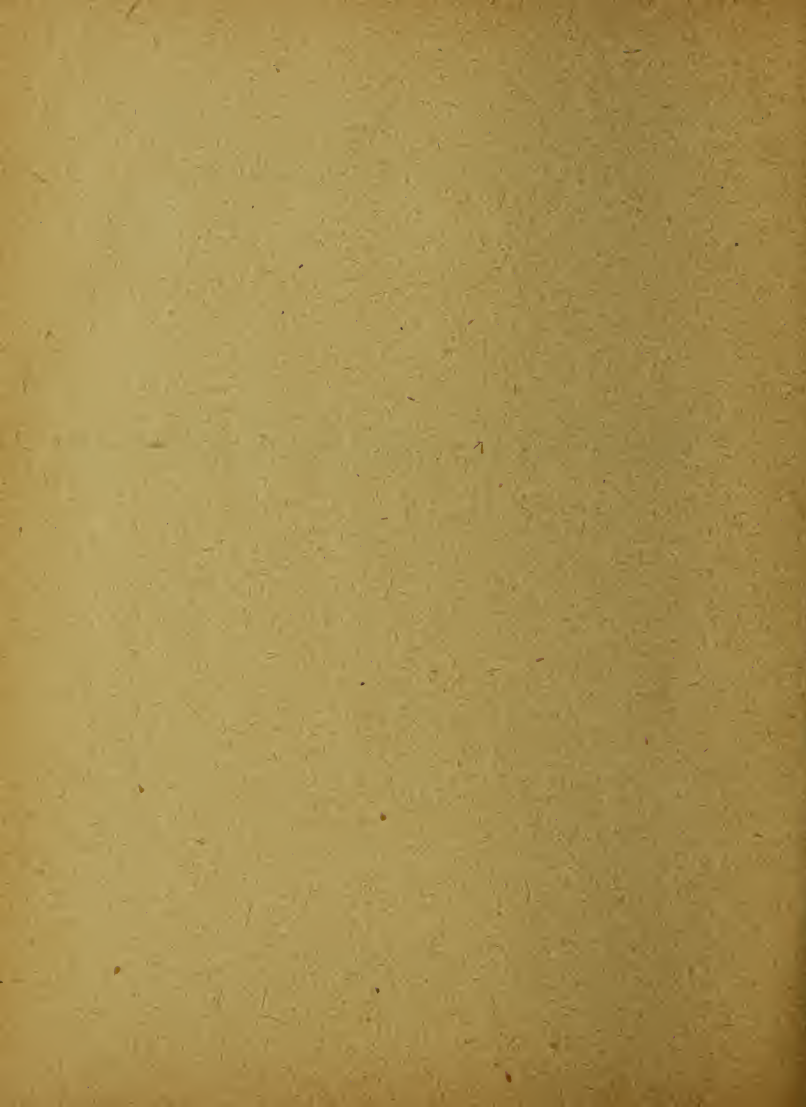
ч. V.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. В. Кисѣлевскаго и Спѣлки.

1909.

I. Нечиста справа.

— Хто иде ?

Вôдповѣди не було. Сторожъ не бачивъ нѣчого, але крôзь шумъ вѣтру и деревъ чувъ докладно, що передъ нимъ по цвинтарнôй стежцѣ, хтось иде. Мартова, хмарна и темна нôчь оповила землю и сторожеви выдало ся, що земля, небо и вôнъ самъ зô своїми гадками зôллялись въ щось одно величезне, непроникаюче... чорне. Ити можна було лише на-помацки.

— Хто иде ? — повторивъ сторожъ и єму почало выдавати ся, що чує шепôтъ и здержаний смѣхъ. — Хто тутъ ?

— Я, батеньку ! — вôдповѣвъ старечій голосъ.

— Та хто ты ?

— Я... подорожний !

— Якій ты подорожний ? — закричавъ сердито сторожъ, бажаючи замаскувати кри-

комъ свѣй страхъ. — Носить тебе нечиста сила! Волочишь ся мовь несамовитый въ ночи по кладовищи!

— Або-жь тутъ кладовище?

— А що-жь? Певно кладовище! Не видишь!

— Охо... ох-х-хъ... Царице Небѣсна! — дало ся чути старече зѣтхане. — Нѣчого не бачу, батеньку, нѣчого... Бачь, якъ темно, дуже темно! Нѣчого не видко, хочъ око выколи... така тьма! Ох-х-хъ!

— А хто-жь ты такій?

— Я... подорожный, батеньку, подорожный чоловѣкъ!

— Мовь ти пѣвнѣчнѣ чорты... ти подорожнѣ! Пяницѣ!... — бурмотѣвъ сторожъ, успокоившись голосомъ и зѣтханемъ подорожного. — Цѣлыми днями напивають ся, а по ночахъ носить ихъ нечистый. А менѣ причулось мабуть, що ты тутъ не оденъ, а може васъ єсть двоухъ, чи трехъ?

— Самъ я, батеньку, самъ оденъ! Ая, оденъ! О-хо-хо-хъ, грѣхи нашѣ!...

Сторожъ пѣткнувъ ся на людину и приостановивъ ся.

— Якимъ чиномъ ты тутъ взявъ ся? — запытавъ ся его.

— Заблукавъ, чоловѣче добрый, ишовъ до Дмитрѣвскаго млына и заблудивъ...

— Овъ! Або-жь то туды дорога до Дмитрѣвскаго млына, бараняча голово? До Дмитрѣвскаго млына треба ити зъ мѣста на лѣво цѣсарскимъ гостинцемъ. А такъ ты по пьяному наложивъ зъ-пѣвъ милѣ дороги. Певно ты налыкавъ ся порядно въ мѣстѣ?

— Бувъ грѣхъ, батеньку, бувъ... Справдѣ бувъ, не стану грѣха таити. А по якому-жь менѣ теперь ити?

— А иди все просто и просто тою стежкою, поки не прійдешъ до плота, а вѣдтакъ иди по при плѣтъ на лѣво ажъ до кѣнца, поки на фѣртку не попадешъ... Отвори и иди зъ Богомъ! Уважай, въ рѣвъ певпади! А тамъ за кладовищемъ иди все полемъ, полемъ, поки не выйдешъ на цѣсарску дорогу!

— Дай тобѣ Боже здорова, батеньку! Спаси, Царице Небесна, и помилуй! А може-бъ ты, добрый чоловѣче, провѣвъ мене дальше... Будь ласкавъ, проводи до фѣртки!

— Ну, таки заразъ! Иди самъ!

— Будь ласкавъ... буду Бога за тебе молити! Нѣчого не бачу, хочъ око выколи, батеньку. Проведи, проводи!

— Аякъ-же, я маю часъ тутъ водити ся!

Коли-бъ я хотѣвъ зъ кождымъ такъ водити ся, то не давъ бы собѣ рады...

— Христа-ради, проводи! И не бачу и боюсь самъ оденъ кладовищемъ ити... Страшно, батеньку, страшно; боюсь, добрый чоловіче!

— Ну и навязавъ ся ты на мою голову! — зѣтае сторожъ. — Ну, добре, поїдемо!

Сторожъ и подорожный поступаютъ зъ мѣсця. Идутъ поручь себе плече объ плече и мовчать. Вогкій переймаючій вѣтеръ бѣ имъ просто въ лица, а невидима деревина шумить поскрыпуючи и сыпле на нихъ холоднїи каплѣ. Стежка покрыта калужами.

— Одно менѣ дивно! — сказавъ по довгѣй мовчанцѣ сторожъ. — По якому ты сюды дѣставъ ся? Та-жь брама заперта на замокъ. Хиба ты черезъ плѣтъ перелѣзъ, чи що? Коли черезъ плѣтъ, то для старого такїи выграшки... нечиста справа!

— Не знаю, батеньку, не знаю, якимъ чиномъ я тутъ дѣставъ ся! Блудъ! Скаравъ мене Господь Богъ... Справдешнїи блудъ, лихїи попутавъ. А ты, батеньку, певно тутъ сторожемъ?

— Сторожемъ!

— Самъ оденъ на цѣле кладовище?

Вѣтеръ подувъ такий сильный, що оба на хвилю задержують ся. Сторожъ вычекавъ, ажъ ослабъ подувъ вѣтру.

— Насъ тутъ трехъ, — вѣдповѣвъ — та оденъ въ горячцѣ лежитъ, а другій спить. Мы зъ нимъ чергуємо ся..

— Такъ, такъ, батеньку, такъ! Вѣтеръ, страхъ, який-то вѣтеръ! Мабуть покѡйники его чують! Гуде, немовъ яка люта звѣрюка. Охо-охъ...

— А ты самъ зъ-вѣдки?

— Зъ-далека, батеньку, зъ-далека! По святыхъ мѣсцяхъ ходжу и за добрыхъ людей молю ся. Спаси и помилуй насъ, Господи!

Сторожъ не на довго приостановивъ ся, щобъ закурити люльку. Вѡнъ присѣвъ за спиною подорожного и запаливъ кѡлька сѣрникѡвъ. Свѣтло першого сѣрника мелькнуло, освѣтило на оденъ мигъ частинку стежки вѣдъ правої стороны, бѣлого памятника зъ ангеломъ и темного хреста; свѣтло другого сѣрника сильно спалахнуло и блыснуло немовъ блыскавка и згасло. Третій сѣрникъ освѣтивъ зъ права и зъ лѣва бѣлый памятникъ, темный хрестъ и штахетки кругомъ дитячої могилки.

— Спать покѡйники, спять рѡдненькї! — бурмоче подорожный, зѡтхаючи голосно. —

Спать и богатѣ и убогѣ, и мудрѣ и дурнѣ, и добрѣ и сердитѣ. Всѣмъ имъ тутъ одна цѣна. И будутъ спати до гласу трубного. Царство имъ, небесне, вѣчный упокоѣ!

— Такъ то! Теперъ ось идемо, а буде часъ, коли и самѣ будемо тутъ лежати! — каже сторожъ.

— Такъ, такъ! Всѣ, всѣ будемо! Нема того чоловѣка, котрый не умеръ бы. Охъ-охъ!.. Дѣла нашѣ негоднѣ и мысли лукавѣ! Грѣхи! Душа моя окаянна, ненасытна! Прогнѣвивъ я Господа и не буде менѣ спасеня нѣ на тѣмъ нѣ на тамтѣмъ свѣтѣ. Завязъ въ грѣхи, якъ хробакъ въ землю...

— Такъ, але умирати треба...

— Та-жь треба, треба...

— Подорожному мабутъ лекше умирати, якъ нашому братови!..—заговоривъ сторожъ.

— Рѣжнѣ подорожнѣ бувають. Суть набожнѣ, котрѣ спасають свою душу, а суть и такѣ, що по кладовищи по ночахъ волочатъ ся и чортѣвъ тѣшать... А иншѣй подорожѣй якъ захоче, то гопне тебе по головѣ друкомъ, ажъ зъ тебе душа улетитъ...

— До чого се ты говоришь?

— А такъ... Ну, ось здає ся и фіртка. Такъ, се она сама. Отвори-жь, любенькѣй!

Сторожъ на помацки вѣдчинивъ фіртку и вывѣвъ подорожного за рукавъ.

— Тутъ и конецъ кладовищу! — додавъ. — Теперь иди все полемъ и полемъ, поки не станешь на цѣсарскѣй дорогѣ! Але тутъ заразъ буде граничный рѣвъ; уважай, не впади!... А якъ выйдешь на дорогу, зверни ся въ право и такъ до самого млына...

— Ох-хо-хо-хъ!... — зѣхнувъ, помовчавши трохи, подорожный. — А я теперь намѣркувавъ ся, що нема по що ити менѣ до Дмитрѣвско-го млына... Якого лиха я тамъ теперь поѣду? Я лучше ось тутъ зъ тобою постою...

— А тобѣ на що зѣ мною стояти?

— А такъ, веселѣйше зъ тобою...

— Такожъ, знайшовъ собѣ весельчака! Бачу я, чоловѣче, що ты жартувати любишь...

— Таки люблю! — каже подорожный хихикаючи. — А ты, мѣй любый, мабуть довго теперь будешь згадувати подорожного!

— А то-жь чому я маю тебе згадувати?

— А такъ, бо я тебе такъ поѣдѣшовъ порядно... Хоба-жь я подорожный? Я цѣлкомъ не подорожный.

— Кто-жь ты?

— Небѣжчикъ... Тямишь слюсаря Губарева, що въ мясницѣ повѣсивъ ся? Такъ отсе я самый Губаревъ...

— Бреши бôльше!

Сторожъ не повѣривъ, але почувъ въ цѣлôмъ тѣлѣ такій тяжкій и холодный страхъ, що кинувъ ся зъ мѣсця и почавъ зъ поспѣхомъ намацувати фіртку.

— Зажди, куды ты? — сказавъ подорожний, хапаючи сторожа за руку. — Ге-ге-ге... бачь, який ты! На кого-жь ты мене лишаєшь?

— Пусти! — кричить сторожъ, стараючись вырвати руку.

— Стô-ôй! Приказую стояти и стôй! Не тручай ся, собако поганый! Хочешъ живымъ бути, то стôй и мовчи, поки кажу!... Не хоче ся лише крови проливати, а то давно ты згинувъ бы у мене, мерзавче!... Стôй!

У сторожа зôгнули ся колѣна. Вôнъ въ страху заплющивъ очи и дрожачи на цѣлôмъ тѣлѣ, тримавъ ся плота. Вôнъ хотѣвъ закричати, але знавъ, що его голосъ не выхопить ся зъ гортанки... Біля него стоить подорожний и держить его за руку. Три хвильки проминуло въ мовчанцѣ.

— Оденъ въ горячцѣ, другій спить, а третій подорожнихъ вôдводить! — бурмоче подорожний. — Добрий сторожъ, нема що казати! Можна надгороду платити! Нѣ, брате, злодѣѣ все проворнѣйши вôдъ сторожôвъ були! Стôй, стôй и не руши ся!

Минуло въ мовчанцѣ пять, десять хвиль.
Въ тѣмъ вѣтеръ донѣсь свистѣ.

— Ну, теперъ иди! — каже подорожный,
пускаючи сторожеви руку. — Иди и моли
Бога, що живымъ лишаєшь ся!

Подорожный такожь засвиставъ, вѣдбѣгъ
вѣдъ фіртки и чути було, якъ вѣнъ скававъ
черезъ рѣвъ.

Перечуваючи щось недоброго и все еще
дрожачи зѣ страху, сторожь несмѣло вѣдчи-
нивъ фіртку и заплющивши очи, побѣгъ на-
задъ. Въ поворотѣ на ширшу стежку вѣнъ
чує чіись кроки.

— Се ты, Тимку? А Дмитро где? — пы-
тає его хтось шепотомъ.

Перебѣгши цѣлу ширшу стежку, сторожь
побачивъ въ нѣчнѣй пѣтьмѣ маленькій слабый
огникъ. Чимъ ближше було до огника, тымъ
страшнѣйше сторожеви стало и тымъ бѣльше
предчувало ся ему щось злого.

— Огонь, видить ся, въ церквѣ! — ду-
мавъ сторожь. — Зъ-вѣдки-жь вѣнъ тамъ
взявъ ся? Спаси и помилуй мене, Владичице!
Такъ оно и справдѣ...

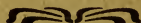
За хвилину сторожь стоявъ передъ вы-
битымъ вѣкномъ и зѣ страхомъ заглядавъ
въ захристію... Маленька воскова свѣчка, ко-
тру забули згасити злодѣѣ, мерехтѣла вѣдъ

продуваючого вѣтромъ вѣтру и кидала блѣдо-червоні пятна на порозкидувані по землі фелоны, на розбиту скарбонку и на многочисленні слѣды босыхъ нѣгъ коло престола...

Минуло еще не богато часу и вѣтеръ розносивъ по кладовищи переразливѣ нерѣвнѣ звуки тревожного дзвона...

За А. Чеховомъ.

II. Єи пташина.

Иринка Т**...тожь то була сердечна, мила малютка, що вже при своимъ приходѣ на сей свѣтъ ущасливляла своихъ родичѣвъ! Були бо они черезъ довгій часъ бездѣтными и не мали туземскои потѣхи въ видѣ ангеликадитины, котрый своимъ усмѣхомъ розганявъ бы хмары зъ сумного небосклоня ихъ житя.

Ажь наразъ поблагословивъ ихъ Господь Богъ Иринкою; они хоронили и пестили и ту-

лили єѣ якъ свѣй найдорожшій скарбѣ. Отець просто обожавъ свою донечку и трясъ ся надъ нею ; а мати ? Ну, мати знаходила въ нѣй свою радѣсть, свою розкѣшь, свою гордѣсть. Она-жь то єѣ цѣловала, зъ нею герцювала и грала ся та бѣгала зъ нею мовѣ-бы въ залѣжку по величезнѣмъ городѣ, що ѣй часомъ ажъ духъ запирало, коли обѣ, утомлені вѣдъ бѣгання, упали на зелену травичку.

Теперь вже „маленька“, такъ звали єѣ старанній родичѣ, мала слава Богу ажъ дванадцять лѣтъ и була пѣсля ихъ понятя „дуже розумною“. Своѣйучителцѣ паннѣ Аннѣ дѣлала она мало прикростей, бо була надзвычайно пильною и послушною. Всѣ а всѣ любили, обожали єѣ, а слуги носили єѣ на рукахъ. И хто не любивъ бы таку малу щибетушку зъ повными, чорными якъ теренъ очима и зъ кудрявымъ, русявымъ волоскомъ, що окружало єи приятнѣ дитиняче личко ? До кожного щось заговорила, каждому щось примѣтила зъ умною якъ у старушки мінкою и всѣхъ чарувала своимъ прелюбымъ лепотанѣмъ.

А найбѣльша єи пассія була забавляти ся зъ птычками, котрѣ єѣ восхищали, єсли вийшла неразъ зъ своєю учителькою на прохѣдъ въ поблизкій лѣсъ. Коли малѣ лѣсовѣ

спѣваки зачинали на веснѣ въ гущавинахъ деревъ свѣй неутомимый концертъ, о! тогды вже панна Анна не могла выдержати зъ своею ученицею. Иринка бо гонила за пташками по цѣлѣмъ лѣсѣ и розмовляла зъ ними сердечно, а учителька була примушена помимо своєї утылости всюда за нею бѣгати, щобы єи не губити зъ своихъ очей. А коли побачила, що на деревѣ усѣвъ чижокъ, чи щеголь, чи тамъ инша яка пташина и почала своимъ дробненькимъ голосочкомъ спѣвати въ лѣсовѣй зелени, тогды радости єи не було кѣнця!...

— Милый, любый, золотый „тітірітку“ — такъ пестила она всѣхъ пташкѣвъ—злѣзь, дорогій, до мене на долину, я принесла тобѣ ласощѣвъ! Злети, любенькій, на мою рученьку; Иринка тобѣ нѣчого злого не зробить! Иринка буде татка просити, щобы тобѣ купивъ золоту клѣточку и тамъ мы будемо тебе годовати и поити и цѣлувати. Мати буде тобѣ на фортепянѣ пригравати, а ты будешъ хорошо-хорошенько спѣвати! Чи правда, моядушечко?

Такъ намовляла добродушна дитина пташину. Але пташина любила бѣльше свободу и не зважаючи на таку щирю просьбу невинного дитяти, взлетѣла въ гору, щобы дальше купати ся въ золотавыхъ лучахъ сонця и въ просторѣмъ воздухѣ спѣвати, спѣвати безъ

кѡнца свою пѣсеньку о вѡльности. А Иринка заляла ся слезами.

— Ахъ, той недобрый „тітірітко“ не хоче мене хотай троха любити! — заплакала було гѡрко.

* * *

О тѡмъ довѣдавъ ся єи отецъ черезъ учительку панну Анну и здѣлавъ їй велику несподѣванку єще передъ чотырома лѣтами. Одного хорошего поранку, саме въ день єи уродинъ, принѣсъ слуга якусь рѣчь хустиною покрыту и передавъ єѣ здивованѡй дитинѣ. Иринка тѡлько що протерла очка вѡдъ спокѡйного дитинного сну, зъ которого збудило єѣ поранне сонечко, що заглядала черезъ фїранку въ лѡжечко и своими золотавыми лучами цѣловало личко спячої невинности. Отворивши оченята и протягнувши ручки, зачала Иринка вѡдкрывати несмѣло тую таємну рѣчь и пляснула зъ радости вузкими долонями, бо то була цвѣтами украшена клѣточка чудового мосяжного выробу, а въ нѣй сидѣвъ канарокъ.

— Цяй, цяй! — привитавъ канарокъ Иринку своимъ милымъ голосочкомъ.

— Татку, мамо, тітірітко прийшовъ до

Иринки ! — крикнула мала зворушена радôсно, а надзвычайный блескъ очей свѣдчивъ, якъ дитина тымъ подарункомъ утѣшила ся. — Дивѣть ся, якій вѣнъ хорошій, якій вѣнъ милый ! — повторяла она въ одно. — А якъ вѣнъ зручно скакае... такъ... такъ ! — и удавала спрятно своєю нѣжкою скакаючу по клѣтцѣ пташину.

Але-жь то-то бувъ и надзвычайно хорошій пташокъ, той тітірітко ! Маленькій, шупленькій, мавъ вѣнъ двѣ тонесенькїй нѣжки, котрї нѣколи не уствали, а зъ малюткои головки вызірало двоє чорненькихъ оченятъ, що такъ щиро и цѣкаво дивили ся на свою маленьку паню... однимъ словомъ, правдивый „гарцеръ“, що своимъ голосочкомъ, своимъ тѣохканемъ и щебетомъ мѣгъ зачудувати и старшихъ слухачѣвъ; не то маленьку обожательку гсякои спѣваючої пташины, якою була зъ роду наша Иринка...

Сейчасъ велѣла Иринка повѣсити клѣтку зъ своимъ любимцемъ надъ лѣжечкомъ и дати ему покарму и воды. Якось незадовго, коли пташокъ присвоивъ ся, почавъ вѣнъ таки вже и свѣй концертъ...

— Тіrrrrръ... цай, цай, цай... тіпітіпіті... ! залунало наразъ въ дитинячѣй спальни, що ажъ скрѣзь уха промыкалось.

Иринка вже навѣть не розлучала ся вѣдъ свого спѣвака. Она подавала єму власною рукою покарму, ставила єму що поранку свѣженької воды до купели, а пташина, котра и такъ була дуже смирною, призвичаила ся поволи такъ до товариства малои дѣвчинки, що зъ часомъ стались нерозлучними пріятелями. Наколи заснула Иринка, сидѣла розумна пташина тихисенько мовъ-бы нежива, ажъ поки дитина не збудила ся. Рушила ся Иринка раненько въ своимъ лѣжку, тогды и титірітко кивнувъ своєю головою и заспѣвавъ свое довге „цѣй... цѣй... цѣй...!“, мовъ-бы хотѣвъ ѣй пожелати „Добрый день тобѣ, пріятелько!“, а потѣмъ почавъ спѣвати свои безконечны трілеры. Коли Иринка була вже убрана, було єи першою роботою, подати титіріткови покарму, воды, а єще и клѣтку посипати бѣлымъ якъ снѣгъ пѣскомъ, за котру то прислугу вдячна пташина всенадгороджувала єѣ своимъ щирымъ „Цѣй... цѣй... цѣй... дякую тобѣ, моя люба пріятелько!“

Ба навѣть такъ далеко зайшло зъ часомъ довѣре пташка до дѣвчины, що вѣнъ що дня вылѣтавъ изъ нарочно отвертой клѣтки и сѣдавъ на руку Иринки держану въ гору, коли она сидѣла зъ своими родичами при обѣдѣ за столомъ, и збиравъ собѣ зъ руки крѣшечки

цукру и иншій ласощѣ тамъ посыпаній та все приспѣвувавъ своє приятне „цйй... цйй... цйй...“ А то було найбольшою радостію для дитини.

— Боже! — вzywала она, позираючи на милу пташину, на свого любимця. — Якъ я тебе люблю, ты мѡй єдиный, ты мѡй любый, ты мѡй сердечный, золотый тітірітку! Наколи бы ты умеръ, я не пережила бы тебе!...

— Цйй, цйй, цйй! — потакувавъ їй любимецъ, немовъ-бы хотѣвъ їй сказати: И я... и я не переживъ бы тебе...!

Тому всѣ любили неутомимого спѣвака, навѣть и служба, котрої Иринка все наново строго приказувала, скѡлько разѡвъ зъ панною Анною на прогульку выѣздила або выходила, щобы она на канарка точно уважала, щобы єму нѣчого злого, борони Боже, не стало ся. Бо якъ все на тѡмъ злѡмъ свѣтѣ, такъ и бѣдный тітірітко мавъ свого непримиримого, лукавого ворога, котрый все на него чатувавъ и лишень ожидавъ вѡдповѣднои хвилѣ, щобы до него закрасти ся и єго поглотити.

Величезный чорный кѡтъ, передъ тымъ любимецъ Иринчинъ, бувъ тымъ кєрвавымъ ворогомъ, що не мѡгъ забути незаслуженого занедбаня себе зѡ стороны своєї панѣ. И такъ було бы одного нещасного поранку мало що не прійшло до страшнои катастрофы, если бы

Иринка еще завчасно не була замѣтила, що Кольманъ, такъ называвъ ся лукавый чорный ворогъ, дуже похотно и ласо дивить ся на пташка, своимъ чорнымъ хвостомъ бе о пѣдлогу и тѣлько що на клѣтку забирає ся выскочити. Боже, якій крикъ и алярмъ пѣднесла тогды Иринка въ цѣлѣмъ домѣ ! Всѣ, шо жили, позбѣгали ся и почало ся гоненє за тымъ суровымъ котомъ, котрый такъ дороге жите, якъ нимъ єсть истнованє тїтірітка, хотѣвъ скорот... Иринцѣ страшно було щось пѣдѣбного и вымовити ! Ба, за голову чи то спѣйманого, чи то живого, чи то въ кѣнци забитого чорного зброднара обѣцяно навѣтъ грошеву надгороду ! Тую надгорду заробивъ собѣ кухонный помагачъ, и то дуже гѣрко, бо мусѣвъ скакати за нѣкчемнымъ утѣкачемъ по плотахъ и дахахъ, ажъ поки не загнавъ запудженого хвостача до возѣвнѣ, зъ-вѣдки єму выходу вже не було. Тамъ то вѣнъ дѣставъ вѣдповѣдну надгороду за свое лакомство !...

Зъ того часу попавъ ся Кольманъ у Иринки въ неласку разъ на всегда. Однакъ за тоє вѣнъ тымъ пыльнѣйше пересиджувавъ на подолкахъ панны Анны, котра прїймала его дуже радо яко атрибутъ старои панны.

Тымчасомъ прійшла осѣнь зъ своими студеными вѣтрами и проливистыми дощами; листь пожовкъ на деревинѣ и обпавъ. Деревачимъ разъ сумнѣйшій выгядали, обдертїи, голїи, а ихъ гиле стырчало такъ сумно до неба! Где-жь подѣла ся зелень? И наша Иринка почала жовкнути и сумовати. Личко поблѣдло, очи утратили свѣй звычайный хорошїй блескъ... Иринка почала по троха покашлювати...

Прїйшла зима зъ своими все потрясающими и прошибающими вѣтрами и морозами и свѣтъ лежавъ якъ закопанный въ бѣле, блискуче простирало. И въ домѣ паньства Т** запанувавъ смутокъ, бо всѣ сумовали и журили ся любимцемъ своимъ Иринкою, котра простудила ся, такъ говорено, и лежала теперь въ лѣжку. Але въ дѣйсности була то слабѣсть, переходяча зъ роду въ рѣдъ, котра нѣкого не щадить и теперь выбрала собѣ Иринку за жертву. Вже въ осени почула була дитина колотьбу въ грудяхъ, однакъ нѣкому о тѣмъ не говорила и очевидно ныдѣла. Якось незадового показали ся на схудлѣмъ личеньку слабои два червонїи пятна, а въ кѣнци посто-янне покашльоване доказувало зажуренымъ родичамъ, що не мине ихъ тая горестъ, котрой вже давно обавляли ся.

Прикликано найславнѣйшихъ лѣкарѣвъ

зъ поближихъ сторѣнь на помѣчь, але надаремно! Неумолима смерть жадала вѣдь бѣдныхъ розпукою прибитыхъ родичѣвъ ихъ наймильшого, найдорожшого скарбу. О Боже, якъ то гѣрко на вѣки розставати ся зъ своєю рѣдною дитиною-одиначкою, якъ то тисне коло серця, коли бачимо, що наша будуча надѣя вяне, сохне якъ тая роса на сонци и нѣколи вже не верне! А тутъ и не вѣльно було бодай заплакати и дати серцю волю, щобы хору не зразити и увядающѣй дитинѣ не дати до пѣзнаня, що она зъ симъ свѣтомъ розлучае ся!

Однакъ Иринка почала сама вже вѣщувати, що на семъ свѣтѣ нема ѣй бѣльше пробутку, и если тѣтѣрѣтко еше где-коли ранками витавъ еѣ своимъ сердечнымъ гѣлосомъ „цѣй... цѣй... цѣй...!“, тогды она правда еше усмѣхнула ся, але якѣй змученый, якѣй зневоленный, якѣй болесный бувъ вже той усмѣхъ, що навѣтъ родичѣ заливали ся гѣркими слезами, представляючи собѣ, що розлука вже такъ близка! Але-жь бо и пташокъ, еи милый тѣтѣрѣтко, дивувавъ ся немало, що его маленька паня такъ тихо и безчинно сидѣтъ, его вже не кормѣтъ и не пестѣтъ! И тому вѣнъ пытавъ ся еше неразъ своимъ милымъ гѣлосочкомъ дитины, чи она его вже цѣлкомъ

опустила и чи его вже бôльше пестити не хоче, та зазиравъ зъ своєї клѣтки цѣкаво до лôжка, на котрôмъ лежала хора. Не получивши нѣякои вôдновôди мимо своєї щирої просьбы, засмутивъ ся и канарокъ, спустивъ головку, мовъ-бы и вôнъ вѣщувавъ зближаючи ся смерть, и переставъ цѣлкомъ спѣвати. Сумно стало въ спальни слабои Иринки, сумно по всѣхъ комнатахъ, куда ходили заплакані отецъ и мати, сумно навѣтъ на обôйстю, где слуги якъ-бы пôдъ обухомъ обертали ся.

Ажъ прийшовъ вже и послѣдній поранокъ для Иринки... Въ комнатѣ хорої панувала переймаюча тишина, лишень пендула указувала своимъ правильнымъ стуканемъ, що молоденьке житє угасає, що ангелъ смерти зближає ся до нѣжної туземской истоты зъ своими холодавыми крылами. При лôжку конаючої донечки сидѣли крайне засмучені родичѣ и прислухували ся слабому вôддыхови свого умираючого любимця.

О, тй бѣднй, утомленй, роздертй серця! Скôлько то ночей пересидѣли они тутъ и просили, ридали о полекшу зъ неба для свого соколика! Але задармо плыла слеза за слезою, задармо доганявъ оденъ вздохъ другого, бо вже имъ було призначено выхилити

терпкій пугаръ терпѣнь ажъ до послѣднои кроплѣ !

Наразъ, около 9 години рано, отворила Иринка свои вже запаліи очи и слабый усмѣхъ появивъ ся на єи устахъ, якъ той послѣдній промѣнь прашаючого ся зъ землею сонця еще разъ сяє на пожовклѣмъ листѣ дерева.

— Татусю, мамунечко, — сказала хора, звертаючи ся до родичѣвъ — чого вы плачете ? Тажъ менѣ вже лучше... богато лучше !

За хвилю споглянула умираюча на клѣтку и згадала про своего пріятеля...

— Чому не спѣває... тітірітко ? — запытала слабымъ голосомъ. — Вѣнъ щось сумує !... Мамунечко, дайте... тітірітка... ! — и на силу вытягнула зъ-пѣдъ ковдры свою худощаву рученьку та пѣднесла єѣ въ сторону клѣтки.

Мати зробила єи волю и вѣдчинила клѣтку. Сейчасъ спамятала ся пташина и побачивши простерту рученьку своєї вѣрної подруги, злетѣла на долоню, подивила ся сердечно своими чорными оченятками на тяжко слабу дитину и завела хрыпливымъ, мовѣ плаксивымъ голосочкомъ еще по разъ послѣдній свою пѣсоньку...

— Цяц, цяй, цяй... тірррррръ... тіпітіпіті... ! — загомѣло по комнатѣ, яко то давно бувало,

коли еще Иринка тѣшила ся своимъ здоровьемъ.

Хора, прошибнута сумными чувствами, спустила свою зѡвялу руку на ковдру, пташина же вернула назадъ до клѣтки, а за нею дивила ся Иринка такимъ утомленнымъ, знужденнымъ окомъ, якимъ лишь умирающій дивить ся за вѣдлѣтающею надѣєю.

И справдѣ, се заспѣвала пташина послѣдній лебединый спѣвъ, бо по двоухъ годинахъ вѣдала маленька мучениця Богу свою душу.

И зъ тои комнаты занесено еѣ до великои свѣтлицѣ, где ѣй устелено въ куцахъ вазонковой зелени. Потѣмъ прійшли свѣваки и завели такъ сумну, сумну, сердце роздирающе надгробну пѣсню! А коли еѣ выношено зъ рѣдной хаты, тогда по-при жалѣбный голоса спѣвакѣвъ чути було зѣ спальнѣ покойницѣ захрыпый голосочокъ тоскующои пташины, котра протягала еще разъ свое довге, сумне „цѣй“, мовѣ-бы хотѣла еще разъ попрощати ся зъ своею милою подругою передъ еи вѣходомъ въ могилу.

И канарокъ не переживъ довго своеи пани. Вѣдъ того часу, коли вѣнъ вже не бачивъ еи въ лѣжку, сумувавъ пташокъ и не хотѣвъ заживати покарму, а третого дня найдено его на помостѣ клѣтки вже неживо-

го, а его головка була звернена до лѣжечка, котре мѣстило до недавна его незабуту приятельку.

На розказъ пана Т** похоронено канарка въ тѣй самѣй могилѣ, где лежала Иринка теперь вже разомъ зъ своимъ любимцемъ, зъ своєю пташиною.

А на веснѣ, коли сонечко тепленько пригрѣває и деревця починають убиратись въ свѣжю зелень, прилѣтає на могилу множество птыць, ба чижики, ба щеглѣ, ба жовтобрушки, ба воробцѣ, и щебечуть и чѣркають на поблизкѣй черешни, що ажъ мило послухати. Чи то ихъ подяка за то, що ихъ Иринка такъ щиро любила?

Може и то бути...

А. М.

III. Триста лѣтъ молодости.

(Япаньска байка).

Однѣ набожнѣ супруги, мешкаючи надъ берегомъ моря, жили зъ попову рыбъ, а одинокую свою утѣху и щастє бачили въ одинаку-

сынѣ, котрый называвъ ся Урашиматаро, т. є. сыномъ острова. Хлопецъ той вырѣсь на уродливого и любого молодця, а що помагавъ батькови въ рыболовли, то перебувавъ цѣлыми днями на мори, чи то въ часѣ погѣднѣмъ чи бурливѣмъ. Въ коротцѣ ставъ вѣнъ найславнѣйшимъ рыбакомъ въ цѣлѣмъ селѣ не смѣвъ ѣздити по мори. А сусѣды неразъ остерѣгали его родичѣвъ...

— Уважайте, старі! Коли вашъ сынъ не перестане такъ далеко заплывати, то побачите, що не оmine его нещастє; морскій хвилѣ похлнуть его и вѣнъ не верне бѣльше до васъ...

Урашиматаро не зважавъ дуже на тї вожбы, а и родичѣ видячи, якъ сильно, зручно и неустрашимо правивъ вѣнъ своимъ човномъ, позбули ся о него обавы, а навпаки тымъ мужествомъ свого сына чули ся гордыми и щасливими.

Одного гарного, погѣдного дня, коли Урашиматаро вытягнувъ перетяжену зъ воды сѣтку и выбравъ зъ неи рыбу, побачивъ мѣжь нею гарненьку черепаху, котрой видъ дуже его урадувавъ, такъ, що погладивши нѣжне звѣрятко рукою, вкинувъ его до кадки. Въ тѣмъ черепаха вѣдозвала ся, промовила и почала жалѣсно благати о дарованѣ їй житя...

— Я еще молоденька — сказала — и ма-

ла, хотѣла бы я пожити еще на свѣтѣ. Нащо я тобѣ придамъ ся? Пожалуй мене! Коли окажешь ся милосерднымъ и обдаришь мене свободою, прирѣкаю тобѣ вдячнѡсть...

Урашиматаро мавъ нѣжне сердце, неспособне до вѡдмовы; особливо коли благане его такъ зворушило. Вынявъ отже черепаху зъ кадки и впустивъ еѣ навадъ до моря.

Минавъ рѡкъ за рокомъ, богато воды зъ рѣкъ уплыло, а Урашиматаро все по давному встававъ досвѣта и якъ звычайно удававъ ся на повне море. Разъ, коли човномъ вертавъ понадъ одну скалу, заклекотѣло море и повставъ сильный наглый вихоръ, котрый пѡрвавъ човенъ и кинувши нимъ о скалу, розбивъ его на шматочки. Молодой рыбакъ впавъ у воду, але що умѣвъ добре пловати, вырынувъ скоро на верхъ и силувавъ ся дѡстати ся до берега. Але величезнй филъ все поборювали его, кидаючи нимъ то въ гору то въ глубину воды. Коли такъ зъ ними боровъ ся, побачивъ нагло плывучу до него черепаху, котра сильнымъ голосомъ закликала...

— Я єсмь тою самою черепахою, котроѣ ты колись дарувавъ жите; теперъ хочу сплатити тобѣ мѡй довгъ и вѡдвдячити ся. Берегъ якъ бачишь еще далеко и не дѡбешъ ся нѣколи до него безъ моеи помочи, бо забракне

тобѣ силъ. Сѣдай отже на мѡй хребетъ, а завезу тебе, куды схочешь!

Рыбакъ не давъ ся довго просити и пріймивъ жертвовану собѣ помѡчь. Та ѣдвѣ опинивъ ся на хребтѣ черепахи, якъ та запропонувала єму, щобъ нынѣ не вертавъ на сушу, лишъ щобъ удавъ ся на вѣ пѡдморску подорож...

— Оглянешъ тамъ чудеса, — казала — о якихъ и не снилось тобѣ, чого певно не пожалуєшь...

Не мало здивувавъ ся рыбакъ тымъ предложенємъ, але згодивъ ся и разомъ зъ товаришкою пѡрнувъ вѣ глубины моря, пѡдъ котрого синими філями плыли все дальше и дальше. Подорожъ тревала цѣлѣй три doby, ажъ вѣ кѡнци отямили ся передъ чудовою, величезною, кришталевою палатою, котра мала золотѣи и срѣбнѣи колюмны, украшенѣи коралями, перлами и дорогоцѣнными камѣнями. Свѣтъ бувъ вѡдѣ палаты и така яснѡсть, що ослѣпляло очи. Черепаха впровадила свого товариша до середины палаты, котрой краса все бѡльше впроваджувала єго вѣ подивъ на видѣ величезныхъ богатствъ и золотыхъ овочѡвъ на деревьяхъ, котрыхъ листѣ яснѣло перлами, шмарагдами и иншимѣ самоцвѣтами-камѣнями, а зновъ стѣны свѣ-

тили ся цѣнною рыбачою лускою зъ шафіру и діяменту.

— Где ты мене завела? Кто єсть паномъ тои зачарованои палаты? — пытавъ Урашиматаро свого проводника.

— Се палата Рігу, морского бога, котрого мы всѣ вѣрніи пѣдданіи! — вѣдповѣла черепаха. — Я-же єсмь першою покоивкою єго доньки, чуднои княгинѣ Отагими, котру заразъ побачишь...

Сказавши се, лишила черепаха на хвилю здивованого рыбака, а сама удалась вѣ глубину палаты, щобъ ознаймити прибуте гарного молодця, о котрѣмъ передъ тымъ богато князѣвною опавѣдала и котрого власне на єи бажанє сюды привела. Незабавомъ такожь зъявила ся сама князѣвна и коли споглянула на гостя, оказавъ ся ѣй справдѣ такимъ гарнымъ, якъ черепаха єго описувала. Выдала для него бенкетъ и вѣ кѣнци просила єго, щобъ лишивъ ся у неї на все.

— Не зѣстарѣєшь ся тутъ нѣколи, будєшь завсѣгды молодымъ и гарнымъ! — говорила до него, немовъ-бы вѣ надгороду за спѣвненє єи просьбы.

Сама Отагима яснѣла такою красотою якъ королева сонця, а просила такъ чарующо, такъ нѣжно! Якъ-жежь моѣна було ѣй

оперти ся? Отже на се Урашиматаро згодивъ ся и зоставъ ся тутъ.

И розпочали ся лѣта щасливого зъ князѣвною житя середъ одушевленя, чару, упоеня и безъустанной молодости.

Якъ довго се тревало? Урашиматаро не знавъ и не жузивъ ся тымъ цѣлкомъ. Але наразъ середъ наибольшого щастя почувъ невымовну тугу за своими добрячими родичами.

Почутя сего помимо волѣ не мѡгъ въ собѣ стлумити и одного ранку сидѣвъ такій сумный, що князѣвна не могла нѣякъ его розвеселити. Запытала его вѡдтакъ о причину его смутку. Тогды вѡнъ визнавъ їй щиро, що не може оперти ся тузѣ за родичами и що не зможе жити, коли ихъ не побачить. Князѣвна дуже симъ затревожилась и силувалась доказати небезпеку, на яку наражало его бажанє.

— Страчу тебе на все и не побачимось нѣколи! — говорила зѡ слезами въ очахъ князѣвна.

Але Урашиматаро настоювавъ уперто при своимъ.

— Мушу побачити мѡй край и родичѡвъ — сказавъ, пригнобленный тугою — але охотно поверну до тебе, коли менѣ прикажешь...

Князѣвна задумала ся...

— Есть спосѡбъ повороту для тебе — ска-

зала, тяжко зѣтхнувши — але я бою ся, чи будешь мѡгъ сповнити конечно при тѡмъ услѡвѣ.

— Все учиню, щобъ лишь повернути до тебе! — запевнявъ Урашиматаро, споглядаючи на ню зъ привязанємъ и вдячностію.

Однакожь князѣвна була сумна въ предчутію, що его стратить. Въ кѡнци однакожь рушила зъ мѣсця и поспѣшно принесла золоту пушочку, котру вручила Урашиматарови, просячи его дуже, щобъ принявъ еѣ и нѣколи єи не отвиравъ...

— Коли будешь въ силѣ се услѡвѣ додержати, — додала поважно при пращанію — то досыть тобѣ буде прибути лишь на берегъ моря и закликати свою товаришку черепаху, а она приведе тебе звѣсною дорогою до мене зъ поворотомъ...

Урашиматаро, прашаючись зъ жалемъ, дякувавъ и запевнявъ, що приказъ єи выповнить и слова додержить; вѡдтакъ сховавъ пушку за пазуху и сѣвши на хребетъ стоячої на пѡготовію черепахи, пустивъ ся въ дорогу. Князѣвна довго сумнымъ зоромъ вѡдпроводжувала его въ даль.

И зновъ морска подорожь тревала три doby, ажъ высѣли щасливо на родиннѡмъ побережи рыбака. Тутъ черепаха зъ нимъ попрощалась, пѡрнула швидко въ спѣненіи

морскій филѣ и счезла въ нихъ. А Урашиматаро рушивъ приспѣшенымъ крокомъ зъ бючимъ вѣдъ радости сердцемъ до рѣдного села. Вже бачивъ зъ-далека дымъ, уносячій ся вѣдъ домовыхъ огнищъ; еще ось трохи, и изъ-за деревъ выринутъ старіи поросліи мохомъ соломяніи крышѣ сельскихъ хатокъ; вже було чути веселіи накликуваня дѣтей и бренькѣтъ струнъ кото*), доходячій до него зъ поблизкой хаты. Серце ему въ грудяхъ сильнѣйше ударило, а велика радѣсть и розжалене наповняли душу.

Але що за здивоване и бѣль ставъ его опановувати, коли увѣйшовши до села, ступавъ вздовжъ улицею ! Якъ-же тутъ все улягло змѣнѣ ! Анѣ одной хаты, нѣ одного того самого чоловѣка не побачивъ, що давнѣйше !... Кинувъ ся раптомъ зъ мѣсця и поспѣшивъ до дому родинного. Отакъ, стоитъ тутъ дѣмъ, але якъ-же вѣдмѣнно выглядає вѣдъ попередного ! Въ пригнобленю и остовпѣнню пытає жителѣвъ за родичами, але про нихъ нѣхто не може нѣчого сказати, бо за таке, призвище нѣхто не чувъ и не могли въ тѣмъ дати ему нѣякого поясненя.

---

*) „Кото“... се японскій музичный инструментъ въ родѣ бандуры. Инструментъ той споряженный зъ бамбусовыхъ патькѣвъ и овечихъ струнъ.

Жене отже окутаний нещастемъ на кладовище яко до єдиного мѣсця, где казалось єму прочуте, що знайде тамъ раду и помѡчь та розвязане сумной загадки. И не помыливъ ся и по довгихъ пошукуваняхъ знайшовъ гробы родичѡвъ. Зъ великимъ жалемъ и пока-янемъ припадає до гробѡвъ и вѡдмовляє горячій молитвы, вѡдтакъ пѡдвѣвъ ся, протирає очи и читає написы на гробахъ. Читає, числить и въ кѡнци переконує ся, що вже триста лѣтъ минуло вѡдъ часу, якъ вѡнъ опутивъ свѡй родинный край.

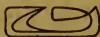
Въ перераженю вертає зъ поворотомъ въ село и чує тамъ на власнй уха, що такъ дѣйсно єсть. Въ розпуцѣ виймає золоту пушку князѣвны Отагамы въ тѡй гадцѣ, що може єго очаровано и пушка выратує єго зъ сего. Майже мимоволѣ потиснувъ єѣ, покрутивъ, ажъ розѡрвалась, а зъ неи пурхнувъ пурпуровый облачокъ пары и взнѣсь ся въ гору и счезъ. Здивованный держить порожну пушку въ долони и бачить, якъ тая рука, котра єще передъ хвилею була сильною, теперь поморщила ся и скостенѣла якъ у столѣтного старця. Посунувъ ся до потѡчка, плывучого зъ горы, и приглянувъ ся собѣ въ яснѡмъ зеркалѣ воды. Образъ опира о жовтѡмъ восковѡмъ поморщенѡмъ лици вѡдбивъ ся зъ-вѡдтамъ. Охлялый

смертельно, волѣкъ ся поволи черезъ село, а нѣхто въ нужденнѣмъ трясучѣмъ ся дѣдусѣ не пѣзнавъ сильного здороваго молодця, котрый передъ годиною вступивъ въ село. И дотягнувшись на силу до моря, ставъ вѣнъ кликати черепаху, але даремно!... Черепаха не приходила цѣлкомъ!

И такъ заскочила его смерть по якѣмсь частѣ, въ протягу котрого приходили люде глядѣти на него, якъ сидитъ самѣтно. И имъ оповѣвъ про себе, що стало ся, а они въ замѣну удѣлили єму послѣднихъ потѣхъ, а пѣзнѣйше оповѣдали о немъ иншимъ. И такъ перенесло ся то зъ роду въ рѣдъ въ оповѣданяхъ про того хороброго добраго сына, котрый зъ милости и любви до родичѣвъ и рѣднои краины лишивъ розкошѣ и чудеса палаты гарнии морской князѣвны...

Честь для него переховує ся до нынѣшного дня и коли якій сынъ удає ся на мандрѣвку въ чужину, наминають его родичѣ, щобъ ишовъ за примѣромъ Урашиматара и въ наибѣльшѣмъ щастю не забувавъ о родичахъ и о рѣднѣй краинѣ.

В.

IV. НАЙБОЛЬШЕ ДОБРО.

Разъ случилось, що одна мала звѣздочка провинилась. Була она похожа на гдеякихъ людей, що то свою волю охотнѣйше сповняють, чимъ волю своихъ настоятелѣвъ. И она раднѣйше сповняла свою волю, чимъ волю верховного мѣсяця.

Строго глянувъ мѣсяць на виновату и сказавъ ѣй, що она не може вже бѣльше оставати въ товариствѣ своихъ сестеръ; бо вѣнъ въ своимъ царствѣ не може стерпѣти непослушныхъ звѣздъ, а на голубѣмъ небѣ лише слухняннй звѣхды могутъ перебувати та бавити ся. Строгій мѣсяць приказавъ звѣздѣ подати ся на землю и тамъ перебувати немовъ на заточеню.

Гѣрко заплакала звѣздочка, гѣрко заплакали и еи подруги, другі звѣзды, еи сестры. Жаль имъ було бѣдной подруги.

И мѣсяць зжалѣвъ ся надъ нею.

— Иди, — сказавъ — а будешь прощена тодѣ, коли найдешь на земли найдорожшій скарбъ!

Бодра надѣю, опустилась звѣзда на землю. Тихо плачучи за чудовымъ синимъ зводомъ небесъ, остановилась она на березѣ синаго моря, котре краскою и величиною нагадувало їй утрачену родину и вѣдбывало въ своимъ зеркалѣ єи родинне мѣсце, на котре она очей зняти не могла.

Ажь побачила на березѣ красну раковину-мушлю, котра поволи отвиралась пѣдъ нѣжными лучами мѣсяця. Въ раковинѣ блищала чудова перла-жемчугъ, облита матовымъ свѣтломъ небесного князя.

Звѣздарадѣсно пѣднялараковину, полетѣла зъ нею на небо и зъ торжественною радостію клякнула передъ мѣсяцемъ на колѣна. Она була певна, що мѣсяць простить їй єи провину.

Але по лиці мѣсяця перебѣгла буря.

— Дорогій се жемчугъ, — сказавъ вѣнъ по хвили — але ботатство се еще не найбѣльше добро на свѣтѣ. Мало людей користає зъ богатства, отже багато людей цѣле свое житє добиває ся єго и не доходить до него; богатство се причина людскои злобы, убѣйствъ, грабежи и многого та лютого лиха. Оно не може бути найбѣльшимъ скарбомъ !

Повна горя опустила звѣзда жемчугъ зъ рукъ и мовчки, зъ похиленою головою, кинулась опять на землю.

Тутъ на земли попала она въ великій городъ и зайшла до ярко освѣченои палаты.

Въ палатѣ зѣбралась вся блысуча молодѣжь; всюди було повно цвѣтѣвъ, музики, весѣля. Въ розкѣшнѣмъ одязѣ зѣбрались тутъ такожъ всѣ мѣйскій красавицѣ. Зѣръ нашої звѣздочки остановивъ ся на однѣй.

Нѣколи еще природа не сотворила краснѣйшой людины. Красавиця тая була красна мовъ сонце, стрѣйна мовъ лебедь. Звѣздочка, що нѣколи такой красоты не видѣла, ажъ зрадѣла. Она зняла портретъ красавицѣ въ зеркалѣ и полетѣла зъ нимъ на небо до свого князя-мѣсяця.

Але гнѣвомъ спалахнувъ мѣсяць. Еще зъ надѣєю, але дрожащи, приступила до него звѣздочка. Мѣсяць глянувъ на портретъ красавицѣ въ зеркалѣ.

— Краса — сказавъ вѣнъ строго—се даръ переходячій та змѣнный; вѣнъ выкликуе мало хорошихъ чувствъ, а тыхъ, котрѣ его мають, робить гордыми, другихъ, що не суть красні, робить заздрѣсными. Часто губить вѣнъ щасте людей... чижь може вѣнъ бути наибѣльшимъ скарбомъ?

Зъ плачемъ вернула звѣзда на землю и зъ плачемъ блудила по земли, не знаючи, где глядати найбольшого щастя.

Наставъ ранокъ. Въ вѣкнѣ бѣдной хаты вѣдкрыла молода мати занавѣску. Тамъ въ комнатѣ пѣдъ однимъ покрываломъ спали єи два мальчики, крѣпко обнявшись въ снѣ. Мати подѣйшла, глянула, погладила свои дѣточки по головѣ и нѣжно поцѣловала ихъ и... звѣздочка не доглядѣла.

Она схопила сей поцѣлуй и спѣшила стати передъ заходячимъ вже княземъ-мѣсяцемъ.

Сумно но ласкаво глянувъ мѣсяць на звѣздочку и похитавъ головою.

— Бѣдне мое дитя!—сказавъ вѣнъ.—Видно трудно найти лучше сокровище, лучшій скарбъ на земли. Щастє родинне се велике добро, але оно дѣстає ся въ надгороду лише тымъ, що єго суть достойнї.

Безъ надѣѣ упала зѣрка на землю въ темный лѣсъ и тамъ пролежала плачучи цѣлый день. Она вже стратила надѣю найти великїй скарбъ, о котрѣмъ говоривъ мѣсяць.

Наставъ вечеръ. По лѣсѣ роздавъ ся великїй крикъ и шумъ зближающихъ ся голосѣвъ. Се товпа мальчикѣвъ выйшла зъ лѣса и розложилась на полянцѣ вѣдѣтхнути.

Почались веселій забавы и игры. Дѣти такъ були молодій и веселій, такъ принадни въ своѣй молодости, що звѣздочка-забула о своимъ горю и зъ радостію слѣдила за ними. А наибольше оденъ зъ мальчикѡвъ приковавъ єи зѡръ до себе. Не бувъ вѡнъ найкрасшій, не бувъ и найзручнѣйшій зѡ всѣхъ; глубокій шрамъ черезъ цѣле лице робивъ его негарнымъ. Але лице его було такє нѣжне, мягке, промѣнистїи очи такъ ласкаво свѣтились, що зѡрка не могла вѡдѡрвати очей вѡдъ него...

Наразъ хлопцѣ розбѣгли ся по всѣхъ кущахъ и зъ голоснымъ крикомъ почали утѣкати по всѣхъ усядахъ. Лишивъ ся самъ оденъ ласкавый мальчикъ, на котрого звѣзда звернула увагу, и зъ подивомъ почавъ розглядати ся до окола.

На краю лѣса стоявъ старый вже великого росту чоловѣкъ. На его лица выражалась нетаена злоба, кожда черта его поморщеного лица говорила о его злѡдѣйскихъ учинкахъ. Вѡнъ зъ трудомъ ходивъ, тягнуци за собою тяжко зранену ногу, зъ котрой текла кровь обильно. Въ ходѣ пѡдпиравъ ся палицею, а на рамени висѣла стрѣльба. Се бувъ звѣсный цѣлому краєви розбѡйникъ, вѡдъ котрого люде не одной пакости зазнали. Всѣ

знали его, но нѣкому не удавалось его пойма́ти. Ласкавый мальчикъ по́дойшовъ до него и дививъ ся на него любячими очима.

— Позвольте, — сказавъ — я вамъ помо́жу...

Розбо́йникъ глянувъ на шрамъ мальчика, стра́сь ся и во́двернувъ ся зъ крикомъ...

— Прочь! — сказавъ. — Чи ты не по́знаєшь мене! Прочь!

— О нѣтъ! — во́дповѣвъ мальчикъ. — Я Васъ не по́знаю и не знаю, хто вы; але бачу, що вамъ тяжко ити. Опрѣ́тъ ся на мене... я прецѣ́нь сильний та дужій!

— Ты... ты... не знаєшь мене, але я тебе дуже добре тямлю! — сказавъ розбо́йникъ, вказуючи на шрамъ на лици хлопця. — Десять лѣтъ тому, коли ты бувъ еще хлопчиною въ колысцѣ, тво́й отецъ по́ххавъ по дѣлу, а зъ тобою була сама твоя мама. Тодѣ́ я прі́йшовъ до васъ, ограбивъ вашъ до́мъ, а тебе и убити гадавъ...

— О, я знаю! — скричавъ мальчикъ, а въ его очахъ загорѣ́въ ся дивный огонь. — Моя мати часто розказувала менѣ́ про ті́ страшні́, дѣла, котрі́ Вы тогды накопили, и часто мы зъ нею желали узнати, чи Вы пока́ялись и навернулись на добру доро́гу! О, ходѣ́тъ до насъ, я Васъ поведу! Мы будемо за Васъ

старати ся, мы будемо Васъ за рѣдного уважати, мы покажемо Вамъ, що мы все забули, що Вы намъ злого зробили! Мы Васъ любити будемо, а тогды и Вы перестанете желати намъ зла....

Такъ говорячи, мальчикъ гладивъ жестоку руку розбѣйника своєю дитинною рукою. Розбѣйникъ опутивъ ся на траву. Щирѣсть хлопчины тронула его закаменѣле сердце.

А зѣрка? Въ тѣмъ всѣмъ забула за себе. Боялась лише, щобы лѣсова тѣма не закрыла сеи гарной сцены передъ очима єи сестеръ. Она схватила лучъ любви зъ очей мальчика и опинила ся передъ своимъ княземъ-мѣсяцемъ.

— Ты прощена, — сказавъ мѣсяць — бо ты найшла наибѣльшій скарбъ на земли! Серце повне любви бѣльше значить, чимъ богатство, краса та жемчуги. Серце повне любви се лучъ святого неба, киненый на грѣшну землю.

Б.

V. ЖОВНА.

Байка народна.

Бувъ колись давно оденъ дуже бѣдний чоловѣкъ, такий бѣдний, що коли настали Великодній Свята, то не мавъ за що купити собѣ навѣть муки на паску, не то що иншого. Тому, коли всѣ прочій люде, єго сусѣды и пріятелѣ, повезли або понесли святити паску на цвинтаръ, то вѣнъ зъ досады, що не має зъ чимъ показати ся, взявъ сокиру, заткнувъ за поясъ и пѣйшовъ въ лѣсъ.

— Нынѣ — подумавъ собѣ — иншій люде будуть нести свячене зъ цвинтара до дому, а я принесу бодай дубчака, щобы мала жѣнка хоть чимъ затопити въ печи!

Прійшовши до лѣса, ставъ рубати дуба, що єму вже було трійцять лѣтъ.

Ударивъ разъ сокирою, ударивъ другій разъ, ударивъ третій разъ; ажъ дивить ся, а тамъ на дубѣ сидить птахъ.

— Чому ты нынѣ, въ таке велике свято, рубаєшь? — пытає єго птахъ.

— Ой лишенько менѣ, птаху! — вѣдповѣвъ єму чоловѣкъ. — Понеже я дуже бѣдний и жаль менѣ стало, що не буду мати понести

паски на цвинтарь, якъ иншій мои сусѣды и пріятелѣ, то я взявъ сокиру и пѣйшовъ въ лѣсъ, щобы собѣ где-що зрубати, думаючи собѣ, що коли другій своимъ жѣнкамъ и дѣтямъ будуть нести свячене зъ цвинтара до дому, то я принесу бодай дубчака зъ лѣса, щобы було хочъ чимъ затопити въ печи!

— Будь спокѣйный, чоловѣче! — сказавъ на тоє птахъ. — Вертай, вертай назадъ до дому... будешъ мати тамъ паску!

И вернувъ чоловѣкъ до дому.

Приходить вѣнъ до дому, ажъ дивить ся, а тамъ повна скриня грошей...правду говоривъ птахъ. Утѣшивъ ся чоловѣкъ и купивъ собѣ за грошѣ паску и всего свяченого по трохи и мавъ свята якъ другій его сусѣды и знакомі. Гдесъ по якѣмсь часѣ накупивъ поля, набувъ худобы, розвѣвъ господарство и ставъ богачемъ.

Такъ газдує вѣнъ рѣкъ, газдує другій рѣкъ, газдує третій рѣкъ; ажъ въ кѣнци навкучило ся ему газдувати. А коли настали Великодній Свята, взявъ вѣнъ сокиру, заткнувъ за поясъ, пѣйшовъ въ лѣсъ и ставъ рубати дуба, що вже ему було сорокъ лѣтъ.

Ударивъ разъ сокирою, ударивъ другій разъ, ударивъ третій разъ; ажъ дивить ся, а тамъ на дубѣ сидить птахъ.

— Чому ты нынѣ, въ таке велике свято, рубаєшь? — пытає его птахъ. — Єси прецѣнь вже богачемъ!

— Ой лишеньо менѣ, птаху! — вѣдповѣвъ єму чоловікъ. — Що менѣ зъ мого богатства? Радше хотѣвъ бы я бути паномъ!

— Будь спокѣйный, чоловіче! — сказавъ на тоє птахъ. — Вертай, вертай назадъ до дому, а тамъ будешь паномъ!...

И вернувъ чоловікъ до дому.

Приходить вѣнь до дому, ажъ справдѣ зѣоставъ паномъ... великимъ паномъ! Добре їсть, добре пє, красно одягає ся, нїчо не робить, по цѣлыхъ ночахъ бенкетує, по чужихъ краяхъ їздить, звичайно якъ панъ...

Такъ панує вѣнь рѣкъ, панує другій рѣкъ, панує третій рѣкъ; ажъ въ кѣнци на-вкучило ся єму пановати. А коли настали Великоднї Свята, взявъ вѣнь сокиру, заткнувъ за поясъ, пѣшовъ въ лѣсъ и ставъ рубати дуба, що єму вже було пятьдесять лѣтъ.

Ударивъ разъ сокирою, ударивъ другій разъ, ударивъ третій разъ; ажъ дивить ся, а тамъ на дубѣ сидить птахъ.

— Чому ты нынѣ, въ таке велике свято, рубаєшь? — пытає его птахъ. — Єси прецѣнь вже и богачемъ и паномъ!

— Ой лишеньо менѣ, птаху! — вѣдповѣвъ

єму чоловѣкъ. — Що менѣ зъ мого богатства та паньства? Радше хотѣвъ бы я бути царемъ!

— Будь спокѣйный, чоловѣче! — сказавъ на тоє птахъ. — Нехай и такъ буде, якъ ты хочешъ! Вертай, вертай назадъ до дому, а тамъ будешъ царемъ!

И вернувъ чоловѣкъ до дому.

И стало ся якось такъ, що незадовго умеръ царь, а той чоловѣкъ зѣставъ справдѣ на єго мѣсце царемъ, на цѣлый свѣтъ царемъ! Мешкає въ пышныхъ палатахъ, засѣдає на золотокованыхъ престолахъ, водить численнй вѣйска по найдальшихъ сторонахъ, покорює найзавзятѣйшого ворога, тѣшитъ ся любовію у своихъ, славою у чужихъ, звычайно якъ могучій царь-вельможа...

Такъ царює вѣнъ рѣкъ, царює другій рѣкъ, царює третій рѣкъ; ажъ въ кѣнци навкучило ся єму царювати. А коли настали Великоднй Свята, взявъ вѣнъ сокиру, заткнувъ за поясъ, пѣйшовъ въ лѣсъ и ставъ рубати дуба, що вже єму було вѣсѣмдесять лѣтъ.

Ударивъ разъ сокирою, ударивъ другій разъ, ударивъ третій разъ; ажъ дивить ся, а тамъ на дубѣ сидить птахъ.

— Чому ты нынѣ, въ такє великє свято, рубаєшь? — пытає єго птахъ. — Єси прѣцѣнь вже и богачемъ и паномъ и царемъ, чого-жь тобѣ бѣльше потреба?

— Ой лишенько менѣ, птаху! — вѣдповѣвъ єму чоловѣкъ. — Що менѣ зъ мого богатства та зъ мого паньства та зъ мого царства? Радше хотѣвъ бы я засѣсти на прѣстолѣ Божѣмъ и все знати, все видѣти, що дѣєся за хмарами, на звѣздахъ, въ небѣ...

И рознѣвавъ ся святой Ангелъ; бо птахомъ тымъ, маєте знати, любѣ дѣтоньки, бувъ самъ святой Ангелъ.

— А тобѣ чого захочує ся, грѣшнику? — сказавъ єму на тоє Ангелъ святой. — Знай, що Всевѣдущимъ єсть лишень Богъ, Сотворитель неба и землѣ! А що ты осмѣливъ ся сягати ажъ до Єго Премудрости, то за кару будешъ всегда, ажъ до кѣнця свѣта, ковтати по деревинѣ!

И перемѣнивъ ся той чоловѣкъ въ жовну. Зъ-вѣдси то походить, що жовна за всѣгды ковтає по деревинѣ и до кѣнця свѣта ковтати не перестане.

Е. Б.

VI. Вовкъ, лись и малпа.

(Байна).

Ишовъ вовкъ досвѣткомъ по-пôдъ лѣсъ та побачивъ лиса, що собѣ гдесъ въ селѣ роздобувъ курку и тащивъ дѣтямъ на снѣданє.

— На силу менѣ вôдбирати не выпадає! — гадає собѣ вовкъ. — Лучше зроблю єму напастъ и поведу до суду а въ судѣ борше потягнуть за мною якъ за нимъ... и курка буде моя!

Якъ подумавъ, такъ и зробивъ.

— Стôй, котюго! — каже до лиса. — То ты яке право маєшь до тои курки, що я єѣ вже давно призначивъ собѣ на снѣданє?

— А то тота сама? — вôдповѣвъ лись. — Саму тую я вже давнѣйше вôдъ тебе собѣ выбравъ...

— Тая самѣсенька таки моя, не твоя! — каже вовкъ. — Ходи небоже на судъ!

— Треба ити! — думає собѣ вовкъ скрутивши ся. — Якій бы то судъ бувъ, щобы єму, вовкови, признавъ курку, коли я собѣ самъ єѣ зловивъ!...

Прійшли до суду, а судією була стара малпа. Они собѣ до ока говорили, а судія писавъ протоколы. Писавъ, писавъ, ажъ въ кѣнци велѣвъ имъ мовчати и таку выдавъ резолюцію...

— Ты, вовче, брешешъ, а ты, лисе, крутишь! А понеже анѣ ты не доказавъ, що то твоя курка, анѣ ты не доконавъ мене, яке ты до неї право маєшь, то вы оба заплатите за судъ, а курка лишить ся. Рушайте до дому!

И такъ скѣнчила ся тая справа.

Курка то наша галицко-руська земля. Вовкъ и лисъ то Полякъ и Русинъ.

— То моя Польща! — каже Полякъ. — Тутъ пановали нашій королѣ!

— Я тутъ бувъ, якъ еще твоихъ королѣвъ не було! — каже Русинъ. — Тутъ були нашій князѣ; тутъ Русь, не Польща!

— Ну, ну! — муркоче собѣ Мошко. — Вы сварѣтъ ся, а я беру вашу земленьку, и великій ланъ и лѣсъ зъ дворомъ и хлопскій пѣшакъ и нивку зъ хатою...

Зъ „Науки“.

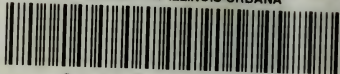

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 066735157